Digitaliseret af | Digitised by

DET KGL. BIBLIOTEK
Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):	Schlegel, Johan Friederich Wilhelm.; af J. F. W. Schlegel.
Titel | Title:	Om de gamle Danskes Retssædvaner og Autonomie
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Kbh., 1827
Fysiske størrelse | Physical extent:	294 s.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

PUBLIC DOMAIN

8, - 211. — 4

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
130021276155

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

OM

DE GAMLE DANSKES

RETSSÆDVANER

OG

AUTONOMIE.

AF

J. F. W. SCHLEGEL,

CONFERENTSRAAD, DR. OG PROFESSOR I LOVKYNDIGHEDEN,
RIDDER AF DANNEBROGE.

Særskilt aftrykt af det kongelige danske Videnskabers Selskabs Skrifter.

KJÖBENHAVN, 1827.

TRYKT I HARTV. FRID. POPPS BOGTRYKKERIE.

B.R.H.

B.R.H.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Da for nærværende Tid *skrevne* Love overalt gielde i Europas Stater, og de *uskrevne* have med faae Undtagelser ikkun en indskrænket Gyldighed*), saa er den Synsmaade bleven herskende, at Sædvaner og Vedtægter burde ansees som ligesaa mange Krænkelser af den lovgivende Magts Rettigheder. Denne Synsmaade er man endog gaaet ud fra ved Bedömmelsen af Middelalderens Retsnormer. Enhver nok saa ufuldstændig privat Samling af hiin Tidsalders Vedtægter ophöiedes til en Lovbogs Rang. Hver Gang der tales hos Middelalderens Historieskrivere og Annalister om en Retsnorm, eller det tvetydige Ord *Lov* (Lagh, Lex)

*) Iblandt disse Undtagelser bör især nævnes Engeland, hvis common law bestaaer i ikke andet end Sædvaner og Vedtægter, og hvor Præjudikater i den Grad forbinde og tillægges saa megen indvortes Værd til at danne Retsnormer for Fremtiden, at hele Grene af Britternes positive Ret for det meste er bygget paa deslige Præjudikater, saasom deres Handelsret, hvilken dog fremfor nogen anden maatte interessere Europas förste handlende Nation, og endda torde det Brittiske Handelsretsystem, der fornemmelig er bygget paa de af Præjudikater dannede Retsnormer, overgaae de Staters Handelsret, der meest er grundet paa ovenfra givne Love i Nöiagtighed og Fuldstændighed. Derfor gives der neppe Nogen i Engeland, der tvivler om Rets og Udenrets Sædvaners forbindende Kraft og Nytte.

bruges, forestiller man sig strax at det er en formelig publiceret Anordning der menes, endskiöndt det af Sammenhængen eller andre Data er klart, at det er en gammel Vedtægt her handles om. At Domstolene kunde have lagt Folkets almindelige eller lokale Sædvaner til Grund for deres Domme, at de holdt fast ved de Maximer, hvilke ved langvarig Brug havde dannet sig i Henseende til Retsspörgsmaales Afgiörelse og til de fra Forfædrene nedarvede Formaliteter i Henseende til Sagernes hele Behandling, at man hvor positive Normer savnedes, stolede paa Dommernes naturlige Retsfölelse til at udfinde hvad der var Ret og at det som da blev fastsat tiente til Regel for Fremtiden i alle lignende Tilfælde*), det kunne eller ville de ikke fatte fordi de paa den ene Side paastaae at Domstolene skulde dömme uden mindste Hensyn til hvad tilforn er antaget for Ret, men paa den anden Side i den Grad være bundne til de skrevne Loves Bud, at al frie Reflexion maatte bortfalde, eller endog ansees som Bröde.

Nödes de omsider til at erkiende at Sædvane og Vedtægt har i Middelalderen udgiort en væsentlig Deel af den private Ret, saa opfordre de os til at paavise de skrevne Lovbestemmelser, der tillagte dem saadan Retsgyldighed. De ahne ikke, at naar saadant Lovbud forekommer, saa er det fordi den lovgivende Magt da först begyndte at sætte visse Grændser for Borgernes Autonomie. Oprindeligviis havde derimod denne Autonomie

*) *Hugo* citerer i sin Iurid. Encycl. 6 Udg. Berl. 1820 S. 40, et Sted af Fortalen til den franske Code hvor Redakteurene yttre sig saaledes om Maaden paa hvilken Love ere blevne til: Les codes des peuples se font avec le temps mais proprement on ne les fait pas.

det frieste Spillerum, saa at de fleste gieldende Normer deraf have deres Udspring og var denne Frihed saa indvævet i Statsforfatningen at ingen formelig Lov udkrævedes til at hiemle den. Da de Europæiske Staters Constitution lige intil det 13de og 14de Aarhundrede ikke var stöttet paa skrevne Grundlove men paa Sædvaner og stiltiende Foreninger, saa kunde man saameget mindre tvivle om, at Retsnormer i private Anliggender, indförte enten ved frie Forening eller ved langvarig Brug, eller ved Rettergangspraxis havde forbindende Kraft. Ubekiendtskab med disse Normer kunde ingen Borger paaskyde, thi de udgiorde en saa betydelig Deel af hans Menneske- og Borger-Liv at han ei kunde leve og virke uden at have disse stadigt for Öie. Det var först efterat de skrevne Love en lang Tid havde bestaaet og deres Værd var prövet ved Erfaring, og ligesom havde amalgameret sig med Fortidens Sædvaner, at de erholdt lige Kraft og lige Indflydelse paa Folkelivet med disse. Derfor siger den Rommerske Jurist Paulus om den uskrevne Ret, at den var saa almindelig bekiendt, at den ikke behövede skriftlig at optegnes *).

*) C. 36 Dig. de statu hominum (lib. 1 tit 3). Immo magnæ auctoritatis hoc jus habetur, quod in tantum probatum est, ut non fuerit necesse id scripto comprehendere. *Blackstone* beraaber sig i sine Commentaries on the law of England Vol. 1 Sect. 3 pag. 64 i den 10de Udg. paa Auli Gellii Definition paa jus non scriptum som jus tacit. et illiterato hominum consensu expressum. Formodentlig har *Blackstone* havt Noctes Atticæ lib XI c. 18 for Öie, hvor Gellius dog egentlig taler blot om at Dracos Love ikke ophævedes formelig af Athenienserne, men stiltiende ved desvetudo: "Ejus sc: Draconis, leges quoniam videbantur acerbiores non decreto jussuque, sed tacito illiteratoque Atheniensium consensu obliteratæ sunt."

Efterat historiske Forskninger af de gamle i Europas Stater og især i Tydskland gieldende Retsnormer have været anstillede med större kritisk Nöiagtighed end tilforn, har man omsider været nödt til at erkiende at Sædvaner og frie Foreninger have været Hovednormerne for Borgernes retlige Forhold *), ved omtvistede Retssagers Afgiörelse. Ikke desto mindre er man hos os vedbleven at antage at skrevne Love udgiorde fordum ligesom nu, saa godt som den hele positive Ret og at Sædvaner og Vedtægter havde ikkun en forholdsviis ringe Autoritet. Endog vor grundlærde Kofod Ancher synes i sin Lovhistorie at være gaaet ud fra denne Synspunkt: Det er de skrevne Love der i dette Værk udelukkende beskiæftige ham, og for at for-

*) Jeg troer at være den förste der har stræbt at lede Opmærksomheden paa hvor stor en Deel af den ældre Lovkyndighed der beroer paa Retsvedtægter. Strax paa den förste Side i en Anmærkning til den nye Udg. af Kofod Anchers Lov-Historie Cap. 1, har jeg erindret fölgende: "Læseren bör stedse have for Öine, at Kofod Anchers Hensigt egentlig er, at give os de *skrevne* eller formelig vedtagne danske verdslige Loves Historie. De skrevne Love udgiöre i Staternes Barndom ikkun en liden Deel af den gieldende Ret, Brug og Sædvaner derimod den betydeligste; men da man herom ikkun har meget ufuldstændige og upaalidelige Efterretninger, har Ancher troet at burde indskrænke sig til de förste." Jvfr. Anm. S. 9. Jeg har dernæst i mine Anm. især til Anchers Afh. over de gamle Loves Grundsætninger sögt at afhielpe hiin Mangel ved stedse at tage Hensyn til den Oplysning vore gamle Historieskrivere og Annalister, gamle Diplomer, Jordeböger, Gavebreve, Tingsvidner og Domme, Formularböger m. m., forskaffe om vore gamle Vedtægter og Sædvaner.

öge disses Tal giör han enhver privat Samling af Vedtægter til en fra Lovgiverens Haand emaneret Lovbog. Endog paa de Steder, hvor der var nærmest Anledning til at vise de skrevne Loves Ufuldstændighed, med Hensyn til den Kundskab om de gamle danske Retsforhold deres Læsning forskaffer, nemlig i Afhandlingen om de gamle danske Loves Grundsætninger, saavelsom i den over Tingene, söger han hverken selv at supplere denne Mangel ved at benytte sig af de Hielpekilder, som nogenledes erstatte denne, eller at opfordre Læserne til ved egne Forskninger at fuldstændiggiöre sin Kundskab. Denne höist fortiente Mands store Autoritet, har ei allene misledt vore Historiegrandskere, som en Suhm, men og de fleste af vore Lovkyndige, som have beflittet sig paa den gamle danske Rets Studium *). Kongslev i sin med udmærket Flid skrevne Udsigt over de danske saavelsom norske og islandske Love, synes ikke at ahne, at man ved den danske Rets Afhandling kunde tage Hensyn til andet end skrevne Love. Vi maae da ikke undres over, at Hr. Prof. Falck, uagtet han med Held og Iver har beskiæftiget sig med vore gamle Loves Studium og anpriist samme for sine tydske Landsmænd, dog yttrer i sin nylig udgivne Iurid. Encyclopædie (S. 213 i Anm.), at Retskilderne i Danmark næsten allene ere blevne til ved offentlig Autoritet og ingenlunde

*) Det glæder mig her at kunne tilföie at min lærde Collega Hr. Prof. *Kolderup Rosenvinge* der i sine ældre Undersögelser Lovhistorien vedkommende syntes at indskrænke Fædrenelandets gamle Ret til jus scriptum, erkiender i den nu dette skrives (1822) udgivne 1ste Deel af sin Grundrids af en dansk Lovhistorie S. 1. 2. 4. og fl. St. at jus non scriptum er fuld saa vigtigt.

paa den i Tydskland sædvanlige Maade *)," (nemlig ved Folkets Autonomie).

Jeg har derfor troet, at det vilde være en passende Gienstand for en Afhandling, der kunde forelægges et saa udmærket Samfund, som det Kgl. Danske Videnskabers Selskab, at vise hvor stor en Deel af vore gamle danske Retsnormer ere i Fölge Borgernes Autonomie byggede deels paa frie privat Forening, deels paa Sædvaner og Vedtægter og paa Rettergangs Praxis. Dersom mine Evner maatte befindes utilstrækkelige til Udförelsen, saa vil dog Gienstandens selve Interesse forskafle mig en skaanende Bedömmelse, som ikke turde blive mig til Deel, dersom Materie og Behandling vare lige utilfredsstillende.

Der kan vel intet bidrage mere til at befæste den Overbeviisning om de danske Loves nationale Præg og derved tillige om deres fuldkomne Hensigtsmæssighed til Folkets Tarv, end at de ere fremspirede af en Rod, Nationen selv har plantet, med omhyggelig Flid rygtet og pleiet, indtil Træet omsider naaede den Fasthed og Styrke at Borgerne trygt kunde boe under dets fredelige Lye og höste de skiönneste Frugter, som dets vidtstrakte Grene have baaret og fremdeles ville bære. Forsaavidt Kierlighed til Fædrelandet ikke er en blind physisk Fölelse, fremvirkes den fornemmelig ved den Tilfredshed som

*) Dette siges i Anledning af at den Jydske Lov skulde være en almindelig Dansk Landslov (allgemeines Reichsrecht). "Eine solche allgemeine Gesetzgebung, an welche in Deutschland nie gedacht wurde, war im Norden nicht selten, wo überhaupt die Rechtsgesetze fast nur unter öffentlicher Autoritet, und nicht auf die in Deutschland gewöhnliche Weise entstanden sind."

viise*), til Nationens sande Tarv afpassede Love forskaffe, naar disse af en oplyst Regiering overholdes med streng Upartiskhed; men Lovens Godhed, især den relative, der svarer til Nationens individuelle Character og Stilling beroer for en stor Deel paa Maaden, paa hvilken den borgerlige Ret er bleven til, om fra oven eller fra neden. Ligesaavist er det at Nationens Selvstændighed sikkres næst et eiendommeligt Sprog bedst ved Love og Retsnormer oprundne ved Folkets egen frie Virksomhed, hvorimod det Folk der savner disse Fordele, udslettes af Nationernes Tal, uden Haab om tilkommende Opreisning, naar udvortes uheldige Omstændigheder skulde fremkalde dets politiske Oplösning.

*) Jeg var nær af *Hugo* bleven forledt til at citere *Blackstone* som en berömt Forfatter, der stemte med mig i at Autonomie frembringer vise Retsnormer, thi han lader ham sige: it is one of the characteristic marks of English liberty, that our common law depends upon custom which carries this internal evidence of *wisdom* with it, that it probably was introduced by the voluntary consent of the people. Men da jeg omsider fandt Stedet hos *Blackstone* selv, saae jeg at *Blackstone* ikke nævner "Wisdom" men "Freedom." Vol. 1 Sect. 3 pag. 74 i den 10de Udg., hvilket giver en ganske anden Mening. (See Hugos Jurist. Encycl. p. 39). Hvad Benævnelsen common law angaaer, da erindrer *Blackstone* p. 67, at det ikke er i Modsætning af den Romerske eller statute law, ei heller Law merchant at det kaldes saaledes, men snarere fordi det er en almindelig Lov for hele Riget, Folkright som Edward den Gamle, Alfreds Sön, allerede kalder det efterat have afskaffet de forskiellige provinciale og lokale Sædvaner (cfr. pag. 65 hvor Stedet af Edward den Gamles Lov anföres).

Jeg vil ikke opholde mig ved udförlig at vise at Sædvaner og Vedtægter udgiorde den vigtigste og væsentligste Deel af den Danske Ret i den mythiske eller heroiske Tidsalder. Vi have altfor faae nogenledes paalidelige historiske Data for at jeg skulde være i Stand til strengt at godtgiöre dette ved bestemte Fakta, men lykkes det mig at före dette Beviis med Hensyn til den senere Tidsperiode, da Christendommens Indförelse og den tildeels deraf flydende större og fredeligere Forbindelse med Europas mere kultiverede Stater begyndte at udbrede mere Lys over Landets Tilstand og det danske Folks Forfatning, saa kan man antage som afgiort, at dette i langt större Grad maa gielde om Fortiden, thi jo höiere op i Tiden desto uvilligere vare de frie Nordboer til at underkaste sig et vilkaarligt Herredömme og desto kraftigere yttrede Folkelivet sig, saa at ved dets frie Spil de Retsnormer fremkom, som det danske Folk igiennem Sekler har hyldet. Det nægtes derfor ikke at jo ogsaa i den fiærneste Oldtid enkelte formelige Love ere blevne givne ved særdeles Leiligheder, der godtgiorde nye Retsbestemmelsers Fornödenhed eller naar öiensynlige Mangler i den hidtil gieldende Tingenes Orden opfordrede til Rettelse og Forbedring, men uden saadanne bydende Aarsager indblandede sig ikke den lovgivende Magt i de private Retsforholds Ordning og var Reformen ikke tilstrækkelig forberedt eller de hertil valgte Midler ikke stemmende med Tidens Aand, saa havde den ingen Fremgang, men Folket gik af sig selv tilbage til den forrige Stilling, hvilken Regieringen for tidlig havde opfordret den til at forlade. Naar i en senere Tidsalder, hvor Kongemagten syntes mere befæstet, Kong Valdemar den 2dens Forordning om

at frietage Manddraberens Frænder fra deres Bidrag til Mandeboden blev en död Lov, fordi at den stred altfor meget mod Folkets gamle Vedtægter, naar Kong Erik Menveds senere lignende Forsög havde samme Skiebne, saa indseer man at Oldtidens Fyrsters Bestræbelser, saafremt de vare i Modsætning med de herskende Sæder, endnu mindre kunde lykkes. Afhialp derimod saadant Lovbud en virkelig levende fölt Trang, saa tabte det sig i Sædvanernes og Vedtægternes Masse, paa en Tid Skrift ikke brugtes ved Lovenes Affattelse, fra hvilken det er vanskeligt om ikke umueligt i en senere Tidsperiode at adskille det.

Vor Saxo nævner os vistnok flere Drotter eller Konger fra hiin mythiske eller heroiske Alder der have skaffet sig et berömmeligt Navn som Lovgivere, saasom en Skiold, en Frode, en Regnar Lodbrok, men deres Love, hvis disse og virkelig skulde være givne af dem de tillægges, bör dog ikke betragtes for andet end som ligesaa mange Bestræbelser at udfylde visse Mangler i de daværende Vedtægter *). Man kunde imidlertid være fristet til at antage at adskilligt af det der tilskrives hiine Lovgivere ikke er andet end ældgamle Skikke, hvis Oprindelse den senere Tidsalder bedst har troet at kunne forklare, ved at tillægge dem een af Fortidens Konger der havde efterladt sig et berömmeligt Minde, ligesom Spartanerne fordum tilskrev Lycurg adskillige Institutioner, i hvilke han ingen Deel havde havt. Vi lære imidlertid stedse heraf, at den omtalte Institu-

*) Om Skiolds Lov see Saxo ed. Stephanii lib. I. p. 6, om Frodes Lov lib. 5 p. 85 - 88. Om Regnar Lodbroks ib. p. 171. 172.

tion ansaaes i en senere Tidspunct for ældgammel. Af denne Aarsag fortiener det særdeles Opmærksomhed at Herrör allerede under Kong Frode skal have forkyndt et fiendtligt Overfald fra den ene Ende af Landet til den anden*), og tiener dette til at godtgiöre at denne Skik er ligesaa gammel i Danmark som i det övrige Norden, uagtet den ikke omtales i vore skrevne Lovböger, ligesom vi og af en gammel mærkværdig Landstings Dom vide at den, hiin Taushed uagtet, har vedligeholdt sig i Danmark og i Særdeleshed i Sielland i det mindste indtil 1520**). Paa lige Maade erfare vi at det ingenlunde er först Knud den Store der fastsatte at den der förer Avindskiold mod Kongen og Riget skulde miste sit Liv og alt hvad han eier, men at denne Lovbestemmelse taber sig i Oldtidens Mörke***) ligesom at flere Criminalrettens Bestemmelser ere ældre end Christendommens Indförelse, uagtet man efter de senere Lovböger kunde troe at de skyldes Valdemarernes Lovbud****). Det er paa lige Maade vi erfare at Inddelingen i Skibsrheder og Almuens Forpligtelse til at udrede Skibe i Krigen er ældgammel og ikke heller daterer

*) Solebat namque sagitta lignea ferreæ speciem habens nuncii loco viritim per omnes mitti quoties repentina belli occasio incessisset. Saxo p. 85.

**) See Dommen i Dansk Magazin V. S. 319.

***) Præterea qvisqvis exulum patriæ suæ hostis evaderet aut inimicum civibus scutum afferret, rerum ac vitæ periculo poenas lueret. Saxo l. c. tillægger det K. Skiold.

****) Dette gielder til Exempel om Valrov, skiönt Straffen herfor efter Frodes formeentlige Lov var meget strengere (Saxo l. c.) end efter den Jydske Lovs III., 24.

sig fra Valdemarernes Tidsalder, som de fleste i Henhold til Jydske Lov, der dog ingenlunde siger det, have antaget, ei heller skyldes Knud den Store, hvilket er Resens Mening, men er ældgammel og af uvis Oprindelse, endskiöndt de fornævnte Konger vist nok have givet denne Indretning en bedre Organisation*).

Uagtet Saxo ligesom andre Historieskrivere vel beretter naar en eller anden vigtig formelig Lov (lex scripta) skal være given, stundom og fremstiller dens Indhold, saa har han derimod ikke opgivet eller ordentligviis kunnet opgive Anledningen til de danske Retssædvaners Opkomst, fordi disse dannes paa en saa umærkelig Maade, at de undgaae Iagttagernes Opmærksomhed; thi dette har snarere afholdt ham fra saadan Meddelelse, end at han ikke og skulde have anseet dem værde at optegnes, da det af hans övrige Optegninger at dömme vel ikke har undgaaet ham, hvor meget Retssædvaners Skildring udgiör en Hoveddeel af Folkets Charakteristik. Ikke desto mindre giver vor Saxo paa flere Steder Vink til at Sædvaner have udgiort den störste Deel af den gieldende Ret. En herskesyg Regent skildres som den der satte sin vilkaarlige Villie over Landets gamle Sædvaner. Kong Knud den Hellige, hvilken han ellers som Geistlig meget ophöier, lastes fordi han i sin Retfærdigheds Iver ikke tog Hensyn til indförte Skikke. Antiqvæ consve-

*) Saxo p. 85 captiva navigia popularibus cedere jussit (sc. Frothe) utpote iis debita quibus condendi rates instruendique jus esset. Jeg har allerede giort opmærksom paa dette Steds mærkværdige Betydning, som har undgaaet vore Historieskrivere, i mine Anm. til Anchers Lehnsret i Anchers saml. Skr. III. S. 332.

tudinis momenta præcurrens, Saxo pag. 214 *). — Stundom faae vi imidlertid Underretning af Saxo om ældgamle Sædvaner ved disses formelige Afskaffelse eller Forsög til Afskaffelse. Saaledes naar han beretter, at Jernbyrd nu almindeligen indförtes under Svend Tveskiæg (rettere Harald Blaatand) i Anledning af Popos foregivne Mirakel, hvilken Beviismaade dog vistnok fra de ældste Tider af har fundet Sted i Danmark som i det övrige Norden ved Siden af andre Beviismaader, saa tilföier han at den gamle Skik at afgiöre Retsstridigheder ved Tvekamp da blev aflagt **). Dog bör man stedse have i Erindring den forhen

*) Strax derpaa synes Saxo dog at rose Knud den Hellige for at ville sætte gamle Skikke i Kraft og derved gienreise den forfaldne Tugt, saa at man derover bliver uvis om de ovenfor citerede Ord skulde medföre Daddel eller ikke.

**) Saxo l. X. p. 189. Qvo evenit, ut *Dani* abrogata duellorum consvetudine pleraque causarum judicia eo experimenti genere constatura *decernerent;* controversiarum examen rectius ad arbitrium divinum qvam ad humanam rixam relegandum putantes. Mærkeligt er det at Saxo tillægger denne Forandring i Beviismiddelet ikke Kongen, men Folket. Om Maaden paa hvilken Tvekamp (Holmgang) skedte för, meddeler Saxo paa flere Steder Oplysning. Af Edda sees, at Jernpröven har fra gammel Tid været bekiendt i Norden. Ogsaa synes Suhm III. S. 85 at have tvivlet om Rigtigheden af denne Fortælling. Det sande turde være at Christendommens Indförelse har givet Anledning til at Jernpröven blev almindelig endog hos de Fornemme, der foretrak Tvekamp som et Beviismiddel, hvorved deres Mod og Tapperhed kunde give Udslaget, formedelst Geistlighedens Overtalelse, der vandt i Indflydelse ved dette Beviismiddel, da den styrede denne Pröve. Jfr. Andr. Sun. leges Scaniæ VII, 15 til *Anchers* og min Anm. til *Anchers* Lovhistorie i hans samlede Skr. I, 10,

af mig giorte Bemærkning at Ordet lex, som Saxo paa dette og flere Steder bruger, ligesaalidet som det danske Lagh altid betegner en skreven Lov, men ligesaa ofte en uskreven. I Særdeleshed skulde jeg paastaae, at naar Saxo beretter at Qvinderne förend Svend Tveskiæg, som först skal have kaldt dem til at arve, tilforn vare udelukkede derfra ved Loven (lege repellebantur), at denne Udelukkelse ikke grundede sig paa en skreven eller en formelig promulgeret Lov, men paa en ældgammel Vedtægt. I övrigt maa det tillades mig ved denne Leilighed at erindre, at vore Historieskrivere ikke burde vedblive, at udskrive Saxos og Svend Aagesens Fortælling om Qvindernes Deelagtiggiörelse i Arverettten til Belönning, fordi de havde opofret deres Smykker til Kongens Indlösning fra hans Fangenskab, efterat Kofod Ancher med saa seierrige Grunde har godtgiort at det er en Fabel*). Stundom lære vi og at kiende gamle danske Sædvaner ved de Love, som efter Historiens Beretning vore Konger skal have givet fremmede overvundne Nationer. Naar derfor Saxo beretter, at Frode iblandt flere Love han skal have givet Russerne (Ruthenis) ogsaa fastsatte, at Ægteskaberne skulde sluttes formedelst Kiöb, for at giöre dem varige, saa giver dette Anledning til at formode, at Ægteskaberne hos de Danske da sluttedes paa lige Maade, hvilket og andre Data stadfæste **).

*) See *Kofod Anchers* Saml. Skr. I S. 16 - 23 cfr. *Anchers* Cogit. de success. ab intestato 1742 part. 1ma. Herom har jeg og yttret min Mening i min Afhandling om Morgengave saavel i den latinske Original 1796, som i den danske forkortede Oversættelse i Astræa 2 B. 2 H. S. 221-223.

**) *Saxo.* pag. 88. Dette er omstændeligt udfört i min i forrige Note citerede Afh. om Morgengave, (Astræa l. c. især S. 219-221, 223 og 224).

Det er ikke blot af vore egne Historieskrivere, men og af fremmede, vi erholde Kundskab om gamle danske Retssædvaner, naar disse Skribenter ellers fortiene Troværdighed, hvad enten de beskrive de Nordiske Riger og Danmark i Særdeleshed eller skildre Danske, som have bemægtiget sig fremmede Lande og dertil overfört danske Sæder. Adam af Bremen har saaledes opbevaret Erindringen af flere gamle Danske Vedtægter i hans ypperlige Skrift om Danmarks Beliggenhed. Saaledes vide vi af Normannernes gamle Beskriver at Reebning hos dem efter dansk Skik har været i Brug *).

Kong Knuds Engelske Love have, især i de Bestemmelser der angaae de Danske Indbyggere, opbevaret os Mindet om en Deel gamle danske Retsnormer og Sædvaner **). Dette gielder og om Eduard Bekienderens og flere Engelske Kongers Love, hvor de omhyggelig skielne imellem hvad der skal være Lov for Britterne, og hvad for de i Nord Engelland boende Danske. Endnu stedse udlede de Engelske Lovkyndige i deres Skrifter over den Engelske Ret, adskillige Retsnormer i deres saakaldte common law fra de ældgamle danske Sædvaner ***).

---

*) See Duchesne Script. Francici T. IV. p. 296 hvor Abbed Suger melder ved Aaret 1100, at Grændseskiellet imellem Frankerne og de Danske i Normandiet bestemtes ved Reeb: Antiqvo fune geometricali Francorum et Danorum concorditer metito.

**) Foruden Lombardi leges Canuti Contabrigiæ 1640 og Wilkins leges Anglo-Saxonicæ Lond. 1721. Jvfr. nu Hr. Prof. Kolderup Rosenvinges udgivne latinske Oversættelse af Kong Knuds Love. Hafniæ 1826.

***) Jvfr. især Blackstones Comment. on the laws of England III. p. 65. 97. 422. 424. 488 og fl. Steder.

Da Retsregler jevnligen udtrykkes i Form af Tankesprog, hvad enten de fra först af dannedes af menig Mand, eller af den Tids lovforfarne Mænd, saa er en nöiagtig Kundskab om disse vigtig til at kiende vor ældste Ret. Adskillige af dem vare almindelige i hele Norden, andre egne for et af de nordiske Riger i Særdeleshed eller for een Provinds. Med Hensyn til deres Indhold kunne de endvidere inddeles i saadanne, som udtrykke naturlige Retsregler og dem som indeholde et vist vilkaarligt Bud. Nogle af dem nedstamme fra den fiærne Oldtid, og selv de yngste iblandt de ægte Nordiske, ere dog uden Tvivl fra den Tid, da Rettens Pleie endnu var i Folkets Hænder. Mange af dem forekomme i vore gamle Retsböger saa og i de senere Lovböger, eller i de islandske Sagaer, hos Saxo og flere af vore Historieskrivere, men endnu andre have blot vedligeholdt sig ved Folke-Tradition. Den bekiendte *Peder Laale*, der maaskee alt levede i det 14de Aarhundrede *), har giort sig meget fortient ved at

*) Professor *Nyerup* antager i sit lærde Lexicon, at han levede i det femtende Aarhundrede, men da han allerede 1506, da vort Universitets Professorer besörgede den förste Udgave af hans Parabolæ sententiosæ var bleven saa ubekiendt, at de ikke vidste hvad han havde været og i hvilken dansk Provinds han var födt (endskiöndt Traditionen meldte at han var födt i Laaland, hvorfor han og i Udgaverne af hans Parabolæ kaldes Laglandicus) og Christen Pedersen, der besörgede en nye Udgave i Paris 1515, ledsaget med en saakaldt familiaris explanatio tam dacica quam latina, ikke kunde opspörge nogen bedre Efterretning om denne da i Danmark almindelige Skolebogs Forfatter, saa taler meget for at sætte ham et Aarhundrede tilbage i Tiden.

samle danske Tankesprog af forskiellig Beskaffenhed og da han var Lovforfaren efter de Tiders Maade, hvilket det Tilnavn legista*), som han efter almindelig Tradition förer i Udgaverne af hans Bog, har han heller ikke forsömt at anföre de ham bekiendte juridiske. Disse har den bekiendte Peder Syv ogsaa optaget i sine almindelige danske Ordsprog (1682); hvoraf igien Hedegaard har samlet sin juridiske Ordqvæde og kommenteret derover, men det er beklageligt at Forfatteren ikke besad den fornödne Takt til at skielne imellem de gamle og de nyere Ordsprog, imellem de rene nordiske og dem som blot gientage i Modersmaalet det som i andre Lande i fremmed Sprog var paafundet, og at han heller ikke har bestræbt sig mere for ved hine ægtnordiske at udfinde, hvor de tidligst forekomme og i hvilken Forbindelse.

Til de almindelige i hele Norden gieldende og tillige ældgamle, kan henföres det som jydske Lovs Fortale begynder med: "Mæth Lagh scal man Land bygge" og som man derfor i Almindelighed har anseet for et blot i denne Lov forekommende Tankesprog, uagtet det forekommer saavel i Hagen Hagensens Frostethings Lov (1 Part Cap. 6) som og i Nials Saga (Cap. 71 og i den islandske Original S. 106) og paa begge disse Steder med det mærkelige Tillæg: "men ikke ved Ulov eller Uskikke ödes." Som senere Retsregler anseer jeg den, "Man skal dele sig til Rette, og ei tage sig selv Ret" (Jydske Lovs

*) Derimod tör man vel ikke blot paa *A. Hvitfelds* Autoritet antage at han har været Landsdommer i Halland (legifer Hallandiæ) fordi at han har fundet een af dette Navn beklædt med dette Embede i denne Provinds af adelig Byrd. (Krönike I. pag. 834).

II, 72 jvfr. II, 82) thi dens Indförelse forudsætter, at Selvtægt almindelig erkiendtes for retsstridig. Den Regel: "Mordere og Tyve og Ransmænd skulle ingen Fred have, thi de frede ingen Mand," (J. L. Bog II Cap. 6) tilkiendegiver Nordboernes Afskye for visse Misgierninger, der ei allene ere almeenfarlige men og röbe en nederdrægtig Tænkemaade. "Sandhed skal være rigere og kierere end Loven" (J. L. II, 7) viser hvor stor Priis man satte paa naturlig Ret og Billighed, dersom ellers denne Regel ikke skulde være laant af den canoniske Ret. "Hvad som man fæster det skal man udgiöre d. e. efterkomme (J. L. II, 28) stemmer med Nordboernes almeenbekiendte Ordholdenhed. "Bole Sag (d. e. hemmelig Sag) skal Ingen mod Andre bære (ib. II, 9)" vidner om Forfædrenes Afskye for hemmelige lumske Angreb*). Reglen: "den mere Lov (d. e. större Sag eller Paastand) tager den mindre bort (eller som det hedder i det gamle Sprog: forthi at meræ Logh fortaber den minnæ) (ib. II, C. 17) sætter en vis Grændse for Trættekiærhed. Omsorg for Besidderens Ret viser den Regel: "Man er nærmere at vinde sig til Reebs end den der hannem vil vinde fra" (ib. I, 49). Mindre omfattende ere följende. Af Agtelse for Faderens Rettigheder og den Forudsætning at han ikke vilde misbruge disse, udsprang den Regel: "Fader er höiest i alle Gienmæle" d. e. Faderen har i enhver Tvistighed med sine Börn Formodningen for sig. K. Er. S. L. I, 8. "Vidne rinder Bast og Baand og Kongens Ret" (J. L. II. 93) minder Vidnet om det Ansvar han paadrager sig, men torde være af et senere Datum, da Vidne-Beviset var bleven mere bety-

*) Jfr. *Kofod Anchers* Ordforklaring bag ved hans Udgave af Jydske Lov, S. 273.

dende. "Veifarende Mand og Giæst maa man ei Græs sönnæ" d. e. nægte, var en Fölge af Forfædrenes Giestfrihed, med mindre den skulde skyldes den Mosaiske Rets (eller den saakaldte Guds Lovs) Indflydelse.

Til de som ere særegne for enkelte Retsmaterier og tildeels mere vilkaarlige höre: "Den maa ikke værge der hærjænd ær" J. L. I. 28., (jfr. Skaansk. L. III. 13) Höghä man eller hethin Man) maa ei erwa (Sk. L. I. 3., J. L. I., Kong Eriks siell. L. I. 2) er af de Retssprog der var en Fölge af Christendommens Indförelse. "Arv bör frem at gange saa længe Afkom er til" (Sk. L. II., 6 Arvb. L. 14. J. L. I., 14. Kong Eriks Siell. L. I. 15). "Arv beder Arv*)" J. L. I, 17 jfr. Sk. L. II, 3. Arveb. L. 27 Kong Eriks Siell. L. I, 28) og flere, thi Arvematerien er især riig paa deslige Retssprog. "Laan bör ei fortabes, men lydeslöst hiemkomme" (Sk. L. XVI. 3 XVII. 1 Jydske L. II, 114 og III, 54) og "hvilket Huus man leier det er hans eget indtil Leiemaal er ude (J. L. II, 32) "Alt det man sætter til Pant (Forvæd) paa Tinge det skal man löse til Tinge" (J. L. II, 61). Den Regel: "Man maa ingen Mand dömme eller undskylde (d. e. frifinde) tiendes paa sin Hals" (J. L. III, 64) sigter til den daværende Procesform, som medförte at man burde lydeligt (ikke taust) dömme til eller fra, da Publicitet ved Stemmegivning bedst sikkrede mod Partiskhed.

Det er udenfor nærværende Afhandlings Formaal at give en fuldstændig Opregnelse af de i vore gamle Love og Retsbö-

---

*) Det vil sige Fælledsskabet, især iblandt Ægtefolk udstraktes i dette Tilfælde og til Arvegods, naar begge arvede, uagtet Arven var ulige

ger forekommende Retssprog, men jeg vilde allene ved nogle passende Exempler oplyse disses eiendommelige Beskaffenhed.

Derimod bör jeg endnu bemærke, fordi det staaer i nær Forbindelse med mit Æmne, at der haves en stor Mængde saadanne Retssprog, der vise hvilken betydelig Vægt man har tillagt Retssædvaner, hvoraf dog de fleste ere traditionelle, saasom: "Man skal Sæd fölge eller Land flye." "God Vane er bedre end ond Lov." "Sædvane er den anden Lov." "Vilkaar og Vedtægt gaae undertiden for (fremfor) Love." "Lands Viis Lands Ære;" "Lands Sæder Lands Hæder." "Saa mange Lande saa mange Sæder." "Ondt er Vane at kaste." Senere synes de indförte, som gaae ud paa at nedsætte Sædvaner eller advare imod deres lovtvungne Aflæggelse, saasom: "Ond Vane har lange Rödder", eller: "En Viis uden Viisdom" (d. e. ond Skik). "Gammel Skade og gammel Misbrug skal man mere lide end med utidig Lægedom giöre værre." "Er Naglen dybt islagen, kan man ei tage den ubrudt ud."

Det bör og mærkes at Retssprog og bruges jevnlig i Love og Forordninger fra hin Tidsalder som Motiver, thi vore Forfædre erkiendte disses Værd til at bevirke en villigere Efterlevelse af nye Bud, men afholdt sig derhos fra den Gesvatsighed, som stundom vanzirer senere Love *). Saaledes da det omsider i Löbet af det trettende Aarhundrede bestemtes, at Faderen kunde

*) Det er et saadant værdigt Brug af Motiver i Lovgivningen Cicero efter *Platos* Exempel indskierper: hoc quoque legis putavit (Plato) esse, persvadere aliquid, non omnia vi ac minis cogere (de legibus L. II c. 6. jfr. min juridiske Encycl. S. 567.

legitimere uægte Börn ved paafölgende Ægteskab med deres Moder, saa tilföies som Grund: thi naar Mand forbedrede Qvinden paa Ærens Vegne, saa forbedrede man og hendes Börn *).

De Retssprog, der vel ikke forekomme i Lovbögerne, men enten hos gamle Forfattere **), eller bleve i Sekler opbevarede i Folkemund indtil de omsider af en Peder Laale eller Peder Syv ere blevne optegnede, fortiene ei mindre Opmærksomhed end hine ***). Til disse kan henföres: "Hvo der bröster Hiemmel, bröster ei Reb (d. e. Tyven, der ei kan skaffe Hiemmel, hænges); "Hvo Sag söger, skal Nævn nævne" (efter den gamle Procesmaade ved Nævninger efter Sagsögerens Forslag). "Forord börier (ikke bryder) ei Trætte" d. er. Forord eller foregaaende Aftale forvolder ei Trætte, men forebygger den (Peder Syv). "Af Bondesagen reiser sig Kongesagen" (d. e. til den Forurettede skal först bödes förend til Kongen). Farende er fester Öre (d. e. Penge der beviislig ere lovede skal man snart ud med). "Lod staaer og Jevnt gaaer medens Södskende sammenleve." "Budskab maa jeg bære, Ansvar kan jeg ei vælge" (Peder Laale fol. 46). "Hvo som Ulov fæster hannem Ulov driffver" (ib. fol. 3. b.) og fl.

---

*) Ifr. *Kofod Anchers* Lovhistorie, I S. 613 i Udg. i 4to.

**) Hvor vigtig og *Saxo* er i denne Henseende, har allerede *Peder Syv* giort opmærksom paa i Fortalen til hans Ordsprog S. 5.

***) Endog almindelig giængse Klogskabsregler i Form af Ordsprog ere stundom af meget höiere Alder end man antager. Saaledes forekommer Ordsproget: "Træet falder ikke ved det förste Hug" allerede i Nials Saga Cap. 139 S. 225 i Texten og S. 493 i den latinske Oversættelse (eigi fellr tre vid it fyrsta hogg).

Nogle saadanne udtrykke imidlertid snarere Folkemeninger om hvad der burde være Ret end hvad der virkelig var Ret og bör derfor bruges med Forsigtighed, saasom: "Hæleren er ligesaa god som Stieleren," eller bleve fremförte oprindeligviis i Spög og senere af Uvidende for Alvor, som: Qvinde er ikkun et halvt Vidne (med mindre derved forstaaes Vidnesbyrd, men da gielder det samme om Mand), eller sigte blot til at paatale en Misbrug: "Saa ganger Lov som hun har Tov." (Peder Laale f. 3 b.).

Foruden at Retsnormerne dannede sig af sig selv ved Borgernes eensidige ofte igientagne Handlinger eller frie Foreening, saa formedes de og ved Domstolenes Indflydelse, hvad enten disse afsagde egentlige Domme eller afgav Betænkninger over indtrufne Retstilfælde. Disse bör saa meget mere ansees som autonomiske, ei allene fordi de ikke udsprang af Kongens lovgivende Magt, men og fordi Retspleien besörgedes af Nævninger, Sandemænd, Tingmænd, der alle valgtes af Böndernes og Borgernes Classe, endskiöndt under en Kongelig Embedsmands Veiledning og Styrelse, saa og fordi alle ved Tinget Mödende jevnlig i vanskelige Tilfælde gav deres Mening tilkiende. Det som disse engang havde udfundet at være Ret, det tiente som ufravigelig Regel for Eftertiden. Det var fornemmelig Landstingsdommernes, men ogsaa Underretsdommernes Præjudikater der omhyggelig i fornævnte Öiemed opbevaredes. Da i en senere Tidsperiode end höiere Domstole for hele Riget organiseredes under Navn af Kongens Ret og Rigets Raad, saa bleve de af dem afsagte Domme en vigtig Kilde for Retsnormer, ei blot for enkelt Distrikt eller Provinds, men og for hele Riget. Derfor nægtes dog ikke at jo Kongerne længe förend de sidstnævnte

Domstoles Organisation havde en vis indskrænket Indflydelse paa hine Retsnormers Dannelse, fordi det fra de ældste Tider af blev anseet baade for deres Ret og Pligt at möde jevnlig ved Tingene, især Landstingene, for selv umiddelbar at vaage over Rettens upartiske Pleie og haandhæve Domhaveren i sin Rets Nydelse; og de som iblandt dem udmærkede sig i denne Henseende pristes vel saa meget som en seierrig Erobrer *).

I Förstningen opbevaredes Rettens Domme ligesom i andre Stater blot i Hukommelsen, senere fandt private Optegnelser Sted og omsider (rimeligviis ikke förend Begyndelsen af det fiortende Aarhundrede) have Optegnelser i selve Retten fundet Sted **). Men da der ikke saaledes i Danmark som paa Is-

*) Herpaa tiener til Beviis den Berömmelse der tillagtes Kong Knud den Hellige af Ælnothus og Knytlinga Saga, og det Epitaphium der læses paa Kong Erik Menveds Gravsted i Ringsted, hvor han just derfor kaldtes rectus Justitiarius pauperum ac divitum ubi jus habuerunt (Kofod Anchers samlede Skr. I. S. 555). Iblandt de senere Konger har ingen i den Grad ved Iver for sin upartiske Retspleie vundet Folkets Kierlighed som Kong Christian den fierde.

**) I Danmark have vi dog ingen saa tidlig Forordning herom som i Norge, hvor allerede Kong HagenMagnussen paaböd i enForordning som er aftrykt i Thorkelins Analecta pag. 47 at boni legistæ og decretistæ (d. e. kyndige i romersk eller kanonisk Ret) skulde bruges ad legitimas sententias aliasque legitimas resolutiones exscribendas. Dog er det urigtigt at datere Tingbögernes Holdelse fra KongChristian den 2dens LovbogsTid(Geistl.L.L. 40 ogVerdsl.L. L. 9)eller fraChrist. d. 3dies med Dr.Baden i histAfh. I. D. S. 38. Thi de libri judiciales vi i det mindste fragmentviis havei Behold og som tildeels findes aftrykte i Scr. rer. Dan. godtgiöre at dette alt længe forud ved Skik og Brug var bleven indfört (jfr. min Recens. over disse Skrifter i Litteraturtidenden for 1823 S. 666.

land eller i Engeland, i en Række af Aarhundrede optegnedes de afsagte Domme tillige med deres særskilte Omstændigheder og Motiverne, saa ere vi nu ikkun i Besiddelse af enkelte Domconclusioner, som i en senere Tidsperiode leilighedsviis anföres, saasom i Biskop Knuds Glosser til Jydske Lov m. m.

Formaliteter udgiorde lige fra den fiærneste Oldtid en vigtig Retsgreen i Norden, hvad enten disse angik Foreninger, Contracter, eensidige Retshandlinger eller vare processualske Former. Den Forestilling, at i Oldtiden eller Middelalderen Contracter hos de Germaniske Nationer eller hos Nordboerne ikkun sikkredes ved Contrahenternes gode Troe og Love og at ved Retspleien ikkun den naturlige Retsfölelse veiledede Dommerne med Tilsidesættelse af alle Former *) er aldeles vildfarende. Tvertimod gaves der mange bestemte Formaliteter saavel i Ord og Handling, der overholdtes med samme Ængstelighed som i Republikens Tid hos Romerne, fordi den mindste Afvigelse fra disse medförte, at Contracten eller Retshandlingen ansaaes uefterrettelig og at den Part, hvis Fordring i Realiteten var bedst grundet, i det mindste forspildte sit Sögsmaal, men ordentligviis tabte hele Sagen. Marculf og Andre have opbevaret saadanne Ordformularer, der brugtes hos Frankerne i og udenfor Rettergang. Visigothernes Love, de Saliske, de Ripuariske og flere Middelalderens germaniske Love indeholde de hos dem indförte

*) Til disse hörer endog *Kofod Ancher* i sin Lovhistorie i samlede Skr. II S. 439 hvormed min berigtigende Anmærkning kan jevnföres. Iblandt Tydskerne har foruden Andre Heineccius, vildledet ved Ordsproget "ein Wort, ein Mann", forsvaret saadant (Elem. Jur. Germ. I. §. 337 p. 611).

Formularer. Nordboerne vare ikke mindre opfindsomme i deslige Formler, ja! overgik dem maaskee endog i samme Forhold som de boede nærmere ved Polen eller vedligeholdt deres gamle Sæder renere for al fremmed Indblanding. Islænderne synes, i det mindste i Henseende til dem der maatte bruges i Rettergang, efter Sagernes forskiellige Beskaffenhed, saavelsom i at misbruge disse til alle Slags Lovtrækkerkonster, at have overgaaet saavel deres Stamfolk, de Norske, som de andre nordiske Folkeslag. Hine Misbrug tog endog i den Grad Overhaand, at man efter Indbyggernes lydelige Önske saae sig nödt til allerede Aar 1004 at organisere et eget Tribunal femtar Döm, (den femte Ret), til hvilket alle de Retssager bleve henviste, som formedelst begaaede Formalitets Feil ikke kunde paakiendes ved Landets ordentlige Domstole eller som formedelst Dommernes Uenighed ei der kunde tilendebringes *). Foruden flere Islandske Sagaer bærer Nials Saga heel igiennem Vidne om denne Formular-Lovkyndigheds Vigtighed, og den bliver just herved dobbelt interessant for den Lovkyndige, der vil erholde en levende Anskuelse af den ældste nordiske Rettergangsmaade. Den ældste Islandske skrevne Lovbog (rettere Retsbog) vi endnu have i Behold-Graagaasen — der nu trykkes ved den Arna-Magnæanske Commissions Omsorg — bestaaer for en stor Deel af lignende Formularer og tiener herved til at stadfæste og oplyse de i Sagaerne indeholdte Efterretninger, ligesom disse igien til at udbrede Lys over denne Lovsamling.

Uagtet de gamle danske Love ikke indeholde saa mange

*) Jfr. Nials Saga pag. 322 ff. i den latinske Overs. jfr. Anmærkning til pag. 322.

Retsformularer, som de övrige Nordiske, saa godtgiöre de dog den Vægt der fordum blev lagt herpaa. Især er Kong Eriks Siell. Lov riig paa saadanne, derefter den Skaanske; den Jydske Lov indeholder det mindste Tal deraf, hvilket godt lader sig forklare af den Omstændighed, at den er den eneste af dem, der er forfattet under offentlig Autoritet med muligste Korthed, hvorfor mange Bestemmelser, der vare hiemlede ved langvarig Brug udelodes som tilstrækkelig bekiendte for Enhver.

Saavel ved nöiere at analysere de betegnende Symboler, der brugtes ved den eller hin Retshandling, som ved at giöre sig fortroelig med Retsformularerne, vil man af sig selv overbevises om, at hine have været frembragte ved en levende Phantasie og at i disse der endog hersker en poetisk Aand saavel i Henseende til Tankerne som Diction, og hvad de Nordiske i Særdeleshed angaaer, endog med Hensyn til de gamle nordiske Sanges Særkiende, Alliterationen. Den dialogiske Form, som ofte bruges, bidrager og sit til at give dem en poetisk Form. Hr. Bibliothekar Grimm i Cassel har den Fortieneste at have giort opmærksom herpaa i en egen Afhandling *) og oplyst denne sin Paastand ei blot med Exempler af ældre tydske men og af nordiske især svenske Formularer. Uagtet Hr. Grimm stundom selv synes at poetisere under Udförelsen af sin Paastand, saa er denne vist nok i Hovedsagen grundet, hvorfor jeg undres over, at Hr. Professor Falk i en Bedömmelse af fornævnte Skrift (i Heidelberger Jahrbücher) har nægtet dette med

*) Under Titel: über die Poesie des Rechts, som er indfört i v. Savignys og Medudgiveres Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft. 2ter Band Berlin 1816 S. 25-99.

Hensyn til de danske Love. Formodentlig har denne almeenagtede Lærde især havt den Jydske Lov for Öie, hvor Sporene af den poetiske Aand ere langt mindre synlige end i vore andre gamle Retsböger, fordi denne er den eneste skrevne danske Lovbog i Ordets strenge Forstand, og som saadan har giennemgaaet Lovconcipisternes alt udjevnende Fiil, hvorved den naturligviis har tabt en stor Deel af sit nationale Præg og de hermed forenede poetiske Udtryk, hvorimod de andre ere private Optegnelser, i hvilke Samleren med mueligste Troeskab har giengivet den mundtlige Folksret og hine i Rettergang vedtagne höitidelige Formler, i hvilke Folkelivet klart speilede sig. Det nægtes imidlertid ikke, at jo selv disse gamle danske Retsböger i denne Henseende staae meget tilbage for de andre Nordiske, men især for de gamle Svenske, saasom Uplands eller Vestgötha Laghan, hvorfor og Grimm med Föie helst har hentet sine Beviissteder fra disse Love (jfr. Afh. S. 43 og 44)*). Jeg er ligeledes enig med Grimm i den Synsmaade, at hine poetiske Udtryk og Vendinger neppe ere blevne brugte, som man kunde fristes til at troe, for at kunne lettere opbevare disse Formularer i Hukommelsen, paa en Tid skriftlige Optegnelser ikke vare brugelige; (thi uagtet denne Fordeel flöd deraf, saa var dette dog ikke Motivet), men snarere af en vis indvortes Nödvendighed, fordi Phantasie og Forstand ikke ved en Nations Overgang fra Barndommen til en kraftfuld Ungdom ere som hos meget dannede ganske forskiellige og næsten stridige Faculteter, men tvertimod endnu staae i fuld harmonisk Forbindelse, saa at den

*) See og Stiernhoech de j. Sveon. et Goth. vet. pag. 160. 197-198 o. fl.

ene ikke formaaer at udrette noget uden ved Hielp af den anden. Hertil kommer at Ideen om en Lovgivning, der regler vigtige Retsforhold, nödvendigviis maa saavelsom selve Retfærdigheds Pleien sætte Sielen i en höitidelig og just derved poetisk Stemming, der uden Tvivl endog vilde yttre sig i vore nuværende Love, dersom det nu ikke var bleven til afgiort Maxime, at giöre Lovbudene saa törre og saa abstrakte som mueligt. Jo höiere op i Tiden Retsnormerne have dannet sig, jo mere bære de et individuelt og allerede herved et digterisk Præg, som taber sig ved en fremgaaende Cultur i det generaliserende og derved kolde Sprog der er dens Product.

Saalænge de blot ved Tradition forplantedes fra Slægt til Slægt (jus per manus traditum) deelte de Folkets friske Liv, men da de gik over til Skriftsproget og især da de allene vedligeholdtes ved samme, bleve de omsider döde som Bogstaverne der betegnede dem. Denne Bemærkning gielder ikke blot om de Nordiske og Germaniske Folks Retsnormer, men og om den Ret, som man stedse endnu anseer for det store Mönster de Europæiske Staters Love burde stræbe at realisere, om den Romerske. Man sammenligne Romernes leges regiæ, de tolv Tavlers Love, deres jus pontificium, forsaavidt alt dette endnu haves, saa og de Formler som en Cicero, en Festus, (rettere Valerius Flaccus) en Plinius den Ældre, en A. Gellius have opbevaret, med det Sprog som hersker i de senere Lovbud eller i de klassiske Juristers Skrifter, hvilke ere levnede os, og som indeholde Grundlaget, ikke blot for Romersk men for al Lovkyndighed, saa vil man finde, at dette er prosaisk hiint poetisk, at dette taler til Forstanden, hiint til Phantasien; hiint er det eien-

dommelige jus Quiritium, dette ved sin fremgaaende Udvikling og Udpyntning forvandlet til jus gentium *). Man begriber da hvorfor alle ældre Romerske Skribenter tillægge de tolv Tavlers Love, der for det meeste ikkun udtalte de gieldende Romerske Vedtægter **), saa stor Værdie og hvorfor Cicero især omtaler dem med en saa brændende Enthusiasme ***), uagtet disse den Gang allerede vare bleven næsten fortrængte af Prætors Edict ****), og uagtet Lovtheorien ligeledes, især ved en Servii Sulpicii Bestræbelser havde giort betydelige Fremskridt; thi ved hine Loves Studium fölte han sig ganske som Romer, saa at han endog

*) Jeg behöver vel neppe at bemærke, at jeg tager disse Ord i den ægte Romerske Betydning, og at altsaa der her forstaaes ved jus gentium, det vi nu kalde jus universale eller jus naturæ.

**) Derfor nægter jeg ingenlunde, at jo adskilligt er laant af de græske, især af de atheniensiske Love. Efterat dette var skrevet har jeg godtgiort dette i en liden Excurs, især mod Maji Paastand i min Jurid. Encyclopædie Khvn. 1825 S. 571. 572 hvortil jeg her henviser.

***) Cic. de Oratore I. 57. fremant omnes licet, dicam quod sentio, bibliothecas mehercule omnium philosophorum unus mihi videtur XII tabularum libellus, siquis legum capita ac fontes viderit, et auctoritatis pondere et utilitatis ubertate superare. Lignende Lovtaler forekomme i hans Skrift de legibus, saasom III. c. 5. Imidlertid laster Cicero selv i Bögerne de republ. adskilligt i de tvende sidste Tavler der altfor meget begunstigede Aristokratiet. De repub. II. c. 37.

****) Discebamus enim. pueri XII. (tabb.) ut carmen necessarium quas jam nemo discit (de leg. lib. II. c. 23) og foran lib. 1. c. 17. Non ergo a prætoris edicto, ut plerique nunc, neque a. XII. tabb. ut superiores, sed penitus ex intima philosophia hauriendam juris disciplinam putas.

derover oversaae de vilde Skud udsprungne af Fortidens Raahed, der vanzire dem og som nu selv falde den meest ulovkyndige Iagttager i Öinene *).

Saalænge Vedtægter udgiorde den störste Deel af Landets Ret og forplantedes blot ved Tradition og de faae formelige Love endnu ikke vare skriftlig optegnede, maatte Lovkyndigheden fornemmelig bestaae i en nöiagtig og fuldstændig Hukom-

*) Jfr. *A. Gellii* noctes Atticæ lib. XX. c. 1, hvor Philosophen *Favorinus* laster de 12 Tavlers Love herfor, hvilken Daddel senere af Mange er bleven gientaget, ligesom man og jevnlig har brugt ligesaa svage Argumenter for at forsvare disse Love imod saadant Angreb som dem Juristen bruger hos *Gellius*. Disse Loves Værd bör ligesom Lycurgs, de Mosaiske og andre Oldtidens berömte Love ikke bedömmes efter en absolut Maalestok, men efter en relativ, med Hensyn til den Grad af Cultur det Romerske Folk da havde. Decemvirerne vare ligesaavel nödte til at respectere disse gamle Vedtægter, som Moses Israeliternes Skik angaaende Levirat-Ægteskaberne. Men hvad man end vil dömme om de XII Tavlers Love, saa kan dette ikke have nogen Indflydelse paa den senere Romerske Ret. Det har just en særdeles Interesse for den der philosophisk behandler denne, at han er i Stand til næsten ved enhver Rets Materie at udfinde, hvorledes den fra raae Elementer har arbeidet sig op til Humanitetens Culminations Punkt. Lad end de 12 Tavlers Love have givet Creditorene den skrækkelige Ret at partere Debitors Legeme imellem sig, naar han ei kunde betale dem (og ikke blot at sælge ham som Træl, som selv Juristen Cæcilius hos Gellius vedgaaer mod Favorinus l. c. jfr. min Encycl. S. 193 Anm.), saa er det dog ikke mindre sandt, at den senere uddannede Jurisprudents indförte det meget humane Institut af cessio bonorum til Fordeel for den Debitor, som uden sin Bröde var ude af Stand til at fyldestgiöre sine Creditorer.

melse af deslige Vedtægter og især af Rettens til forskiellige Tider afsagte Domme og af de ved Contracters Afslutning eller i Rettergangssager brugelige Formularer. Ligesom Casuistik og Formular - Kundskab udgiorde hele Lovkyndigheden hos Romerne, indtil en Servius Sulpicius ophöiede den i Ciceros Levetid til Videnskab (hvorfor og Cicero beskriver Juristerne i sin berömte Tale pro Muræna, som Formularremsere (cantatores formularum) *) og saadanne som ved urimelige Fictioner forstod at giöre sort til hvidt; saaledes bestod og Lovkyndigheden hos Germaner, Britter og de nordiske Folk i saadan Kundskab **).

Vist nok var Kundskab om Landets og Domstolenes Vedtægter almindelig hos Borgerne af disse Nationer og navnlig hos Nordboerne, fordi Tingstederne besögtes af alle og enhver, uden Hensyn til Kiön, Stand eller Værdighed, lige til der foregik en væsentlig Forandring ved Domstolene, hvorved Borgernes Indflydelse i Retssagers Afgiörelse betydelig svækkedes og tildeels ophörte; hvortil bidrog, at paa Tingene alle Slags offentlige Sager forhandledes; men den fuldstændigere Kundskab om alle

*) Heri var unægtelig megen Sandhed, men ikkun var det uforsvarligt ikke at undtage Servius Sulpicius fra denne Skildring, hvis store Fortienester af Lovkyndigheden Ingen mere ellers erkjendte end Cicero (jfr. Cic. in Bruto c. 41. 42 og de Officiis II c. 19. Men dette kunde han den Gang ikke aabenbart tilstaae, uden at skade sin Client.

**) Derfor siger *Blackstone* at allerede, da Normannerne erobrede England, blev "præteritorum memoria eventorum" anseet for en Hovedegenskab hos dem som agtedes "legibus patriæ optime instituti" (Vol. 1 Sect. 3 pag. 69 hvor og Seldens reviews of Tithes c. 8 citeres som Hiemmel herfor).

disse Retsnormer og de giængse Formaliteter, samt disses klogeste Anvendelse, være sig enten til at sikkre sine Rettigheder eller til at rede sig ud af indviklede Retstilfælde, var dog tidlig Gienstand for særskilt Studium. De som for saadan fortrinlig Kundskab havde vundet Anseelse, banede sig stundom Veien til at styre Retten som Kongens Ombudsmand eller endog som Laugmand eller Landsdommer (rector placiti generalis), eller som Hiemmel at möde for Retten for dem der ikke tiltroede sig Styrke nok til selv at udföre deres Sag, eller som Raadgiver at angive under hvilken Form et vist Sögsmaal skulde anlægges eller ved en snildt udtænkt Exception samme eluderes. At deslige Forretninger kunde være særdeles indbringende, derom vidner Saxo endog i sin Skildring af den heroiske Tid, naar han lader Helten Stærkodder vende sig bort fra en præco, uden at ville tilstæde, at denne maatte forbinde hans Saar, dersom ellers herved skal forstaaes en saadan Retsconsulent. Den Is-

*) Jvfr. *Saxo* lib. 6 pag. III et. 112. Dr. G. L. Baden (i sin danske og norske Lovkyndigheds Historie Kbhn. 1809 S. 18) forklarer præco ved Skattekræver eller med Saxos gamle Oversætter ved Delefoged (hvilke tvende Forklaringer dog ere meget afvigende), men Saxos egne Ord synes at stride derimod, thi naar han beskriver ham som den der "quæstus loco pauperum duxerit detrimenta, nemini innocentiam tribuere, cunctis accusationis injuriam irrogare paratus, tunc pæcipue lætus, cum quid alienis luctuosum rebus accideret, dum in hac maxime desudet intentione, ut *omnium actus insidiosæ explorationis arte cognoscat* et innocuos mores qvæsitæ fraudis occasione perstringat" saa synes det bedst at passe sig paa den der udsendtes af Regieringen for at inqvirere om Forbrydelser, et Slags Politiefiskal "Gest" efter den Norske Hirdskraae (Cap. 42. 43). Naar derimod,

landske Nials Saga frembyder ligeledes Exempler paa, at saadan Hielps Ydelse i Retssager lönnedes rigeligt, men ogsaa at det betragtedes for retsstridigt at tage Betaling herfor *).

Til saadanne lovforfarne Mænd var det og derfor man henvendte sig for at erholde fuldstændig Oplysning, om der gaves nogen Retsnorm eller foregaaende Dom som kunde tiene til Veiledning ved et særdeles Retstilfældes Afgiörelse. Kong Knuds Vitherlagsret indeholder mærkelige Exempler herpaa. Anders Suneson beretter os paa flere Steder i sin saakaldte Paraphras af den Skaanske Lov, at naar der opstod Tvivl om en eller anden

---

Saxo paa et andet Sted, nemlig ved Beskrivelsen af Bravalla Slaget lib. 8 pag. 145 taler om Sigmund fra Sigtuna "athlensis qvidem athleta emptionumque ac venditionum contractibus assuetus" saa passer dette sig vel for en Deel paa den, der udleiede sin Tieneste i vanskelige Retstilfælde, men især paa den, de nordiske Love kaldte "Vin" der maatte være tilstede ved alle Kiöbslutninger af nogen Betydenhed og tilsvare Kiöberen, at den sluttede Handel var lovlig; thi det er höist sandsynligt, at da der efter Lovene paalaae denne Vin et saa strengt Ansvar, Sælgeren har maattet betale ham for sin Umage, uagtet Lovene ikke udtrykkelig sige det. Jvfr. min Anm. om "Vin" i Anchers saml. Skr. II. S. 443-446.

*) Da Eyiolf havde af Flose hemmelig modtaget en kostbar Guld-Armring for at forsvare ham i den mod ham og Medskyldige anlagte Sag for at have indebrændt Nial, hans Hustrue og Börn og denne Gaves Modtagelse blev opdaget, blev saavel han som Flose tiltalt til Landsforviisnings Straf og henvistes Sagens Paakiendelse til Femterretten som den Domstoel der strax ved dens förste Organisation var autoriseret til at paakiende saadanne Sager (see Nials S. Cap. 139 S. 225 Overs. S. 493 samt Texten Cap. 145 S. 240-244 og Overs. S. 506-536; see og nærværende Afhandling S. 84.

Retsnorms Tilværelse, samledes de meest erfarne Mænd i Landet, rimeligviis paa Landstinget, for om mueligt at forvisse sig herom, men og at undertiden Meningerne vare saa deelte, at man ikke kunde bringe det til noget sikkert Resultat. Hertil sigter og Compilatoren af den nye Siellandske Retsbog, naar han yttrer i Anledning af en tvivlsom Vedtægt 3 B. 12 C.: thæt vil jac frestæ til fleræ cumæ withær d. e. dette vil jeg udsætte indtil flere samles, som kunne raadslaae herom.

Det var af samme Grund, at de Dömmende i tvivlsomme Tilfælde henvendte sig til de Retten besögende, som stod i störst Agt for deres Lovkundskab og juridiske Erfarenhed og deres Betænkning paaberaabes ofte i Tingsvidnerne. Da Geistlige jevnlig i ældre Tider besögte Tingstederne og, ved deres Stilling i Staten, opfordredes til at gjöre sig bekjendt med Lovene, saa vare de ofte Raadgivere ved saadan Leilighed, og det uden at lade sig mislede af nogen Forkierlighed for Romersk eller Kanonisk Ret, men Lægfolk deelte denne Ære dog fuldelig med dem.

Der er ovenfor (S. 82) bleven bemærket, at selv Kongerne fordum endog i egen Person begierede Oplysning af Landstingene, om een eller anden gammel Retssædvane; men Landstinget dristede sig da sielden til at afgiöre det gandske paa egen Haand men sammenkaldte Landets lovforfarne Mænd af forskiellige Borgerclasser for, ved et formeligt Tingsvidne, at oplyse fuldeligen det dem forelagte Spörgsmaal. Da Kong Erik af Pommern selv indfandt sig paa Sjellandsfar Landsting, for at vorde underrettet om hvorledes den burde ansees, der, naar Fienden kom til Landet og Vidie-Brand gik med Opfordring til Almuen at möde til Landets Forsvar, enten udeblev eller forlod sin Post

uden Hövedsmandens Minde og hvorledes især den burde straffes, der forlod Banneret der var ham betroet, saa kaldte Landsdommeren Herluf Nielsen, Ridder, otte Adelsmænd til sig samt tvende af hver Kjöbstæd og tvende af hvert Herred, for at udfinde hvad gammel Sædvane og Ret havde været og dette uagtet, da Spörgsmaalet fremsattes, Bispen og flere anseete Mænd vare tilstede paa Tinget; og det var i Overeensstemmelse med hine udvalgte Mænds Betænkning, at et formeligt Tingsvidne blev udstædt om den Straf, der fra gammel Tid havde fundet Sted for disse Forbrydelser. *)

Den særdeles Lovkundskab, der forudsattes hos Landsdommeren ligesom hos Laugmanden i det övrige Norden, giorde at man henvendte sig ofte til ham, naar Trangen til nye Retsbestemmelser föltes, hvorfor han og ligesom Laugmanden, i Datidens Sprog, kaldtes Legifer. At den af sine Artikler berömte Thord Degn betegnes med dette Tilnavn, er bekiendt**). Imidlertid var hos os Kongens Canceller den som fornemmelig brugtes til Lovarbeider, fölgelig en fornem Geistlig eller en af Rigets Biskopper, efterat disse under Kong Knud den Hellige havde

*) Jfr. den ovenfor alt citerede Meddelelse af denne Landtingsdom (Betænkning) af 1517 i Dansk Mag. V. S. 319. 320. Ifölge denne saakaldte Dom skulde den der var vaabenför og ikke mödte "hænges ved sin egen Bjelke" (en meget characteristisk Straf!) den som skilte sig ved Banneret, straffes paa Liv, Ære og Gods og den der forlod Banneret i Fiendens Nærværelse, vorde ærelös.

**) Ovenfor (S. 76 Anm.) er bleven bemærket at en vis *Peder Laale* kaldtes Legifer Hallandiæ (*Hvitfeld*, I. S. 834) fordi han var Landsdommer, og tillige, at det ikke var den samme, der udgav parabolæ sententiosæ.

faaet överste Sæde i Raadet. Om Landsdommer Embedet har nogensinde hos os paa en Maade været arveligt, ligesom Laugmands-Embedet især i Sverrig, kan af Mangel paa Data ikke bestemmes. Et Spor til en saadan Arvelighed i Kundskaber saavelsom i Embeds-Forretninger forekommer dog i Vitherlagsretten, at Siellandsfareren Oppo Sniall (d. e. den Kloge) og hans Sön begge brugtes af Kong Knud den Store til at forfatte denne Lov og melder Svend Aagesen, at de begge vare Kongens Sekretairer *). Intet var og naturligere, end at Faderen, ved at meddele Sönnen de udmærkede Lov-Indsigter, som havde skaffet ham et saa anseeligt Embede, sögte at sikkre ham Adgang til samme**).

Sædvanligviis erholdtes al Rets Kundskab ved egen Forespörgsel hos flere forfarne Mænd og umiddelbar Iagttagelse paa Tingstederne, men Enkelte som havde vundet særdeles Celebritet for deres Rets Jndsigter opsögtes af unge Mænd for at vorde bekiendte ei alene med de gieldende Retsnormer, men og med alle Rets Formaliteter og Formularer, ligesom fordum i Rom. De Is-

*) Jvfr. Vitherlagsretten hos Langebeck i Scr. Rer. Dan. III. p. 160 og Svenonis Aggonis hist. legum castrensium cap. 4 ibid. pag. 146.

**) At Laugmands Embedet i det övrige Norden har i en ældre Tidsperiode medfört endnu större Anseelse end Landsdommer Embedet i Danmark og at Laugmanden har havt en större Indflydelse paa Almuen, som den der forsvarede dens Rettigheder, som et Slags Folke-Tribun, kan ikke nægtes. Jfr. Stiernhoeck pag. 49. 50.

At "Godord" eller Forstanderskabet ved Fierdings Retterne paa Island var arveligt i Republikens Tid, maa snarere ansees som en Fölge af Aristokratiet, end af nedarvede juridiske Kundskaber.

landske Sagaer giöre os bekjendte med saadanne Mænd*). I Danmark savnes Efterretninger om lignende Dannelses Institutter, undtagen om Biskop Gunnars i Viborg i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede**). Men sandsynligviis har lignende Underviisning jevnlig været meddeelt især ved Domskolerne, hvor man sögte at giöre de Unge duelige ei allene til geistlige men og til de verdslige Forretninger, hvilke de kom til at tage Deel i. De som vakte störst Forhaabning sendtes derefter til Paris eller Bononien, senere til Cöln for at oplæres i den canoniske og romerske Ret.

Foruden at Retsnormer dannede sig paa den forhen beskrevne Maade ved Borgernes eensidige ofte gjentagne Handlinger, forsaavidt disse vedkom Retsforhold, ved antagne deels i Fornuften grundede deels vilkaarlige Maximer der tildeels udtalte sig i Tankesprog, ved Formaliteter indförte saavel ved

*) Især lærer Nials S. at Nial, sin Tids störste Lovkyndige paa Island, dannede flere fortrinlige Lovkyndige ved langvarig Underviisning, hvoriblandt sin Fostersön Höskul, men især Thorhall Asgrimsen, som derved sattes i Stand til at yde Kari, Mörder Halgarsen og de Andre der forfulgte Sagen mod Flose og hans Medskyldige for at have indebrændt Nial med sin Familie, saadan Hielp at al den lovforfarne Eijolf Björverksens Konstgreb ved mange Slags Exceptioners Udfindelse mod Klagen og Beviisförelsen, ikke vilde forslaae. Asgrim sagde derfor til Mörder om sin Sön Thorhall, at den afdöde Nial havde forsikkret ham', at han saaledes havde underviist Thorhall i Lov og Ret at han vilde viise sig som den störste Lovkyndige paa Island ved given Leilighed. (Nials S. Cap. 143 p. 237 og p. 521 i den lat. Overs.).

**) Jvfr. Vita Gunneri Episcopi Vibergensis i Langebecks Script. Rer. Dan. V. p. 576.

Udenrets Handlinger som ved Retssagers Behandling for Domstolene, og ved strengt at fölge de Regler, som tilforn i lignende Retstilfælde ved Dommens Afsigelse vare blevne iagttagne, saa vare ogsaa frie Associationer en meget vigtig Kilde for den uskrevne Ret, naar dertil henföres alle de Retsnormer der ikke ere grundede i den höieste Magts umiddelbar tilkiendegivne Villie.

Disse Foreninger forbandt ikke blot Parterne, der havde sluttet dem, men tiente og til Forbillede for andre Associationer, der stiftedes i et lige Öiemeed; ja! Borgerne toge i Mangel af andre Lovbestemmelser deres Tilflugt til de Retsnormer, som paa hiin Maade vare blevne vedtagne og Domstolene benyttede sig af dem ved tvivlsomme stridige Sagers Afgiörelse. Saaledes forögedes deslige Foreningers Virkekreds langt over det de fra först af havde havt. Deres Betydning blev og derved saa meget större, da Private havde eller tiltog sig den Frihed at disponere uden Regieringens Samtykke over Gienstande, der efter rigtige Statsrets Grundsætninger burde have været Regieringen forbeholdne. Fostbrödre-Laugene höre til de ældste saadanne Foreninger, der afsluttedes ei allene i Hedenskabets Old, men endnu en vis Tid efter Christendommens Indförelse. Thi neppe giordes et Krigs- eller Söeröver-Tog uden at en Forening imellem de Deeltagende oprettedes, ei allene angaaende deres Forhold i de Lande som de vilde giæste, men og om Byttets Deling og især om Maaden hvorpaa de Forseelser, Staldbrödrene maatte giöre sig skyldige i, skulde afstraffes. Den Foreening Jomsborgerne under Palnatoke indgik maatte være fuldstændigere end de foregaaende af lignende Slags, da disse Söerövere vilde stifte en egen varig Colonie under Dansk Over-

herredömme. Da denne Forbindelse i meget kort Tid naaede en stor Magt og Velstand, saa var det naturligt, at disse Vedtægter tiente andre krigeriske Associationer til Mynster, da den Tanke blev herskende, at Selskabets Fremgang skyldtes for en stor Deel dets fortrinlige Organisation *).

Vi komme nu til den Tidspunct fra hvilken vi endnu have skrevne Love tilbage. Men man vilde meget feile, dersom man antog at alle disse Love vare skrevne, efter det Begreb vi nu forbinde hermed, det er fra den höieste Magts Villie fremgangne Lovbud. Ved at analysere deres Beskaffenhed vil det blive indlysende, at de fleste af dem ere Samlinger af Folkets Vedtægter eller frie Forenings-Love. Dernæst skal gotgiöres at Folket ved de egentlige formelige Loves Bekiendtgiörelse og især ved Jydske Lov ingenlunde mistede sin Ret til fremdeles selv at danne sig nye Retsnormer, hvilke forandrede Retsforhold fremkaldte, ja! endog til at aflægge Love, som vel vare paabudne men ikke befandtes samstemmende med Folkets daværende Cultur og Stilling.

Det vilde medföre en uhensigtsmæssig Vidtlöftighed dersom jeg i streng chronologisk Orden förte dette Beviis. Det er mere

*) Da disse Jomsborgske Vedtægter af vore Historieskrivere kaldes Love, hvilke snart ifölge Knytlinga-Sagas Vidnedsbyrd tilskrives Harald Blaatand, snart Jomsborgernes Hövedsmand Palnatoke, snart formenes at være först givne af Harald og derpaa forögede af Palnatoke, saa har man over denne Undersögelse miskiendt deres væsentlige Characteer, nemlig den, at de ere Foreenings Love (leges pactitiæ) der i Form lignede de senere Gilde-Skraaer, der erholdt deres forbindende Kraft ved Gildebrödrenes frivillige Samtykke.

passende at henföre disse Love og Vedtægt-Samlinger under visse Hoved-Classer og giöre ved enhver af dem de fornödne Bemærkninger. Disse ere: *a*) verdslige Provincial-Love, *b*) geistlige almindelige og Provincial-Love, *c*) Kiöbstæds-Love eller Birkeretter, samt *d*) de dermed beslægtede Land-Birkeretter, *e*) Söe- og Handelsretter, *f*) Gildeskraaer, *g*) Gaardsretter, *h*) specielle Vedtægt-Samlinger eller saakaldte *Vilkaar*. Dog maa det tillades mig at giöre en Undtagelse med Hensyn til Kong Knud den Stores *Vitherlags-Ret*, uagtet den oprindeligviis er en speciel Lov, ei allene fordi den er den ældste vi have i Behold, men og fordi den erholdt en meget udstrakt Forbindtlighed i senere Tider.

A. Undersögelse om og hvorvidt Vitherlagsretten og provincial Lovene kunne ansees som autonomiske.

Kong Knud den Store fandt sig foranlediget, efter Englands Erobring, i Fölge Saxos og Svend Aagesens eenstemmige Vidnesbyrd, at indföre en strengere Disciplin iblandt sine Huustropper, der bestode af Krigsmænd fra forskiellige Nationer, og derved skaffe sig selv og de Danske en större Sikkerhed mod pludselige fiendtlige Angreb i dette og de andre nye erobrede Lande. Til dette Öiemeed maatte en militair Lov som Vitherlagsretten være meget hensigtsmæssig; men ligesom det er uvist naar den er given, saa er det vel heller ikke afgiort, at den er aldeles nye, thi da man veed, at Knuds Fader, Kong Svend Tveskiæg allerede havde en Mængde Thingmænd (Thingmannalith, ved Forkortelse Thinglith) hvilke han brugte med Fordeel ved den af ham giorte förste Erobring af Engelland, saa er det sandsynligt,

at der da allerede har fundet visse Lovbud og Vedtægter ved dette Corps Sted, som Kong Knud kunde lægge til Grund *).

Uagtet denne Vitherlags-Ret i Almindelighed ligefrem erklæres for vor ældste skrevne Lov, given af Kong Knud den Store til sine Thinglith, rettere Thingmannelith, i Engelland, saa vil det ved nöiere Undersögelse befindes, at den ikke er en Lov i Ordets strenge Betydning, men en Forenings-Lov, et Slags Gildeskraae, hvilken Knud den Store som Gildets Hovedmand foreslog sine Gildebrödre, — sine Hirdmænd - Tinglith, efterat have ladet den redigere af sine tvende Haandskrivere, Siællænderne Oppo Sniall (d. e. den Kloge, den Viise) og dennes Sön Eskild *), og af disse derpaa formelig vedtagen. Allerede Benævnelsen tiener til Beviis herpaa. At *Lagh* i fornævnte Sammensætning ikke betegner en Lov, men et Selskab forekommer mig afgiort, uagtet man kan anföre store Autoriteter for den modsatte Mening. Det bliver stedse naturligst at forklare Ordet af Loven selv og naar Ordet her forekommer i een Betydning, kan det ikke tilstedes at tillægge det en gandske forskiellig. Strax Intimationen tilkiendegiver dette ved Ordene: "thettæ ær Witherlaxret," thi det vilde være en utaalelig Tautologie dersom *lax* eller *laghs* (Genit. af *lagh*) her betydede en Lov. Vel er det sandt, at denne Fortale er tilföiet da Loven paanye udstyredes af Kong Knud Valdmarson efter Erkebisp Absalons Tilskyndelse; men man bör dog antage, at man da kiendte det gamle Sprog vel saa

*) Jvfr. Suhms Danm. Hist. S. 397. 429. 431.

**) *Saxo* nævner *Oppo* allene (Lib. X. pag. 197 ed. Stephani), men *Eskild* nævnes som Medredacteur af Loven baade af *Svend Aagesen* og i Indledningen til Vitherlagsretten. Derimod siger *Saxo*, at Knud gav Loven, efterat *Oppo* havde overbeviist Kongen om en saadan Lovs uomgiængelige Fornödenhed.

godt som nu *). Dog vi trænge ikke til dette Argument. Loven selv frembyder mere afgiörende. Saaledes hedder det i den 3die Artikel: "Of Konung wil annan man af withirlagh kumma tha skulde han först i sin garth meth twa withirlaghamen lade honum — — — stewna." Længere nede i samme Artikel læses: "tha hauer han witherlagh tapat." Det er jo klart at witherlagh her betegner Selskabet og witherlaghamen Brödrene der hörte til Samfundet **). Endog Langebek nödes

*) Dette bemærkes imod min lærde Collegas Hr. Prof. *Kolderup Rosenvinges* Yttring i Etatsraad *Örsteds* nyt juridiske Arkiv XVII. S. 132, som antager, at man allerede Aar 1180, altsaa henved 140 Aar efter Lovens Givelse, skulde have i den Grad glemt det gamle Sprog at man kunde tillægge Ordet "lagh" en gandske forkeert Bemærkelse, hvortil endnu kommer, at denne Tidsperiode var, i Forhold til den efterfölgende Tid, fortrinlig oplyst.

**) Den berömte Svenske Sproggrandsker *Ihre* oversætter i sit Glossarium Svio-Gothicum T. II. pag. 26 Witherlag ved societas, men udförligere forklarer han Ordet, ibid. pag. 1089. 1090. hvor det dog skrives "Wederlag" og anförer han flere Exempler af de svenske Love hvor Wederlag betyder societas, communio og paa at Wederlagsman betyder socius og det samme som bolagsman. Han tilföier herpaa: "nec dubito quin idem sonet titulus legum Aulicarum Canuti Magni, Daniæ et Angliæ Regis, Witherlagsræt, quippe quarum præcipua idea est, ut statuant quemadmodum inter se et erga Regem agere debeant Aulici, Witherlagha menn ibi dicti &c." — Ordet *lagh* i den Betydning af Selskab er vel ligesaa gammelt som i den af Lov. At det betegner et Selskab synes og *Svend Aagesen* at have antaget, naar han strax i Begyndelsen taler som societas militari S. R. D. III. pag. 141. og milit. collegium p. 159. At man i en senere Tid og har

til at oversætte Ordene saaledes, uagtet han ivrig forfægter den Mening, at Witherlaghsret betegner en Lov om Forbrydelser, uden at agte paa at saadan Benævnelse ingenlunde er characteristisk (hvis endog Sproget tilstædte saadan Forklaring), thi da skulde man troe at dette var en almeen Criminal-Lov og ingen særskilt Lov for Kongens Livvagt*). Hertil kommer at denne Lov ingenlunde udelukkende handler om Forbrydelser, men ogsaa om civile Forhold, saasom strax Cap. 1. om Kongens og Hirdmændenes giensidige Pligter, Cap. 4. om Tienestes Opsigelse, Cap. 7. om Fremgangsmaade i Proces om Jord (Jorddele), hvorfor hiin Benævnelse endog med Hensyn til Lovens Indhold maa ansees upassende. Hvad "wither" i denne Sammensætning betyder, er vist nok forbunden med Vanskelighed, men jeg skulde formene at dersom det ikke betegner "de Vittige, Kloge eller her snarere Hædersmændene," som vinder nogen Styrke derved at dette Navn torde være indfört i Engelland efter Analogie af Wittenagemot (de Kloges Forsamling), skiöndt det da egentlig

---

forklaret *lagh* i denne Sammensætning ved Selskab sees af det Aftryk som *Kofod Ancher* i Lovhistorien har besörget af Kong Christopher d. 1stes Forordninger, dette Witherlagh vedkommende (I. S. 600 og 606-7) hvor de dog urigtig tillægges Knud Valdemarsen; saasom i Talemaaderne "testes de withærlagh, compurgatores og cognati de witherlagh og cadet a withærlagh" (d. e. da udelukkes han af Selskabet).

*) Ogsaa bemærker *Ihre* herimod meget rigtigt l. c.: "arbitrantur alii witherlagh esse legem de transgressionibus, sed obstat huic derivationi, quod ita omnis lex witherlagsræt appellari possit, quum tamen lex Canuti proprie non sit nisi lex Aulica. Dein reclamat orthographia: vite enim dum poenam denotat þ vel th non adsciscit."

burde skrives witralagh, saa er det blot tilföiet, skiöndt Ordföiningen er noget fremmed, for at tilkiendegive at det er et vedtaget Selskab (societas pactitia*).

Men uden Hensyn til Benævnelsen, skiönnes af selve Vitherlagsrettens Bestemmelser, at det var en Selskabs Lov saavelsom af de historiske Data, Svend Aagesen og Saxo har meddelt os om dette Samfunds Organisation. Det var ved en frie Forening Selskabet stiftedes og vedligeholdtes. Derfor stod det Enhver frit for at opsige Forbindelsen hver Nyeaars Aften. Derfor skulde Medlemmerne ansee hinanden som Brödre, hvilke ikke uden at underkastes ydmygende Straffe torde fortrædige eller forurette hinanden. Det var i denne Broderskabs Aand at alle Tvistigheder, endog saadanne, der vedrörte faste Eiendomme, ikke maatte procederes ved Landets almindelige Domstole, men for en Ret der dannedes af det militaire Selskabs egne Medlemmer**). Det var i samme Aand at det at udstödes af Samfundet med Niddingsord, blev anseet for den haardeste Straf, lige med Dödstraf***).

Men intet viser mere, at det var en saadan frie Forenings Lov, end det de fornævnte Historieskrivere berette os om den

*) At *Wither* hverken kan betyde Forbrydelse eller Straf er ovenfor (S. 102) bleven gotgiordt. Ligesaa urigtigt er det med *Resen* at forklare det om Jyderne eller de Danske, som grunder sig paa den Formening at man skulde have stundom kaldet Danmark "Vitheslet."

**) See Svenonis Aggonis hist. legum castrensium c. 9. og i den gamle danske Text c. 7. hos Langebek Script. Rer. Dan. III p. 149 og 162.

***) ib. pag. 153 et pag. 163.

Fremgangsmaade, der blev iagttagen da Kong Knud selv havde grovelig overtraadt Loven ved i Vrede at dræbe een af sine Hirdmænd. Kongen selv maatte i Brödrenes talrige Forsamling nedlægge sin Kongelige Myndighed paa den meest ydmygende Maade og underkaste sig Brödrenes Dom, og först efterat disse havde taget i Betragtning baade Kongens store Fortienester og hans Beredvillighed til at underkaste sig Selskabets Dom og især den Fare, der vilde flyde deraf for dem at de blev Hovedlöse i et fremmed Land, satte de ham igien paa Tronen og overlod Strafbestemmelsen til hans egen Dom*), hvilken han derpaa afsagte med saadan Strenghed at Mandebods Straffen blev tre Gange (efter Andre endog ni Gange saa stor) som den der ellers efter Landets almeene Vedtægter svaredes i Manddrabs Tilfælde. At en tredie Deel af denne Mulct erlagtes til hele Broderskabet (Vitherlaget) er et nyt Beviis for Erkiendelsen af dets Rettigheder og at Krænkelse af disse medförte Forpligtelse til Bod**).

---

*) En saadan Overladelse fra den Fornærmede eller dens Slægtninger til den Skyldiges Selvdom *(Sjalfdæmi)* var ikke usædvanlig i Norden, naar man ellers var overbeviist om dennes Retskaffenhed og levende Retfærdighedsfölelse. Jvfr. Niala S. p. 103 108 112 123 140 153 og fl.

**) Uagtet Svend Aagesen c. 10 (l. c. pag. 150) og Saxo (pag. 199 ed. Steph.) ere enige i dette Factum og Hovedomstændighederne, saa afvige de dog deri fra hinanden, at Saxo fremstiller Kongens Underkastelse under Tingliths Dom som frivillig, Svend Aagesen derimod som en nödvendig Fölge af Lovens Overtrædelse og Foreningens Organisation, at hiin beretter nöiagtig hvor stor Pengestraf Kongen paalagde sig selv og hvorledes den blev fordeelt; denne

Det der fortælles i selve Loven, saavelsom af fornævnte tvende Historieskrivere om Lovens Skiebne under de fölgende danske Konger gotgiör, at ingen Forandring kunde giöres i Loven eller Tillæg til samme uden Brödrenes Minde.

Saaledes blev i Anledning af at Christian Svendsen, der var af stor Slægt, under Kong Niels saarede Thuko Doke, vedtaget af hele Forsamlingen *), efter Bo Hethinssöns Forslag, at saadan Forbrydelse denne Gang og stedse herefter skulde afsones med trende fyrgetyve Mark til lige Deling imellem Kongen, Vitherlagsmændene **) og den Fornærmede, hvilken sidste desuden erholdt to Mark Guld i Görsum. Denne Vedtægt blev anvendt senere, tvertimod Kong Nielses Paastand, da Ager Thwer saarede

derimod indskrænker sig til at sige, at hele Tinglith vedtog at herefter Loven skulde i alle Tilfælde overholdes med fuld Strenghed. Den samme Konge — Knud den Store — erkiendte ligeledes sin Forpligtelse at give fuld Erstatning for Drab ved en anden Leilighed, nemlig da hans Svoger Ulf Jarl dræbtes, efter hans Befaling, thi da gav han efter *Saxos* Beretning tvende Herreder (duas provincias) som Forsoningsbod, der senere under Navn af Tiende tillagtes Trefoldigheds Kirken i Roeskilde (*Saxo* pag. 197). Det erkiendtes i hiin Tidsalder for Pligt ligesaavel for fyrstelige som for private Personer at give saadan Erstatning i Manddrabs Tilfælde. (jvfr. *Egils*-Saga pag. 259, 311-312).

*) See Svenonis Aggonis Canuti M. leges castrenses cap. XI. i Scr. Rer. Dan. pag. 155 *totius igiter curiæ assensu*, Regis Nicolai *conniventia novæ constitutionis* sententiam promulgavit (sc. Bo Hethini filius) jfr. selve Vitherlagsretten ib. pag. 163.

**) *Svend Aagesen* siger at denne Bod tilfaldt "universis commilitonibus ejusdem legis foedere adstrictis" c. XI. (pag. 153 hos *Langebek*).

Eskild Ebbesen Kongens Bryte (Foged) i Varde (Wartwik) under Kongens egen Arm.

Da Kong Knud den Siette, efter Absalons Raad, lod sætte den gamle Gaardsret igien i Kraft, publiceredes disse og andre senere Vedtægter tilligemed dem, der daterede sig fra Kong Knud den Stores Regieringstid, men alle sammendragne noget kortere *). Vi have altsaa ikke Loven meere i sin ældste oprindelige Form.

Om den endog fra först af har været skriftlig optegnet er meget tvivlsomt. Der kunde vel tale for denne Formening at man har flere Engelske Love af Kong Knud den Store, der ere skriftlig forfattede og at de ere blevne foreslaaede af tvende Kong Knuds Secretairer (jvfr. S. 100), men den Afvigelse der maa tidlig have

*) *Svend Aagesen* tillægger udtrykkelig fornemmelig Absalon Æren herfor og bevidner tillige at den ved denne Leilighed blev forkortet som til en matricula. "Hanc equidem (sc. legem) temporis vetustas prorsus antiquasset, nisi totius regni Danici illustris et maximus Antistes Absalon, consveta curiositate circumspectaque ac provida deliberatione cum Nutricio suo, Canuto rege, Waldemari primi Daniæ regis filio, mature habita atque instituta, in exiguum quoddam volumen, velut in matriculam, eam contulisset." Da *Saxo* ikke anförer, at denne Lov er bleven paany udgiven under Kong Knud den 6te med Absalons Medvirkning, saa skulde jeg næsten troe at den Beretning *Saxo* har givet om denne Lov var nedskrevet förend denne nye Udgave udkom; thi ellers vilde han neppe have forsömt at ophöie Absalon herfor. Muligt at *Saxo* endog ved at oplæse dette Sted af sin Haandskrift for Absalon, först har vakt Ideen hos denne, at sætte den gamle Lov igien i Kraft og derved gienoprette den forfaldne Disciplin.

fundet Sted i de forskiellige Haandskrifter, som en Sammenligning imellem Saxos og Svend Aagesens Beretninger saavel indbyrdes som med den Lov Kong Knud den 6te lod publicere, lader höilig tvivle derom, thi dette forklares bedst, naar antages at de forskiellige Vedtægter bleve nedskrevne i en senere Tidsalder af forskiellige Personer uafhængigt af hinanden. Hertil kommer, at Vitherlagretten for en Deel har en historisk og ingen Lovs Form*). At Indledningen og Kongens Titulatur er et senere Tillæg kan ikke omtvivles. Men det som torde giöre Udslaget er Svend Aagesens Vidnesbyrd, der melder som Grund, hvorfor der ikkun vare saa faae skriftlige Optegnelser af denne Kong Knuds Lov tilbage, fordi der i en ældre Tidspunct havde været saa faae, der skriftlig havde optegnet Fortidens nok saa mærkelige Begivenheder, hvilket jo ikke kan passe sig paa en Lov, som var opbevaret i Haandskrift lige fra den Tid Loven blev forfattet**).

*) Man kunde maaskee troe sig beföiet til at antage det modsatte ved at læse de förste Artikler i samme som findes aftrykte hos *Langebek* III. p. 160-162, men de Ord som læses i Slutningen, hvor der siges i Anledning af Jernbyrds Brug "at thöm Loghum der gamle Knut giorthe" tale for den modsatte Mening, ligesom og det efterfölgende "oc fly al the land ther Knut war Konung iwer." Imidlertid tilstaaer jeg gierne at det har været Kong Knud den 6tes Hensigt at give al denne Deel af Vitherlagsretten den Form, som den antoges at have havt i ældre Tid.

**) Hanc equidem temporis vetustas prorsus antiquasset utpote raris admodum hucusque existentibus qui res superiorum seculorum qvamlibet illustres memoriæ litterisque commendarunt l. c. p. 142.

At denne Lov dernæst ikke af Kong Knud er bleven given paa eengang, men senere har faaet adskillige Tillæg og deriblandt især det mærkelige i Anledning af at Kongen selv havde overtraadt Loven, er afgiort. Derfor taler Svend Aagesen om Forordninger (constitutiones i Fleertallet) og modsætter den nye Forordning de ældre (nova constitutio *). Kong Knud den 6te lod, ved Vitherlagsrettens Publication, Loven ikke blot udgaae med disse Tillæg men og med dem som den under senere Konger, især under Kong Niels, havde faaet, fordi den ikke publiceredes i antiquarisk Hensigt men som en gieldende Lov.

Vitherlagsretten er tidlig bleven optagen af den höiere Geistlighed saavelsom af Rigets Store som Gaardsret, der skulde gielde for deres Hoffolk og Undergivne, hvilket Saxo angiver som Misbrug, men som Loven selv, i den Form den publiceredes af Kong Knud den 6te anförer som dens rette Bestemmelse **).

---

*) Jvfr. Svenonis Aggonis leges castrenses c. 9-10.

**) *Saxo* siger pag. 200 ed. Stephanii: "Ejusdem quoque *postmodum* observantiæ gravitas ab aula Regum *in aliqvanto obscurioris familiæ convictum prorepsit* diuque superioris disciplinæ etiam apud supparis conditionis viros imitatio valuit." I selve Vitherlagsretten hedder det strax i Begyndelsen: "Oc satte thet at förste male. At Konung oc andra hithworthe men, ther hirdh skulde hawa, skulda wara sine men holla oc blithe." Da man ikke har Grund til at mistroe *Saxos* Efterretning, saa synes det at heri under Kong Knud den 6te er foregaaet en Forandring i Lovens eller Vedtægtens oprindelige Affattelse.

Da den tillige ansaaes som Gildeskraae, saa have senere Gilder ikke taget i Betænkning at optage adskilligt deraf i deres Skraaer.

Heraf skiönnes denne Lovs Vigtighed og betydelige Udstrækning, hvorfor man ikke bör ansee den blot som vor ældste Gaardsret efter den herskende Forestillingsmaade, men som en Lov, der fortiener at sættes ved Siden af vore ældste Lov- og Retsböger i Værd og udstrakt Gyldighed.

Sandsynligt er det efter det foranförte, at hine Forordninger fra Kong Knud den Stores Tid, som denne Konge havde ladet affatte efter Forening med sine Hirdmænd til forskiellig Tid, i en senere Periode ere blevne samlede af een eller anden privat Mand, hvortil der da og blev föiet de Tillæg som disse havde faaet under de fölgende Konger, paa lige Maade som oprindeligviis, nemlig ved en frie Forening imellem Vitherlagsmændene, som den endnu i Behold værende Vitherlagsret saavelsom Svend Aagesens Beretning*) overbeviser os om. Disse Optegnelser have formodentlig

*) *Saxo* antyder ikkun de seenere Forandringer ved de Ord: "postmodum vero severitati ejus (sc. disciplinæ) sive ob inertiam sive ob clementiam principum pecuniariæ mulctæ temperamentum accessit, quo tamen sola ligni percussio caruit, quod eo canes quis abigere soleat." Da *Saxo* vilde nærmest fremstille Vitherlagsretten i sin fulde Reenhed, saaledes som den var given under Kong Knud den Store, saa vare hine Tillæg ham uvedkommende, hvortil vel ogsaa kom at han ansaae disse ikke for Forbedringer men for ligesaamange Forværringer, da derved den strenge Disciplin som Kong Knud havde stræbt at indföre var bleven svækket.

været temmelig forskiellige i Form og Indhold, som den ovenfor omtalte Uovereensstemmelse imellem de gamle Historieskriveres Beretninger og med Vitherlagsretten selv stadfæster. Absalon synes ved Besörgelsen af Vitherlagsrettens nye Publication at have valgt den korteste af disse Optegnelser og endda, efter Svend Aagesens Udtryk at dömme *), forkortet denne og udgivet den i det Sprog som det da taltes og efter den Siellandske Dialekt.

Fra den Tid Kong Knud den 6te havde ved Vitherlagsrettens nye Publication sat den atter i Kraft, synes den at have staaet ved Magt i en lang Række af Aar, hvilket og kan sluttes deraf, at den har faaet nye Tillæg under senere Konger, navnlig under Kong Christopher **) rimeligviis den förste, og end-

*) Jvfr. det i Anm. i nærværende Afh. S. 106 citerede Sted.

**) *Kofod Ancher* tillægger denne Forordning Kong Valdemar den 2den, hvortil han er bleven forledet af en urigtig Overskrift i et Haandskrift, hvor det hedder: "Constitutiones Valdemari," men af Texten selv erfares at de skyldes en Kong Christopher, thi der læses c. 10: "Dominus Rex Christophorus Archiepiscopus et omnes Episcopi et comites resignant omnes homines ab homagio," see *Kofod Ancher* Lovhistorie i 4to 1ste Deel S. 602 som svarer til det der findes under C. (loc. cit. S. 605). Disse Constitutiones har *Kofod Ancher* ladet aftrykke tvende Gange under B og C i sin Lovhistories 1ste D. först som Kong Valdemar den 2dens (jvfr. Fort. d. 3) S. 600 - 605 og derefter under Kong Christophers Navn, skiöndt med nogen Forandring S. 605 - 609, men det sidste Aftryk torde være det nöiagtigste, da her det ovenfor citerede Sted staaer först, hvorimod det der angaaer Vitherlaghet, som i det under B meddeelte Aftryk udgiör den förste og anden Artikel, er her den 9de, 10de og 11te

da et senere som turde være fra Kong Erik Menveds Tid, uagtet Kofod Ancher giætter paa Kong Christopher den 2den, hvori endnu Ordet "Vetherlagh" forekommer ligesom i fornævnte Forordning og upaatvivleligt bruges om Vitherlagsmændene *). Hvorledes disse Tillæg ere blevne til, er det vanskeligt med Sikkerhed at afgiöre, men rimeligst er det at de ere forfattede paa samme Maade som de ældre nemlig ved frie Forening, for hvilket og taler den Omstændighed at de Haandskrifter, der endnu haves i Behold, intet melde hverken om Lovgiveren eller Lovgivningstiden **).

(jvfr. min Anmærkn. i *Kofod Anchers* saml. Skr. I. S. 43). I *Kofod Anchers* Lovhistories 2den Deel er den samme Forordning aftrykt paa gammel dansk under L. S. 548 og 549 men uden at nævne nogen Konge; den begynder med samme Art. som den foromtalte latinske Forordning C. og fölger denne i Texten i det Hele, naar smaae Afvigelser undtages. En Hirdmand kaldes i denne danske Text snart "Hofmand" snart "Vitherlagsman."

*) Denne Forordning er aftrykt i 2den Deel af Lovhistorien under M. S. 549 - 550 med Overskriften de crimine læsæ majestatis; thi her læses: "Si quis impetitus fuerit a rege super crimine læsæ majestatis duo de illa Syssel qui melioris sunt opinionis, residentes in qua accusatus residet, quindecim de *vetherlagh* nominabunt."

**) Man jevnföre ved denne hele Materie saavel den gamle danske Vitherlagh, saaledes som den er udgiven af Kong Knud den 6te förstegang trykt ved *Resens* Omsorg, Hafniæ 1673. 4. med dansk og latinsk Oversættelse og oplysende Anmærkninger bag ved hans Udgave af den norske Hirdskraae. Prof. *Joh. Pet. Anchersen* har ladet den optrykke i sin Afh. de solduriis 1734 - 1737 med en forbedret Oversættelse og egne Anm., hvilken og findes i de af *Gerhard Oel-*

Vi gaae nu over til at undersöge *Provinciallovenes* Beskaffenhed. Af disse have vi fire der beholdt deres forbindende Kraft lige indtil Kong Christian den 5tes Lovbogs Publication og hvoraf den ene, den Jydske, endnu stedse er gieldende Lov i Sönderjylland (Slesvig), endskiöndt i den plattydske Oversættelse. Disse er nemlig den Skaanske, gieldende i Skaane, Halland og Bleking samt den til Skaane forhen hörende Öe Bornholm, de tvende Siellandske, hvoraf den ene tillægges en Kong Valdemar

---

richs udgivne *J. P. Anchersen* opuscula minora. Bremæ 1775. 4. pag. 330 - 368. Bedst er den udgivet af *Langebek* i Script. Rer. Dan. III. pag. 159 - 164 med latinsk Oversættelse og kritiske Noter. En nye end bedre Udgave er Prof. *Kolderup Rosenvinge* beskiæftiget med. Hermed bör sammenlignes saavel *Saxos* Fremstillelse af Lovens Indhold i sin ældste Form i hans Hist. Stephanii Udgave S. 198 - 200 og Svenonis Aggonis hist. legum castrensium bedst aftrykt hos *Langebek* l. c. pag. 141 - 159 med Indledning og Anm., hvilken ikke, som der i Almindelighed siges, er en latinsk Oversættelse af Loven, men en frie historisk Fortælling og systematisk Udförelse af hiin Lov, uden synderligt Hensyn til den Absalonske Revision men efter Afbenyttelse af flere Haandskrifter og flittig Opspörgen hos gamle Lovforfarne Folk jvfr. epilogus l. c. pag. 159. *Suhm* har i sin Danmarks Historie IV. S. 708 - 722 meddelt Lovens Indhold udförligt baade efter den gamle Lovtext, *Saxo* og *Svend Aagesen*. Jvfr. *Kofod Anchers* Lovhist. i saml. Skr. 1. Deel S. 24 - 44 tilligemed de mange Anm. jeg har tilföiet denne hans Undersögelse og *Rothes* Nordens Statsforf. 1ste D. især S. 204-221. *Vedel Simonsen* i den danske Adels og Ridderstands Historie 1 D. 1 H. Kbhvn. 1816 S. 103 flg. og *Kolderup Rosenvinges* Bemærkninger ved dette Skrift i *Örsteds* Nyt jurid. Archiv 17de Bind S. 129 - 136.

den anden en Kong Erik, som var indfört i Siælland og Fyen samt Laaland og Falster, og endelig den Jydske, given af Kong Valdemar den Anden, hvilken ligefra dens Promulgation har havt forbindende Kraft i hele Nörre- og Sönder-Jylland samt Fyen og Langeland. Jeg skal stræbe at godtgiöre at af disse fire ikkun den Jydske er en Lovbog i egentlig Forstand, men de tre andre derimod oprindeligviis private Retssamlinger, eller Retsböger, og saaledes afgive det meest stringente Beviis for vore Forfædres Autonomie, men at man desuagtet i en senere Tidsperiode satte dem ved Siden af hiin virkelige Lovbog, fordi man ikke havde tydelig tænkt sig Forskiellen imellem en Retsbog og en Lovbog, og fordi man saae, at der i Rettergang tillagtes dem lige Anseelse.

Foregaaende ved anden Leilighed udförte kritiske Undersögelser ville lette mig Arbeidet ved denne Beviisförelse. *). Men förend jeg gaaer videre maa jeg bemærke, at naar jeg skulle nedsætte Alderen af een eller anden af vore Retsböger, meere end hidtil skeet er, saa flyder deraf intet Beviis imod de Retsnormers Ælde som de indeholde, thi det er indlysende, at en Rets-

*) Jeg sigter her deels til min Afh., om den skaanske og siellandske Lov med Rette tillægges Kong Valdemar den förste, indfört i Astræas 4de Bind S. 185 — 252, og derfra i Kofod Anchers samlede Skrifter I. S. 220—275, og til min Anmeldelse af Hr. Prof. Kolderup Rosenvinges nye Udgave af Kong Eriks siellandske Lov. Kbh. 1821, der findes i dansk Litteratur-Tidende f. 1822, Nr. 25. 26. 27. S. 386—432, hvor Hr. Profs. Hypothes om denne Siellandske Lovs höiere Alder end den der tillægges Kong Valdemar, pröves.

bog, som först sildigt kom i Stand, kan med Hensyn til sit Indhold være meget ældere end den som tidligere samledes.

Dette gielder navnlig om den Skaanske Retsbog, der er en Samling af ældgamle Vedtægter, blandet med nogle virkelige Lovbud, der skyldes forskiellige Konger, men (i den latinske Text) ingen yngere end Kong Valdemar den Anden. Det er heraf klart, at den först under sidstnævnte Konge har faaet sin nuværende Form. Det kunde imidlertid vel være mueligt, at en ældre Samling havde tilforn existeret og at den först under Kong Valdemar den Anden var bleven fuldstændig. Men dersom denne Samling var bleven forfattet til forskiellige Tider, saa vilde det vist nok tydeligt spores i selve Retsbogen, saaledes som i den Siellandske Lov der förer Kong Eriks Navn *). Uagtet man ikke tör fæste Troe til Arild Hvitfelds Paastand at vore gamle Love vare blevne samlede for at hæmme den Romerske Rets Indflydelse her i Landet **), især da, med Undtagelse af den Jydske Lov, disse Samlinger ikke bleve foranstaltede under offentlig men privat Myndighed, saa er det dog sandsynligt, at de

*) Jvfr. min ovenfor citerede Recension i de lærde Efterretninger f. 1822 især S. 410-413.

**) Hvitfelds Krönike I. S. 206 i Folio Udg. "Da Konning Valdemar nu sad i Rolighed, og kunde formærke den store Uskikkelighed som var udi Danmark iblandt Rigets Indbyggere, udi saa Maade, at udi Dom og Ret kunde de ikke sambyrdes, fordi at mange vilde lade deres Sager dömmes efter Keyser-Retten (Romersk Ret), hvilken der var meget brugt her i Riget tilforn (?) for de mange lærde Mænds Skyld som vare komne ind udi Riget, til de nye Herre-Klostre, meeste Parten Bisper og havde været i Frankrig og Italien, at studere baade i den geistlige og verdslige Ret" o. s. v.

mange Danskes Reiser under Valdemar, til de berömte Universiteter, saasom til Bononien men især til Paris*), fremkaldte Lyst hos Adskillige til at overföre deres videnskabelige juridiske Dannelse paa det fædrelandske Lovstudium, ligesom allerede saadant var skeet i Italien ved de Longobardiske Loves Behandling (den saakaldte Lombarda). Men det förste der da maatte giöres var at foranstalte de gamle Vedtægter og Lovbud, som opbevaredes ved Tradition, optegnede saa fuldstændigt som muligt, og denne Optegnelse blev da tilfældigviis en Dæmning mod Romerrettens Udbredelse. Men heraf fölger, at disse Samlinger ikke kunne antages at være ældere end fra Slutningen af det tolvte og Begyndelsen af det trettende Aarhundrede.

Den höifortiente danske Erkebisps, Absalons Eftermands, Anders Sunesens saakaldte Paraphras af den Skaanske Lov, leder os bedst til at udfinde den Tidsalder, i hvilken denne Samling er bleven forfattet. Læser man Anders Sunesens fornævnte Skrift med Opmærksomhed, saa findes intet Spor til at han haver havt saadan Samling for sig**), hvilken han heller ikke i sin

*) Dette bekræftes ved flere Vidnesbyrd, men især ved det bekiendte Sted i den samtidige Arnoldi Lubecensis Chronicon III, 5. See og andre Citationer om denne Sag i min juridiske Encyclopædie S. 284-285 i Anm.

**) See lib. 3 c. 2, lib. 5 c. 6 eod. lib. c. 8 lib. 7 c. 13. A. Sunesen beretter og at disse modsigende Vedtægter bleve forelagte Kong Valdemar den 2den til Afgiörelse, saasom lib. 5 c. 8. Jvfr. min Undersögelse om den gamle Skaanske og Siellandske Lovs Alder §. 12 i Astræa IV S. 213-216, og i Anchers samlede Skrifter I. S. 243-246, hvor de fornævnte Steder anföres in extenso og kritisk dröftes.

ophöiede Stilling kunde være bleven uvidende om, dersom en saadan da havde existeret, i det mindste ikke nogen som var affattet med den Fuldstændighed og Nöiagtighed, at han torde lægge den til Grundvold ved sit Arbeide. Han taler derimod paa flere Steder som den der selv havde samlet disse Vedtægter, og i tvivlsomme Tilfælde umiddelbar raadfört sig med Landets Lovforfarne Mænd, og naar disse vare uenige, angiver han de forskiellige Meninger, undertiden uden selv at torde decidere.

Det ældste og bedste Haandskrift vi have i Behold, er det der nu opbevares paa Universitetets Bibliothek *), men som fordum har tilhört Erkebispesædet i Lund, og derfor turde ansees som officielt, hvilket ender med de mærkelige Ord, skrevne med samme Haand som det övrige: explicit liber legis Scanie, quem Dominus Andreas Lundensis ecclesie Archiepiscopus Svecie primas apostolice sedis legatus *composuit* ad utilitatem totius terræ (i. e. provinciæ.)** Denne Efterretning vilde aabenbar være upassende, der-

*) Et andet, som det synes, mærkeligt Haandskrift, der tilhörte det Cottonske Bibliothek, og som beskrives i Smiths Engelske Catalog S. 91. Jvfr. Suhms Danmarks Historie IX S. 565 er efter en mig meddeelt Efterretning af een af Forstanderne af det brittiske Museum, i hvilket det Cottonske Bibliothek er indlemmet, desto værre gaaet tabt ved den store Ildebrand i London 1727.

**) Jvfr. min Anm. til Kofod Anchers Lovhist. i saml. Skrifter I. S. 127. Det er dette Haandskrift jeg agter at lægge til Grund ved den af mig lovede Udgave af Anders Sunesens saa mærkelige Skrivt. Den Haandskrivt Arild Hvitfeld i sin Udgave 1590 og 1591 har brugt, har været meget feilagtig, hvorfor den vanzires ved mange Feil, som ere gaaet over til Westphals Udgave i Monum. Cimbr. IV p. 20-29 da denne ikke er andet end et Aftryk af den Hvitfeldske Udgave.

som Anders Sunesens hele Fortieneste indskrænkede sig til at have leveret en periphraserende Oversættelse af den Danske forhen bekiendte Lovtext. Ogsaa læser man paa den förste Side af fornævnte Haandskrift: "Antique leges Scanie", men da dette er tilskrevet af en yngere Haand, lægger jeg ikke synderlig Vægt herpaa. Sammenligner man dernæst Anders Sunesens Skrift med den gamle danske Text, uden at lade sig blænde af nogen forudfattet Mening, saa vil man komme til det Resultat, at den der har forfattet den danske Text, har holdt sig til Anders Sunesen saa meget som muligt, men da denne Texts Compilator havde til Formaal, at giöre den praktisk brugbar for den mindre dannede, som kaldtes til at anvende de Retsnormer den indeholder, saa maatte han udelade alt Videnskabeligt eller det der aandede den Romerske Ret, hvilken Anders Sunesen var fortrolig med, endelig og det som ved seenere Vedtægt eller Lovbud var bleven forandret. Af samme Aarsag har denne Compilator udeladt de Kongers Navne, som de nye Lovbud skyldes *), hvilke A. Sunesen omhyggelig angiver, nemlig Knud Valdemarsen og Kong Valdemar den Anden, hvorimod denne ligesaalidet som den förste angiver de ældre Lovgiveres Navne **), uden Tvivl fordi han ikke fölte sig istand til at opgive dem med Bestemthed, hvilket tiener til at stadfæste min ovenfor fremförte Paa-

*) Paa nogle Steder ere vel Anordningerne indförte paa behörigt Sted, men uden at det tilkjendegives at det er et nyt Lovbud. Jvfr. And. Sun. V. c. 13 med Skaanske Lovs V, 21.

**) t. Ex. lib. 3 c. 7 diversis temporibus a diversis regibus diversa sunt jura prodita, og lib. 5 c. 1 diversis temporibus diversa jura sunt prodita super tanti reatus per mulctam pecuniariam castigatione.

stand at formelige Lovbud, saalænge Skrivekonsten ikke benyttes til Lovens Redaction, omsider tabe sig i Sædvanernes Masse og vorde næsten uadskillelige fra disse. Man vil endog ved Sammenligningen skiönne, at den danske Samler ikke har været synderlig oplyst, da man paa nogle Steder ikke faaer ret Mening ud af den danske Text, uden ved at jevnföre denne med den egentlige Original, Anders Sunesens Skrivt *).

Man vilde uden Tvivl allerede meget tidligere være kommet efter det rette Forhold, i hvilket Anders Sunesens latinske, og den af en Ubenævnt forfattede danske Text af de Skaanske Vedtægter og Lovbud, stod til hinanden, dersom man ikke havde ladet sig mislede ved A. Hvitfelds Autoritet, der baade i den historiske Fortale til sin Udgave af A. Sunesens Skrivt, og paa selve Titelen, saa og i sin danske Krönike, kalder det en latinsk Oversættelse af de Skaanske Love, og indskrænker hele Anders Sunesens Fortieneste til at have været en troe Oversætter. Men nu det almindeligen erkiendes, at den lærde Rigs-Kantsler vel fortiener særdeles Agtelse, som omhyggelig Samler af Aktstykker, der kunde tiene til den danske Histories, danske Loves og Retsnormers, og danske Oldsagers Oplysning, men at han derimod ikke besad den fornödne Kritik til at vurdere disse Materialier, eller Talent til at forene dem til et Heelt, saa vil denne Mands Paastand ikke længere hindre os fra at fölge en anden, og som jeg troer, rigtigere Anskuelse. Da ad-

*) Jvfr. de i min forhen nævnte Afh. om den Skaanske og gl. Siell. Lovs Alder citerede Steder Sk. L. III, 7 jvfr. A. Sun. III, 2. Sk. L. IV. 2. jvfr. A. Sun. IV, 10 o. fl. Astræa IV S. 214, 216 og Kofod Anchers saml. Skr. I. S. 244, 246.

skillige af de Anordninger, der haves fra Middelalderen, ligefra Kong Knud Valdemarsens Tid ere forfattede paa Latin, og först derefter til almeen Brug oversatte i Modersmaalet, saa kan det ikke synes besynderligt, at en Vedtægtsamling, forfattet vist nok af Landets fornemste Geistlige, men i en privat Egenskab, og uden den verdslige Regierings Mellemkomst, oprindeligviis blev nedskreven i de Lærdes Tungemaal, og först senere paa Dansk, til Brug for dem, der ikke forstod hiint. Vi have i Sachsenspiegel et lignende Exempel; thi Epgo v. Repgow havde, som forsikres i een af de foran staaende Fortaler, der tillægges ham selv, först skreven denne Vedtægtsamling paa Latin (endskiönt den latinske Original er gaaet tabt), og det var först paa Grev Falkensteins Opfordring, at han selv oversatte den paa Tydsk, til Brug for de ustuderede Schöppens. *)

Nogle Lovlærde, og til disse hörer selv Kofod Ancher, have vel erkiendt, at Hvitfelds Paastand ikke aldeles kunde billiges, forsaavidt Anders Sunesens Skrift udgives ligefrem for en Oversættelse, men have dog stræbt at forsvare denne Synsmaade, ved at kalde dette Arbeide en Paraphras eller periphraserende Oversættelse, uagtet disse samme Lovkyndige paa den anden Side have fremfört Klager over, at Forfatterens fyndige Korthed udartede til Dunkelhed **). Thi det er aabenbart, at da ved en Paraphras forstaaes en omskrivende Oversættelse, hvorved nærmere op-

*) De Steder i Fortalen jeg sigter til, har jeg citeret i mit Tillæg til Anchers Afh. om at vore gamle Love ikke ere tagne af Sachsenspiegel i samlede Skrifter II. S. 191, hvortil jeg for Kortheds Skyld henviser.

**) Jvfr. K. Anchers Lovh. i saml. Skr. I. S. 114.

lyses, hvad der i Originalen kunde synes dunkelt eller trænge til nærmere Udvikling, og da Anders Sunesens Skrift ingenlunde opfylder saadan Fordring, men tvertimod giver Anledning til Klage over en altfor concentreret Fremstillelse, saa er hiin Benævnelse aldeles upassende. Naar nu hertil lægges, at der i Anders Sunesens Skrift findes, ikke blot et ham allene tilhörende Raisonnement over den Skaanske Rets Grunde, og en Udvikling af dens ledende Principer, men og Notitser af den ældre Ret eller juridiske Oldsager, samt flere positive Rets Bestemmelser, som savnes i den danske Text *), saa maa man i det mindste tilstaae, at den lærde Erkebisps Skrift er, forsaavidt den indeholder alle disse mærkelige Tillæg, ingen Oversættelse, men et selvstændigt Arbeide. Men naar hertil föies det alt ovenfor (S. 118) anförte Argument, at det er ikkun ved at læse Anders Sunesens Skrift, at man stundom sættes i Stand til at bringe Mening og Sammenhæng i den danske Text, og at paa nogle Steder den ældre og nyere Ret saaledes er sammenblandet, at dersom vi ei besad Anders Sunesens Skrift, vi da neppe vilde være i Stand til at adskille dem fra hinanden, saa viser vel alt dette klarligen, at den danske Text umuligt kan være en original Lov- eller Retsbog, der skulde være samlet længe förend Anders

*) Jvfr. min Afh. i Astræa. loc. c. S. 223, 226 og i *Kofod Anchers* saml. Sk. I. S. 253. 254. De flere mærkelige Steder hos *A. Sunesen*, der angaae juridiske Oldsager, findes anförte hos *Ancher* i hans Lovhistorie i saml. Skr. I. S. 118 - 121, hvortil jeg i Anm. loc. cit. S. 121 - 124 har leveret mange Supplementer. Hvad hans Afbenyttelse af Romerretten angaaer, da har jeg ligeledes i Anm. l. c. S. 124 - 126, anfört flere Exempler herpaa.

Sunesens Tid, men tvertimod maa være et yngere men derhos hel maadelig udfört Foretagende. Jeg skulde derfor endog troe at de der havde med Retspleien at giöre, og forstod Latin, have i forekommende Retstilfælde heller afbenyttet den latinske end den danske let forvildende Text, hvilken praktiske Afbenyttelse ogsaa den ovenfor citerede Slutningsbemærkning i det Lundiske Haandskrift, synes at vise hen til.

Naar Anders Sunesens Skrivt er bleven forfattet, er det ikke vel mueligt nöie at angive. Saa meget kan ansees som afgiort, at det maa være yngere end Saxos Dedication af sin Danmarks Historie til den lærde Erkebisp, der antages med Grund at være skreven 1204 *), thi ellers skulde Saxo, ved at opregne Anders Sunesens Litteraire Fortienester, vist ikke have forsömt at nævne dette Arbeide ved Siden af hans Hexahemeron**), og ældre end det almindelige Concilium i Lyon af 1216, hvor det först blev forbuden de Geistlige at bruge Velsignelse eller Vielse ved Vand- eller Jernpröven***), thi ellers skulde Anders Sunesen, denne saa rettroende og Paven saa hengivne Prælat, ikke have

*) Jvfr. Suhms Danmarks Hist. IX S. 104-105.

**) Det er derfor synderligt, at Hr. Prof. Dahlmann ligefrem antager i hans Abh. zur alten und neueren Gesch. I. S. 183, iat Saxo kunde ved Udarbeidelsen af sin Historie, benytte sig af Anders Sunesens Skrivt over den Skaanske Lov, da han af Saxos Dedication, hvilken han dog citerer, kunde have sluttet sig til det Modsatte.

***) Her fastsattes: nec quisquam purgationi aquæ ferventis vel frigidæ seu *ferri candentis* ritum cujuslibet benedictionis aut consecrationis impendat X c. 9 ne clerici vel monomachi (3, 50 i. Boehmers Udgave af corp. j. can. II. p. 623). I min Afh. over den Skaanske og

omtalt Jernpröven og navnlig de Geistliges Functioner ved samme paa en bifaldende Maade (leges Scaniæ lib. 7 c. 15). Vidste man bestemt naar Kong Valdemar den 2dens Anordning om Mandebod, saavelsom de andre af samme Konge ere blevne publicerede, hvilke Anders Sunesen har extraheret i sit titnævnte Skrivt, saa vilde dette afgive et betydeligt Datum om den latinske Texts Alder *), men desto værre gives der intet Haandskrivt, der oplyser dette.

At den danske Text af den Skaanske Retsbog, er yngere end Anders Sunesens Skrift, tör jeg, ifölge det fremförte Beviis, ansee for afgiort. Men naar den er bleven samlet, er

---

Siell. Lovs Alder, har jeg ikke erindret dette Forbud, men blot et sildigere af 1218 (see denne Afhandling i Anchers s. Sk. I. S. 242). Jeg har derfor angivet dette Aar som terminus ad qvem. Tog man ikke Hensyn til dette Datum, saa maatte man i det mindste erkiende, at A. Sunesen har skrevet dette Skrivt paa en Tid, han endnu var i fuld Virksomhed, hvilket den hyppige Efterspörgsel hos Landets lovkyndige Mænd forudsætter, altsaa förend 1222 da Erkebispen, formedelst Spedalskhed begierte sin Entledigelse (s. Honorii III. Brev til de danske Bisper i denne Anledning, som og findes aftrykt hos Suhm IX S. 756), og endnu mindre 1224, da han efter nedlagt Embede, begav sig til Öen Jfvöe ved Skaane, hvor han döde 1228.

Dalins Foregivende i hans Svenske Historie 2den D. Cap. 5 §. 13, at Anders Sunesen havde forfattet dette Skrivt i Aaret 1205, kan der ikke agtes paa, da han ikke anförer en Skygge af Beviis herfor.

*) Især siden Anders Sunesen yttrer at Forordningen om Frændernes Stud til Mandebod nyelig var udkommen: Authoritate Regis Valdemari fratris prædicti Regis Kanuti prudentiores Scaniæ tali lege *novissime* decreverunt tantam malitiam reprimendam. Vet. (V, 3).

det derimod vanskeligt at afgiöre. Dersom man vilde gaae ud fra den Forudsætning, at denne danske Samling havde paa eengang faaet den Form, som den nu har, saa vilde det lede til at antage, at den var forfattet temmelig sildigt, thi der forekommer i den Skaanske Lov i förste Bogs 9de Cap., en Bestemmelse, hvorefter Ægtefolks Skilsmisse forhandles ved Guds Ret, d. e. geistlig Ret, hvilken synes at være tagen af Jydske Lovs förste Bogs femte Cap. (jvfr. XIII, 9) thi Anders Sunesen tilkiendegiver vel, at saadan Skilsmisse-Sag burde behandles som geistlig efter Guds Ret, men vedgaaer derhos, at efter den Skaanske verdslige Rets Skilsmisse for Hoer ligefrem finder Sted *). Vilde man med Ancher antage, at i Skaane Geistligheden först havde faaet den Myndighed at dömme udelukkende i Ægteskabs Sager, i Fölge det Helsingborgske Kirkemöde 1345 **), saa vilde man heraf endog formene sig beföiet til at udlede, at den danske Lovtext först var bleventil i Midten af det fiortende Aarhundrede. Denne Mening kunde man ansee for bestyrket ved det Stykke af en Forordning af Kong Erik Glipping, som forekommer i den danske Text, men da dette ikkun findes i visse Haandskrifter, ikke i dem alle, saa tör man dog vel ikke lægge nogen Vægt

*) Andr. Sun. lib. XIII c. 3. Verum in parte constat huic humanæ legi velut famulæ obsequenti velut pedissequæ sequenti dominæ suæ vestigia per divinæ legis præeminentiam derogari, quæ matrimonia jubet non fori sed poli, non curiæ secularis sed ecclesiæ spiritualis examini atque regimini subjacere.

**) See Anchers Lovhist. II. S. 138-140, og i saml. Sk. S. 646 jvfr. Pontoppidans Annales eccl. Dan. II. S. 143.

herpaa. Man kunde vel og af visse Udtryk slutte, at den danske Lovtext maatte være forfattet i det mindste efter Kong Valdemar den 2dens Död; thi neppe skulde man troe, at den danske Compilator skulde have brugt saadanne Udtryk, som: "En Koningh wil at Logom haffue" (VI. 4) dersom Kong Valdemar den Anden, som herved efter Anders Sunesens Skrift betegnes, da endnu havde levet. Man kunde og vel gaae den Indvending i Möde, at Jydske Lov dog paa den anden Side forudsætter, at den Skaanske maa have været til da den blev affattet, eftersom flere Lovsteder i samme vise, at den Skaanske er ved disses Redaction bleven afbenyttet, derved at det var Anders Sunesens Latinske Text man havde brugt. Men imod denne Hypothes strider dog for meget, at den Skaanske Arvebog efter Haandskrifternes Vidnesbyrd tillægges Valdemar, og tillige at den var en yngere Lov end den Skaanske. Heraf flyder, at de Steder i den danske Lovtext af den Skaanske Ret, der aabenbar ere af yngere Datum, maa antages at være i en senere Periode blevne tilföiede, saa og andre Forandringer giorte i Texten for at Tingmændene kunde finde den nu gieldende Ret i denne Retsbog, og denne Frihed kunde de tiltage sig uden Betænkelighed, just fordi det var en Retsbog, et oprindeligviis privat Arbeide, og ingen formelig Lovbog.

Men det som er vigtigere for vort Öiemeed end Tidsbestemmelsen, er at den danske Text, ligesaavel som den af Anders Sunesen udgivne latinske, er et privat Arbeide, hvilken ikke er bleven autoriseret eller formelig stadfæstet af Regiêringen, men som rimeligviis allene har faaet en implicit Stadfæstelse först derved, at Skaaningerne have forelagt nogle omtvistede

gamle Retsnormer Kong Valdemar den 2den til endelig Afgiörelse, men senere og fornemmelig i Anledning af at Skaaningerne, ligesom Siellænderne, nægtede at antage den Jydske Lov, hvilken, efter Kong Valdemars Plan, skulde have været en almindelig Lov for hele Danmark, saaledes som jeg i et andet Skrift udförlig har godtgiort. Uden Tvivl har Kongen, da han samtykkede i denne Skaaningernes Begiering, indfört den Lov hos dem, der er bekiendt under Navn af den Skaanske Arvebog, eller om Arv og Orbodemaal, og som i Haandskrifterne pleier at staae bag efter den Skaanske Lov, og svarer til Kong Valdemars Siellandske Lov i disse Materier. Hiin Autorisation til at vedblive at benytte sig af deres gamle Vedtægts Samling, medförte dog ingenlunde at den herefter blev anseet som en egentlig Lovbog, hvorfor endog i en senere Tidspunct den Skaanske Kirkeret udelukkende tillægges Navnet "Skraa" (skreven Lov). Dette hindrede dog ikke at jo denne private Samling blev brugt i Rettergang, fordi den indeholdt en troe Optegnelse af Landets Vedtægter, og derved fritog de Dömmende fra den Uleilighed i vanskelige Tilfælde at anstille en vidtlöftig Undersögelse om hvilke Retsnormer Vedtægt havde indfört eller hvorledes der var bleven dömt tilforn. Den der af Lovhistorien veed hvor hastigt Epko v. Repgovs Samling af de Saxiske Vedtægter udbredte sig, vil ikke undres over den Lykke, den Skaanske Samling giorde uden Regieringens Medvirkning, i et forholdsviis langt mindre Territorium. Den danske Text har uden Tvivl, alle sine Feil uagtet, for det meste fortrængt Brugen af den Sunesenske latinske Text, fordi den indeholdt adskil-

lige senere Kongebud, der ikke fandtes hos Sunesen*), og fordi den danske Compilator havde optaget adskillige vedtagne Formularer, som A. Sunesen ikke anförer **), endelig fordi den danske Compilator stiltiende har rettet det som ved senere Lovbud eller Vedtægt var bleven forandret ***) og udeladt for det meeste det som kunde henföres til juridiske Antiquiteter ****). Dog skulde jeg troe, at Landets Geistlige have vedblevet at raadföre sig jevnlig med den latinske Text, da der haves adskillige, tildeels feilfulde, endog nyere Afskrifter af samme, hvilket neppe vilde have fundet Sted, dersom al praktisk Brug deraf havde aldeles ophört.

Imidlertid bör man ikke troe, at enten den latinske eller danske Text indeholder en aldeles fuldstændig Samling af alle Skaanske Retsnormer, thi Samlerne have udeladt adskilligt af Glemsomhed, men ogsaa meget fordi det forudsattes at være saa almeenbekiendt, at en skriftlig Optegnelse herom agtedes overflödig *****). Derfor er det at Samlingen, især med Hen-

*) Saasom af Kong Erik Glipping, maaskee endog af Kong Erik Menved, nemlig i de senere Haandskrivter af den danske Text.

**) See t. Ex. IV, 11. IV, 13 o. fl.

***) Saasom forandret Myndigheds Alderen, der efter A. Sunesen III, 1 var fiorten Aar, til femten Aar III, 2. (Jvfr. Anchers Lovhist. II. S. 233-234.)

****) Saasom A. Sunesens Efterretning om at et Barn kunde i Oldtiden keise sig Fader ved Jernbyrd (III, 7).

*****) Dette stadfæstes endog derved, at den danske Compilator har deels udeladt, deels forkortet adskillige saadanne Efterretninger, som fore-

syn til Processen, ligesom andre Middelalderens Love, er ufuldstændig, saa og med Hensyn til flere baade ved Rettergang og ved Udenretshandlinger brugte Formaliteter, hvilke maa söges supplerede ved Hielp af Middelalderens Dokumenter, og de faa Efterretninger Aarbögerne leilighedsviis meddele *).

Hvad de tvende *Siellandske* Lovsamlinger angaaer, da har man hidtil holdet for at den der tillægges Kong Valdemar er den ældste, og derimod den, der tilskrives en Kong Erik, den yngste. Imidlertid har min lærde Collega Hr. Prof. *Kolderup Rosenvinge* i en særskilt Afhandling bestridt denne Menings Rigtighed med Grunde, som ved förste Öiekast synes at have meget for sig, og derimod opstilt den Hypothes, at Kong Eriks Lov var meget ældre end den Valdemarske **). Jeg har allerede paa et andet Sted stræbt at godtgiöre at denne nye Hy-

komme hos Anders Sunesen, uagtet de Retshandlinger hiin beskriver endnu vare i vedvarende Brug; f. Ex. IV, 13 om Skiödnings Ceremonierne; VII, 15 om Jernpröven.

*) Jeg maa i övrigt, i Henseende til denne hele Materie om den Skaanske Lovs Alder og dens Forhold til Anders Sunesens Skrift, samt om den Skaanske Arvebog, henvise til min tit citerede Afh. i Astræas 4de Deel, og i Anchers saml. Sk. 1ste Deel S. 220-275, hvor adskilligt af det som i nærværende Afhandling blot er antydet, udförlig er bleven udviklet.

**) Denne Afhandling, der förer Titel: Om Kong Eriks eller den saakaldte nye Siellandske Lovs Alder, blev först trykt i det Skandinaviske Litteratur-Selskabs Skrifters 17de Bind, Kbhvn. 1820 S. 181-285, men dernæst i Indledningen til hans nye kritiske Udgave af denne Lov 1821 S. IX-XL, med nogle Tillæg og Rettelser.

pothes ikke er fyldestgiörende gotgiort, og derimod taget den ældre Mening tildeels i Forsvar *). Jeg vil derfor blot fremstille Hovedresultaterne af hiin ældre kritiske Undersögelse, for at undgaae en ufornöden Gientagelse af de allerede forud brugte Argumenter.

Man kan af indvortes Data klarligen skiönne, at denne saakaldte Eriks Lov er bleven samlet i det mindste til tre forskiellige Tider, hvorfor een og samme Materie, t. Ex. den om Manddrab, efter först at være bleven afhandlet paa eet Sted, har erholdt tvende supplementariske Tillæg **). Det er uvist naar denne Samling först er begyndt, men vist er det at den ikke kan ansees for fuldfört, förend under Kong Erik Glipping eller endog Kong Erik Menved, da flere Lovbud, som beviislig först ere givne under formeldte Konger her findes indförte, og er det uden Tvivl deels paa Grund heraf, deels med Hensyn til den Omstændighed, at en Forordning eller saakaldet

*) See min Recension af fornævnte Afhandling i den danske Litteratur-Tidende i Aargangen 1821 No. 25, 26 og 27.

**) Jvfr. II. B. 5-16 Cap. III. 10. 11 Bog V. 20-30 Cap. og VI. 5-8 efter Ghemens Udgave, (men efter K. Rosenvinges II, 3-12 S. 66-76 II. 37-38 S. 106-109 III. 26-32 og Cap. 46 S. 242-260 og S. 282.) Saaledes findes Materien om og hvorvidt Manden tör afhænde sin Hustrues Jord i I. Bogs 25 Cap. og i 5 B. Cap. 1-3 (men hos Rosenvinge I, 27 S. 30 og III. 9 S. 212-216) om Börnegods I, 47 og V, 4 (hos Rosenvinge I, 48 S. 60 og III, 10 S. 216-218); om Lavarv I, 28, hvortil V, 31 angives som Tillæg (Rosenvinge I, 30 og III, 32 S. 30 og S. 260 o. s. v.) Jvfr. min Rec. l. c. S. 410-413, og Prof. Kolderup Rosenvinges Indledn. S. XXI.

Haandfæstning Kong Erik Glipping udstædte 1284 (hvilken er aftrykt bag ved Siellandske Lov) har sanctioneret denne Lovs Brug for Laaland, Falster og Möen, at denne Lov fik Navn af Kong Eriks Lov, uagtet denne Konge ingen videre Deel havde i samme*). Dog taler for Kong Erik Menved ei allene gammel Tradition men og den gamle danske Riimkrönikes udtrykkelige men hidtil overseete Vidnesbyrd, (Vers 4369-4370 som bör jevnföres med V. 3958-3960 i v. Ghemens og i Molbechs Udg. 1825 S. 222 jvfr. S. 201 og Molbechs Anm.), hvorfor man ikke bör udgive det for A. Hvitfelds Paafund.

Den Siellandske Lov, der svarer i det Væsentlige til den föromtalte Skaanske Arvebog er, ligesom denne, ikke bleven forfattet efter Kong Valdemar den Andens Bud, men var oprindeligviis en privat Samling, som denne Konge stadfæstede i Anledning af at Siellænderne saavelsom Skaaningerne erklærede sig uvillige til, med Tilsidesættelse af deres gamle Retssædvaner, at antage den af Kongen paa Rigsdagen til Vordingborg 1240 promulgerede Lovbog, der i den senere Tid har fört Navn af den Jyd-

*) Herfor paastaaes dog ikke, at disse Öers Indbyggere da först skulde have begyndt at giöre Brug af den Siellandske Retsbog (i sin ældre Form), thi Anledningen til denne Bestemmelse synes af Ordene at slutte, nærmest at have været den at stadfæste deres Ret til den Forordning i Straffen for Drab, at der foruden Mandebods Böderne skulde endvidere erlægges 40 Mark, saaledes som Kong Valdemar den Förste havde efter deres Begiering fastsat for at sikkre dem ydermere for Overfald af deres andre danske Landsmænd i Anledning af det Vanrygte de vare komne i om en god Forstaaelse med Landets Fiender, Venderne. (cfr. Saxo l. 14 p. 282).

ske *). Denne Lovs indvortes Beskaffenhed röber i en höiere Grad dens private Oprindelse end den Skaanske Lovbog, hvilken synes, paa Grund af at Kong Valdemar befalede dens Indförelse i Skaane, at have undergaaet en vis Revision, hvorved Kiendemærkerne paa dens fornævnte Udspring for det meeste bleve udslettede **).

Det er höist sandsynligt at dersom der i Kong Valdemar den Andens Regjeringstid havde existeret en saa fuldstændig Samling, som den Siellandske Lov, der tillægges en Kong Erik, saa vilde Kongen have stadfæstet denne og ikke hiin ufuldstændige. Man kunde maaskee meene, at han da vilde have handlet i Sielland ligesom i Skaane, nemlig, i det han tillod Indbyggerne at beholde deres gamle Vedtægts-Samling, givet dem en nye i visse Materier, som trængte til Forandring. Men sammenligner man de förste Böger i den saakaldte Kong Eriks Lov med den Valdemarske, saa finder man, paa faae Undtagelser nær, en saadan Overeensstemmelse, at der ikke kunde være Anledning til at give en saadan nye Lov, hvorimod den Skaanske Arvebog meget afviger fra den ældre Skaanske Lovbog. Haandskrivterne

*) Derfor hedder det i et Haandskrivt: "Herefter fölger Kong Valdemars Lov som the Siellandsfarer ock Skaaninger bruge tilsammen ock kallis af the Skaaninger Arffbogen." Jvfr. Anchers Lovhist. i saml. Skr. I. 90 og min Afh. om Sk. og gl. Siell. Lovs Alder (sammesteds S. 265).

**) Saaledes er gl. Siell. Lovs 1 B. 1 Cap. §. 16 "sum æk hauær nu sagh" og 1 B. Cap. 8 Cap. 11 og Cap. 12 "sum æk hauær foræ (ell. "för") sagh" o. fl. St. eller: "ænsæ æk sagthæ för" 1 B. Cap. 13. bleven i Arvebogen paa de dertil svarende Steder forandret til: "som nw ær melt;" see Arveb. 24. 25. 29. 34. 35. 46 (jvfr. min i forrige Anm. cit. Afh. i Anchers s. Skr. I. S. 259 og 260. og Anchers Lovhist. Udg. i 4to I. S. 533.)

vidne og derimod, thi isteden for at i de Skaanske Haandskrivter, den Skaanske Lov, som Hovedloven, og som den ældste (hvad den latinske Text angaaer) staaer altid foran Arvebogen, saa har derimod i de faa Haandskrivter, hvor begge de Siellandske Love findes, den Valdemarske Lov förste Plads. Der tilkiendegives dernæst i Haandskrivterne at denne Valdemarske Lov er den eeneste sanctionerede, hvorfor den kaldes "den rette Siellandske Lov," et Udtryk som vilde være upassende, dersom Kong Valdemar havde kiendt den anden Siellandske Lov og tilstædt dens Brug *). At der ikke har existeret een enten af Kong Erik Eiegod eller Kong Erik Emund autoriseret Siellandsk Lovbog (saaledes som Hr. Professor Kolderup Rosenvinge formoder) er og klart af de gamle Breve vi have i Behold, saavel fra ældre Kongers som fra Kong Valdemar den Förstes og Kong Knud Valdemarsens Tid, hvor der, naar der tales om Siellandske Retsnormer, jevnlig bruges Udtrykket: "Sædvane," men al-

*) I det Haandskrivt af Kong Valdemars Siell. Lov iNo. 26 i 4to, iblandt Octaverne i den Arnæ-Magnæanske Samling, hvor begge de Siellandske Love findes og som Hr. Prof. Kolderup Rosenvinge fornemmelig har brugt ved Udg. af Kong Eriks Siell. Lov, læses fölgende Inscription, ved den Valdemarske, som staaer foran sidstnævnte: "then rættæ Siellanzfaræ logh." Den samme Benævnelse forekommer i No. 11. 21. 24. af Haandskrivterne i 4to, iblant de Arnæ-Magnæanske (Anchers Lovhist. i saml. Skr. I. S. 155 og S. 580). Den kaldes og ligefrem: "Siællandzfaralogh," hvorimod den anden sieldent kaldes Siellandske, men jevnlig "Konning Eriks Lag." I de Haandskrivter, hvor den findes bag efter den Valdemarske, hedder det i Inscriptionen: "Hær byrjæs æn annen loghbok," saasom i Inscriptionen af det ovennævnte No. 26 i 4to saa og i No. 21 i 4to og No. 24 i 8vo.

drig citeres nogen Kong Erik som Ophavsmand til saadan Lov *). Ligesaa lidet kan det antages at den Kong Valdemar tillagte Siellandske Lov, skulde være et Udtog af en formentlig alt forhen existerende Kong Eriks Lov, thi i de Materier den omhandler er hiin ligesaa udförlig som denne, og dernæst hvad skulde vel bevæge Kongen til at lade forfatte et Udtog, der ikkun strakte sig til enkelte Materier og ikke til det Hele, endelig til at sanctionere hiint og ikke dette?

Man har for i det mindste at bevise, at Valdemars Siellandske Lov maatte være yngre end samme Konges Jydske Lov beraabt sig paa at denne Lov citeres i samme (I. 13), og for at godtgiöre at den maatte være yngre end Kong Eriks, at den sidstnævnte bærer indvortes Præg af en höiere Alderdom **).

Dersom det förste Datum end var rigtigt, saa vilde det dog ikke tiene til at godtgiöre, at Valdemars Lov var yngre end Kong Eriks, men allene at hiin maatte være stadfæstet efterat den Jydske Lov allerede var bleven promulgeret og tilstrækkelig bekiendt; men dernæst forekommer denne Talemaade ikkun i visse Haandskrivter, ikke i dem alle, thi i adskillige

*) See Dipl. Arn. Magn. I. p. 7 i et Brev af 1138 "ut nostræ legis mos est" (Tillægget "mos" viser aabenbart, at lex ikke her tages i nuværende Betydning); ib. p. 19 Kong Valdemar den Förstes Brev fra 1164 om en Overdragelse af Vellingeruth "juxta morem Danorum." Pave Innocents d. 3dies Brev til Erkebisp Absalon af 1198 hos Balutzius lib. I. p. 422, i Innocentii 3ii epist. I. 248 og i Udtog i Decretales, Greg. IX. lib. I. Tit. 4 c. 2 de consvet. (i Boehmers Udg. II. p. 29) der grunder sig paa Erkebispens Relation om Testamenters Ugyldighed i Danmark efter den sædvansmæssige Ret viser det ligeledes uimodsigeligen m. fl. Dette vigtige Argument oversaae jeg da jeg skrev formeldte Recension.

**) Kold. Rosenvinges Indl. til Udg. af Kong Eriks Siell. Lov S. 34-37.

saavelsom i den Skaanske Arvebog læses "Siælantzfarelogh" eller ingen af Delene *), men vilde man end antage at denne Læsemaade var rigtig, saa vilde ved Jydske Lov her ikke kunne forstaaes den af Valdemar 2den promulgerede Lov, thi efter alle gamle Haandskrivters, Haandfæstningers og Annalisternes eenstemmige Vidnesbyrd fik den först denne Benævnelse henved eet Aarhundrede efter at den var given, men allene de Skraaer og Vedtægter som vare gjeldende i Jylland förend den Valdemarske Lovs Promulgation.

Hvad de indvortes Kiendemærker angaaer, da vilde en udförlig Drövtelse deraf före mig for langt bort fra mit egentlige Æmne, og jeg kan saa meget heller fritage mig derfor, da dette allerede er skeet paa et andet Sted **).

---

*) Jvfr. Anchers Lovhist. i 4te I. S. 545 hvor de forskiellige Læsemaader anföres og min forhen cit. Recens. S. 403.

**) Jvfr. min Rec. i Litt. Tid. l. c. S. 395-409. Ikkun tillader jeg mig at tilföie ved denne Leilighed fölgende til yderligere Oplysning. Naar Hr. Prof. Kolderup Rosenvinge antager at Fredlöshed skulde efter den ældre Lovgivning ikke have havt saa betydelige Virkninger som efter den nyere, saa troer jeg denne Paastand fuldelig afbeviist ved Kong Knud den Stores Vitherlaghs Ret, som uagtet den er den ældste af de Love vi have i Behold, i denne Henseende er meget strengere end alle de andre. Vel söger Hr. Prof. at svække dette Argument ved at paaberaabe sig at Vitherlagsretten var et jus particulare, som pleiede at være betydelig strengere end den almindelige Landslov (Indl. S. XXXV Anm. 91), men for det förste har hiin Lov meget tidlig faaet en udstrakt subjectiv Forbindtlighed ved at blive indfört paa de Fornemmes Gaarde, og lagt til Grund ved alle Gildeskraaer, som jeg ovenfor har bemærket, dernæst bestaaer Afvigelsen fra den ældre Lov i denne Materie eene og allene deri, at

Derimod gives der flere indvortes Kiendemærker, der röbe at Kong Eriks Lov enten er nedskrevet i en senere Tid end

efter jus commune enhver dansk Borger ellers berettigedes til at dræbe den Fredlöse naar han mödte ham, hvorimod Vitherlagsmanden forpligtedes hertil af den Grund, at den som grovelig havde forbrudt sig mod Vitherlaghet, og derfor var udstödt derfra, blev derefter farlig for samme. Analogien af andre Nationers ældste Love, der ere nær beslægtede med vore, strider og imod den ærede Forfs Paastand, saasom de ældste Norskes; jvfr. Hagen Adelsteens Guleth. Lov, Manhelge Balken, Cap. 56 (hos Paus S. 174). Som Tillæg til det jeg i min Rec. l. c. S. 395. 396 har anfört til Beviis for at *Vin* ikke som Hr. Prof. mener, ophörte at bruges henved Midten af det 13de Aarhundrede, da Jydske Lov promulgeredes, nemlig den Kiöbenhavnske Stadsret af 1294 (Scr. R. D. VII. p. 88) og flere Sönderjydske Kiöbstædlove fra samme Tidsrum kan jeg endnu tilföie den Roskildske Stadsret, given 1269 Art. 45. (gl. dansk Magaz. V. 341). At mange Medeedsmænd vedblev at bruges i Sielland Aarhundrede efter Jydske Lovs Givelse, vidner foruden de i Rec. anförte Love og den Holbekske Stadsret om (aftrykt i Nye dansk Mag. I. B. 1. H. S. 87-94) given af Kong Erik Glipping (neppe K. Erik Menved som Udgiverne af Magaz. antage) og som fonyedes endnu 1549 hvor der paa flere Steder foreskrives for grove Forbrydelser "tre sinnæ XII Mendt undtagen den Anklagede var soren Gildebroder." Det Argument, der hentes fra Arverettens Grændse i Valdemars Siell. L. I. 20, (femte Mand, der neppe svarer til Jydske Lovs syvende Mand) for at bevise Lovens yngere Alder (Indl. til Prof. Rosenvinges Udg. af Eriks Siell. Lov. S. 30) kan efter mit Skiön ikke ansees at være af synderlig Vægt, da Lovtexten viser at denne Bestemmelse er gjort ikke for at begunstige Kongens Arveret, men allene for at forebygge Arvetvistigheder, hvilke og efter samme Lovsted eene skulde afgjöres af Slægtningerne.

Kong Valdemars eller i det mindste har modtaget væsentlige Forandringer i saadan Tidspunkt. Dertil regner jeg, at Börnebörn tillægges Ret til at arve tilligemed deres afdöde Forældres Södskende efter Repræsentationsret (I. 15), hvorimod de efter Kong Valdemars Lov synes udelukkede, naar der vare Börn til efter den Afdöde (I., 1 §. 8), og at Legitimation ved paafölgende Ægteskab efter samme finder Sted (I., 49) endskjöndt med den Indskrænkning der savnes i Jydske Lov, hviken en modnere Erfaring havde fremkaldt og som Fornuften billiger, at intet andet Ægteskab hverken paa Mandens eller Qvindens Side var kommet imellem; thi dette viser klarligt, at denne Bestemmelse er optagen i denne Lov först efterat den Dalbyeske Lov blev vedtagen, der skyldes enten Kong Erik Glipping eller Kong Erik Menved, hvorimod Valdemars Siell. Lov samstemmer med den Skaanske (I. 25. III. 17) der ikke kiender til anden Legitimationsmaade end den ved Tinglysning (jvnf. Valdemar Siell. Lov II. 45). Endvidere bestyrkes Kong Eriks Siell. Lovs yngere Alder ved den Omstændighed, at der tillægges Tingmændene et Overopsyn over de födte Værgers Forhold (V. 33), som den Valdemarske Lov ikke kiender til, thi det kan ansees for sikker Regel at jo höiere op i Tiden, jo mindre har man vidst af nogen offentlig Control med Værgemaal at sige, men overladt samme aldeles til den Umyndiges Slægt. Den i Kong Eriks Lov ene og alene indförte Lovbydelse af "Möller" saa og disses juridiske Hellighed er og et stringent Beviis for dens yngere Alder.

Man har vel forsögt paa at redde sig ud af denne Forlegenhed ved at antage med Hensyn til hiine Bestemmelser at Siellands Indbyggere havde forlangt da de erholdt af Kong Val-

demar i Anledning af den Jydske Lovs Givelse, Stadfæstelse paa deres egne Love, at de Forandringer der fra Tid til anden vare foregaaede i deres ældste Vedtægter atter skulde ophæves, og den ældste Retsforfatning fornyes *). Men foruden at denne Forudsætning medförer den Tilstaaelse at den formentlig ældste Lov i det mindste for saavidt er yngere end den anden, saa glemmes desuden at en Hypothes, som ene og allene kan forsvares ved Hjelp af en anden vilkaarlig og ubeviislig Hypothes ikke har Præg af Sandsynlighed **).

Dersom virkelig Valdemars Siell. Lov, havde været den yngste Lovsamling, saa vilde det være et aldeles uforklarligt Phænomen, hvorledes denne kunde være saa aldeles bleven fortrængt af en ældre og tillige uautoriseret Vedtægtsamling; at allerede den danske Riimkrönike, en Petrus Olai i det 15de Aarhundrede ***), senere endog A. Hvitfeld, der som Rigets Canzler havde fremfor Andre Adgang til at skaffe sig Kundskab herom, og meget mere en *Lyschander*, en *Pontanus*, en *Meursius* have været uvidende om denne Valdemarske Lovs særskilte Tilværelse, og forestilt sig at den fuldstændig fandtes i den Siell. Lov, hvis sidste Böger de tillagte Kong Erik Menved, og at selv den grundlærde Gram i Midten af for-

*) See Rosenvinges Indl. til Kong Eriks Siell. Lov S. 39.

**) Jvfr. min Rec. l. c. S. 408. 409. Hr. Licent. juris Normann billiger ei allene min Mening om Eriks Siell. Lovs yngere Alder, men bestyrker den og med nye Argumenter i sin Diss. de legitimatione.

***) Jvfr. Petri Olai Exc. ex hist. Dan. III. p. 263. og Riimkröniken S. 201 og 222 i Prof. Molbechs Udgave. (jvfr. denne Afh. S. 129).

rige Aarhundrede, troede med flere at den for længe siden var gaaet tabt *), indtil Kofod Ancher ved denne Lovs Udgivelse omsider oplyste den lærde Verden om, at alt dette var en Vildfarelse. Alle de fornævnte Skribenter antog at disse Love fandtes i den Lovsamling der tillægges Kong Erik, nemlig i dens förste Deel, og heri havde de ikke heller stor Uret, thi de förste Böger i denne Lov svare temmelig nöie til den Valdemarske Lov, og hvor den afviger, skeer det gjerne fordi de nye Retsvedtægter eller Lovbud ere optagne i de ældres Sted; og betragtedes da Kong Eriks formeentlige egen Deel af denne Lov, der indeholdtes i de sidste Böger som et Supplement til hiin.

Vel foregiver den titnævnte Lærde at ved Kong Valdemars Siell. Lov skulde den ældre, der tillægges Kong Erik, være bleven abrogeret, men ikke desto mindre endda længe være bleven brugt som subsidiair Lov i de Materier, hvorom de fornödne Bestemmelser savnedes i den Valdemarske. Men for ikke at tale om den Usandsynlighed, at Kong Valdemar skulde have sanctioneret den höist ufuldstændige Vedtægtsamling, og ikke den langt fuldstændigere, dersom de begge havde existeret allerede paa den Tid, saa voxer Usandsynligheden end mere derved at

*) I Grams Brev til Prof. Lackmann af Aar 1742 som Sidstnævnte har ladet indrykke i sit Skrift de computatione annorum per hiemes siger han p. 42 "periisse illud olim (sc. legum Siellandicarum corpus a Waldemaro 1mo concinnatum) neque ulla investigatione potuisse reperiri, conquesti jam pridem sunt nostrates, citeret af Ancher i Fortalen til hans Lov-Hist. i 4to Udg. 1ste Deel. (d. 2).

han skulde have abrogeret denne fuldstændige Samling uden at sætte noget andet istedet; thi at Jydske Lov ikke kom isteden derfor, det erkiender denne Lærde selv, og vilde og en saadan Paastand stride imod alle de Data vi have fra denne Tidsperiode. Men dernæst strider dette assertum aldeles ei allene imod de fornævnte anseete Historieskriveres eensstemmige Vidnesbyrd, men og mod det Datum, at Gotfried v. Ghemen lod 1505 Kong Eriks Lov allene trykke, og ikke Valdemars, og det ikke under andet Navn end "Zelands Lov," hvilket viser at man i Sielland, Lolland, Falster og Möen ikke brugte anden Siellandsk Lov end denne, og at senere, da Mads Vingaard, efterat hiin ældste trykte Udgave var udsolgt, lod den oplægge paa nye 1576 under samme Titel, og altsaa under den samme Forudsætning at dette var den eneste Siellandske Lov der brugtes i Rettergang; ligesom det og er klart at naar der i senere Lovgivning toges Hensyn til den Siellandske Lov, det er allene Kong Eriks og ingen anden der menes. Jeg vil i denne Henseende ikkun beraabe mig paa Kong Christian den 2dens geistl. Lov Cap. 115 *), der afskaffer den ved Kong Eriks Siell. Lov III. 28 (hos Rosenvinge II. 51 S. 142) Creditor tillagte Ret at slaae og mishandle Debitor, som formedelst Uformuenhed var bleven erklæret Mandheldelös, hvorom Kong Valdemars Siell. Lov intet melder (hvoraf erfares at denne vederstyggelige Skik

*) Dette Lovsted der inscriberes "Om Mandheldelös" lyder saaledes: "Skeer och, at nogen blifver Mandheldelös her y Siellandt, tha maa mandt friidt slaa paa hannom saa meget thennom löster, hvilket hereffter ey saa mere schee schall" o. s. v.

endnu havde vedligeholdt sig i Sielland i Kong Christian den 2dens Tid og mueligt længere da Kongens Forbud herimod mistede sin Kraft efterat heele denne Lovbog var bleven afskaffet*). Dernæst paa Kong Frederik den 2dens Haandfæstning Art. 26, hvilken saavelsom Kong Christian den 4des og Kong Frederik den 2dens samme Art, bestemmer at ligesom Landsdommerne tilkommer Magt til at opstevne bedste Bygdmænd til at underkiende Sandemænds eller Nævningers Forretning, og tilkiende den Skadelidte Erstatning saavidt Jydske Lov rækker, saa skal der og holdes i Sielland, Skaane og andre Lande, saavidt Siellandske og Skaanske Lov rækker, om Oldinger og Næffn, (jvfr. Kong Christian den 3dies Koldingh. Reces Art. 27), hvorved maa bemærkes at det er allene Kong Eriks Lov der fastsætter adskilligt om Oldinger ved Jordrebning (IV., 1 og 15 Cap.)

Til nyt Beviis for Kong Eriks Siell. Lovs stedsevarende og udelukkende Gyldighed i Rettergang tiener en gammel plattydsk Oversættelse af denne Lovsamling, der opbevares paa Universitets Bibliotheket**). Dersom man er beföiet til at antage

*) Dette bestyrkes ved Ostersens Glossarium der under Ordet: Mandhelliglös citerer Siell. L. III. 28, som om den endnu kunde gielde (S. 551 i Udg. af 1665).

**) Dette Haandskrift paa Pergament er en tyk Quart, No. 133 ex donationibus variorum og, som en trykt indenfor Bindet vedhæftet Seddel bevidner, foræret Universitets Bibliotheket af Norges Statholder (siden Stiftamtmand i Fyen) *Christian Rantzau* i Aaret 1731. Det synes at have været Kofod Ancher saavelsom vore andre Lovlærde ubekiendt; thi han nævner det ikke hvor der var bedst Leilighed at tale derom, ei heller giorde min lærde Ven Prof. Nyerup mig opmærksom derpaa ved Udgivelsen af Koefod Anchers saml. Skrifter. Jeg skylder Hr. Licentiatus juris Auditeur Normann mit

at den er forfattet ved samme Tid som den i samme Bind indförte Afskrift af den gamle plattydske Oversættelse af den Jydske Lov, hvilken Afskrift efter Slutningsvisen er besörget 1445 *), men som er skreven med en anden og meget zirligere Haand, saa maatte der antages at hiin Oversættelse var bleven forfattet under Kong Christopher af Bayern. Denne Formodning vinder nye Styrke derved at de Love der ere skrevne med samme Haand, som bemeldte Oversættelse af Kong Eriks Siellandske Lov, og som ummiddelbar fölge paa hiin, ende med Kong Olufs Haandfæstning. Man kan ikke antage, at Nogen vilde have paataget sig det besværlige Arbeide at oversætte en saa stor Lovsamling, som den omtalte,

Bekjendtskab til dette Haandskrivt, der og i sin Dissertation de legitimatione sec. jus patrium tam antiqum qvam hodiernum: Hafniæ 1823, giver i Noten til p. 7 og 8 Efterretning om denne Codex og har brugt den paa flere Steder i sin Dissertation.

*) Disse Vers lyde saaledes:

Na Godes bort unses heren
Do XIIII^{C} par wrgangen weren
Dar to viff vñ vertich jar
In sunte inricus Auent clar
Do was dit bok to dem ende gescreuen
Det van vorsten vñ heren is gegeuen
Allen richteren to rechtuerditheit.

hvorpaa fölger en lang Advarsel til Dommerne i ligesaadanne Vers at dömme retfærdigen. Haandskriftet, som er overmaade ziirlig skrevet uden synderlige Abbreviationer og med röde Initialbogstaver synes at stemme temmelig nöie med den ældste trykte Udgave af den plattydske Oversættelse af Jydske Lov (1486) jvfr. Anchers Lovh. i saml. Skr. I. S. 357 - 360 og Falcks nye Udg. af Eckenbergers Overs. af Jydske Lov i Indledn. S. XXI.

dersom den ikke da havde været den gieldende Ret i Landet. Jeg er derfor af den Mening, at dette Arbeide at oversætte saavel denne Lov som de andre Lovstykker paa Plattydsk maa være fremkaldt ved en betydelig Anledning, og da kan man ikke vel falde paa en anden end den at afhielpe en dansk Konges Trang til samme, der ei forstod Landets Sprog, men derimod det Plattydske, og som ikke desto mindre var höilig interesseret i at kunne giöre sig bekiendt med Landets Love, da det var een af de vigtigste Konge-Pligter at præsidere i Landets överste Domstoel, og at vaage over Rettergangspleien ved de underordnede Retter. Man maatte da antage at den var forfattet til fornævnte Kong Christopher af Bayerns eget Brug. Skulde Nogen troe med Hensyn til at Skrifttrækkene synes yngre i hiin Deel af Haandskriftet end i den der indeholder den plattydske Oversættelse af Jydske Lov, at den ei kunde være saa gammel, saa torde den være forfattet enten til Kong Christian den 1stes eller Kong Frederik den 1stes Brug *), thi Kong Hans og Kong Christian den 2den

*) Da maatte man antage, at man ved Indbindingen havde sat den Siellandske Lov og de andre Lovstykker foran Oversættelsen af den Jydske Lov, uagtet den var tidligere forfattet. Den störste Betænkelighed herimod bevirker imidlertid den Omstændighed, at denne Deel af Haandskriftet ender med Kong Oles Haandfæstning, og ikke med Kong Christian den 1stes eller nogen af de förste Oldenborgske Kongers. Dog kan dette og forklares deraf at i adskillige Haandskrifter af Kong Eriks Siell. Lov, saavelsom i de trykte Udgaver af denne Retsbog, findes netop allene de Lovstykker, som her ere oversatte paa Plattydsk, nemlig den Siellandske Kirkeret, Kong Eriks Haandfæstning: hvilken Oversætteren kalder in rubro, sunte Erick (uden Tvivl fordi han, forfört ved det urigtige Aarstal af 1244, der

trængte ikke til saadan Oversættelse, da de vare det danske Sprog fuldkommen mægtige, og Kong Christian den 3ie vilde vist nok hellere have ladet disse Love oversætte paa Höitydsk, som det Sprog, han helst talte og skrev *).

findes i flere Haandskrifter, saavelsom i de trykte Udgaver, har tillagt den Kong Erik Plovpenning isteden for Kong Erik Glipping, og det er bekiendt, at hiin jevnlig kaldtes Kong Erik den Hellige, uagtet han aldrig af Paven er bleven kanoniseret som saadan), Kong Olufs Haandfæstning, og endelig Skielnet imellem Danmark og Sverrig, og Gaardsretten *). Efter den plattydske Oversættelse af Jydske Lov, fölge i samme gamle Messingbeslagne Bind nogle Blade skrevne paa Papiir med yngere Haand, der indeholde Forordninger af Kong Valdemar Atterdag fra 1360 og 1361, og endelig atter Kong Olufs Haandfæstning, alt paa plattydsk.

*) Oversættelsen af Kong Eriks Siell. Lov svarer temmelig nöie til den af v. Ghemen besörgede Udgave, men det kan dog ikke antages, at Oversætteren har læst denne Udgave, da han virkelig deler Loven i syv Böger, hvorimod v. Ghemen ikkun paa Titelen siger at den er skifft i syw bögher, men i Gierningen ikkun deler den i sex, hvilket igien taler for at denne Oversættelse er ældere end Ghemens Udgave altsaa skreven förend 1505. I övrigt er dette et nyt Beviis for at v. Ghemen ikke har valgt dette Haandskrift han har trykt efter i flæng, som selv Kofod Ancher forudsætter, men hans Valg bestemtes derved at dette Slags Haandskrifter, hvoraf der gives mange flere (jvfr. Kolderup Rosenvinges Indl. til hans Udg. af denne Lov S. 47. 49.), vare de der paa hans Tid brugtes i Rettergang. Af ovenmeldte Haandskrifts Beskaffenhed skiönnes iövrigt, at man ikke af samme tör love sig synderlig Udbytte med Hensyn til en kritisk Udgave af den

*) De tvende sidstnævnte Lovstykker staae her under det almindelige rubrum: Olufs Hantuesting.

Der er heller intet Datum for den Paastand som samme Forfatter paa flere Steder har fremfört, at denne Siellandske Lov, som vi efter forestaaende Beviisförelse frit tör kalde den nye, saaledes som den og almindeligt kaldes i Modsætning af den Valdemarske, som kaldes den gamle, skulde i en senere Tidsperiode og navnlig under Kong Christian den 4de og hans Sön have tabt sin forbindende Kraft her i Landet, thi den er ligesaa lidet bleven fortrængt ved den Jydske Lov som ved den Valdemarske. Det er vel sandt at den Jydske Lovs större Fortrinlighed saavel som dens oprindelige Bestemmelse bevirkede, at man jevnlig brugte den som subsidiair Lov til at udfylde Manglerne i den Siellandske saavelsom i den Skaanske Lov, og at man ved nye Loves Givelse lagde denne fremfor de andre Provinciallove til Grund; men at den nye Siell. Lov ikke destomindre vedblev at gielde i alle de Bestemmelser, som ikke vare blevne forandrede ved senere Recesser og Lovbud derom overbevises vi saavel ved de ovenfor citerede Haandskrifter og iblant disse den seneste af Kong Frederik den 3ie*), som ved samtidige juridiske Skrifter, iblant hvilke Raadmand Ostersens Weiles juridiske Glossarium der saavel i den ældre Udgave af 1641, som i den seneste af 1665 i enhver vedkommende Artikel citerer denne Siellandske Lov som gieldende Ret i Sielland,

ægte Lovtext, men vel kan den i tvivlsomme Tilfælde lede til Textens rigtigere Forstaaelse, thi Oversættelsen vidner om en Mand, som godt forstod det gamle Lovsprog.

*) Den er aftrykt hos Holberg i hans Danm. Hist. 3die Deel og i hans saml. Skr. 19de D. S. 15-35.

Laaland og Falster, men aldrig den Siellandske Lov, der tillægges Kong Valdemar, hvilken han ikke synes at have kiendt som særskilt Lov, men blot som udgjörende Hoveddeel af Kong Eriks. Nye danske Oversættelser endog af 1668 godtgiöre det samme. Endelig fortjener det at bemærkes, at i de forholdsviis faae Artikler i hvilke ved Kong Christian den 5tes Lovbogs Redaction den Siellandske Ret er bleven brugt, er det stedse den nye, eller Kong Eriks men ikke Valdemars ældere, der er afbenyttet.

Men uagtet denne Siellandske Lov og Vedtægts Samling er bleven kompileret og tilendebragt i en senere Tidsperiode end den af Kong Valdemar den 2den stadfæstede, saa indeholder den dog for en Deel vel saa gamle Vedtægter som denne og det som ved förste Öiekast kunde synes noget sært, er at adskillige af dem, der bære Præg af höiest Alderdom, forekomme i de supplementariske Tillæg som denne Retsbogs sidste Deel indeholder, men denne Synderlighed lader sig dog godt forklare deraf, at det beroede paa Tilfældet hvad enten ældgamle eller forholdsviis yngere Vedtægter vare i den ældre Samling blevne udeglemte, og at naar hint fandt Sted, Samlerens Omhue maatte gaae ud paa, at faae denne Mangel bedst mueligt afhiulpen *).

*) Jvfr. det mærkelige Sted i vor Siell. Lov V. 6 (hos Rosenvinge III. 12 S. 220): Æn um andræ wæghæ skogh wægh ællar mællan toftær, thæt wil *jæk* frestæ til flera komæ wethær. Hvor vanskeligt det til alle Tider er bleven erkiendt for at være, at opsamle de hos en Nation indförte sædvansmæssige Retsnormer sees iblant andet, af Kong Rotharis's Erklæring i Epilogus til sin longobardiske Ret,

Den ubekiendte Compilator synes mod Slutningen at have lettet sig Arbeidet ved paa flere Steder at udskrive den Skaanske Retsbog, da han vidste at der var en stor Overeensstemmelse imelde Skaanske og Siellandske Vedtægter. Man kunde frygte for at paa denne Maade Feil maatte være indlöbne, saa at det var bleven udgivet for Siellandsk Vedtægt, der aldrig havde været det eller i det mindste ophört at gielde. Jeg selv har tilforn *) været af denne Mening og i Særdeleshed fundet det betænkeligt at en Vedtægt som den der fandt Sted ved Jævnet-Eedens Aflæggelse ved Manddrab og Saar endnu skulde have fundet Sted i en forholdsviis saa nye Periode, som den, til hvilken denne Samling er bleven kompileret; men da vi af de Aktstykker, der ere opbevarede i dansk Magazin **) fra Kong Frederik den 2dens

hvor han just af denne Aarsag forbeholder sig at tilföie i en nye Samling de Vedtægter, der maatte være udeglemt: "et sub hoc tamen capitulo reservantes, ut qvod annuente divina clementia per subtilem inqvisitionem de antiqvis legibus Longobardorum tam per nosmetipsos quam per antiqvos (ved Hielp af gamle Folk) memorare potuerimus in hoc edicto subjungere debeamus" Georgisch corpus j. Germ. p. 1022 og Walther i hans Samling p. 753.

*) Jvfr. min Undersögelse om Jævnet-Eedens sande Betydning og Beskaffenhed i det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter 17de Bind S. 331-373.

**) See: Aarfeide (ell. Orfeide) given Erik Munk for Gregers Skram som blev ihielslaget i Kiöbenhavn 1570, i gl. dansk Magazin III. S. 366-368, dernæst en *Aarfeide* fra Aaret 1601 imellem Albret Skeel og den af ham ihielslagne Niels Juuls Arvinger 4de B. S. 243. 244; jvfr. en Sone i Anledning af David v. der Ostens Död, som i Duel blev nedlagt i

og Kong Christian den 4des Regjeringstid erfare, at de gamle Skikke endnu indtil den Tid i det mindste for en stor Deel havde vedligeholdt sig, saa tör man frit antage at de endnu under Kong Erik Glipping og Menved have været nöie overholdte. Hvor fast Siellænderne holdt ved deres gamle Vedtægter endog fremfor de andre Danske, haves ogsaa andre Data for, især de der vedkomme Fælledsskabet i deres Landbrug i den Grad at een enestes Indsigelse kunde tilintetgiöre alle de andres endog udförte Foreening om saadant Fælledsskabs Ophævelse, som fra den Siellandske Lov uheldigviis har forplantet sig til Christian den 5tes Lovbog.

De samme Grunde der forskaffede den Skaanske Vedtægtsamling almindelig Indgang, bevirkede og at den Siellandske indförtes ved Domstolene, uagtet Samleren ikkun synes at have havt det indskrænkede Formaal at veilede Private i deres Retstvistigheder. Denne Samling maa levende interessere, ikke blot den Lovkyndige men og Historiegrandskeren, fordi den indeholder en yderst troe Skildring af Menneske- og Borgerlivet i saa mange forskiellige Forhold fremsat i et ved sin Naivitet tiltrækkende Sprog, men for hiin især derved at den er fuld af Retsformularer, som fra Oltiden vare opbevarede. Denne Optegnelse er saa meget nöiagtigere som Samleren har været en ustuderet Tingmand, der opskrev hvad han selv med sundt Öie havde erfaret eller hört af gamle forfarne Mænd. Man beundrer med Föie hvor-

---

Kiöbenhavn samme Aar af Christoffer Lunge (*ib.* S. 337-344). See og et Kgl. Benaadningsbrev for Jörgen Hög og dennes Orfeide fra 1592 i nye dansk Magaz. 4de B. S. 155-157.

ledes vore Forfædre ad den simple Naturvei ere komne til vel saa rigtige Resultater som dybtgaaende Speculationer kunne lede til, og hvor meget den individuelle Fremstillelse lettede Retsnormernes rigtige Forstaaelse og Anvendelse, hvorimod Regler og Grundsætninger, under hvilke alle forekommende Retstilfælde efter en Lovgivers Villie skulle subsumeres, blot tilfredsstille den lærde Lovkyndige, hvis Forstand er övet i at abstrahere.

Men den Indgang, som Samlingen erholdt ved Praxis, hindrede dog ikke, at den jo i lang Tid behandledes som et privat Arbeide; enhver noget retskyndig Afskriver troede sig beföiet til at handle med den efter eget Tykke. Inddelingen er saa vilkaarlig, at den i et Haandskrift er deelt i to, i andre i tre, endnu i andre i fire, i sex og endelig i syv Böger. Capitlernes Inddeling er saa vilkaarlig, at heri saa vel som i disses Inscriptioner en stor Afvigelse finder Sted. Nogle af dem ere saa lange at de ligne heele Böger, andre saa korte at de ikkun indeholde enkelte Sætninger. Tillæg til enkelte Capitler ere giorte uden mindste Hensyn til Materien, ligesom de under Arbeidet ere faldne Afskriveren ind, og uagtet de kunde have fundet en passende Plads i et andet Capitel. Först i Löbet af det 15de Aarhundrede synes man at have standset med alle disse vilkaarlige Forandringer og den da giængse Text var det derfor v. Ghemen troede sig pligtig at fölge, alle sine aabenbare Feil uagtet.

Den *Jydske Lov* er den eneste af vore gamle danske Provinciallove, der er emaneret fra en Lovgivers Haand, nemlig fra Kong *Waldemar den Anden*, som derved har forskaffet sig det skiönne Hædersnavn (i Kong Olufs Haandfæstning) af

Lovföreren eller af legislator Danorum, (som han kaldes paa sit Gravmonument i Ringsted) der vilde have fortrængt det andet af *Seier*, dersom Menneskene ikke vare saa tilböielige til at skatte glimrende skiöndt transitoriske Krigsbedrivter höiere end fredelige for Menneskeheden velgiörende Dyder. Jeg har i en anden for længe siden (1802) trykt Afhandling *) viist, at det var Kong Valdemars Hensigt at denne Lovgivning skulde strække sig til hele Danmark. Derfor gaves den ikke paa en Landdag **), men paa een i dette Öiemeed sammenkaldet Rigsdag paa et fra Jylland fraliggende Sted nemlig i Vordingborg i Sielland Aar 1240, kort förend Kongen endte sit daadfulde Liv. Derfor kaldtes den tilforn ligefrem "dansk Lov" eller "Valdedemars Lov" eller efter de förste Ord i Lovens Fortale: "Mæth. Lagh scal man Land byggiæ" ligesom den endnu i det Slesvigske ligefrem kaldes Lovbogen, "dat Lowbok," og at det var först længe efter Lovens Publication at denne Lovbog erholdt först i daglig Tale og omsider i Recesserne Navn af Jydske Lov efter

*) Först i Astræas 4de Bind 3die Hefte S. 228-230 og i Kofod Anchers saml. Skr. 1 S. 256-257.

**) Hr. Prof. Falck tvivler i sin Indledning til en nye Udg. af Eckenbergers plattydske Oversættelse af Jydske Lov S. XV., om at der holdtes særskildte Landdage for Provindserne i Danmark, men det er bekiendt nok at paa ethvert Landsting offentlige Anliggender debateredes, og af Anders Sunesens saakaldte Paraphras over den Skaanske Lov lib. 5 c. 3 p. 34, at Lovbud for denne Provinds blev given just af fornævnte Kong Valdemar den 2den med Skaaningernes Samtykke, altsaa paa en Skaansk Landdag. I et Brev af Kong Valdemar Atterdag extraheret i liber donat. Mon. Sorensis modsættes placita provincialia (Landdage) communi placito (Rigsdag, almeen Herredag) med Hensyn til Skatter (Scr. R. D. IV. p. 529).

Hovedprovindsen, hvor denne Lov var bleven indfört (hvilken Benævnelse dog ikke synes at have faaet Indgang i Slesvig, uagtet det i lang Tid betragtedes som en Deel af Jylland og dets Hertug skrev sig Dux Jutiæ), ligesom man og finder, at denne Lov i nogle nyere Haandskrifter kaldes "Fyensk Lov" fordi den og var gieldende i Fyen og underliggende Öer.

Men den store Lovgivers Hensigt opnaaedes ikke formedelst Skaaningernes og Siellændernes Modstand, der ikke vilde underkaste sig de Forandringer i deres gamle Vedtægter, som den nye Lov medförte, saasom i Arvematerien, i Materien om Fælledskab, i Begrebet og Straffen af visse Forbrydelser*), i hele Procesgangen, uagtet man for at vinde disse Danmarks Indbyggere havde optaget meget af disses og navnlig af den Skaanske Lovsamling. Ikke desto mindre blev den Jydske Lov, om ikke strax, saa dog omsider brugt som subsidiair Lov i de andre danske Provindser, forsaavidt de kunde forenes med disses særegne Vedtægter og Retsnormer. Da Kong Valdemar, i Anledning af Jydske Lovs Givelse, havde stadfæstet hine Retsböger, saa kaldes de alle jevnlig i Haandfæstninger og Forordninger Kong Valdemars Lov, endskiöndt dette Navn fortrinligviis stedse tillagtes den Jydske, og Haandskriverne ansaae sig beföiede til at sætte foran deres Udskrifter af Provinciallovene Jydske Lovs Fortale, der indeholdt saa ophöiede Retsmaximer, fremförte i

*) Saaledes er t Ex. Begrebet om "Herværk" væsentligt forskielligt i Jydske Lov fra det de andre Provinciallove give. I disse holdes der fast ved det gamle Begreb at der i det mindste skulde være fem fuldbevæbnede Mænd for at udgiöre Herværk, thi ellers var det "Gaargang", hvorimod efter Jydske Lov kunde det begaaes af een eneste Mand, og Gaargang betragtes derfor i denne ikke for en særskilt Misgierning.

et saa værdigt Sprog, at ingen dansk Dommer burde være uvidende derom, og det saa meget mindre, da det var en gammel Skik at ledsage de nordiske Lovböger med visse traditionelle Dommer-Regler, som indskierpede disse deres Pligter med stort Eftertryk.

De Indvendinger, som Hr. Professor *Falck* i sin ellers med udmærket Sagkundskab skrevne Indledning til sin nye Udgave af Eckenbergers plattydske Oversættelse af Jydske Lov (S. XV-XVII) har fremfört imod denne min Paastand angaaende denne Lovbogs oprindelige Bestemmelse at være almeen Lov for hele Riget, kunne efter min Formening, godt giendrives.

At Jydske Lovs Redaction fornemmelig blev betroet Jydske Lovkyndige af stor Anseelse, men især Viborgs Biskop Gunner*)

*) Jvfr. vita Gunneri Episcopi Vibergensis, qui obiit 1251 i Script. rer. Dan. V. p. 579. "Cum etiam dompnus (dominus) Waldemarus Rex senior librum legis Danice Worthinborgh composuit et populo terre sue conservandum commisit, ipse (sc. *Gunnerus*) presens fuit, et consiliis suis *pro majori parte* Rex obedivit." Ordene ere og mærkelige i andre Henseender, saavel fordi den Jydske Lov her kaldes danske Lov, som og fordi der udtrykkelig meldes at Kongen paaböd den sit Folk (altsaa alle Danske). Jeg skulde derfor troe, at den formelig blev vedtagen som almeen Lovbog paa selve Rigsdagen, men först siden da den skulde indföres i Fölge Rigsdagens Beslutning i Sielland, Skaane og underliggende Öer, mödte Sagen vel især paa Landstingene saadan Modstand, at Kongen saavelsom hans Sön og Medregent Kong Erik Plougpenning maatte give efter og lade dem beholde deres egne gamle Retsnormer. Om Biskop Gunners Lærdom see det prægtige Vidnesbyrd samme Levnetsbeskrivelse indeholder S. 576.

medförte at der i flere Lovbestemmelser toges særdeles Hensyn til Jyllands lokale Forfatning, men dette er dog intet tilstrækkeligt Beviis for at denne Lovbog skulde oprindeligviis allene have været bestemt for Jylland. Ei heller skulde dette have været til Hinder for denne Lovbogs Indförelse i de övrige Provindser, da saadanne Bestemmelser i de Exemplarer af Lovbogen der udfærdigedes for disse Provindser, kunde være blevne modificerede efter deres særegne lokale Forhold, saaledes som vi vide at dette er skeet ved flere Anordninger endog af det fiortende Aarhundrede f. Ex. Kong Erik Glippings Forordning eller saakaldte Haandfæstning af 1284, hvoraf der er udfærdiget tre forskiellige fra hinanden temmelig afvigende Hovedexemplarer, nemlig et for Skaane, et andet for Sielland og et tredie for Jylland *). I en langt seenere Tids Periode, nemlig da Kong Christian den 2den publicerede sin saakaldte verdslige Lov, sees ligeledes at den indeholdt flere Forskrivter i de Jydske og Fynske Exemplarer, der afvige meget fra dem der vare udfærdigede for Sielland og for Skaane**). Denne Lærde feiler ogsaa, naar han antager at Syssel-Inddelingen, som enkelte Lovsteder i den Jydske Lov forudsætte***), ikkun havde fundet Sted i Jylland (hvoraf han slutter, at hiin Lovbog allerede fra först af ene var bestemt for denne Provinds) stöttende

*) See K. Anchers Lovhist. I. S. 538-547 i hans samlede Skrifter.

**) Jvfr. min Recens. over Prof. Kolderup Rosenvinges Udg. af Kong Christian den 2dens Lov i dansk Litteratur Tidende for 1826 No. 2 S. 22.

***) Saasom 1 B. 1 C. 2 B. 57 C.

sig fornemmelig paa at denne Inddeling allene forekommer i Kong Valdemars Jordebog ved Jylland, men ikke ved de andre danske Provindser *). Men Erkebisp Absalons Gavebrev for Aaret 1170, hvorved denne Prælat forærer til Mariæ Kloster i Ringsted Mariæ Scut af de tvende Siellandske Sysler "Vester"- og "Middel-Syssel" **), giör det troeligt, at den Siellandske Syssel-Inddeling ikke kan være gaaet i Forglemmelse paa den Tid da Jydske Lov forfattedes, uagtet den ikke lagtes til Grund ved Krongodsernes Optælling i Sielland i fornævnte Jordebog. Andre Breve fra Erkebisp Absalon og Pave Cölestinus bevidne det samme ***). Men denne Inddelings Vedvarenhed i en langt seenere Periode i Sielland, godtgiöres ved et af Hvitfeld paaberaabt Brev af Biskop Oluf i Sielland fra 1315 om Fundationen af et Cantordömme ved Domcapitlet, hvilket han foruden andet skienkede "den geistlige Jurisdiction udi Vestersyssel i 4 Herreder" ****). Den af Hr. Prof. Falck paaberaabte latinske For-

*) Prof. Falcks Indledn. S. XVI.

**) Jvfr. Diplom. Arn. Magn. I. p. 29.

***) See dänische Bibliothek III. S. 137 og 141 og dansk Magaz. I. S. 70. 71.

****) See: Hvitfelds Bispers Krönike S. 47 i Folio Udg. jvfr. Anchers Lovhist. i saml. Skr. II. S. 758. 759. Man er ikke beföiet til deraf at inferere, at Syssel-Inddelingen havde Hensyn til den geistlige Jurisdiction. Syssel-Inddelingen var indfört fra gammel Tid i heele Norden, navnlig i Norge og paa Island, og har overalt havt Hensyn til det Verdslige. Sysselmanden var en verdslig Embedsmand og havde verdslig Jurisdiction. (Jvfr. Kong Magni Lagabæters Gulethings Lov Tingfare-B. C. 2. C. 5. (hos Paus I. S. 8. S. 14

ordning om crimen læsæ majestatis, der af Kofod Ancher tilskrives Kong Christopher den Anden, taler rigtigen fortolket imod og ikke for hans Paastand; thi hvorledes skulde den Forordningens Befaling, at tvende Mænd i det samme Syssel, hvor den Anklagede havde sin Boepæl, skulde udnævne femten af Vitherlaghet til at fælde eller frifinde denne, sættes i Værk med Hensyn til Siellands trende Sysler eller Fyens tvende, dersom Syssel-Inddelingen ikke forud var allerede bekiendt, thi ellers maatte Forordningen nödvendigviis tillige have fastsat hvorvidt Grændserne for enhver af disse Sysler skulde strække sig *).

14). Samme Konges Bergens Kiöbstædret Cap. 5 (hos Paus S. 6). Islandske Jordb. Tingf. B. 6 og 7 Cap. Om "Sysselting" tales ikke i vore Lovböger undtagen i Jydske Lovs I. 37 i Anledning af Lovens Bud, at Jord skal skiödes til vedkommende Ting, og da det her modsættes Herredsting, skiönnes baade at Ostersens Forklaring i hans Glossarium, at Sysselting er det samme som Herredsting, og Anchers Mening, at det skulde have været en geistlig Jurisdiction (jvfr. min Anm. til Kofod Ancher II. S. 759) er feiltagende. Af det i Texten citerede Brev af 1315 er det klart, at et Syssel, indbefattede fleere Herreder, og altsaa ingenlunde svarede til Herreds-Inddelingen. Hvad Jylland angaaer, sees det af Kong Valdemars Jordebog (S. R. D. VII.) Jvfr. den gl. Slesv. Stadsret §. 90 (Ancher II. acc. jur. p. 18). Der gives heller intet sikkert Datum for at denne Inddeling har været geistlig; den var i det mindste oprindeligviis verdslig. At Provstie-Inddelingen skulde svare til den gamle Syssel-Inddeling som Hr. Prof. *Olufsen* antager i Videnskabernes Selskabs nye Skrifter, er en blot Hypothes, men i al Fald er det en yngere Organisation ligesom Sysselting og Provsteret vist ikke have havt meget tilfælles undtagen maaskee eens Territorium.

*) Hr. Prof. Falck har lagt for megen Vægt paa et vist Udtryk i den citerede Forordn. (der först er bleven aftrykt i Kofod Anchers

Denne Anordning viser saaledes tvertimod, at endnu under Kong Christopher den 2den (hvis ellers denne Konge virkelig er den rette Lovgiver), altsaa lige til Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, denne Inddeling har vedligeholdt sig i Sielland saavelsom i Fyen, og dernæst at hvis end ikke egentlige Sysselting i disse Provindser skulde have fundet Sted, saa maa dog denne Landets Inddeling have faaet en vis Indflydelse paa verdslige Retssagers Behandling. Det er ligeledes feiltagende, naar den samme Lærde formener at Sysseltings Jurisdictionen altid havde været af ringe Betydenhed og tidlig gaaet af Brug endog i Jylland. Om denne Jurisdictions större eller mindre Betydenhed er det vanskeligt at afgiöre noget vist, da vore gamle Love ere höist ufuldstændige i Henseende til alt hvad der angaaer Rettergangs Organisationen, men vist er det at Sysselting endnu vare i fuld Virksomhed lige til Kong Valdemar Atterdags og Kong Erik af Pommerns Regjeringstid, som erfares deels af en Forordning af Kong Valdemar af 1354 *), deels af Thord Degns Artik-

Lovhist. i Udg. i 4to II. S. 758. 759) hvor det hedder: "Fenonia pro II. Syssel Siellandia pro tribus Syssel computabitur," hvoraf han slutter at siden Sielland skulde regnes for 3 Sysler og Fyen for 2, saa gaves der ingen Sysler, men foruden at denne Læsemaade er tvivlsom, thi i nogle Haandskrifter læses ikke "computabitur" hvorfor heller ikke Kofod Ancher har optaget den i sin Text, saa fordrer dog heele Sammenhængen nödvendigviis at det oversættes ved: *fremdeles* ansees. Siellands "Östre Syssel" (den tredie af denne Öe, jvfr. S. 152 hvor de tvende andre nævnes) forekommer endnu i et Gavebrev af Peter Strangesen Cannik i Roeskilde fra 1363 (S. R. D. IV., 522).

*) Denne Forordning, der er indfört bag ved Udgaven af Biskop Knuds Glosser af 1508 fastsætter. "Item si aliqvis aliqvem super bonis

ler*), deels endelig af et Tingsvidne fra 1418 udstædt paa Jelling Sysselting i Jylland, som Chr. Testrup har ladet aftrykke efter et originalt Brev i sin Relation om Tingene og Tingstederne (S. 15 og 16) **).

Imidlertid maa man ikke troe at den Jydske Lov skulde have sigtet til at bevirke en total Reform i alle Retsforhold. Dette streed altfor meget imod den Tids Tænkemaade, og ethvert Forsög af dette Slags maatte, om end Kongens Magt havde

---

sive terris violenter sibi ablatis incausare voluerit, ipsa causa debito processu, videlicet placito sui hæræth, *Sysel* et terræ quod landzthing dicitur coram dapifero nostro justiciario seu nobis, si justitiam prius conseqvi non valuerit, ventilari debeat et finiri." Da her tales om Kongens Ret som tredie Instants for Sysselting, ligesom umiddelbar derpaa om Herredagene, saa skiönnes heraf, at Hr. Prof. Falcks Paastand i Kieler Beyträge 2ter B. S. 306, at Sysselting skulde have ophört förend Herredagene organiseredes er ugrundet. (Jfr. Kolderup Rosenvinges danske Lov Hist. II. S. 112 og 113).

*) Art. 47 i den latinske Text: "Similiter sit thingfred delictum per totum diem integrum qvo placitum hæreth vel *Syssel* tenetur si aliqvis contra aliqvem in recessu a placito deliqverit." I den senere danske Text saavelsom i den Plattydske Oversættelse er denne Art. udeladt, da den havde Hensyn til danske Indretninger, der ei meere fandt Sted i Slesvig. I övrigt viser dette og at Sysselting endnu fandt Sted under Kong Valdemar Atterdag, eftersom Thord Degns Art. bleve först sanctionerede under denne Konge, dersom Thord Degn endog skulde have forfattet dem tidligere.

**) At et Par Præster nævnes i dette Brev er ingenlunde et Beviis for at det var en geistlig Ret, thi det var almindeligt paa de Tider at Geistlige assisterede ved verdslige Ting. Det modsatte skiönnes og deraf, at Gienstanden for Tingsvidnet var aldeles verdsligt.

været större end hans nærmeste Forgiængeres, nödvendigviis mislykkes. Kong Valdemar den Anden havde selv formeget erfaret ved at give Skaaningerne en Anordning om Ættebodens Afskaffelse ved Manddrab *) og muligt paa samme Tid en lignende for de andre danske Provindsers Indbyggere, endskiöndt Efterretninger herom savnes, at naar en Lovgivning streed aldeles imod de herskende Sæder, denne ikke længe kunde bestaae, hvor meget end Fornuftgrunde anbefalede den, for atter at pröve paa saadanne Forandringer. Den Jydske Lov fölger derfor og i Manddrabs Sager de gamle Maximer, hvorefter Manddraberens Frænder baade paa Fædrene og Mödrene Side forpligtedes til at svare deres *Stud* (forholdsmæssige Bidrag o: collatio) eller saakaldte "Sal" og "Ættebod" i Forhold til deres Slægtskabs Nærhed med Manddraberen til den Dræbtes nærmeste Arving og Frænder, saa og at foruden den lovbestemte Mandebod en conventionel Bod, kaldet *Görsum* skulde fremdeles finde Sted for fuldelig at sikkre sig for Blodhævn fra den Dræbtes Slægts Side.

*) Jvfr. Andr. Sun. leges terræ Scaniæ l. 5 c. 3 (p. 34); Kongen havde imidlertid efter Anders Sunesens Forsikkring (l. c.) forsynet sig med de fornemste Skaaningers Samtykke ved denne vigtige Forandring. See og et Fragment af denne Kong Valdemar 2dens Forordning paa gammel Dansk i Kofod Anchers L. H. 4to Udg. I. S. 610. 611. Den af K. Erik Menved for Nörre-Jylland givne Forordning af 1304, der sigtede til samme Öiemeed som den nysanförte af Kong Valdemar II., (see Ancher L. H. i 4to II. S. 536) havde ingen bedre Fremgang.

Der kan derfor heller ikke være nogen Tvivl om at jo de gamle Retsnormer og Vedtægter, hvad enten disse vare skriftlig optegnede eller ikke, ved Redactionen ere blevne afbenyttede, hvilket og Lovens Fortale stadfæster, naar den kræver som en væsentlig Egenskab ved en god Lov at den skal være forfattet "æfter Landets Vanæ"; fornemmelig ere dog Jydernes Vedtægter blevne brugte *), fordi Hovedredacteuren (Biskop Gunner) var en Jyde og disse derfor naturligviis maatte være ham bedst bekiendte, hvilket vel og har lettet Lovbogens Indförelse og Overholdelse i denne Provinds ligesaa meget som den har været til Hinder for sammes Indförelse i Rigets andre Provindser. Ingen Under derfor, at Jyderne sörgede for at Kongerne ved deres Haandfæstninger ligefra Christopher den 2dens Tid edelig maatte forpligte sig til at overholde denne Lov, som da fortrinligviis kaldtes "Kong Valdemars Lov **)."

Men paa den anden Side kan det ikke nægtes, at

*) Nogle Lovbud saavelsom Vedtægterne vare unægtelig skrevne, men disse skal efter Hvidtfelds Beretning være blevne brændte i Anledning af denne Lovbogs Publication. "Da lod han strax paa Pladsen opbrende hvis gammel Skraa oc Vedtecter, som vare derimod." Jvfr. Kofod Anchers saml. Skr. I. S. 291 min Anm. Om han har dette fra Petrus Olai, der dog taler allene om leges imperiales (Romerske Love) jvfr. S. R. D. II. p. 261. eller en anden nu tabt Annalist kan jeg ikke sige. Men den hele Fortælling fortiener ikke synderlig Tillid.

**) Derfor melder og Hvitfeld i sin Krönike I. S. 206 at "hver Konge sværger paa den Jydske Lov i deres Indtagelse" d. e. ved deres Antagelse.

jo saavel den Canoniske Ret *), som den Romer-

*) Den kanoniske Ret skyldes adskillige Bestemmelser i denne Lovbog ikke blot saadanne som umiddelbar vedkomme Kirken men og dem, der angaae Sager, hvilke efter den da herskende Tænkemaade hendroges under geistligt Forum. Dog er det mærkeligt, at uagtet Geistlige have været denne Lovbogs fornemste om ikke eeneste Redacteurer, saa har dog Kirken ikke havt den Indflydelse paa Lovgivningen som man skulde troe. Hertil regner jeg at jus asyli udtrykkeligen nægtes Klosterne, (J. L. II. Cap. 23), og fleere Indskrænkninger med Hensyn til Sielegaver I. 39. og III. 45. 46.

Hr. Prof. Falck har den Fortieneste (Litt. Tid. f. 1819 S. 629. 630) først at have giort opmærksom paa at enkelte Steder af Jydske Lovs berömte Fortale ere laante af decretum Gratiani, nemlig 1ma pars Distinctio 4ta c. I "factæ sunt autem leges ut earum metu humana coerceatur audacia tutaque sit inter improbos innocentia et in ipsis improbis formidato supplicio refrenetur audacia et nocendi facultas" og c. 2 "erit autem lex honesta, justa, possibilis, secundum naturam, secundum patriæ consvetudinem, loco temporique conveniens, necessaria, utilis, manifesta quoque ne aliquid per obscuritatem in captionem (al. incautum captione) contineat, nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate conscripta" og c. 3, "in istis temporalibus legibus, quanquam de his homines judicent cum eas instituunt, tamen cum fuerint institutæ et formatæ, non licebit judici de ipsis judicare, sed secundum ipsas" (i Boehmers Udg. I. p. 5.) hvilke bör sammenlignes med J. L. Fort. S. 1 og 2. Men dette Raisonement hörer dog ikke Gratian selv til, men er tagen enten af Isidor som Gratian selv citerer eller snarere af lex Wisigothorum lib. 1 Tit. 2 de lege c. 4 et 5, thi i c. 4 læses: "fieri autem leges hæc ratio cogit, ut earum metu humana coerceatur improbitas, sitque tuta inter noxios innocentium vita atque in ipsis improbis formidato supplicio frenetur nocendi præsumtio" og i c. 5. "lex erit manifesta, nec quenquam in

ske *) og Sachsenspiegel **) have havt en vis Indflydelse paa den Jydske, uagtet dette, hvad de tvende sidste angaaer af nogle anseete Retslærde er bleven kaldet i Tvivl, nemlig deels paa visse Bestemmelser i denne Lov, forsaavidt disse lod sig foreene med de gamle fædrenelandske Retsnormer, hvilke deres Patriotisme og Agtelse for Folkets Rettigheder ikke tillod dem at tilsidesætte, deels paa Planen og Methoden, hvorefter de danske Retsnormer her ere sammenstillede, hvilken er udmærket for den Tid og i Sammenligning med den der hersker i de andre danske Provinciallove og röber en ved fremmede Loves Studium opnaaet höiere juridisk Dannelse. Formeldte Aarsag bör og "den Dybde," for at bruge Ostersens Udtryk, eller fyndige Korthed tilskrives, hvorved den

---

captionem civium devocabit. Erit etiam secundum naturam, secundum consvetudinem civitatis, loco temporique conveniens, justa et æquabilia præscribens, congruens, honesta et digna, utilis, necessaria."

*) Om den Romerske Rets Indflydelse paa Jydske Lov som K. Ancher og tildeels Prof. Falck har villet nægte, s. min Anm. til Anchers Lovh. i saml. Skr. I. S. 305 og 306 og min Jurid. Encycl. især S. 285-287; see og nærværende Afh. S. 114.

**) Hvitfelds overdrevne og med Hensyn til Skaansk og Siell. Lov aldeles ugrundede Paastand, at vore gamle Love vare for det meeste tagne af Sachsenspiegel, har givet Anledning til at K. Ancher i en egen Afh. har stræbt at godtgiöre, ei allene det Modsatte men endog Umuligheden deraf, hvorimod jeg i et Tillæg til formeldte Afh. har baade viist Mueligheden og at enkelte Retssætninger og Udtryk deraf virkeligen ere tagne (see K. Anchers saml. Skr. II. S. 110-189 og S. 190-196.)

udmærker sig fremfor Danmarks andre ældere Lov- eller Retsböger, og hvorfor den, uagtet den omfatter flere Materier end nogen af de andre og navnlig tillige en dansk Lehnsret, dog er kortere end den nye Siellandske; men derimod have dens Concipienter ikke havt lige stor Omsorg for at opbevare os den Mængde af gamle Retsformularer som Samlerne af den Skaanske og den nye Siellandske Retsbog, ligesom og Redacteurernes videnskabelige Dannelse uden Tvivl har medfört, at meget af det Individuelle er gaaet tabt under Arbeidet, hvorfor Læsningen af denne Lov ikke forskaffer den levende Anskuelse af de da gjeldende Retsforhold som begge de andre Provinciallove.

Det er i övrigt aabenbart, at det ingenlunde har været denne Lovbogs Forfatteres Hensigt at udtömme alle da gieldende Retssædvaner eller at give det danske Folk en aldeles fuldstændig Lovbog, thi hertil föltes ingen Trang i hiin Tidsalder, men den forudsætter tvertimod, at adskillige Retsnormer vare saa bekiendte, at det skiönnedes overflödigt at optegne disse eller, da det i denne Henseende skulde forblive ved det Gamle at bestemme noget særskilt herom. Dette gjelder især om Domstolenes Organisation, hvorfor der i denne Henseende ere saa mange Dunkelheder for os tilbage, som vel formindskes men ikke ophæves ved de historiske Mindesmærkers og Datidens Dokumenters omhyggelige Afbenyttelse *).

---

*) Men dette gjelder dog ingenlunde allene om Processen, thi af min Anm. til Anchers Afh. om de gamle Loves Grundsætninger (i s. Skr. 2 D.), vil man see at det ligeledes finder Sted med Hensyn til andre Deele af den

Uagtet den Jydske Lov indskrænkede de sædvansmæssige Retsnormers Gyldighed ved formelig at opstille den Grundsætning (i dens Fortale), at "Ingen maatte dömme imod den Lov Kongen havde givet og Landet vedtaget" og at "saadan Lov ei (engang) af Kongen — altsaa meget mindre af Andre — burde aflægges eller forandres uden Landets (d. e. Folkets) Villie*), med mindre den stred aabenbar imod Gud" (d. e. Guds Lov**),

private Ret. Her vil jeg allene indskrænke mig til at anföre et nyt Exempel herpaa. Man kan af een over en Deel oprörske Bönder under Kong Erik Menved Aar 1313 afsagt Dom see at det ligesaavel har været i Brug i Jylland som i Sielland (s. denne Afh. S. 70), at indkalde Almuen ved Budstikke (s. Hvitfeld I. S. 368), uagtet vore Retslærde have giort dette til en udelukkende norsk Skik.

*) I de almindelig vedtagne, og i den af Kong Christian den 4de autoriserede Udgave af Jydske Lov tales almindeligt, hvorimod det hedder i ældre Haandskrifter, hvilke og K. Ancher har fulgt i sin Udgave: "then logh ther kunung giuer oc olt land taker with then ma han (sc. kunung) ei efter takæ æller skiftæ."

**) Det gamle Haandskrift Ancher har fulgt læser her "uten han (sc. Kungen) gør openbarlic gen guth," men da andre gamle Haandskrifter (s. Noten til K. Anchers Udg. S. 4) have "var" isteden for "gör" skulde jeg troe at Læsemaaden "han" for "hun" er urigtig, især da der i gamle Haandskrifter af de andre Provinciallove, hvor Jydske Lov findes læses: "utan hun wor" hvilket og stadfæstes ved den gamle latinske Oversættelses Tillæg, der og er optaget i flere danske Haandskrifter og i de gamle trykte Udgaver af den Jydske Lov: "qvo casu nec illam qvidem abrogare sine populi consensu et suffragiis poterit" hvilket Tillæg jo ingen Mening havde, dersom de foregaaende Ord skulde betyde saa meget som: "med mindre han (Kongen) vilde aabenbart handle mod Gud."

og derved alle mod Loven stridende Sædvaner eller Forenings-love bleve forbudne, saa viser dog den senere Lovgivning at saadant ikke er bleven nöie iagttaget. End meere maatte de Retssædvaner fremdeles beholde deres fulde Gyldighed, som tiente til at fastsætte Retsnormer for alle de Tilfælde, hiin Lovgivning ikke kunde anvendes paa. Da den Jydske, tvertimod dens förste Bestemmelse, ikke blev indfört i de övrige danske Provindser, saa blev disses Indbyggeres Autonomie ved hiin Lovgivning aldeles usvækket.

B. Autonomiens Indflydelse paa den danske Kirkeret.

Uagtet Folkets Villie i Middelalderens Tid under det geistlige Hierarkies Herredömme ordentligviis ikke torde yttre sig i de Sager, der paa nogen Maade vedrörte Kirken, men kuedes under det Aag, som Paven og den höiere Geistlighed, enten af egen Drivt eller i Fölge de paa almindelige Kirkemöder, National-Concilier eller Provincialmöder fattede Beslutninger fandt for godt at paalægge det, saa fandt dog en mærkelig Undtagelse Sted i Danmark. Thi dette Rige havde ei allene sine egne Kirkelove, der i flere Henseender afveeg fra den kanoniske Rets Bestemmelser, men disse grundede sig for en Deel paa en frie Overeenskomst imellem den höiere Geistlighed og Almuen.

Den gamle *Skaanske Kirkeret* godtgiör dette. Det kunde synes sandsynligt at Danmark tidlig havde faaet en egen Kirkeret, maaskee allerede under Kong Knud den store, eller Kong Svend Esthritsen, der begge virkede saa meget til den danske christne Kirkes or-

dentlige Indretning eller dog under Kong Knud den Hellige, der opofrede sit eget Liv for at udvide Kirkens og Geistlighedens Rettigheder, endelig seenest under Kong Erik Eiegod eller strax efter, da denne Konge, ved sine kraftige Forestillinger til Paven, udvirkede, at Danmark fritoges for at staae under en fremmed Erkebisp, og at hele Norden blev underlagt den nye oprettede Erkebispestoel i Lund; thi fra den Tid af blev det en trængende Nödvendighed, at den danske Kirke i Almindelighed og den Skaanske Metropolitan Kirke i Særdeleshed ordnedes ved egne Love saaledes at den kunde tiene til Mönster for de andre Kirker i Norden. Naar gamle Haandskrifter af den ældste Islandske Kirkeret fra Aaret 1123 melde, at denne er bleven sat efter Lunds Erkebisp Ascers Raad *), kan der da vel med nogen Föie tvivles om, at der jo da allerede maa have været en Skaansk Kirkeret, endskiöndt denne nu ikke meere forefindes, fordi Ingen bröd sig om at afskrive den, efterat den ved de senere Kirkelove var bleven sat aldeles ud af Kraft. Men al Tvivl bortfalder, naar man lægger Mærke til at den Skaanske under Erkebisk Eskild forfattede Kirkeret i Fortalen udtrykkelig anförer som Grund til dens Affattelse, at den ældre Kirkeret var altfor stræng, og at Almuen havde fört Klage over den (forthy at retthum wor of hordher för). Dog skulde jeg næsten troe, at den ældste Skaanske Kirkeret ikke vel kunde være ældere end fra Kong Nielses Regjeringstid, thi en Kirkeret som ikke var

*) Dette har den Islandske afg. Biskop Hans Finsen giort Kofod Ancher opmærksom paa, see Anchers Lovhist. 1ste Udg. 2den Deel S. 508 og i saml. Skr. I. S. 174.

bleven autoriseret af den danske Kirkes Overhoved, der indtil den Tid var Erkebispen af Bremen, vilde ikke være bleven anseet for forbindende; men dersom Erkebispen havde revideret og sanctioneret den, skulde vel ikke den Bremiske Cannik "*Adam*" have forsömt at anföre i sin Kirkehistorie en for det Bremiske Stift saa hædrende Omstændighed.

Denne nye Skaanske Kirkeret (hvilken vi nu allene have tilbage) blev saaledes forfattet efter en formelig Forening imellem den daværende Erkebisp *Eskild* og den Skaanske Almue. Det var *Thord* (efter gammel Tradition af de *Thotters* Slægt), Kongens Lehnsmand i Skaane, eller som han da kaldtes *Gielker* *), der var Almuens Talsmand ved denne Leilighed, og som paasaae at ved Redactionen alt blev fört i Pennen **) saaledes som paa *Malstevnet* ***) d. e. Folketinget var bleven aftalt imellem Parterne,

*) Ordet kommer af: "kiære" d. e. indtale, klage og "Gield", fordi denne Kongelige Embedsmand havde Overtilsyn med de Kongelige Domainer i Landet, og skulde inddrive alle Kongelige Indkomster, samt paasee at Regalierne ei bleve krænkede. Hans Embeds Vigtighed skiönnes og deraf at han paa Latin kaldes "Scaniæ Præses og major Baro terræ (sc. provinciæ)" jvfr. Anchers S. S. I. 488 Anm.

**) "A Malstefni æftir bön oldra skanungæ mæst mæth thor thæ gælkyræ."

***) "Mal" brugtes hos os ligesom hos Frankerne og Tydske, for at betegne et Tingsted (hvoraf hos dissse Malberg, Malstat, Maltag) i Middelalderens Latin malleum, hvilket ikke med *Haltaus* bör udledes af Mærke, fordi Tingstedet var begrændset ved visse Mærker, men rettere med *Wachter* (Glos. p. 1027) staaer i Forbindelse med det Gothiske "Mathljan", det Nordiske "mæle" d. e. at tale, fordi Sagerne der taltes, mundtlig afhandledes.

thi Foreningen blev strax nedskreven, hvorfor den og stedse i officielle Documenter kaldes en "Skraa" (d. e. skreven Lov) *). Flere Steder i denne Kirkeret bære Præg af saadan frie Forening, iblandt andet den, hvor Skaaningerne love herefter at svare Biskopen Tredings Tiende (23 Cap.) imod at faae Lettelse i andre Henseender, hvorfor og Almuens Talsmænd i Skaaningernes Strid med Erkebisp Jacob Erlandsen truede denne med, ei længere at svare Tiende, dersom han ikke vilde overholde den af een af hans Formænd i Embedet vedtagne Kirkeret, da de ikkun paa saadant Vilkaar havde forpligtet sig til at svare ham denne Anpart i Tienden (S. R. D. V. 587). Denne den skaanske Kirkerets væsentlige Characteer som Foreningslov har Kofod Ancher, paa Grund af sin forudfattede Mening om at enhver Lov burde gaae ud ovenfra, aldeles miskiendt, og tvertimod antaget at det var Erkebispen der gav denne Lov og Kong Valdemar den 1ste der stadfæstede den, og at det var ikkun af Klogskab at man i Henseende til de Lovbud, der paalagde Almuen nogle særdeles Tyngder, havde forskaffet sig dennes Samtykke til at bære disse. Men hele Indledningen til Kirkeretten saavelsom dens sidste Artikel **)

*) Da den ligefrem kaldes *Skraa* og ikke *Kirkeskraa* i en langt senere Tidsperiode, saasom under Kong Christopher 1 i dennes Brev af 1257 (Langeb. V. p. 591) og i de andre Actstykker i denne Konges Proces med Erkebisp Jacob Erlandsen (cfr. ib. p. 588) saa er dette et Beviis for at den verdslige Skaanske Ret ikke endnu den Gang blev anseet for en skreven formelig Lovbog. (jvfr. denne Afh. S. 125).

**) I dens sidste Art. hedder det: "Skil böndher och biscop om logh tha scal thesse scrifft skilie thæm mællan", cfr. den latinske Text hos Kofod Ancher L. H. 1ste Udg. II. S. 525.

viser tydeligt, at Erkebispen ingenlunde blot af Klogskab, men af bydende Nödvendighed indgik Foreningen. Det interesserede og Almuen ligesaa meget at faae visse af Kirkens Rettigheder indskrænkede som de reelle Tyngder formindskede.

Det kunde vel synes paafaldende at Erkebisp Eskild, der ellers er bekiendt saavel for at have med störste Iver forfægtet Kirkens og Geistlighedens Rettigheder, som og for sin personlige faste Characteer, skulde have ladet sig formaae til at indgaae en for ham og Kirken med Hensyn til sin Form ikke hædrende og til sin Indhold deres Rettigheder i fleere vigtige Henseender meget indskrænkende Kirkeret*), men *Eskild* var tillige mild stemt mod Almuen, hvorfor han og var meere elsket af Skaaningerne end hans Eftermand, endelig synes Omstændighederne at have nödt ham til at vise sig eftergivende, dersom han vilde undgaae en Opstand, der og virkelig udbröd under Absalon, og var saa farlig, at Kongens hele Magt udkrævedes til at dæmpe den.

Naar Erkebisp *Absalon* nævnes som deeltagende i denne Kirkelovs Affattelse, saa bör det ikke forstaaes efter Bogstaven, thi efter Suhms rimelige Gisning er denne Kirkelov bleven al-

*) Hertil kom i Særdeleshed den Ret, som er Sognemændene i denne Kirkerets 3die Art. tilstaaet, selv at kunne vælge deres Præst med Biskoppens Samtykke, ligesom at Præsten ei heller uden Sognemændenes Minde turde forlade Kirken. I den Siell. Kirkeret er derimod denne Valgret ikkun tilstaaet "gode Mænd" d. e. Adelen, som det synes. Det er sandsynligt at de Artikler i den ældre Skaanske Kirkeret som begge Parterne vare tilfredse med, ere gaaet over til den nyere.

lerede forfattet 1160 eller seenest 1161 (og ingenlunde som Hvitfeld og Kofod Ancher antage 1163, thi 1161 forlod Eskild Danmark og kom ikke förend syv Aar derefter tilbage igien), og med denne Angivelse kunne og de chronologiske Data Haandskrifterne af denne Lov angive, bedst forenes, men paa den Tid var der ikke den bedste Forstaaelse imellem Eskild og Absalon, da denne sidste i Erkebispens Strid med Kongen heldede til Kongens Partie *). Dog er det ikke usandsynligt at Absalon, da han modtog Erkebispe-Embedet (Aar 1178) har formelig maattet forpligte sig til at overholde denne Kirkeret, og maaskee atter i Anledning af Skaaningernes Opstand imod ham under Kong Knud den 6te i Aaret 1182 (jvfr. Suhm VIII 6), dersom ellers Krænkelse af denne Kirkeret skulde have været een af de Ankeposter Bönderne fremförte imod Erkebispen og hans Embedsmænd. Derimod har Absalon (henved 1171) viist sig særdeles virksom ved at faae den Skaanske Kirkeret indfört saavel i Sielland som i det övrige Danmark, efterat den havde modtaget de Modifikationer, som de andre danske Provindsers særdeles Forfatning udkrævede, hvilken Revision lettelig kunde sammenblandes med den Skaanske Kirkerets förste Redaction.

Uagtet nogle Haandskrivter ogsaa nævne Kong Valdemar som medvirkende ved denne Skaanske Kirkeret, saa bör dette

*) Kofod Ancher yttrer tvivlsomt den Mening, at Absalon mueligt havde redigeret den Skaanske Kirkeret (s. Skr. I. 175), hvilken Gisning Kongslev ligefrem antager i sin danske og norske private Rets förste Grunde I. S. 15. saa og Suhm D. H. VII, 91, uagtet Absalon ikkun nævnes i nogle Haandskrifter og Stedet, hvor denne Skraa blev forfattet, nemlig Steenhuset imellem Lund og Dalbye, ikke understötter denne Mening.

dog ikke forstaaes om en umiddelbar Deeltagelse, men om den som hans Lehnsmand Thord Thot udövede*); thi Geistligheden tillod Fyrsterne ikke at udstrække deres lovgivende Magt til Kirkens Sager, en Grundsætning hvilken endog Fortalen til Jydske Lov udtrykkelig forkynder. Da der imidlertid i Processen imellem Kong Christopher og Erkebisp Jacob Erlandsen anföres at denne Skraa er forsynet med flere Kongers og Prælaters Indsegle**) saa er det vel muligt at Skaaningerne have saavel af Kong Valdemar den 1ste som af efterfölgende danske Konger begiert, at denne Kirkeret skulde bekræftes af dem for at sikkre sig Kongens mægtige Understöttelse, men at saadan Stadfæstelse ikke er bleven forlangt af Erkebispen, derom er jeg overbeviist, da denne efter de da herskende Forestillinger ei tillod Kongens Indblanding i deslige Sager. Af de i formeldte Proces brugte Udtryk, kan man og slutte at Skaaningerne have af lige Forsigtighed ladet denne deres Skraae bekræfte af enhver nye Erkebisp.

Den Skaanske Kirkeret blev 1171, som foranfört, (S. 167) ved Erkebisp Absalons Indflydelse indfört med visse Modificationer i Sielland, og som det synes kort derefter i hele Danmark efter den i

*) Udtrykkene i disse Haandskrifter: "med Kong Valdemars gode Villie" kunne meget godt forklares om Kongens stiltiende Samtykke.

**) Scr. R. D. V. p. 588. "Dnus Rex qvasi immemor pacis prius stabilitæ coepit — — qvæstionem movere (sc. contra Archiepiscopum) — — et maxime super hoc qvod impugnat (sc. Archiepiscopus) statuta Scanensium qvæ dicuntur Skraa, vallata sigillis Regum et qvorundam Prælatorum qvi pro tempore fuerunt in Lundensi ecclesia.

Sielland vedtagne Form. Dersom denne Kirkerets Indförelse i Sielland var skeet, som de fleeste Kröniker berette, paa den samme Rigsdag i Ringsted, paa hvilken Hertug Knud den Helliges Been bleve skrinlagte, altsaa i Aaret 1170, saa vilde der være Grund for at antage at denne Reception var skeet med de danske Stænders Samtykke, men dersom den, efter Haandskrifternes af den Siellandske Kirkeret Vidnesbyrd, först er foregaaet Aaret efter (1171)*) og da rimeligviis paa et geistligt Landemode, saa vilde denne Omstændighed tiene til at vise at de övrige Danske ikke vidste at hævde deres Frihed i de Kirken vedrörende Sager i samme Grad, som Skaaningerne. Saa meget tör imidlertid paastaaes, at den Kundskab man havde om at denne Kirkeret var en Fölge af Erkebisp Eskilds Capitulation med de frihedelskende Skaaninger har fiærnet al Modstand hos de övrige

*) Jvfr. om Tiden paa hvilken den Siellandske Kirkeret er vedtagen det Kofod Ancher anförer herom i sin Lovhist. i saml. Skr. I. S. 189-198, og de af ham tilföiede Erindringer (sammesteds S. 201 og 202). Hermed bör jevnföres Suhms Bemærkninger i sin Danmarks Historie VII. S. 380-382, hvor han nöiere drövter de i Haandskrifterne angivne chronologiske Data. Det beste Aftryk af den gamle Siellandske, saavelsom af den gamle Skaanske Kirkeret, haves i Hr. Etatsraad Thorkelins Samling af danske Kirkelove, Kblhvn. 1781. 4. G. v. Ghemens bag ved den Skaanske og den nye Siellandske Lov er meget feilagtigt. Da Pontoppidan i sine Ann. Eccl. Dan. I. p. 423-435 har ladet Ghemens Text af den Siellandske Kirkeret, ligefrem aftrykke og meddeelt en tydsk Oversættelse efter saadan Text, saa maatte denne nödvendigviis blive feilagtig. De vigtigste Feil har Kofod Ancher bemærket (saml. Skr. I. S. 200).

Danske. Den i Prologen til den Siellandske Kirkeret indförte Angivelse, "at den blev forfattet efter alle Siellandsfareres Bön, fordi Retten var tilforn altfor haard" er saa aabenbart en localiseret Transposition af det Haandskriverne fandt i Prologen til den Skaanske Kirkeret, at den efter mine Tanker ikke fortiener mindste Tiltroe, hvorfor jeg meget undres over at baade Kofod Ancher og Suhm *) ansee denne Anförelse for vel grundet.

Den vigtigste Forandring der foregik ved at indföre den Skaanske Kirkeret i Sielland, fandt Sted med Hensyn til Beviisförelsen, thi hiin havde fastsat Jernpröven som Beviismiddel i flere Tilfælde, hvorimod der i den Siellandske, da i det övrige Danmark denne Beviismaade allerede for rum Tid siden var afskaffet, sattes Beviis ved Nævninger isteden **).

---

*) Kofod Ancher i saml. Skr. I. S. 189. 198. Suhms Danm. Hist. VII. S. 380.

**) Ved denne Leilighed maa jeg bemærke at jeg har fundet et nyt mærkeligt Datum for, at Jernbyrd er langt længere bleven brugt i Skaane som Beviismiddel end man i Almindelighed antager, og at fölgelig den Forordning om Jernbyrds Afskaffelse, der staaer bag ved den Skaanske Lov, saavel i Haandskrifterne, som de trykte Udgaver hverken bör tilskrives Kong Valdemar den Förste, ei heller Kong Valdemar den Anden, hvilket sidste jeg selv tilforn antog (s. min Afh. om Sk. og Siell. Lovs Alder i Kofod Anchers saml. Skr. I. S. 271) men Kong Valdemar Atterdag (saaledes som jeg senere har yttret i min Recension over Prof. Kolderup Rosenvinges nye Udg. af Kong Eriks Siell. Lov i Litt. Tid. 1822 No. 26 S. 414). Dette gotgiöres nemlig ved den gamle latinske Oversættelse af den

Erkebisp Anders Sunesen, den store Absalons ædle Eftermand, forstod at lempe sig efter de stridige Skaaninger, thi han

Skaanske Kirkeret, der findes aftrykt i Anchers Lov Hist. 2den D. 4to; thi paa Grund af et nyt Tillæg til samme ved Cap. 9. p. 520 hvor Afskriveren har anmærket ved Processen i Anledning af Fredsbrud paa en Kirkegaard: Nunc purgabit se cum nominatis. Prior lex ideo abrogata est &c. Hoc fuit statutum Roskildis in colloquio facto in ecclesia beati Lucii VI ydus Apprilis Anno Domini MCCXLI.", tör man med fuld Sikkerhed slutte, at dersom Jernbyrd den Gang (efter 1241, altsaa strax efter Kong Valdemar Seiers Regieringstid) havde været afskaffet, saa vilde Oversætteren eller dennes Afskriver ligesaavel have anmældet dette ved den Skaanske Kirkerets Cap. 13 og 14, hvor Jernbyrd foreskrives (ib. p. 522) som den mindre betydelige Forandring der var skeet i Cap. 9. Den Indvending der er bleven fremfört imod denne Tidsbestemmelse, at Kong Erik Glipping i sin Forordning af 1284 for Skaane, fastsætter Nævningers Brug, hvor efter de gamle Loves Aand, der formeentlig burde være foreskreven Jernbyrd, er ikke af stor Vægt, thi Regieringen havde for længe siden erkiendt, at Jernbyrd var et misligt Beviismiddel, hvorfor dets Brug ikke foreskreves i de nye Forordninger, uagtet den ikke formedelst Indbyggernes faste Vedhængen ved gamle Skikke tröstede sig til at afskaffe den. Dersom Suhm (Danm. Hist. XII. 147) havde Ret, at der i et Privileg. udstædt 4 Sept. 1326 af den Slesvigske Kong Valdemar til Staden Harderwigs Borgere for Handel paa Skanöer virkelig var fastsat, at den der beskyldtes for at kiöbe Silden i Vandet (d. e. förend den endnu var fanget) skulde "rense sig med at bære gloende Jern i Haanden", saa vilde dette være et uforkasteligt Beviis for Jernbyrds Brug endnu i det 14de Aarhundrede, men det er uden Tvivl en urigtig Oversættelse af det latinske "manu purgare," der ikke betyder andet end at frie sig med sin egen Eed (d. e. uden Medeedsmænd). At Jernbyrd först aldeles afskaffedes i Sverrig 1320 forklarer godt hvorfor dette Beviismiddel saalænge har vedligeholdt sig i Skaane.

overholdt ikke blot Eskilds Pagt med disse om de kirkelige Anliggender paa det nöieste, men han udgav ogsaa nye kirkelige Statuter, hvorved for fleere Forseelser, der medförte haard Kirkestraf efter den kanoniske Ret, og for Overtrædelse af de af hans Formænd indförte disciplinariske Normer Straffen betydelig formildedes *).

Under de fölgende Erkebisper hörtes ikke Klager over hiin Pagts Krænkelse indtil Jacob Erlandsen, forhen Biskop i Roeskild, valgtes til Rigets överste Prælat af Domcapitlet i Lund, og som derpaa blev indviet af Paven, endskiöndt mod Kong Christopher den 1stes Villie. Han nægtede strax ved sin Tiltrædelse at bindes ved denne Forening, fordi den stred i adskillige Poster mod den kanoniske Ret, hvis Forskrifter han i Fölge sin Embeds Eed var pligtig at overholde **). Men Skaaningerne viste ved denne Leilighed, at de vidste med ligesaa megen Energie at haandhæve deres Kirke-Skraae mod en myndig Erkebisp, som vilde fravriste dem denne deres Klenodie, som de forhen havde viist ved at udvirke den. I denne Modstand understöttedes de kraftigt af Kongen, som selv var i Strid med Erkebispen angaaende flere formeentlige giensidige Fornærmelser. Kongen opfordrede ei allene Almuen i et aabent Brev til standhaftigt at paastaae

*) Disse Statuter findes aftrykte paa Latin i Kofod Anchers Lovhist. 2den Deel 4to Udg. B. S. 525-530.

**) Det vilde være et fortienstligt Arbeide for en i den Kanoniske Ret vel bevandret Lærd at vise, hvorvidt den Skaanske Kirkeret streed imod hiin, hvilket i Proces-Acterne imellem Kongen og Erkebispen ikkun antydes men ei udvikles. Hoved-Anken synes at være gaaet ud paa at adskillige grove Forbrydelser kunde afsones med en ringe Pengestraf, og at den geistlige Jurisdiction efter samme var altfor meget indskrænket.

denne Skraaes Overholdelse i alle Puncter, men han lod og ved sin daværende Gielker i Skaane, *Niclas Erlandsen*, der uagtet han var Broder til Erkebispen, stod paa Kongens Partie i heele denne langvarige Strid*), udfærdige en officiel Udskrift af Kirkeskraaen for ethvert Herred i Skaane, paa det at Bönderne, som det udtrykkeligen hedder i saadan Udskrift, skulde kunne lovligen forsvare sig og ei tage mod Ulov **).

Men da Erkebispen vedblev med uböielig Stivsind at forsvare sin Paastand, ja! yttrede endog under Stridens Hede, at han heller ikke ville rette sig efter de af den milde Erkebisp Anders Sunesen frivillig den Skaanske Kirke givne Statuter, som han foregav heller ikke lod sig vel forene med den kanoniske Rets Fordringer, saa vedvarede Striden i mange Aar. Uagtet Striden ikke havde et forönsket Udfald for Kongen, hvis haarde Medfart mod Erkebispen paadrog ham Excommunication og Riget et Interdict, som först löstes under Kong Erik Glipping, saa beholdt dog Skaaningerne deres Skraa ukrænket, og forblev den at være Grundvolden for deres Forhold til Erkebispen lige

*) Derimod holdt Erkebispens anden Broder Andreas Erlandsen med denne og mödte jevnlig under Processen for Erkebispen.

**) Kongens aabne Brev lyder saaledes: "Christophorus Dei gratia Rex Danorum Schaniam inhabitantibus salutem et gratiam. Intelleximus qvod qvidam vobis injuriari conantur antiqvas leges et consvetudines pervertendo. Unde volumus et mandamus qvatenus vestrum "Skra" in omnibus servatis, scituri pro certo qvod in hoc vos juvare volumus et modis omnibus adstare. (S. R. Dan. V. p. 591).

til Reformationen *), ligesom den Siellandske paa hiin grundede Kirkeret vedblev at være gieldende indtil samme Tidsperiode i den övrige Deel af Riget.

Der gives intet stærkere Beviis for hvor stor Folkefriheden og Borgernes Autonomie var paa den Tid i Danmark fremfor andre Lande end at denne viiste sig endog i Henseende til Kirkens Sager og Geistlighedens Rettigheder og selv med Tilsidesættelse af den katholske Kirkes almindelige Retsnormer og de pavelige Forordninger.

Den kanoniske Ret erholdt derfor ikkun Indgang her i Landet i Henseende til de Punkter der kunde forenes med den danske særegne Kirkeret. Danmark havde endog i denne Henseende meget forud fremfor det övrige Norden, thi uagtet Sverrig og Norge vel ogsaa havde egne Kirkelove, saa begunstigede disse dog langt mere Hierarkiet og Kirkens Rettigheder end de danske fordi de vare Geistlighedens og ikke Folkets Værk.

C. Om de danske Kiöbstedretters autonomiske Udspring.

Vi gaae nu over til at tale om Maaden, paa hvilken de danske Kiöbstædlove bleve forfattede, og erholdt deres forbindende Kraft.

Kiöbstæderne ere ingenlunde af saa nye en Oprindelse, som Kofod Ancher og fleere Lærde have anseet dem for. Vi-

*) See om denne Strid imellem Kongen og Erkebispen især Proces-Akterne i Scr. R. D. V. p. 582-614 og Suhms Danm. Hist. S. 304-327 o. fl.

borg, Ribe, Slesvig, Odense, Ringsted, Roeskilde, Lund ere meget gamle Kiöbstæder, hvis Tilværelse endog opstiger til den hedenske Tidsalder. Vore ældste Aarböger og Sagaer omtale dem. Ved Christendommens Indförelse og det hermed forenede Hierarkies Organisation erholdt adskillige af dem större Betydning og nye Kiöbstæder bleve til *). Da en Legat sendtes fra Rom for i Fölge den af Kong Erik Eiegod udvirkede Pavelige Bulle at udsöge det meest beleilige Sted til Sæde for den nye danske Erkebisp besögte Legaten, efter Saxos Beretning, Danmarks berömteste Kiöbstæder i fornævnte Öiemeed **). *Lund* blev imidlertid valgt, ikke fordi det var den anseeligste Bye, men fordi den laae beleiligst for en Prælat, hvis geistlige Herredömme skulde strække sig ikke blot over Danmark, men og over Sverrig og Norge.

Hine Lærde, misledte ved Nutidens herskende Forestillinger, ville ikke erkiende noget Sted som Kiöbstæd förend det erholdt Kiöbstæd-Privilegier og en fra Landet forskiellig Jurisdiction; men alt dette er vist nok af seenere Oprindelse. Kiöbstæder

*) Om denne Materie fortiener at eftersees: Dr. G. L. Badens Afh. om Oldtidens og Middelalderens Danske og Norske Kiöbstæders Oprindelse, Opkomst og Fortienester af Culturen i hans Saml. af Afh. i Fædrenelandets Cultur- Stats- Kirke- og Litterær Hist. 2det B. S. 1-60 og min Danmarks og Hertugdommenes Statsret Kbh. 1820 S. 110-121.

**) "Profectus enim a curia (sc. Romana) legatus, qvi sacri insignis prærogativa nostræ gentis sacerdotium adornaret, cum *celeberrimis Danorum urbibus* inspectis cuncta curiosissime collustrando, non minorem personarum qvam civitatum respectum egisset, *Lundiæ* — — — hunc potissimum honorem deferendum existimavit." Saxo lib. 12 p. 227.

derimod som Samlingspladse for Mennesker, der dreve borgerlig Næring, Haandværk, Handel og Söefart, og som Stæder stundom omgivne med Planker, eller Muure efter den Tids ufuldkomne Befæstningsmaade, eller som ved en nærliggende Borg beskyttedes imod fiendtlig Overfald, have været længe til förend Municipal-Forfatningen indrettedes, endskiönt det ikke kan nægtes, at denne bidrog meget til at fremme Kiöbstædernes Opkomst ved den Orden og indvortes Sikkerhed herved forskaffedes.

Een af de Kiöbstæder der tidligst erholdt saadan ordnet Forfatning er Slesvig. Denne Bye forekommer allerede under Navnet Hæthum i Others og Wulfstans Reise*), forudsat at Hæthebye og Slesvig ere eet og samme og ikke forskiellige Steder**).

Da den paa eengang blev Sædet for den af Keiser Henrik den 1ste indsatte Markgreve og for en Biskop af et vidtlöftigt Dioeces, saa maatte denne Bye herved hastig tiltage i Anseelse. Dens Handel var ligeledes meget betydelig under dansk Herredömme, men Byen og dens Handel ödelagtes af Kong Svend Grathe i Krigen med

*) "Æn of Scirings heale he cvæth that he seglode on fif dagan to them porte the mon hæt at *Hædum*. Se stent betvuh Winedum and Seaxum and Angle and hyrd in on Dene." Den nævnes i samme Reisefortælling endnu tvende Gange. Hos Rembert in vita Anscharii og flere gamle frankiske Skribenter forekomme allerede Sliesvik og Sliestorp. Scr. R. D. II. p. 115 et 116 og Langebeks Note *h*.

**) Dette sidste have nogle nyere Forf. paastaaet, see Dr. Kruse i Staatsbürgerl. Magaz. I, 697 hvilken Mening det af Hr. Prof. Werlauf udgivne gamle Itinerarium i Symbolæ ad Geogr. medii ævi synes at stadfæste.

hans Medbeilere om Kronen Knud og Valdemar*), men seenere tillagde imidlertid Kongen Byen anseelige Privilegier og gav den betydelige Gaver for igien at opreise den.

Man antager i Almindelighed, at Kong Svend Grathe har ved denne Leilighed givet Byen en Stadsret og beraaber sig som Hiemmel for denne Paastand, deels paa visse misforstaaede Udtryk hos ældere Skribenter deels paa Indledningen til selve Stadsretten. Men læser man det paaberaabte Sted i Indledningen med Opmærksomhed, saa skiönnes at de Ord: "Cujus auctor principaliter exstitit Sveno Rex Danorum" deels gaae ud paa at tilkiendegive at det var i Henhold til Kong Svends almindelige Autorisation, at de efterfölgende Lovbud og Vedtægter for Staden Slesvig vare blevne forfattede, deels staae i Forbindelse med det fölgende, hvor iblant de fleere Privilegier Kongen havde benaadet Slesvigs Borgere med, anföres Ret til

*) Saxo p. 271 ed. Steph. "Illic (sc. Slesvici) Sveno peregrinam classem prædatus, direptas Rutenorum merces stipendii loco militibus erogavit. Qvo facto non solum advenarum in posterum freqventiam deturbavit, sed etiam splendidam mercimoniis urbem ad tenuem angustumque vicum redegit." Christiani siger (Schlesw. Holst. Gesch. I. 297.) at de plyndrede Skibe vare Russiske; dette siger Saxo ikke, men allene at Varene vare Russiske, ei heller er det troeligt, at Russerne da skulde have drevet en saa betydelig aktiv Handel i Östersöen. Suhm vil at den Slesvigske Stadsret skulde være given uden Hensyn til denne Begivenhed, men senere som Belönning for den Bistand Slesvigerne i en foregaaende Krig havde ydet ham i Aaret 1150, Danmarks Hist. V. p. 59. men det han selv anförer ibid. S. 222 strider herimod.

ei at söges andensteds end i deres egen Bye. At denne Stadsret er forfattet af Borgerne selv melder og den Slesvigske Stadsret i sin nyere Form saaledes som denne 1534 er bleven udgiven af Walther Brenner, uagtet han for övrigt har kopieret Indledningen af den ældere. End klarere bliver dette af Indholden selv, thi Kong Svend nævnes ikkun i Loven som tredie Person, naar de af ham Byen givne Privilegier og Gaver omtales, nemlig foruden §. 1 ogsaa §. 31 og §. 74 i det Ebeltoftske latinske Haandskrift af denne Stadsret. Jeg skulde derfor ansee det som afgiort Sandhed, at Kong Svend Grathe ikkun har meddeelt Staden Slesvig adskillige Privilegier, men at Byens gamle Stadsret skyldes Borgernes Autonomie *). Dette er saa meget

*) Det Sted i Indledningen: "Prædecessorum nostrorum decrevit auctoritas in civitate Sleswicensi legem condere, conditam conservare &c.," gaaer aabenbar ikke paa Kong Svend Grathes Forfædre i Regieringen, som Ancher synes at antage (saml. Skr. II. 632) men paa Magistraten i Slesvig som jo Tillægget "in civitate Sleswicensi" tydelig viser. Derfor oversættes Ordene i den af Walther Brenner bekiendtgiorte Plattydske Oversættelse skiöndt noget synderligt saaledes: "Unser Vorfahren Macht ys tho Rade wurden to settende eyn Recht yn der Stadt Slessvygk." Paul Cypræus i sin latinske Oversættelse af den nye Slesv. Stadsret (Anchers Lovh. Acc. jurium p. 19) oversætter denne Intimation end tydeligere overeensstemmende med min forestaaende Forklaring. "Inclyto Senatui Civitatis Slesvicensis habito consilio visum fuit Leges condere qvas et ipsi inviolabiliter observarent et deinde posteris proderent" cfr. p. 20 hvor Cypræus selv antager at Raadet — snarere Raadet i Forening med Borgerskabet — har forfattet denne Lov, og at den derefter er bleven stadfæstet af Kongen. En Kong Erik, som maa være Plovpenning, dersom Brevet virkelig er fra

troeligere, da de ældste Stadsretter i det tydske Naboeland ligeledes ere blevne forfattede af Magistraten og Byemændene uden Regieringens Medvirkning; först i et seenere Tidsrum har man begyndt af Forsigtighed at lade dem stadfæste af Regieringen. Endog den lybske Stadsret er forfattet af Raadet og Borgerne, men Hertugen har ikkun givet Staden Privilegier og i det höieste stadfæstet Byens Stadsret efterat den var forfattet*).

Aar 1242, har givet Raadet i Slesvig udtrykkelig den Ret at forfatte Statuter, der skulde forbinde heele Byen (see Diplom. i Noodts Beytr. 1ster Th. 3tes St. p. 163. cfr. Westphal Monum. Cimbr. III. præf. p. 85. not.) Hertug Valdemar har stadfæstet denne Forret Aar 1338. Dog seer man af en Vedtægt fra nyere Tider, nemlig fra 1504, aftrykt bag ved den Slesvigske Stadsret, at Raadet, uagtet dets Myndighed rimeligviis havde betydelig tiltaget i Slesvig ligesom andre Steder, ikke dristede sig til at fastsætte noget som var i Strid med den hidtil gieldende Ret, uden at det vedtoges af alle Borgerne paa Thinget, s. Corpus Statutorum Slesv. 2ter B. Schlesw. 1795 p. 45: (denne Vedtægt citeres og af Cypræus i hans Commentair til Slesvigs Stadsret. Anchers Lovh. II. Acc. jurium p. 20). Af visse Bestemmelser i den Slesvigske Stadsret sees ogsaa at Borgerne i Byen havde betydelig Myndighed (§. 38 hos Ancher i Lovhist. II. Udg. i 4to S. 10)

*) Man har paa Grund af Misforstaaelse af Udtrykket "justitia" (Arnold. Lub. II. c. 35) tillagt Hertug Henrik Löve denne Stadsret eller at han havde givet Lybek den da berömte Ret Byen Soest i Vestphalen havde (jus Susatense), da det dog eene bör forstaaes om at Municipalfortfatningen dannedes efter Byen Soests Mönster, og dermed tillige Retilstædtes Byens Övrighed og bedste Borgere at give sig de Love som de troede tienligst, men som de mueligt derefter have ladet

Naar Slesvigs Byelov er bleven skreven, kan ikke med Bestemthed opgives, da ingen af de tilværende Haandskrifter anföre noget Aarstal. Under den Forudsætning, at den var given af Kong Svend Grathe selv, har man gjættet paa det Aar, som i Fölge hans Regierings Begivenheder syntes det rimeligste og da, foruden det aabenbar urigtige af 1140, antaget snart 1150 (Suhm Danm. Hist. VI. S. 58) snart 1153 eller 1155 (Westphal. Monum. Cimbr. III. præf. p. 85) snart 1156 (med Boysen, Cypræus, Christiani o. fl.). Det kan ikke engang antages, at denne Lov er bleven nedskreven under Svend Grathe, da der overalt tales om ham i Præteritum. Imidlertid tör man dog antage, at dersom denne Lov end ikke er bleven forfattet under Kong Svend Grathe, saa er det dog ikke skeet længe efter, hvilket fleere indvortes Data synes at godtgjöre. Man kunde vel troe at siden der paa enkelte Steder i denne Kiöbstædret (cfr. §. 19 i det Ebeltoftske Mscpt. Añcher Lovh. II Acc. p. 6) henvises til leges terræ, maatte denne Stadsret være bleven forfattet efter Jydske Lovs Publikation; men denne Benævnelse bör ikke forstaaes om den Jydske Lov, da Ordet: lex i Middelalderens Sprog bruges i Almindelighed om alle Slags Retsnormer. Derimod tales i §. 3 tvende Gange om Rigets Sædvaner (Regni consvetudine conservata) som, især da Talen er om Mandebod, viser at en skreven Lov som den Jydske ikke paa den Tid kan have været til.

---

stadfæste af Hertugen (Jvfr. især Eichhorn i deutsche Rechts- u. Staatsgesch. II. S. 170, hvilken jeg og i min jurid. Encycl. S. 403 i Noten har fulgt, som den Mening der har meest Sandsynlighed for sig.)

Naar i denne Stadsret nævnes lex Slesvicensium meenes uden Tvivl Byens Vedtægter, thi Hertugdommet kaldtes paa den Tid denne Samling blev forfattet ikke Slesvig, men Jylland og Landets Indbyggere, ikke Slesviger men Jyder. At ved Rævall c. 42 (i den Plattydske Oversættelse Revesholm) ikke forstaaes Staden Reval i Liefland, som Ancher tvivlende yttrer, skiönnes af heele Lovtexten, men en Grund i Slien, har allerede Suhm bemærket (V. 67). Andre Indvendinger forbigaaer jeg, da de allerede tilstrækkelig ere blevne giendrevne af K. Ancher (s. Skr. II. S. 634-635.) En af Hr. Advocat Forchhammer i Kiel nyeligen anstilt historisk Undersögelse om denne Stadsrets Alder gaaer ud paa at bevise, at den maa være forfattet imellem Aarene 1200 og 1202, fordi denne Kiöbstedlovs §. 1 og §. 73 nævner Hertugen foruden Kongen, som de Personer under hvis Overherredömme Byen stod, og fordi Rendsborg efter den 30 §. synes paa den Tid at have været en dansk Bye; men disse tvende Data treffe efter hans Paastand ikkun forenede sammen i de fornævnte Aar. Men hvad Rendsborg angaaer, da er det urigtigt at den först skulde være anlagt efter 1188; hvortil ingen anden Grund anföres end at Saxo, hvis Historie ender med dette Aar, ikke nævner den. Men Hr. Forchhammer kunde af Arnold fra Lübek, som han dog selv anförer, have lært, at Rendsborg allerede er bleven bygt af Biörn, Kong Erik Eiegods Broder i denne Konges Regjeringstid (Chronicon VI. 11), altsaa i det 11te Aarhundrede, og at det der fortælles i Aaret 1200 om Grev Adolfs Opbyggelse af Fæstningen ikkun bör forstaaes om et forbedret Anlæg af de forfaldne Fæstningsværker, hvorfor Slesv. Stadsret for denne Sags Skyld gierne kunde være forfattet tidligere, hvor-

ved endnu maa erindres, at §. 30 tydelig tilkiendegiver, at det er ikkun den Deel af Rendsborg der laae paa dansk (Slesvigsk Grund) der med Hensyn til Tolden begunstigedes, som erfares af Modsætningen: si vero *transierit Eghdoram* (sc. mercator) XII denarios (solvet), men Rendsborg paa denne Side af Eideren har uden Tvivl fra ældgammel Tid været dansk. Men end- og heele Rendsborg har været under dansk Herredömme fra 1200 til 1225, og atter fra 1226 da Kong Valdemar 2den gienerobrede Byen, og til 1250 da Kong Abel afstod den til sin Svoger Greven af Holsteen. Endvidere har der været i hiin Tidsalder ikke blot en Hertug i Kong Svend Grathes Tid, nemlig Valdemar den 1ste fra 1150-1154; men senere Valdemar 2den i Kong Knud den 6tes Regjeringstid; thi han blev allerede Hertug i Slesvig 1187 seenest 1189 (jvfr. Suhm VIII. S. 154 og 188) og vedblev at være det indtil han blev Konge 1202; derpaa var Slesvig uden Hertug indtil 1218 da Kongen beskikkede sin anden Sön Erik (Plovpenning) til Hertug, og da denne 1232 blev kronet og Kongens Medregent, sin tredie Sön Abel, som allerede Hr. Prof. Paulsen har erindret mod Hr. Forchhammer. I övrigt er det Datum som baade Hr. Advokat Forchhammer og hans Modstander Hr. Prof. Paulsen ere i deres Undersögelser gaaet ud fra for at bestemme den Slesvigske Stadsrets Alder, nemlig den tilfældige Forening af de tvende ovenfor nævnte Begivenheder höist mislig *). Hvad Rendsborg angaaer da har jeg alle-

*) See herom: Gesch. des Schleswiger Stadtrechts v. dem Advocaten Forchhammer in Kiel i Statsbürgerl. Magazin, herausg. v. D. F. Carstens u. Dr. N. Falck 3ter B. 3tes H. Schleswig 1823 S. 527-566 og Beitrag zu der Gesch. des Südjütischen Stadtrechts v. P. D.

rede angivet Grunden til min Tvivl, og hvad der angaaer den Omstændighed at der foruden Kongen skulde tillige da have været en Hertug i Slesvig, saa maa der bemærkes at Hertugen nævnes ikke uden i Indledningen §. 1, men denne torde være et seenere Tillæg, og ikke i Lovens hele Text, uden i §. 73 men den sidste passus, hvor der tales om Hertugens Foged (villicus) der skulde holde den eene af Byens Porte vedlige er et saa meget meere fordægtigt Tillæg, da der i alle andre Lovens Artikler hverken tales om Hertugen eller dennes Foged, uagtet dette var aldeles fornödent dersom denne havde været til og udövet nogen Ret over Slesvigs Bye, (jvfr. Anchers Lovhist. II. Add. p. 15); derimod læses i §. 56: "quicunque civis coram rege vel aliqvo principi alicubi in regno Dacie extra civitatem Slesvicensem super concive suo querimoniam moverit;" men det er klart, at her just ikke haves en Slesvigsk Hertug, men enhver fornem Dansk for Öie. Der er derfor fra denne Synspunkt intet i Veien for at sætte Tiden paa hvilken den Slesvigske Stadsret blev samlet, længere tilbage end Aar 1200 *). De indvortes Data torde ikke i og for sig lede til

Christian Paulsen ib. 5ter Band 1stes St. S. 54-198. Hvad jeg ellers har fundet at erindre ved disse tvende lærde Afhandlinger forbigaaes, da det er nærværende Æmne uvedkommende.

*) Jeg tillader mig ellers at bemærke, at efter den Slesvigske Stadsret tilfaldt alle Böder og Regalier Kongen; hvorimod det hedder i den Valdemarske Jordebog: "De *Hethæby* tres partes pertinent ad *Kununglef* et quarta pars ad ducatum" (Scr. Rer. Dan. VII. p. 530) et Sted, som er overseet af begge de fornævnte Afhandlingers Forfattere, og som viser at Aar 1231, da efter p. 517 denne Deel af Jordebogen blev samlet, Hertugen havde Deel i hine Indtægter, og at fölgelig den Slesvigske Stadsret, saaledes som den haves i det Ebeltoftske Haandskrift, da allerede i nogen Tid maa have været til.

nogen fast Tidsbestemmelse, undtagen at den Slesv. Stadsret maa være forfattet nogen Tid förend den Jydske Lov redigeredes, hvor meget end Hr. Dr. Paulsen har bestræbt sig for ad denne Vei at komme til noget fast Resultat, thi meget af det han anförer som gammelt, findes i yngere saavel danske som Slesvigske nyere Stadsretter, der dog ikke vilde have optaget Lovbud der vare gaaet aldeles af Brug.

Denne Stadsrets höiere Alder end den jydske Lov kan derimod fuldelig gotgiöres ved en Sammenligning med denne. Vist er det at Kiöbstædretterne ei allene indeholdt adskillige Forskrifter, som savnedes i Provinciallovene, især Politiet vedkommende, men og at de i flere Punkter meget afveeg fra det som disse havde fastsat. Især vare Straffene for Forbrydelser haardere end dem Landsloven paaböd, fordi det tættere Samliv i Kiöbstæderne giorde disse fornödne. Naar derimod denne Stadsret fastsætter selv for grove Misgierninger en ringere Straf end den Landsloven bestemmer, saa tör man antage at hiin er ældere end denne. Dette er Tilfældet med Manddrab; thi den gamle Slesvigske Stadsret fastsætter ikke Fredlöshed som Straf, men tilstæder at Forbrydelsen kan afsones ved Mandebod og Giörsum (hvilken her er lovbestemt, men efter Jydske Lov vilkaarlig) *). Det er först i den senere Tid at man har giort den Forandring i denne Municipal-Lov at Livsstraf blev fastsat for saadan Misgierning. Den Tiltalte kunde i Fölge denne Kiöbstædret frie sig ved de groveste Misgierninger med tolv Mænds Eed, hvorimod den Jydske Lov underkaster dem Sandemænds inqvisitoriske Undersögelse og Dom; det synes imidlertid at man efter Jydske Lovs Publica-

*) s. min Afh. om Jævnet-Eed i det Skand. Selskabs Skrivter. XVII. S. 353. 354.

tion har skiönnet at saadan Fremgangsmaade altfor meget begunstigede den Skyldige, og derfor for flere Forbrydelser indfört den i Jydske Lov foreskrevne Proces-Form. Straffen for Afhug er ligeledes mildere efter den Slesv. Stadsret §. 3. end efter den Jydske Lov (cfr. III. 25). Adskillige Forskrifter og Udtryk röbe en höiere Alder end den Jydske Lov, saasom om de tre Mark, der faldt paa den Dödes Grav (§. 3). Flere Bestemmelser i Arve-Materien vilde uden Tvivl og være blevne affattede anderledes, hvis den Jydske Lov da havde været til. Dette gielder om Bestemmelsen i §. 8 om Glavind og andre Vaaben, der tilfaldt Sönnen forlods af Arven, hvilket derimod stemmer med Sachsenspiegel saa og med den gamle Lundske Stadsret (Art. 34).

Den Mangel paa Orden, der overalt spores i denne Stadsret, og som contrasterer saa meget mod den der hersker i Jydske Lov, viser at disse Vedtægter neppe paa engang ere blevne nedskrevne, men efterhaanden samlede. I Tidens Löb have disse Bestemmelser modtaget hist og her adskillige Forandringer, nogle Udeladelser have fundet Sted, men især ere nye Artikler blevne tilföiede. Den saakaldte nye Slesvigske Stadsret, hvilken endnu stedse har beholdt sin Gyldighed saavel i Staden Slesvig som andre Kiöbsteder i Hertugdommet, er i Grunden den gamle med de Modificationer som efterhaanden have fundet Sted, og seenest med dem som Walther Brenner har givet samme efter Afbenyttelse af de i Stadens Arkiv fundne Dokumenter, hvorfor ogsaa denne endnu förer den formeentlige Lovgiver Svend Grathes Navn. Man maa derfor ikke af Navnet "nye Slesvigsk Stadsret" lade sig forlede til at troe at en nye Lov-

givning i en vis bestemt Tidspunkt var foregaaet til Bedste for Staden.

I Byen Slesvig findes intet Haandskrift af höi Alder; nyere meget forandrede og derfor praktisk brugbarere have fortrængt de ældre. Det ældste Haandskrivt af denne Stadsret der haves, er en Pergament Codex som Langebek först opdagede i Byen Ebeltofts Arkiv, og som Kofod Ancher derefter har publiceret i den anden Deel af sin Lov-Hist. (Acc. jurium munic. p. 1-18) *) og sammenlignet med det flotowske Haandskrift i Flensborg**), der ansees for det næstældste, saa og med den af *Walther Brenner* paa Plattydsk udgivne saakaldte nye Slesv. Stadsret, en Collationering, som Suhm i Danmarks Historie (VI. S. 61-76) har end nöiere udfört. Da dette Haandskrift ikke er bleven meddelt Byen Ebeltoft umiddelbar af Slesvigs Magistrat, men af Borgerskabet i Horsens, hvilket saavel Intimationen til Gienparten som Efterskriften bevidner, saa tiener dette, især forudsat at Kofod Anchers Gisning at Haandskriftet efter dets Characteer er fra det 13de Aarhundrede, er rigtig, til at godtgiöre denne Kiöbstædrets Alder***), thi der

*) See Beskrivelsen af denne Codex i Kofod Anchers latinske Fortale til hans Acc. jurium Daniæ municipalium P. 1. et 2 og en Skriftpröve af samme överst paa Side 1 af selve den förste af ham udgivne gamle Slesv. Stadsret. Jvfr. Anchers Afhand. om vore ældste Kiöbstædretter L. H. II. S. 324 og i saml. Skr. II. S. 632.

**) Nemlig efter det Stykke deraf som Westphalen har ladet trykke i sine Monum. Cimbr. III. p. 5.

***) I denne Intimation forekomme fölgende Ord: "notum facimus (sc. cives de Horsnes) universis quod nos dilectis civibus in *Evæltoft* ex-

maa dog være hengaaet en Tid, inden hiin vandt saadan Celebritet, at Horsens Borgere begierte dens Meddelelse, og en endnu længere förend Rygtet om dens Godhed i den Grad udbredte sig herfra til Ebeltoft, at denne Bye önskede sig den. At denne Lov oprindeligviis har været forfattet paa Latin, stadfæstes ei allene derved, at det Ebeltoftske Haandskrift er skrevet i dette Sprog, men og ved den Omstændighed at det flotowske i Flensborg, som Westphal har ladet trykke et betydeligt Stykke af, og som synes næsten saa gammelt som hiint er ligeledes skrevet i dette Sprog, men begge blandede med en Deel gamle danske Ord efter hiin Tids Maade, hvilket bærer Vidne om Lovens ægte danske Oprindelse *), hvorimod man ikke med Suhm kan antage at denne Lov fra först af har været skrevet paa dansk **). Endnu mindre er Westphals ***) Paastand grundet at

---

emplar *legis nostre per illustres Reges Danorum confirmate* concessimus, in hec verba." Det er temmelig uvist, hvad enten den Angivelse at fleere danske Konger have stadfæstet denne deres Lov, skal tilkiendegive at Byen Slesvigs Borgere havde faaet saadan Stadfæstelse paa samme, eller at Byen Horsens havde erholdt formeldte Kongers Tilladelse til at benytte sig af denne Slesvigske Lov. Er det sidste Meningen, saa vilde det være et nyt Beviis for det i Texten anförte om Lovens Alder.

*) Synderligt er det at disse danske Ord ikke blot ere techniske juridiske Udtryk, men og saadanne, der höre til almindelig Tale, saasom i §. 3 thrinnæ attan mark, i §. 60 tunder et ældjarn, (Tönder og Ildjern d. e. Staal) o. s. v.

**) Danm. Hist. VI. S. 58.

***) Monum. Cimbr. III. p. 58.

Originalen skulde have været plattydsk; da Byens Indbyggeres Sprog paa den Tid Loven blev given var dansk, saa var der ingen Anledning til at Loven skulde forfattes i dette Sprog. Den plattydske Oversættelse der nu haves, er ikke ældere end fra Enden af det 14de Aarhundrede, hvilket iblant andet sees deraf, at "Vitalianer" nævnes i Cap. 71, isteden for Söerövere (pyratæ) i den originale latinske (§. 58), thi det er bekiendt at Vitalianerne först opstod i Dronning Margarethes Regieringstid (jvfr. Suhm V. 71).

Ligesom Maaden, paa hvilken denne Kiöbstædret er bleven til, gotgiör den Byes Autonomie, som den nærmest var bestemt for, saa tiener og dens frie Reception i mange andre Kiöbstæder, saavel i Sönder- som Nörre-Jylland til at bevise, at det overlodes til Borgerne i disse danske Stæder selv, frit at vælge sig de Retsnormer, de vilde rette sig efter.

Hvad de Slesvigske Kiöbstæder angaaer, hvor Byen Slesvigs Stadsret er bleven indfört, da kan dette i Særdeleshed forsikkres om *Flensborg* og *Eckernförde*. At Byen Flensborg har fra gammel Tid paa egen Haand optaget denne Stadsret erfares, som Canzler Westphal bevidner, af Byens gamle Domböger, saa og af gamle Pergamentsbreve; dette stadfæstes og ved det latinske Exemplar af den gamle Slesvigske Stadsret, som *Henning Flotow* har ladet udskrive 1386 efter Pergaments Haandskrifter, der fandtes i Flensborg, og efter al Sandsynlighed brugtes förend Byen fik sin egen Stadsret. I Aaret 1284 lod Flensborgs Oldermænd og Raadmænd samt meenige Borgere forfatte en Skraa, der endnu gielder sammesteds, hvilken i samme Aar blev stadfæstet af Hertug Valdemar, dog med tre

navngivne Indskrænkninger, hvoraf ved den förste den danske almindelige Stadsret paaberaabes som Hiemmel *). Dersom det Haandskrift Henning Flotow lod forfatte efter en gammel Codex skulde aldeles stemme overeens med den 1284 stadfæstede Skraa, saaledes som denne oprindeligviis var, hvilket den Omstændighed at det flotowske Handskrifts Indgang svarer til den der findes foran den flensborgske Skraa efter nyere Haandskrifter, lader formode, saa vilde den Begivenhed der foregik 1284 ikke sige andet end at Flensborgerne da begierte en formelig Tilladelse til fremdeles at bruge den Slesvigske Stadsret **). Men rimeligviis er der i senere Udskrifter skeet Forandringer i denne Kiöbstædlov med Hensyn til forandrede Vedtægter, og vilde da de nye Haandskrifter af denne Skraa omtrent staae i samme Forhold til den ældste, som den urettelig kaldte nye Slesvigske Stadsret til den gamle.

Staden *Eckernförde* har ligeledes i Aarhundrede betient sig af den gamle Slesvigske Stadsret, uagtet Kong Christian den 3die först 1543 har udtrykkelig hiemlet dens Afbenyttelse ***).

*) Jvfr. Falcks Handbuch der Schlesw. Holst. Privatrechtes 1ster B. Altona 1825 S. 377. 378. Kofod Ancher har i övrigt allerede giort opmærksom paa den Vanskelighed det flotowske Haandskrifts Angivelse fremböd (jvfr. saml. Skr. II. S. 636).

**) "Superexcepimus hos tres articulos: Videlicet primo qvod homo non componat pro causa qvæ dicitur logger (lægæ) with (Leiervide) Saach, licet deprehensus fuit. Qvod etiam excipitur in legibns omnium civitatum terre Dacie" Corpus statutorum Slesvicensium T. 2. Schleswig 1795 p. 227, hvor og denne Stadsret er aftrykt paa gammel Dansk og Plattydsk S. 176-225.

***) See Dokumentet i Noodts Beyträge zur Civil-Kirchen- u. gelehrten Hist. der Herzogthümer 1 B. 1 St. S. 24.

Derimod gjelder nu en seenere, imellem 1632-1635 forfattet skiöndt paa den gamle Slesvigske Stadsret grundet Compilation*).

At hiin Stadsret og blev indfört i *Aabenraae* er vist; men hertil komme denne Byes egne gamle Skraa der dog er bygget paa den Slesvigske.

Det er sandsynligt af *Haderslev* ogsaa har betjent sig af den Slesvigske Stadsret, da det er een af dette Lands ældste Kiöbstæder og man ikke har Efterretning om at det har havt nogen særskilt förend 1292; thi een Kiöbstædslov maa det dog have havt at rette sig efter.

Om flere andre Byer i dette Hertugdom haves ingen sikkre Efterretninger. Sönderborg og Æröeskiöbing have nok snarere havt andre danske Kiöbstædretter, men i seenere Tider har Sönderborg brugt den Slesvigske i Arvesager og Æröeskiöbing den Flensborgske Stadsret. (Falck S. 383).

Den Slesv. Stadsret har rimeligviis ikke blot været optagen i Horsens og Ebeltoft, som vi ved det omtalte Haandskrifts Opbevarelse i sidstnævnte Byes Arkiv hændelsesviis ere blevne underrettede om, men end mere i andre Slesvig nærmere beliggende Byer i Nörrejylland. Især kunde dette formodes om Ribe, der ligger indenfor den Sönderjydske Grændse, dersom ikke den Kong Erik Glipping havde givet Byen, afveeg saa meget fra denne. Det er og vel muligt, at Ribe tilforn har havt Lybsk Ret, da det nærliggende Töndern har havt samme, og da der

*) See Udgivernes Anm. i Corpus Hol. Slesv. 2den Deel ved Eckernförder Stadtrecht S. 133 og Falck Handb. des Schl. Holst. Privatrechts S. 382 der antager at denne Compilation aldrig er bleven autoriseret.

med Hensyn til Valg af fremmede Kiöbstædsretter, fandt fuld Frihed Sted *), hvoraf da og den af Kong Glipping givne Ribe Rets Overeensstemmelse i fleere Art. med den lybske bedst vilde kunne forklares.

Hvad de andre gamle danske Kiöbstædretter angaaer, da bör erindres, at Kiöbstæderne i Danmark vare fordum, deels *umiddelbare*, som stod uden Andres Mellemregiering under Kongen og Riget, deels *middelbare*, der nærmest stod under Erkebispen eller een af Rigets Biskoper eller tilhörte et Kloster **). Til de middelbare hörte Kiöbenhavn, Nestved, og alle Kiöbstæder paa Bornholm***). Til denne Classe bör og Patrimonial-Stæderne t. Ex. Svendborg og Skiælskör (fordum kaldet: Skielfisköre) henregnes ****). Da adskillige Kiöbstæder ere blevne anlagte af rige Adelige, saasom *Calundborg* af Esbern Snare (ved 1167)*****)

*) Dette vinder i Styrke derved at Biskopen i Ribe udvirkede 1243 som daværende Grundherre af Staden Töndern, et Privileg af Hertug Abel for denne Bye til Brugen af den lybske Ret. Falck Handb. des Schl. Holst. Privatr. I. S. 390-391. Det paaberaabte Brev er utrykt, men findes i Geh. Ark. her i Kiöbenhavn (Falck l. c. Anm.)

**) Jvfr. min Danmarks og Hertugdömmenes Statsret. I. S. 115-116.

***) Kong Christopher den 1ste betragtede dog de af Erkebispen i Lund paa egen Haand anlagte Kiöbstæder og Fæstninger som Usurpation. Jvfr. Proces-Acterne i S. R. D. V. p. 586. 595.

****) De udlagtes Hertug Abel i Slesvig som Arvegods efter sin Fader Valdemar den 2den, og det synes at han endog, efterat have besteget den danske Trone, disponerte over dem som over sit allodial Gods (jvfr. hans Pantebrev til Henrik Æmelthorp (Suhm X, 182.)

*****) Calundborg er imidlertid nogen Tid bleven i Familien, siden Esbern Snares Datter, der ægtede Peder Strengesen kaldes "Ingeborg af Calundborg" (Suhms Danm. Hist. VII. S. 235.)

Nyeborg af Knud Prizlavi Sön og Valdemar den 1stes Söstersön og Lehnsmand (ved 1170 eller 1175), saa have disse vel en Tidlang ligeledes været middelbare Kiöbstæder, men da de tidlig have revet sig lös fra saadant privat Herredömme, saa kommer denne Forskiel med Hensyn til dem ikke i Betragtning.

Det var en umiddelbar Fölge af denne Forskiel i Kiöbstædernes offentlige Stilling (hvilken af alle vore Publicister er bleven overseet) at Municipalvæsenets Ordning beroede paa forskiellige Autoriteter, men i det eene saavelsom i det andet Tilfælde var dog de egentlige Kiöbstædloves Affattelse overladt til selve Borgerne.

Da Kong Abel i Aaret 1250 skal have ophöiet Borgerstanden til den tredie Rigsstand og kaldet den til den da afholdte Rigsdag*), saa maa nok Kiöbstæderne i Riget da have været i temmelig blomstrende Forfatning**), og man har al Grund til

*) Om denne for den danske Statsret saa vigtige Begivenhed have vi ingen anden Hiemmel end Hvitfelds Autoritet (see hans Krönike I. S. 227 i Folio Udg.). Han tilföier at Kongen ved denne Leilighed har stadfæstet Kiöbstædernes Rettigheder. (Jvfr. Suhms Danmarks Hist. IX. S. 167. Rothes Nordens Statsforfatning I. S. 145).

**) Hvor mange Kiöbstæder, der i Midten af det trettende Aarhundrede have været i Sielland, Laaland, Falster og Möen, sees af den gamle Fortegnelse, der er bekiendtgiort i Scr. R. D. V. p. 617, hvoraf erfares, at der den Gang vare to Kiöbstæder som nu ei meere ere til, nemlig Söeborg og Skibbye foruden Slangerup, Erik Eiegods Födebye, der nylig har ophört at være Kiöbstæd, hvorimod Soröe, Corsöer og Nyekiöbing i Odsherred ei nævnes, fordi de först seenere have erholdt Kiöbstædsret.

at antage, at de da allerede have havt egne Love og en særskilt Jurisdiction forskiellig fra Herredstingenes. Den Jydske Lov giver og Vink hertil. (II. 11 og 114 Cap.)

Da Kong Valdemar Seier sörgede for at den Lievlandske, af ham anlagte Stad *Reval* (som paa Esthnisk kaldtes Tanilim d. e. de Danskes Bye eller Fæstning og paa Lettisk Daniper, der betyder det samme) (jvfr. Suhm D. H. IX. S. 329. 330) erholdt Kiöbstædsret, saa er det i höi Grad sandsynligt at han ikke har baaren mindre Omsorg for de danske Kiöbstæder.

Vi have imidlertid ikke nogen af den Tids Kiöbstædslove tilbage, med mindre de mueligt skulde ligge skiulte i een eller anden dansk Kiöbstæds gamle Arkiv, da disse ikke overalt ere blevne randsagede med den störste Omhyggelighed.

At Nestved har allerede 1140 havt Kiöbstædret, eller i det mindste Kiöbstæds Privilegier, som Kofod Ancher antager paa Grund af et Brev udstædt af Kong Erik Lam til Skov-Kloster, kan ikke af samme gotgiöres, thi her tales ikke om nogen Kiöbstædret, men allene om at Klosteret skulde have fuld Jurisdiction *) over Byen, og oppebære de Kongen ellers tilkommende tre og fyrretyve Marks Böder efter "dansk Ret og Sædvane" **). Imidlertid har Nestved dog tidlig havt sin egen Kiöbstædret,

*) "Forum ville prenominate ac omnia fori jura" er ingenlunde som Suhm oversætter det Markeds Ret (Danm. Hist. VI. S. 371) men Jurisdiction og de deraf flydende Böder (s. Anchers saml. Skr. II. S. 626 min Anm.)

**) Dette Brev er aftrykt i Dipl. Arn. Magn. I. p. 9 og i Udtog i Ser, R. D. IV. p. 337 og hos Kofod Ancher saml. Skr. II. S. 625. 626.

der endog har vundet saa stor Anseelse at Naskov Borgere have begiert at erholde den samme *). Dette sluttes af et Brev af Kong Erik Glipping fra 1274, uagtet Kofod Ancher vil tvertimod Brevets tydelige Ord have forstaaet det om Roeskilde Stadsret **).

Kong *Svend Grathe* har givet *Viborg* Kiöbstæd Privilegier, ved Aaret 1150, altsaa vel saa tidlig som Slesvig, men at denne Konge havde givet Byen en egen Kiöbstædret, meldes ikke, hvilket er en nye Grund til at tvivle om det Foregivendes Rigtighed, at Slesvigs Stadsret skulde være Byen meddeelt af ham.

Den ældste danske Stadsret næst den Slesvigske af dem vi nu have i Behold, er den Kiöbenhavnske af 13 Martii 1254 (Idus Martii tertii), hvis den ellers fortiener dette Navn. Den er udgiven i Trykken baade af Pontoppidan (Orig. Hafn. p. 48-59) og af Thorkelin (Dipl. Arn. Magn. I. 197-200) paa Latin som

---

*) At Nestved var en Tidlang den anseeligste Kiöbsted i Sielland næst efter Roeskilde, maa man slutte af den Liste over danske Kiöbstæder, aftrykt efter Originalen, der giemmes i det Kgl. Stockholmske Arkiv (S. R. D. V. p. 615) som formenes skrevet ved Aaret 1170; thi i samme er den Afgift, Nestved maatte svare til Kongen, sat höiest næst efter Roeskildes; efter den fölger Callundborg, og da först Kiöbenhavn.

**) Ordene lyde saaledes: "omnes leges et jura, quæ et quas villa Nestvedt ac aliæ villæ forenses a nobis ac progenitoribus nostris dignoscuntur habuisse." Kofod Anchers Lov-Hist. i saml. Skr. II. S. 628. jvfr. min Anm.

det Sprog i hvilken den er skreven. En nye Udgave efter Originalen, som giemmes paa Geheime-Arkivet, vil med det förste udkomme ved Hr. Prof. Kolderup-Rosenvinges Omsorg. Paa Dansk haves den hos Hvitfeld (I. S. 238. 240 og Suhm X. S. 250-253). Da Kiöbenhavn hörte siden Absalons Tid under Roeskilde Bispestoel, saa er det Biskopen og ikke Kongen der har hermed havt at giöre. Dog er det urigtigt at ville ansee Biskopen — Jacob Erlandsen — som den der egenmægtig har givet Kiöbenhavn disse Lovbud, uagtet Sagen saaledes forestilles ikke blot af vore Historieskrivere *), men og af vore Lovhistorikere **). Saavel Intimationen som heele Contexten viser tvertimod at det var en lex pactitia, eller en frie Forening, sluttet imellem Biskopen og Borgerne, for derved at forebygge de Tvistigheder, der tilforn havde fundet Sted imellem dem ***). I

*) Saasom af Hvitfeld og Suhm. Suhm siger: "den 13 Martii (1254) gav den roeskildske Biskop Jacob udi Kiöbenhavn denne sidste Stad en Byelov. Hermed stemmer Hamsfortii Chronologia secunda (i Scr. R. D. I. p. 290." A. Domni MCCLIV Idibus Martii (skal være Iduum Martii tertio) Haffnia ab Episcopo Roskildensi Jacobo privilegia et jus municipale obtinet."

**) Jvfr. Kofod Ancher (i saml. Skr. II. S. 647).

***) Intimationens Ord ere: "Idcirco nos Jacobus miseratione divina Roskildensis Episcopus omnis controversie materiam amputare volentes *super juribus, consvetudinibus et statutis hactenus observatis* et in posterum observandis *inter nos et successores nostros* qvi pro tempore fuerint, *ex una parte et commune civium* (i. e. communitas civium) *de Köpmannœhaffn ex altera --- de unanimi consilio eorundem civium et consensu* taliter decrevimus distingvendum et ad perpetuam

denne Lovs Slutning (Art. 17) fraskriver og Biskopen sig udtrykkelig adskillige Rettigheder, hvilke han selv erkiender at være indförte ved Misbrug (pravis consvetudinibus). Saa langt er det fra, at Biskopen taler i denne Lov som den der ansaae sig beföiet til vilkaarligt at fastsætte hvad der skulde ansees for Ret i den ham underlagte Bye. Det er ligeledes urigtigt, naar foregives af Hvitfeld og de senere Historieskrivere at dette var Kiöbenhavns ældste Stadsret. Intimationen viser tydelig det Modsatte *). Men dersom der har existeret Kiöbstædlove i en forholdsviis saa nye Kiöbstæd som Kiöbenhavn förend 1254, saa maa dette meget meere antages om de ældre Kiöbstæder, saasom Roeskilde, Nestved, Lund, Odense, Ribe, Viborg, endskiöndt disse nu ei mere ere til, fordi efterat nyere Love havde fortrængt hine, der ikke sörgedes mere for de ældres Opbevaring **). I övrigt var det ikke Hensigten at forfatte en fuldstændig Kiöbstædret, men allene at give Bestemmelser om de imellem begge Parter stridige Punkter, hvorfor de ældere Forskrifter endda i alle andre Poster have beholdt deres forbin-

rei memoriam presentis scripti patrocinio roborandum. "Art. 13." Promisit Communitas tam ex parte sua quam ex parte heredum suorum et juramento confirmavit quod futuris temporibus nulli licitum erit fundum suum impignorare, dare, vendere vel permutare vel aliqvo titulo alienare principi, aut militi vel homini dominorum, qui vulgariter dicitur Hærræmæn. See og Art. 15 Promiserunt etiam cives, &c. hos Thorkelin Dipl. A. M. I. p. 197. p. 199. og 200.

*) See den foran staaende Anmærkning.

**) Jvfr. min Anm. i Anchers saml. Skr. II. S. 647.

dende Kraft. En udförligere Kiöbstædret for Kiöbenhavn er den af 1294 (20 Jan.) som först Suhm har ladet trykke paa Latin (i Scr. Rer. Dan. VIII. p. 86-98) nemlig som Deel af Biskoppens Jordebog, hvori den fandtes indlemmet *), og som man havde Grund til at ansee for fuldstændig, indtil Hr. Prof. Kolderup Rosenvinge har ved at opdage Originalen i Geheime-Arkivet fundet, at heri femten Capitler ere udeladte, og at Capitlernes Orden ligeledes er afvigende. I denne Lov taler derimod Biskopen meere som Regent end i den forrige, hvilket maa forklares af den Omstændighed, at Kiöbenhavn havde i den Strid Kong Erik Menved var i med Geistligheden, holdt med Kongen **); og Biskopen nu havde vundet sin forrige Myndighed igjen over Byen. I Inscriptionen siges at de ere givne af Biskopen med Domcapitlets Raad, og at de ere antagne af Kiöbenhavns Borgerskab ***). Da iövrigt denne Municipallov indeholder en Deel gode til borgerlig Orden sigtende Bestemmelser, synes den at

*) Suhm har i sin Danmarks Hist. XI. S. 172-178 meddeelt et udförligt Udtog af denne Lov.

**) Jvfr. et Brev fra Kong Erik Menved af 1293 (indfört i Orig. Hafn. p. 64.), hvor han tager Kiöbenhavns Borgere under sin Beskiermelse, og tilsiger dem Erstatning, dersom de maatte lide nogen Skade fordi de stod ham bi imod hans Uvenner, som de hidtil tapperligen havde giort (jvfr. Suhm S. 133). See og et andet af 7 Jun. 1294. Af disse sidste maa sluttes at Biskopens Herredömme i Byen, da stod, hiin Lov uagtet, stedse paa svage Födder.

***) "Leges, qve seqvuntur edite sunt per Episcopum Roskildensem de consilio Capituli sui et recepte a civibus Hafnensibus ad utilitatem inhabitantium civitatem Hafnensem nec non venientium ad eandem."

have vundet Almeenhedens Bifald indtil Kong Erik af Pommerns Lov kom i Stedet, der dog har optaget en stor Deel af det der her var fastsat. Af denne Konge haves nemlig under Navn af Privilegium, Love for denne Bye af 1422, paa en Tid han tilegnede sig Herredömmet over samme.

Den ældste Stadsret vi have fra Rigets forhenværende Hovedstad *Roeskilde* er fra 1268 (15 Junii). Den er forfattet af selve Borgerne, men de have derpaa ladet den stadfæste af Kong Erik Glipping (der her kaldes den Anden), som Intimationen udtrykkelig melder *), hvorfor der og til Slutning findes en formelig Stadfæstelse af Stadsrettens Artikler. Ikkun i een

*) Ordene lyde saaledes: "Ad honorem summi regis et tam civium civitatis roskildensis qvam ad illorum, qui ad eandem civitatem pro suis necessitatibus pro tempore personaliter accesserunt, pacem continuam et statum tranqvillum, edite sunt et promulgate a nobis, *civibus Roskildensibus* constituciones qve seqvuntur illustrissimo Rege Erico secundo, filio qvondam bone memorie cristoferi, regis Dacie, habita deliberacione et suorum fidelium clericorum et laicorum prudencium nec non et aliorum nobilium consilio, suam auctoritatem et consensum plenum et expressum adhibente." Kofod Ancher har derfor og selv maattet erkiende at denne Stadsret er forfattet af Borgerne selv, og allene stadfæstet af Kong Erik Glipping, endskiöndt han, paa Grund af sin forudfattede Mening om Kongens Eenemagt til at give Love, svækker dette ved det Tillæg: "formodentlig med nogen Forandring og Forbedring" (saml. Skr. II, 646). Jeg undres derfor over at Suhm, der i Lovgivnings Materier pleier at følge Kofod Ancher, siger tverimod Stadsrettens egne Ord at denne Stadsret var bleven forfattet af Kongen selv. (Danm. Hist. X. S. 615).

af Stadsrettens Artikler paaberaabes en Dom af Kongen, sigtende til at afskaffe en ulovlig Sædvane iblandt Byens Borgere (Art. 15), hvilket ydermere godtgiör, at de övrige Artikler ikke have saadan Oprindelse. Hertil kommer at den 16de Art. udtrykkelig fastsætter, at naar noget skulde "skilles" af nyt i Byen, det da maatte samdrægtig vedtages med Fogdens og alle Borgeres Raad og Samtykke. Jeg skulde være af den Formeening, at denne Stadsret har dannet sig af sig selv efterhaanden ved at nedskrive det der i een eller anden særdeles Anledning var bleven vedtaget, og mueligt allerede i saadan Form længe bestemt, indtil man under Kong Erik Glipping, hvis Regjering udmærkede sig ved större Deeltagelse i Kiöbstædlovgivningen end hidtil havde været Skik, fandt det raadeligt at udvirke en formelig Stadfæstelse paa disse Vedtægter. Heraf forklares og disses mærkelige Korthed i Sammenligning med de andre Kiöbstædlove fra samme Konges Tid, om hvilke vi snart skulle tale, thi de bestaae ikkun af 17 Artikler i deres oprindelige Form. Alle de andre Artikler (fra den 18de til 27de) som haves saavel i den latinske Original som i den danske meget yngere og paa sine Steder feilfulde Oversættelse, ere senere Tillæg, ere Bestemmelser, saakaldte *Bursprog*, vedtagne i en efterfölgende Tid af Fogeden og Borgerne paa den Maade som selve Stadsretten hiemler*). Afskriveren af den latinske Lovtext henviser

*) Den danske Oversættelse haves trykt i gammel dansk Magazin V. S. 333 — efter et Haandskrift i den A. Magn. Samling. Den latinske Original udgives förste Gang i Tryk af Hr. Prof. Kolderup Rosenvinge i hans Samling af gamle danske Love, tilligemed formeldte

i en tilföiet Anmærkning til den Kiöbenhavnske Stadsret, for ved Hielp af den at supplere den Roeskildske, hvilket beviser at Roeskilds Borgere havde fundet det gavnligt at bruge denne Stadsret som subsidiær Ret, maaskee efter Biskoppens Anbefaling, og uden at lade sig heri afholde ved den Betragtning at Biskoppen og ikke Kongen havde havt Deel i denne Stadsret, og at denne Biskop ingen civil Myndighed havde over Staden Roeskilde. Skulde imidlertid denne Optagelse först have fundet Sted i en seenere Tidsperiode, efterat Kiöbenhavn var tilfalden Kongen, saa lod dette sig lettere forklare. Den samme Afskriver har og bemærket at i Tilfælde af manglende Bestemmelser i begge disse Kiöbstædretter, skulde der dömmes efter Siellandsk Ret (secundum leges terre Selandie) *), hvorimod der i selve Artiklerne ingen saadan Henviisning forekommer. Artiklerne derimod vise hen til Sædvaner, der ei vare nedskrevne, men som ikke destomindre nöie skulde fölges. (Art. 26).

Oversættelse. Tillige vil der findes de senere Privil. som ere givne Roeskilde og som indeholde adskilligt angaaende Kiöbstædens Næring og Politie.

*) Heele denne Afskriverens Slutnings Anmærkning lyder saaledes: "Qvæ hic deficiunt vide in privilegiis et legibus civitatis haffniensis in fine istius libri conscriptis sub tali signo Ö at quæ ibi et hic deficiunt, secundum leges terre selandie moderentur judicando." Hr. Prof. Kolderup-Rosenvinge har, ved venskabelig at laane mig de trykte Ark af denne Stadsret, sat mig i Stand til at meddele denne Efterretning. Det fortiener i övrigt at bemærkes, at Afskriveren ikke skielner imellem gammel og nye Siellandske Ret.

Den Roskildske Stadsret er derved bleven saa meget mærkeligere, at den er brugt i de fleste Kiöbstæder i Sielland, Laaland og Falster. Enkelte af disse Provindsers Kiöbstæder have derimod benyttet Nestveds Kiöbstædret, som alt ovenfor er bemærket, og nogle have havt deres særegen. Dette er Tilfældet med Holbeks Stadsret *), i hvis Intimation udtrykkelig siges, at den er forfattet af denne Byes Borgere, men stadfæstet af Kong Erik (rimeligviis den formeldte Erik Glipping) efter Raadförsel med sine geistlige og verdslige Raad **).

Men hvad enten saadan Bye havde sin egen Stadsret, eller optog en andens, saa beholdt den ligefuldt Ret til at modificere og at supplere den efter eget Tykke.

I Skaane har fra gammel Tid en Kiöbstædret været brugt, hvilken findes gierne i Handskrifterne bag ved den Skaanske Lov og som Kofod Ancher har ladet trykke under Navn af den Helsingborgske Birkeret (Jus Bircicum seu municipale Helsinbor-

*) Den er trykt i det nye danske Magaz. 1 B. S. 87-94 efter en Original paa Papir, som er i det Kgl. danske Selskabs Samling af Mscpter, men ikke saaledes som den er kommen fra Kong Eriks Haand, men som den er bleven stadfæstet af Kong Christian den 3die 1549. Den indföres nu og i Hr. Prof. Kolderup Rosenvinges Samling.

**) Magazinets Udgivere giætte derimod paa Kong Erik Menved, men da Kong Erik Glipping tog sig mere af Kiöbstædlovgivningen end Kong Erik Menved, saa er det rimeligere at giætte paa hiin end paa denne. Ligheden i Intimationen med den Roskildske Stadsret, der upaatvivlelig er af Kong Erik Glipping, stadfæster dette. Hr. Prof. Kolderup Rosenvinge anseer det for saa afgiort, at han endog ligefrem lader den före Titel af Kong Erik Glippings Stadsret.

gense (i Lov-Hist. II. Acc. jurium munic. p. 222-230), uagtet den trykte Text nævner "Lund" paa fleere Steder og ikke Helsingborg *). Skulde det Navn af Helsingborgsk Kiöbstædret virkelig have været brugt, som jeg ikke seer mig i Stand til at afgiöre, saa maatte det være skeet i Anledning af at der paa en Rigs- eller Herredag, holden i Helsingborg, var bleven fastsat at den skulde indföres i Danmarks (Skaanes) Kiöbstæder, ja endog ved Landbirkerne, hvilket nogle nyere Haandskrifter melde, men uden at angive Aaret saadan Herredag var bleven holden, hvorfor selv Kofod Ancher anseer denne Efterretning for höist upaalidelig **). Men dersom dette Foregivende endog var rigtigt, saa vilde det være noget usædvanligt at kalde en Kiöbstædlov efter Stedet hvor den var sanctioneret og ikke efter Stedet hvor den fra först af var bleven indfört. Denne Kiöbstædret bærer adskillige Præg af Alderdom, saa at den muligt torde tildeels være nedskreven ligesaa tidlig som den Skaanske Lovbog, hvilket heller ikke er utroeligt, naar der agtes paa, at Lund var een af de allerældste danske Kiöbstæder. Til Beviis paa denne Kiöbstædrets Ælde vil jeg her blot paaberaabe mig flere af dens Bestemmelser om

*) Helsingborg nævnes ikkun i et Par forholdsviis nye Haandskrifter og som endda ere ufuldstændige (jvfr. Prof. Kolderup Rosenvinges Udg. af denne Lov i hans Saml. af Kiöbstædlove, som med det förste udkommer). Disse Mscpt. ere uden Tvivl de som ere copierede af denne Stadsret efterat den var indfört i Helsingborg. Kofod Ancher er paa et Sted tilböielig at kalde den: "den Malmöske."

**) Jvfr. Fortalen til 2den Deel af Udgaven i 4to. Det eene af disse Haandskrifter er endog fra 1532.

Maaden paa hvilken Ægteskab skulde sluttes, om den Ret der tillægges Enken forlods at tage det Guld hvormed hun var bleven fæstet af hendes afdöde Mand, og desuden en Öres Guld om der var noget Guld i Boet (Art. 27-29 og Art. 34), at Sönnerne toge Vaaben forud (ligesom efter den Slesvigske Stadsret), om en egen Skiödning af Jord hiemme "with Dör" (inden Dörre) og ikke til Tinge, Nödvendighed af Kiöbslutninger af visse Varer med *Vin* (fidejussor) i denne Forms fulde oprindelige Reenhed (d. e. uden at tilstæde at Vidner kunne supplere Mangel paa Vin) *), adskillige særdeles Forskrifter angaaende Manddrab. For Lovens Alder vidner og den sententiöse Korthed hvormed den er affattet,

*) "Art. 24 Thet ær um köp. At ingen man ma köpa hest ey ko ey oghxa oc eg skapath clæthe oc ey fætlat swerth oc ey skaft öxe oc ey hors oc ey ungt fæ udan win. Um nokær köpir winelöst (winnelöst) miste köp sit oc æn wirtning til. Art. 25. Wartir nokir witer at han köpte wenelöst - - böde thre mark." Jvfr. min Anm. om *Vin* i Kofod Anchers saml. Skr. II. S. 443-446. Jeg kan ikke være enig med Hr. Prof. Kolderup Rosenvinge i, naar han antager at *Vin* var gaaet af Brug paa den Tid Jydske Lov gaves (altsaa 1240) thi herimod stride flere Stadsretter, og iblant disse saavel den Kiöbenhavnske af 1294 som den Haderslevske af 1292; men derimod kan det vel være at man paa den af ham angivne Tid paa flere Steder har begyndt at være mere eftergivende med Hensyn til Brugen af Vin, og tilstædt at Vidnebeviset maatte træde isteden herfor. Naar derfor en Lov fastsætter Vins Brug ubetinget, troer jeg at det kan ansees som Beviis for at denne Lov maa være seenest fra det 13de Aarhundredes Slutning (altsaa ikke fra det 14de, hvilket er den Alder Kofod Ancher tillægger den omtalte Kiöbstædsret.)

fleere gamle Ord og at paa nogle Steder Klageren indföres talende (Art. 18 og 23). Imidlertid har Kofod Ancher ikke tillagt denne Stadsret en höiere Alder end fra det 14de Aarhundrede, hvortil han dog ikkun anförer tvende Grunde, först at der ingen Haandskrifter vare fundne af höiere Alder end denne, og dernæst fordi Kong Christopher af Bayerns almindelige Stadsret er tildeels tagen af denne; men begge Grunde ere af ingen synderlig Vægt, thi det er hændt med fleere gamle Love at de ældere Haandskrifter ere gaaet tabte, og de yngere alene som mere læselige eller skrevne i et nyere Sprog, ere blevne tilbage, hvorfor denne Omstændighed ikke er noget synderligt Beviis imod en Lovs Alder, og at Kong Christopher af Bayern har brugt den ved sin almindelige Kiöbstædrets Redaction godtgiör allene at denne Kiöbstædret da endnu blev brugt og var agtet, men ikke at den ikke længe havde været til. Nu er denne Strid forsaavidt bleven afgiort til min Fordeel, at i det mindste de 55 förste Artikler i denne Stadsret have været til förend Aaret 1326, da Hr. Prof. Kolderup Rosenvinge har fundet en Afskrift af denne Stadsret iblandt Byen Malmöes Privilegier i Geheime Arkivet, der ender med den fornævnte 55de Artikel *) og derefter melder i det Latinske Sprog, at paa Herredagen i Nyeborg (in parlamento Nyborg) Aar 1326 blev denne Stadsret bekræftet af Kong Valdemar (den Slesvigske) i Overværelse af Grev Gerhard (hans Formynder), Laurits Joensen, den forrige Konges Drost

*) Denne Artikel der handler om Gaardgang, er den der findes nederst paa Siden i Kofod Anchers Aftryk i Acc. jurium munic. p. 227.

(dapifer) og Ludvig Albertsen samme Konges Marsk." Imidlertid maae de andre Artikler, der findes i det Haandskrift, Kofod Ancher har brugt (Cap. 56-61 hos Ancher S. 228-230), eet af de ældste der nu haves; tidlig være blevne tilföiede, thi de forekomme allerede i den Kiöbstædret, som Erkebisp Birger har meddeelt Byen *Nexöe* paa Bornholm Aar 1346 og som Thurah har ladet trykke i sin Beskrivelse af denne Öe, men efter en tildeels ulæselig Haandskrift*) (S. 165-170) en Bemærkning jeg skylder min titnævnte Collega. Et seenere Tillæg, der forekommer i nogle Haandskrifter, bærer saa aabenbart en nyere Tidsalders Præg, at der om samme ikke kan være ulige Meninger**). Der kunde vel fremföres den Indvending imod denne Stadsrets formeentlige höie Alder, at Jernbyrd ikke omtales som Beviismiddel, men da den meere oplyste Deel af Nationen ansaae det alt længe for fordægtigt, saa er det ikke at undres over at man i en Kiöbstædret har foretrukket at bruge "Lov," det er, flere eller

*) I denne Haandskrift nævnes Helsingborg (ikke Lund eller Malmöe) saa at det har nærmest været Stadsretten, saaledes, som den i Helsingborg var giængse, der gaves Nexöe af Erkebispen. I denne nævnes i Art. 24 "Vitne" isteden for "Vin" og A. 25 "Vitnelöst" isteden for "Vennelöst." Imidlertid kan jeg ikke ansee det for aldeles afgiort at disse 10 Artikler ere tilkomne i det Tidsrum af i det höieste 20 Aar, nemlig fra 1326 til 1346, thi derfor at det Malmöeske Exemplar, om hvis Stadfæstelse der ene haves Efterretning, savnede disse Artikler, kunde det Lundske og Helsingborgske mueligt have havt dem.

**) Disse Artikler findes ikke hos Kofod Ancher, men derimod vil man læse dem i Hr. Prof. Kolderup Rosenvinges Samling.

færre Medeedsmænd efter Sagens större eller mindre Vigtighed (indtil 3 Tylter). Mærkeligt er det, at der udtrykkelig fastsættes i Art. 40 "Nefnd skal ey i Lund ganga. far (for) nefnd skal ganga threnna tylter." Man har tidlig sögt at indföre Nævnd i Skaane, men Indbyggerne have været derimod. At i den skaanske Kirkeret, der skyldes Erkebisp Eskild, paa nogle Steder var fastsat, at Nævnd (eller Nævninger) skulde paakiende visse Sager, var det eeneste de vare misfornöiede med i denne ellers yndede Kirkeskraa og nær havde det lykkedes Erkebisp Jacob Erlandsen at faae sig friet for denne Skraaes Overholdelse, fordi han i Förstningen smigrede Indbyggerne med at disse Bestemmelser skulde vorde forandrede, indtil de bleve oplyste om, at det var Erkebispens Hensigt, at faae den hele Kirkelov tilsidesat. Jeg skulde og troe at een af Hovedhindringerne for Jydske Lovs Antagelse i Skaane (saavelsom i Sielland), har været Indförelsen af Nævn i saa mange vigtige Retssager. Det var först i Aaret 1361 (7 Jun.) at Kong Valdemar Atterdag ved sit, Staden Lund og flere Kiöbstæder givne Privileg (Art. 22) fastsatte, at Nævn skulde bruges i vigtige criminelle Sager, hvilket er et nyt Beviis for denne Stadsrets höie Alder *). Jeg anseer i övrigt dette Privileg for et

*) Dette Privileg vil læses trykt i Hr. Prof. Kolderup Rosenvinges Samling af Kiöbstædlove, men paa dansk da den latinske Original er tabt. Kofod Ancher, der tillægger den Skaanske Kiöbstædret en saa ung Alder, sættes i Forlegenhed ved formeldte Bestemmelse i Kong Valdemars Privileg, hvorfor han næsten er tilböielig til at antage at Privileget maatte være ældere end Kiöbstædretten (s. saml. Skr. II. S. 706). Malmöes Privileg af 1360 (altsaa 1 Aar ældre end Lunds) fast-

nyt Argument for at Forordningen om Jernbyrds aldeles Afskaffelse i Skaane er af denne Konge. Nævninger indförtes nu overalt i Skaane, og har derfor Kongen og anseet det for passeligt at dette burde ligeledes iagttages i Landets Kiöbstæder *).

At denne Lundiske Stadsret er bleven til ved Borgernes Autonomi, det er for enhver opmærksom Læser saa indlysende at end ikke Kofod Ancher, der ellers er saa tilböielig til at antage, at enhver Kiöbstædret er given ovenfra, ikke drister sig til at nægte det. Paa samme Maade som den fra först af er bleven til, har den faaet sine seenere Tillæg **). Den er for-

sætter derimod intet angaaende Nævnds Brug og kunde man endog slutte af Art. 14 at Medeedsmænd skulle bruges, endskiöndt det ikke udtrykkelig siges. Den Bestemmelse derimod om Medeedsmænd i "Wendselssag" (d. e. tvivlraadig Sag), som Ancher beraaber sig paa (s. Skr. II. 706) beviser intet, thi det samme fandt og Sted i Lund efter de Tillægs Articler i det Rantzovske Mscript at dömme (Rosenvinges Udg. S. 69). Man kunde derfor falde paa, at Forordningen om Jernbyrds Afskaffelse og Nævningers Indförelse i Skaane var emaneret imellem det Lundske Privilegs og det Malmöeske Privilegs Udstædelse d. e. imellem den 25 Decbr. 1360 og 7 Jan. 1361, dersom Tiden ikke hertil var saa kort. See Processus litis inter Christophorum I et Jacobum Erlandi i Scr. R. D. V. p. 583.

*) I Richardsons Beskrivelse af Halland meddeles et lignende Privileg for Halmstad, af samme Datum, men efter en dansk nye Oversættelse fra 1591. (jvfr. Kolderup Rosenvinge mig meddeelte Indledn. til hans Saml. af Kiöbstædlove S. XIX.)

**) Kofod Anchers saml. Skr. II. S. 697. "Maaskee ogsaa, siden den har sin förste Oprindelse fra Byens egne Vedtægter" o. s. v. Dette bevidnes og i visse Haandskrifter t. Ex. i den Rantzovske Haandskrift: "Thette er then ret man kaller Biirkereth, ther skiellige giffuen war aff witthre Mend o. s. v. Ancher ib. S. 699.

modentlig frivillig bleven efterhaanden antagen i de andre Kiöbstæder i Skaane, Halland og Bleking. Kan man troe visse Haandskrifters Efterretning, saa er denne Indförelse endog bleven formelig autoriseret af Kongen paa en Herredag. I Nexöe paa Bornholm er med Erkebispens Tilladelse mueligt og i andre Kiöbstæder paa samme Öe denne Kiöbstædret ligeledes bleven indfört, men herom kan intet bestemt meldes, da Ildebrand har fortæret flere af disse Kiöbstæders gamle Brevskaber. Derimod er den Beretning at den Lundske Stadsret skulde være indfört i alle Danmarks Kiöbstæder (jvfr. S. 202), som læses selv i det Rantzovske Haandskrift, aabenbar ugrundet. Endog med Hensyn til Sielland har man ikke fundet andet Datum herfor, end at den findes bag ved nogle faae Haandskrifter af den siellandske Ret. (Kofod Anchers s. Skr. II. 699-700)*). Mueligt at den dog kan være bleven stundom brugt som subsidiær Ret, hvor Byens egen Kiöbstædret var ufuldkommen, formedelst den Lighed, der i flere Henseender fandt Sted imellem de Siellandske og Skaanske Retsnormer. Dog taler det vi ovenfor anförte om den Kiöbenhavnske Stadsrets Brug i Roeskilde i et saa-

*) Uagtet Kofod Ancher först siger i sin tit citerede Afh. om Kiöbstædretterne (saml. Skr. II. 698): "Birkeretten (den Lundske) har Tid efter anden udbredt sig först til samtlige skaanske siden til *alle* danske Kiöbstæder" saa yttrer han dog strax derpaa (ib. S. 699): "Men endskiöndt denne Birkeret siges at være given for alle Kiöbstæder i Danmark, saa veed jeg dog ikke, om den skulde have strakt sig videre end til Skaane, og *maaskee* til endeel Steder i Sielland. I Jylland er den neppe bleven brugt, da den har adskilligt stridigt imod Jydske Lovs Maade - - - som den heller ikke findes ved Haandskrifterne af den Jydske Lov" o. s. v.

dant Tilfælde herimod. Ogsaa indskrænke adskillige Haandskrifter denne Optagelse udtrykkelig til Skaane (K. Anchers s. Skr. II. 698).

Af de Nörrejydske Kiöbstædretter, der endnu haves, er *Ribes* den ældste. En utrykt Helsingborgsk Krönike tillægger, efter Canzler Westphals Citat, Biskop Jacob i Slesvig denne Kiöbstædret, men da Jacob paa den Tid ikke var Slesvigsk Biskop, nemlig 1269, saa har Kofod Ancher antaget, at det var i Egenskab af Kongens Canzler han havde havt Deel deri (saml. Skr. II. S. 662), men dette er ligesaa uantageligt, da han efter Suhms Bemærkning (D. H. X. S. 635) först beskikkedes til Canzler i Aaret 1283), hvorfor denne hele Fortælling fortiener liden Troeværdighed. Skulde imidlertid Kong Erik Glipping have brugt ham ved dette Lovarbeide, eller rettere ved denne Kiöbstædrets Revision, saa maatte det have været fordi han agtedes for en i Lov og Ret velforfaren Mand, men ikke med Hensyn til et vist Embede, han da beklædte. Dog er denne Deeltagelse af en saadan geistlig Mand i Riberet, saa meget mindre troelig, som denne Lov ikke er fordeelagtig for Kirken eller Geistligheden. Det forbydes udtrykkelig at legere eller sælge faste Eiendomme indenfor Stadens Jurisdiction til Kirke, Kloster eller Biskop (Art. 7 Ancher II. Add. p. 258). Kofod Ancher har först ladet denne Lov trykke i sin ægte gamle Skikkelse efter selve Originalen, forsynet med det Kongelige Segl, som findes i Ribe Stads Archiv (Lovhist. II. Acc. jur. mun. p. 255-267 4to) *), efterat

*) Jvfr. Kofod Anchers Indledn. til Aftrykket og hans Fortale til 2den Deel af hans Lovhistorie. Et Pröve-Aftryk af dette Haandskrift har Kofod Ancher meddeelt i Acc. jur. ved 2den Deel S. 255. Et

de Lærde forhen og iblandt disse endog Kofod Ancher havde sammenblandet den med den seenere af Kong Christopher af Bayern, forledte ved Resens feilfulde Angivelse i hans Udgave af denne Lov *).

Udtrykkene i prologus til den ægte gamle Riberet ere efter fornævnte authentiske Exemplar: "Ao dominice incarnacionis MCCLXIX Sexto Kalendas Julii ab illustrissimo domino Erico Rege Danorum, filio domini Regis Christofori Ao regni dicti domini Regis Erici XIImo hec jura et decreta in consilio apud Nyborgh celebrato, melioribus regni in hoc consencientibus, civibus Ripensibus sunt indulta et sigillo domini regis confirmata." Man kunde ved disse Ord let forledes til at troe, at denne Ribeske Stadsret er bleven given af Kongen paa et Dannehof i Nyborg 1269 uden Ribes Magistrats og Borgerskabs Medvirkning, men Ordene indulta og confirmata vække dog Tvivl om denne Menings Rigtighed og at dette snarere bör forstaaes om at denne Stadsret fremkom fra Ribe selv og blev ikkun stadfæstet efter Ribe Byes eget Forlangende af Kongen efter Raad-

---

nyt correct Aftryk af bemeldte Haandskrift vil Publikum erholde, naar Hr. Prof. Kolderup Rosenvinges Samling af Kiöbstædlove udkommer.

*) Jvfr. *Resens* Udg. i hans nonnulla antiqva jura civitatum Daniæ. Hafniæ 1683. Resen er bleven selv misledt ved en urigtig Angivelse i det Haandskrift han har afbenyttet ved sin Udgave. En lignende Forvexling forekommer oftere i vore Haandskrifter. Jeg har ovenfor S. 170 bemærket et lignende Tilfælde med Hensyn til den Siellandske Kirkeret.

försel med Rigets ypperste Mænd *). Denne Tvivl bestyrkes ved Slutningsformelen hvor det hedder "has autem leges et jura suprascripta Nos Ericus - - - civibus Ripensibus *indulgemus* et tenore præsentium confirmamus presentes literas sub sigillo nostro eisdem in hujus rei testimonium concedentes;" thi her lægges saa megen Vægt paa Bevilling og Stadfæstelse at der ikke er nogen Anledning til at troe at saadan Lov skulde være given ovenfra. Sammenligner man Udtrykkene med dem som forekomme i samme Konges almindelige Stadsret, saa bliver dette end klarere, thi her hedder det udtrykkelig, at den er given Kiöbstæderne (tha gaff och skenketh - - thenne ret og logh.) Hertil kommer at i den forhen citerede prologus der skielnes mellem jura et decreta, hvilket sidste Ord (decreta) sigter upaatvivlelig til de af Raadet og Borgerne affattede Beslutninger og Vedtægter som nu formelig bleve sanctionerede. Neppe vilde Hvitfeld**) saavelsom alle ældere Annalister paa den eene Helsingborgske Krönikeskriver nær (jvfr. S. 209), hvis Efterretning bærer Upaalideligheds Præg, have iagttaget en saa dyb Taushed med Hensyn til denne Ribeske Kiöbstædret der dog formedelst sin indvortes Beskaffenhed og den Indflydelse den har havt paa hele Kiöbstædlovgivningen i en saa betydelig Deel af Landet var i höi Grad mærkelig, dersom virkelig Kong Erik Glipping havde væ-

*) Dette antager og baade Kofod Ancher s. Skr. II. 655, og Suhm i Danm. Hist. X. 630, Kongslev private Rets förste Grunde I. S. 27 og Kolderup Rosenvinges Grundrids til Lovhist. II. S. 9.

**) Derimod taler Hvitfeld om denne Konges almindelige Kiöbstædret ved Aaret 1269 s. dennes Krönike I. 274.

ret den rette Lovgiver og ikke blot stadfæstet den, saaledes som den blev fremlagt for ham eller i det höieste giort visse Modifikationer i samme.

Havde det været en efter Kongens Befaling udarbeidet Lovgivning, saa vilde neppe Magistraten i Ribe have handlet saa egenmægtig ved denne, som fleere seenere Gienparter vidne at være skeet ved at indflikke hist og her hele lange Stykker i samme *).

End videre stadfæstes Byens Autonomie ved de fleere Tillægs Artikler, som fra Tid til Tid ere blevne tilföiede den autoriserede Stadslov **), men hvilke en seenere Afskriver har egenmægtig eller af Feiltagelse tilföiet den samme Autorisation af Kong Erik Glipping som den förste Deel er forsynet med.

Det som imidlertid characteriserer Riberetten fremfor de fleste andre samtidige danske Kiöbstædlove er en aristokratisk Tendents, og en meget större Strenghed i Strafbestemmelserne. Den aristokratiske Tendents fremlyser deraf, at isteden for at der ellers tillagtes Borgerskabet en væsentlig Indflydelse paa Byens Retsnormer og Vedtægter, hvilken Stemmeret og implicite erkiendes i denne Stadsrets 8de

*) Jvfr. Prof. Kolderup Rosenvinges Aftryk af denne Stadslov i hans Samling af danske Kiöbstædlove S. 218. Art. 3. 4. 5. 6. 7 S. 225 A. 13 S. 228 A. 25 S. 233 A. 37 S. 236 A. 46 S. 246 A. 75 S. 248 A.78 S. 250 A. 83 S. 252 A. 88. 89.

**) Jvfr. l. c. Art. 92-123 S. 254-262. Hos Resen i nonnulla jura antiqva civitatum Daniæ findes det S. 251-260. Iblandt disse er der endog historiske Anmærkninger t. Ex. S. 102. (Resen S. 253). "Anno Domini MCCI incepimus murare circa civitatem." Dette beviser i mine Tanker tilstrækkeligt at hiin foregivne Stadfæstelse er uægte.

Artikel, saa er denne dog derved næsten tilintetgjort, at det hedder i Artikel 31 at det som Raadmændene (consules) forenes med Fogden om i hvilkensomhelst Sag det staaer fast, uden at Borgernes Stadfæstelse behöves, ligesom der og fastsættes en Pengebod i den fölgende Artikel for enhver Borger som drister sig til at foreslaae noget paa Byetinget uden Raadets særskildte Tilladelse. Hertil sigte og de Straffe der fastsættes for den Borger, der sætter sig imod det Fogden og Raadet har fastsat eller ikke viser tilbörlig Respekt mod samme (Art. 30. 31). Med denne Bestræbelse at tilegne sig alle Byens Anliggender med Udelukkelse af Borgerskabet, staaer uden Tvivl og den Omsorg at holde alle deres Beslutninger hemmelige i Forbindelse, hvorfor der og sættes en haard Straf for en saakaldt Raads Röuær (Röber, revelator consilii). Dette formindskes ikke synderligt derved, at der paabydes at Raadmændene hvert Aar skulde skiftes, dog saaledes at fire af de forrige Medlemmer endda vedbleve i det paafölgende Aar (Art. 29).

Hvad den Strenghed i Straffebestemmelser angaaer, da uagtet Kiöbstædlovene i Almindelighed fastsætte haardere Straffe for Forbrydelser end Landsloven, saa overgaaer Riberet imidlertid de andre Stadsretter i den Grad heri at dens Strenghed blev til Ordsprog, som endnu har vedligeholdt sig i Folkemunde. Enkelte af de her paabudne Straffe stride og mod Velanstændighed (Art. 27)*), men just disse ere laante af den Lybske Ret.

*) Art. 27. "Si vir cum legitima alicujus deprehenditur, juris est, ut ipse ab ea per vicos civitatis sursum et deorsum per veretrum suum trahatur" (som i den gamle danske Oversættelse gives ved en Omskrivning, der skal sigte til at godtgiöre Straffens Passelighed, nemlig: "wyth

Denne Riberet synes imidlertid just ved denne sin Haardhed at have behaget Kongen, der formeente at strenge Revselser behövedes til at dæmme mod Lidenskabernes vilde Udbrud i en saa töilelös Tidsalder som den han regierede i.

Denne Riberets formeentlige fortrinlige Beskaffenhed gav Anledning til at Kongen paa den samme Herredag, paa hvilken hiin blev stadfæstet, sanctionerede den förste *almindelige* Kiöbstædret der haves, thi den er bygget paa den Ribeske, men med de Forandringer og Tillæg som syntes fornödne for at giöre den passende for andre danske Kiöbstæder; især ere Straffene blevne noget formildede *). Har fornævnte Biskop Jacob i Sles-

thæt samæ lymmæ ther giorthœ synden mæth hænde.") Ordene i den latinske Original "juris est" som i formeldte Oversættelse gives ved: "tha er thet statsæns ræth" synes at vise at denne uanstændige Straf var indförⁱ tidligere end denne Stadsret blev samlet og autoriseret.

*) Hvitfeld siger I. S. 274, at han ikkun paa faae Steder har seet denne almindelige Birkeret. Kofod Ancher melder at han ikkun har seet et eeneste Exemplar deraf, og dette er endda meget nyt, nemlig et fra 1543, som Etatsraad Sevel eiede. Det er denne store Lærde man skylder den förste trykte Udgave af denne Lov efter fornævnte Haandskrift i hans Lovhist. 2den Deel 4to. Add. III. p. 185-207, hvor han i Anm. giör opmærksom paa hvorvidt den stemmer med Riberetten. Da den Nyeborgske Stadsret given af samme Konge til Byen 1272 (?) ganske stemmer med denne almindelige Kiöbstædret, kunde dog dette Exemplar som findes iblandt Byens Privilegier have været brugt ved hans Udgave, men Kofod Ancher bemærker i Fortalen til sin Lovhist. 2den D. 4to, at denne Haandskrift var saa feilagtig at han ikke har villet bruge den. Fra Hr. Prof. Kolderup Rosen-

vig havt nogen Deel i Kong Erik Glippings Kiöbstædlov, synes det snarere at have været ved Omarbeidelsen af Riberet til en almindelig Stadsret end i Riberetten selv, en Forklaring som og den Helsingborgske Krönikes Ord tilstæder. Ligesom Slesvigs Stadsret blev den herskende i Sönderjylland, den Roeskildske i Sielland, Laaland og Falster, den Lundske i Skaane og Naboeprovindserne, saaledes blev Riberetten herskende i Nörrejylland og Fyen; thi var end denne Kong Erik Glippings nye Stadsret bestemt for alle danske Kiöbstæder, saa fik den ikkun Indgang i sidstnævnte Provindser, til hvis hidtil gieldende Ret den bedre svarede. Muligt havde endog fleere af disse Kiöbstæder antaget Riberetten i Forveien, dersom vor Formodning maatte være grundet, at Riberetten er ældere end dens Sanction af Regieringen. (jvfr. S. 211).

Med denne Konges Regieringstid begynder saaledes en nye Periode i de danske Kiöbstædsretters Historie. Thi tilforn havdes ingen *almindelige*, men blot særegne Kiöbstædretter, og naar disse end bleve, som ovenfor er erindret, optagne i andre Kiöbstæder end i dem som de nærmest vare bestemte for, saa var denne Optagelse frivillig og skeede ordentligviis uden Regieringens Medvirkning, eller naar en Autorisation hertil forlangtes af Kongen, saa var det i Form af en særdeles Bevilling for denne enkelte Kiöbstæd, hvilken ikke drog til Fölge for andre Byer, end ikke i samme Provinds.

---

vinge kan en nye Udgave af denne Lov ventes. Beklageligt er det at man endnu ikke har opdaget den latinske Original til denne almindelige Stadsret.

Man indbilde sig ikke at det var Kongens Hensigt at giöre det til Tvangspligt, for de danske Kiöbstæder, at antage denne Stadsret imod at aflægge den de hidtil havde brugt. Overskriften af denne almindelige Stadsret viser i mine Tanker tydeligt, at herved allene tilstædes andre danske Kiöbstæder den Frihed (per modum privilegii) at benytte sig deraf om de selv maatte önske det. Kofod Ancher, der med flere af vore Lovlærde antog, at Brugen af denne Ret havde været en Tvangspligt, men dog tillige lagde Mærke til at den ikke blev indfört uden for Jylland og Fyen, troede sig tvertimod det af ham selv udgivne Haandskrifts Inscription, beföiet til at antage at Kongen ikkun havde paabuden den for de Jydske og Fyenske Kiöbstæder. Men naar vi endog vilde lade denne Indskrænkning gielde for et Öieblik, saa kan det bevises, at den ingenlunde strax har faaet Indgang i alle disse tvende Provindsers Kiöbstæder, men tildeels först længe efter. Det er sandsynligt at det var omtrent ved denne Tid, eller i det mindste ikke meget tidligere, at Ebeltoft har antaget, ligesom för Horsens, den Slesvigske Stadsret; og det er ikke sandsynligt, at den strax derpaa skulde have ombyttet den med Ribes eller med den saakaldte almindelige Birkeret. Nyeborg skal först have faaet den 1272. Andre Jydske Kiöbstæder have vel senere faaet den, men med saa mange Tillæg og Modificationer at det kan ansees som en nye Stadsret, saasom Aalborg (jvfr. Kong Valdemar Atterdags Stadsret af 1300). Nogle Byer i disse Provindser synes ikke at have antaget samme saasom Viborg og Odense (jvfr. disses Stadsretter i det saakaldte Privileg af Kong Christopher den 1ste af 1440, og Valdemar Atterdags for sidstnævnte Bye, der stadfæster dens ældre Stadsret).

Under de fölgende Konger udstædtes ingen almindelige Kiöbstædretter, indtil Dronning Margarethes Regierings Tid. Men af denne for Landets Vel saa virksomme Regentinde haves en saadan given, uvist i hvilket Aar (da den Afskrift som endnu er tilbage, ikke indeholder nogen Angivelse herom, og Aarbögerne tie); men da denne i Inscriptionen förer Navn af Privilegium, saa har Kofod Ancher ikke henfört den til de almindelige Kiöbstædretter, men formeent at der lige fra Kong Erik Glippings Tid 1269 indtil Christopher af Bayerns Regiering (1443) ikke havde været udstædt saadan Lov, men allene særskildte Kiöbstædretter *). Men foruden at Indholden af Dronningens saakaldte Privilegier tilstrækkelig giendriver denne Paastand, saa maa det bemærkes, at man fordum ikke altid skielnede saa nöie imellem Benævnelsen af Kiöbstæd-Privilegier og Kiöbstædret, og at især under Dronning Margarethes Fader, Kong Valdemar Atterdag, det var kommen i Brug at tillægge en Kiöbstædret Navn af Privileg **).

Denne Dronning Margarethes almindelige Kiöbstædret er uden Tvivl oprindeligviis forfattet paa Latin; thi da der endog fra Kong Christopher af Bayern ere Kiöbstædretter forfattede i dette Sprog ***), maa det meget meere antages om hiin, men

*) Kofod Anchers saml. Skr. II. S. 677. 678.

**) See t. Ex. denne Konges Privileg for Odense, stadfæstet af Kong Christian den 1ste 1477, aftrykt i Prof. Kolderup Rosenvinges Saml. S. 205 - 210.

***) Saasom denne Konges Privilegium Wiborgensium af 1440 (see Aftrykket i Kolderup Rosenvinges Saml. af Kiöbstædlove S. 264 - 275).

nu maa vi nöies med en dansk noget feilagtig Oversættelse, hvilken Kofod Ancher först har udgivet efter det eneste Haandskrift han har fundet. (L. H. II. Add. S. 231 - 246) *).

Der er intet Sted i denne Lovgivning der giver Anledning til at troe, at den var bleven de danske Kiöbstæder paatvungen, og deres særegne Kiöbstædretter vedbleve endda, som af fleere Data skiönnes, i fuld Kraft og deres Autonomie ubeskaaret.

Denne Lovgivning fortrængtes ved Kong Christopher af Bayerns, given 1443, som er fornemmelig bygget paa denne Konges Kiöbenhavnske Stadsret fra samme Aar paa Calixti Dag, forfattet i Anledning af at Kiöbenhavn nu var bleven de danske Kongers Residents, dog med Udeladelse af alt localt, hvorimod en Deel Artikler ere blevne tilföiede **). Uagtet den var bestemt ei allene for de danske, men og for de norske Kiöbstæder ***), saa blev den dem ikke paatvungen, hvilket og Intima-

*) En nye Udgave deraf har Hr. Prof. Kolderup Rosenvinge besörget (Saml. af danske Kiöbstædlove S. 501 - 511).

**) Nemlig foran Art. 1 - 24 incl. og den 40de om Embidtzmends Ware (jvfr. Prof. Kolderup Rosenvinges nye Udgave S. 512-519). Til Slutning har Udg. blot henviist til alle de Artikler der ere tagne af denne Konges Stadsret for Kiöbenhavn, aftrykt i samme Samling S. 145-168. Baade Kiöbenhavns og den almindelige Stadsret er for en stor Deel bygget paa Dronning Margarethes.

***) Derfor findes den og aftrykt i Paus's Saml. af Norske Love III. S. 239 - 259.

tionen som har en permissiv, og ingen befalende Form, viser*), men meddeelt enhver især med de Modificationer som enhver Byes særdeles Interesse og særegne locale Forfatning syntes at udkræve. Derfor maa denne almindelige Kiöbstædret snarere betragtes som en Typus, hvorefter Kiöbstædlovene önskedes reformerede. Saaledes veed man vist at de Skaanske Kiöbstæder beholdt deres egen Kiöbstædret uforandret, at Ribe og fleere danske Kiöbstæder endda holdt ved deres egen Kiöbstædsret. Det kan heller ikke antages at den Kiöbstædret den samme Konge nogle faae Aar forud havde givet Viborg Bye (1440) under Navn af Privilegier herved er bleven sat udaf Kraft**). Det har heller ikke hindret de fölgende Konger fra at give egne Kiöbstædretter til danske Kiöbstæder (see t. Ex. den til Aalborg af Kong Christian den 1ste fra 1480 og tvende af Kong Hans til samme Bye skiönt i Form af Privilegier). Uagtet jeg ikke vil nægte, at ved denne Konges og de fölgende Kongers deels almindelige, deels specielle Stadsretter, Kiöbstædernes Autonomie er bleven svækket, deels umiddelbar ved directe Indblanding fra Regieringens Side, deels

*) "Vii Christopher af Bayern o. s. v. giör vittherligt for alle, at vi mett vores elskeliige Staaz Raadtt haffue unth och giffuit wore elskeliige Borgemester, Raadmendt och Menighett maa y alle vores Kyöbsteder att haffue nyde och bruge thesse epthernefnte Artycler, Privilegier och Friihett - - - saa ath fornefnte vores Borgemester, Raadmendh och Menighett maa och skulle oss och vores Eptherkomere Koninger y Danmark och Kronen thes ythermere och veluilliger tiil Tyeniste vere epther theris Magtt och Formuge."

**) Et Aftryk af dette saakaldte Privileg vil findes i Hr. Prof. Kolderup Rosenvinges Samling af Kiöbstædlove S. 264.

middelbar ved at tillægge Kongens Foged (advocatus regis), der kunde ansees som Regieringens Repræsentant i Byen og af Kongen derfor eene beskikkedes og Magistraten, som nu efter den seenere Forfatning blev valgt ved dens egne Lemmer, en större Myndighed end tilforn endog i Lovgivningen, men enhver Byes Autonomie blev denne dog ingenlunde herved aldeles betaget, som mange langt senere Data bevidne.

Af Kong Hans haves ligeledes en udförlig almindelig Stadsret fra 1484 (Julianæ Dag) men efter nogle Haandskrifter 1485, om hvis Tilværelse man tvivlede indtil Hr. Prof. Kolderup-Rosenvinge har opdaget den og ladet den trykke *). Denne Lærde har og oplyst, at den for en Deel har optaget Bestemmelser af Svenske Kiöbstædlove, uden Tvivl for herved mueligt at knytte Baandet fastere imellem Danmark og Sverrig, men det kan let have bidraget til at giöre denne Lovgivning ephemerisk, thi altfor mange af de nye Bestemmelser afveeg vel meget fra den hidtil gieldende Ret. Uagtet denne Kiöbstædrets Intimation har en lignende permissiv Form som den nys omtalte, og det hedder at Kongen har givet Kiöbstæderne

*) I hans titnævnte Saml. af Kiöbstædlove S. 522-571. Den er meget udförligere end nogen af de andre almindelige Kiöbstædretter og bestaaer af 160 Artikler. Dersom at man kunde fæste Tillid til een af Haandskrifternes Angivelse, saa var denne almindelige Stadsret ikke egentlig given af Kong Hans men af hans Fader Kong Christian den 1ste paa Kiöbenhavns Slot 1447 og allene stadfæstet af Kong Hans fornævnte Aar og Dag. (See Kolderup Rosenvinges Saml. S. 371.)

disse Friheder og Privilegier til evig Tid for at ophielpe dem, saa lyder dog Slutningen meere obligativ naar det hedder: "Thi forbinde wi alle Fogeder oc wore Embitzmendt, och alle andre forneffnte wore Borgere udi wore Kiöbsteder heremodt at hindre eller hindre lade, eller udi nogen Maade uforretthe, under wor Kongelige Heffn och Wrede." Imidlertid veed vi at dette ikke har hindret fleere danske Kiöbstæder endog længe efter i at beholde deres egen herfra meget afvigende Kiöbstædret. I de Kiöbstæder, hvor den er bleven indfört, har og Kong Hans maattet giöre den meere antagelig ved adskillige Modificationer, saasom for Malmöe og senere for Skagen Aar 1507 *).

De for Kiöbstædernes Tarv gavnlige Bestemmelser, fleere af Kong Christian den 2dens Forordninger, men især hans saakaldte verdslige Lov eller som han selv kaldte den "Ordinance og Skikkelse af 1522," indeholdt, havde ikkun en kort Varighed, da han strax derpaa nödtes til at forlade Riget. Kong Frederik den 1ste tog sig næsten blot af Hovedstadens bedre Organisation.

---

*) Kong Hans's Stadsret for Malmöe har Hr. Prof. Kolderup Rosenvinge sammenlignet med den almindelige, hvoraf erfares, at ei allene Ordenen er ganske forandret men og tre heele nye Capitler tilföiede (jvfr. l. c. S. 571-575). Han har ligeledes ladet trykke den Deel af Skagens Stadsret som ikke haves i Kong Hanses almindelige Stadsret og som ikke udgiör mindre end 60 Artikler.

Af Skagens Stadsret erfares at Kongen vilde indföre en heel Forandring i Municipalforfatningen, i Fölge hvilken en Skriver beskikkedes som et Slags Syndikus, der tog sin Plads næst efter Fogden og over Byens Borgemester.

En almindelig Stadsret der tillægges Kong Christian den 3die bestaaende af 82 Capitler, og som efter en temmelig nye Gienparts Overskrift skulde være fra 1547, er efter Sprog og Indhold at dömme ikke fra denne Konge *), men hvis den virkelig er fra nogen Christian, da snarere fra Christian den 1ste**), men da den er langt slettere end Kong Christopher af Bayerns almindelige Stadsret, skulde jeg helst antage at det er et gammelt Udkast som aldrig er bleven til Lov, og som een eller anden Afskriver af sit eget Hoved har tillagt en Kong Christian.

*) Den findes aftrykt i Krags Hist. dansk Oversættelse udgiven af Sandvig II. S. 395-418 efter et afgl. Etatsraad Sevel tilhörende Haandskrift. Udgiveren udtrykker sig imidlertid selv tvivlsomt om denne Stadsret ogsaa var fra Kong Christian den 3dies Regieringstid. Foruden de i Texten angivne Omstændigheder taler og det derimod at Kongen her ikke kalder sig Christian den 3die, saa og at det synes ubegribeligt at Afskrifterne af en saa nye og vigtig Lov skulde paa dette eeneste nær aldeles have tabt sig.

**) For at tillægge Kong Christian den 1ste den kunde anföres at nogle Haandskrifter tilskrive Kong Christian den 1ste den Stadsret der med större Föie tillægges Kong Hans, hvilken Feil kunde være opkommen derved, at Mindet om at Kong Christian den 1ste havde givet en saadan almindelig Stadsret havde vedligeholdt sig og da Afskriveren ikke vidste af nogen anden at sige der kunde tillægges ham, saa har han tillagt ham den der skyldtes Kong Hans. Men da Kong Christopher af Bayerns Stadsret er meget bedre og fuldstændigere, kan man ei troe at Kong Christian den 1ste, der havde et saadant Forbillede for sig, skulde have villet give en slettere og ufuldstændigere.

Der gives flere Data for at antage at Kong Christopher af Bayerns almindelige Stadsret har staaet ved Magt indtil den tilligemed de andre gamle Love ved Kong Christian den 5tes Lovbogs Publication blev sat ud af Kraft, forsaavidt den nemlig kunde bestaae med Recesserne og Forordningerne, hvorved der nu ligesaa vel sörgedes for Kiöbstæderne som for Landet (naar undtages den Mellemtid da Kong Hans's almindelige Stadsret indförtes).

De senere Konger af det Oldenborgske Huus have sörget faderlig for Kiöbstæderne, men iblant disse især Kong Christian den Fierde, hvilken og fleere nye Kiöbstæders Anlæg skyldes, især ved fleere velgiörende Bestemmelser i hans Recesser, helst den af 1643, og naar Han saavelsom Hans Formænd i Regieringen ikke udvirkede saa meget til Kiöbstædernes Opkomst, som de önskede, saa maa det tilskrives det stedse da voxende Aristokraties Indflydelse.

Men uagtet Kiöbstædlovgivningen langt meere gik ud fra Kongen og Rigets Raad end forhen, saa beholdt dog lige til Souverainitetens Indförelse Kiöbstæderne en vis autonomisk Myndighed. Denne understöttedes ikke blot derved at Kiöbstædborgerne vedblev at erkiendes for tredie Rigsstand og ved enkelte Leiligheder ogsaa mödte som saadan naar en formelig Rigsdag blev udskreven, men især at efter Kong Christian den förstes Privileg de danske Kiöbstæder maatte holde hver i deres Provinds aarlige Sammenkomster, hvilken Ret og Kong Hans gientog (1502) og som endnu fra Tid til Tid udövedes under Kong Christian den fierde. At Kiöbstæderne ogsaa fremdeles vedbleve at bruge den Ret at fastsætte og vedtage adskilligt

Byens Bedste vedkommende, i Medför af deres Kiöbstædret, derom overbevises vi ved fleere saadanne Vedtægter, der endnu haves i Behold. I Særdeleshed tör jeg i denne Henseende beraabe mig paa Ribe Byes Vedtægter, der gaae lige ned til Christian den 4des Tid, hvilke haves trykte i det danske Magazin. Hertil kommer, at deres ældere Stadsretter, som for det meste, vare blevne til ved Magistratens og Borgerskabets Forening, fremdeles beholdt deres Gyldighed*). Den större Nærmelse imellem Kiöbstæd- og Landboelovgivningen, som de senere Recesser bevirkede, uagtet, blev endda Forskiellen stedse betydelig, selv i saadanne Bud hvor en Overeensstemmelse kunde synes önskelig, saasom i Materien om Enkers juridiske Stilling, om Ægtefolks giensidige Arveret, lige indtil Kong Christian den femtes Lovbog udslettede den aldeles, hvorimod denne Forskiel har i den et halvt Aarhundrede sildigere publicerede nye Svenske Lovbog beholdt tildeels sin forrige Vigtighed.

D. Om Autonomiens Indflydelse paa Landbirkeretterne.

Kiöbstædernes Jurisdiction strakte sig ikke blot til den Grund hvor Kiöbstæden laae, men og til den heele Strækning som var underlagt samme. Allerede i den gamle Slesvigske Stadsret findes der Spor hertil **). Dette Distrikt betegnes i

*) Saaledes blev t. E. Holbeks Stadsret given af Kong Erik Glipping stadfæstet af Kong Christian den tredie.

**) Jus Slesvicense antiqvum §. 88. Item ruralis impetitus ab exactore civitatis in civitate tenebitur respondere (Ancher L. H. II. Acc. jur. Mun. p. 17).

vore gamle Stadsretter snart ved Ordene "infra civitatis marchiam" (indenfor Stadens Grændser)*), snart ved "Byens Frihed", snart efter tydsk Maade ved "Wibelle" (Weichbild) **), eller "inden Fredkorset" ***). Heraf var en Fölge, at Byens Stadsret ogsaa var den Lov som de der boede paa det samme tilhörende Landdistrikt bleve dömte efter, forsaavidt denne passelig kunde anvendes paa samme. Af de Modificationer, som Retsforholdenes noget forskiellige Natur tilsagde, dannede sig af sig selv, og uden Regjeringens höiere Medvirkning en "Landbirkeret", hvilken snart brugtes af den höiere Geistlighed og Adel, som for et vist Distrikt var bleven benaadet med saakaldt Birkefrihed, eller havde for de dem underliggende Eiendomme med disses Beboere erholdt den samme Fritagelse fra Herreds Jurisdictionen som Kiöbstæderne tidligere og Tilladelse til at danne sig en særegen Ret eller maaskee undertiden egenmægtig fra först af sat sig i Besiddelse af saadan Ret i urolige Tider, og först seenere un-

*) See jus civicum Ripense antiqvissimum hos Kofod Ancher, der begynder med disse Ord: "Qvicunqve *infra civitatis nostre marchiam* hominem sine causa interfecerit et super hoc convictus fuerit capitali sentencie subjacebit." See og den Roeskildske Stadsret Art. 1 i danske Mag. V. 334.

**) See Skagens saavelsom Kiöbenhavns Stadsret og Odense Privil. af 1477 i Prof. Kolderup Rosenvinges Saml. af Kiöbstedlove. Det Byen saaledes underlagte District (stundom fleere Landsbyer) beskrives i nogle Love nöie (jvfr. Kofod Anchers saml. Skr. II. 687).

***) See Holbeks gamle Stadsrets Art. 1 i nye dansk Magazin 1ste B. S. 87. Fredkorset brugtes altsaa jevnlig her i Danmark ligesom andensteds, eller og et Jomfrue Maria eller een eller anden Helgens Billede eller en Rolands Stötte for at betegne Kiöbstædfrihedens (Birkefrihedens) Grændser.

der gunstige Omstændigheder erholdt formelig Stadfæstelse herpaa. Dette var i hin Tidsalder lettere at erholde end man nu forestiller sig Sagen, fordi Regenterne nærmest satte Priis paa den dömmende Myndighed for Penge-Bödernes Skyld, men naar engang Kongerne frivillig eller nödtvungen havde overladt den störste Deel af Böderne til Prælater, Klostere, Adelige, saa havde de efter deres Synsmaade intet synderligt imod at egne fra Herredstingene forskiellige Domstole dannedes, hvorved i övrigt Kongens Overtilsyn med Rettens Pleie i saadanne Distrikter ikke ophörte. Man indbilde sig heller ikke, at der fra de Undergivnes Side fremförtes Besværinger herover, thi Retten blev pleiet ved disse særegne Domstole paa samme Maade som ved Herredstingene ved Nævninger, Sandemænd, Oldinger o. s. v. efter enhver Provindses egne Skikke og Retsnormer, ikkun at Jorddrotten da fungerede isteden for Kongens Lehnsmand og en Birkefoged som hiins Fuldmægtig præsiderede i Retten isteden for Herredsfogden; tvertimod vandt de ved kortere Vei til Tinget og Sagernes hurtigere Afgiörelse, men især ved den Sikkerhed de strengere Straffebud, hvilke her vare gieldende ligesom i Kiöbstæderne *), ydede Birkets Undergivne fremfor dem der stod under Landsloven, som vedblev at tilstæde at selv grove Forbrydelser kunde afsones med Pengeböder. Först i Tidens Længde opstod Misbrug, da egennyttige eller lidenskabelige Birkepatroner benyttede sig af deres Stilling for at erholde en ulovlig Indflydelse paa Rettens Pleie midt under de gamle Formers Iagttagelse, der

*) Jvfr. med hele denne Udvikling hvad derom findes i min Recension af Dr. G. L. Badens Afh. til Nordens Historie i den danske Litteratur Tidende for 1823 S. 696-703.

efterhaanden havde tabt det Værn som de afgave for den Svage. Kong Christian den 4des Birkeret stræbte forgieves at hæmme disse Misbrug.

Ordene "Birk", "Birkeret" *) som i det fiortende Aarhundrede vare fra Sverrig over Skaane komne til Danmark for at betegne snart Fritagelse for Herredets Jurisdiction, snart Love som indenfor saadan Grændse vare vedtagne eller autoriserede, brugtes i Förstningen blot om Kiöbstæderne og deres Frihed samt Kiöbstædretter, men udstraktes nu og til de paa Landet værende særskilte Landdistricter, som havde deres egen Jurisdiction og til de der efter Kiöbstædernes Exempel indförte Love og Vedtægter.

En almindelig fölt Trang og ingen Regierings Befaling har bevirket, at den Lov der kaldes "Landbirkeret" og som i Almindelighed tillægges Kong Erik Glipping, blot fordi den blev extraheret af denne Konges almindelige Stadsret eller Birkeret for Kiöbstæderne og modificeret efter de locale Forhold, indförtes ved de fleeste danske Birker paa Landet, ligesom den Lundske Stadsret, efterat være bleven til almindelig Stadsret i Skaanes Kiöbstæder, blev indfört med lignende Forandringer som en Landbirkeret ved Birkerne paa Landet i Skaane og tilliggende Provindser.

---

*) Saa vist, som det er at "Birk" ikke kommer af Birketræer, som man troede fordum, havde betegnet en Kiöbstæds Grændser eller af en gammel Svensk Bye "Birke", saa vanskeligt er det at angive den rette Ordledning. Rimeligst er imidlertid den af "Birk" en afdeelt Plads (jvfr. mine Anm. i Kofod Anchers saml. Skr. II. S. 686-689).

Det er sandsynligt, at i den anarkiske Periode fleere Birker ere blevne til. Dog taler Kong Valdemar Eriksens Haandfæstning af 1326 ikke derom uden med Hensyn til Geistligheden, naar der tillægges denne fuld Frihed og Jurisdiction "over deres Gods og Vornede" hvilket ikke kan efter Ordene forklares indskrænkende blot om Gaardsretten *). Derimod synes

*) Placitatio nobilium facta Wibergis Ao Dni 1320, hos Ancher Lovh. II. 4to p. 551. "Inprimis qvod Archiepiscopus et Episcopi ac ecclesiastice persone juribus, jurisdictionibus et libertatibus bonorum suorum et familie gaudere debeant libere prout ex antiqvo liberius consveverunt." Dette udtrykkes i den danske Text: "om gamble Konninghe Logh" saaledes: (ibid. p. 542) "biscopæ oc abbotæ oc alle andre Kirkione formæn, bothe prelati oc andre skulle nyde theræ frælse oc frihet oweralt thæræ gotz oc alle thæræ wornadhe swo friith som the hawe bæst nöt of aldinges oc the maghe bewissi met thæræ previlegia." At dette sigter til Birkeretten, stadfæstes og derved, at der endnu er opbevaret saadanne Privilegier endog lige fra Kong Erik Menveds Tid, nemlig denne Konges Afstaaelsesbrev til Erkebispen i Lund Isarnus af Rotneherred paa Bornholm og Hervidstadherred i Skaane fra 1303 (aftrykt hos Hvitfeld I. S. 319 og i Pontoppidans Annales II. p. 87-90), hvor der tillægges ham uindskrænket Jurisdiction over "homines Archiepiscopi et ecclesiæ Lundensis vel etiam *alii in bonis* Archiepiscopalibus residentes" saa at disse skulde svare ved hans forum i alle Sager (super omnibus negotiis et offensis). Et andet Brev fra Grev Johannes den Rige af Holsteen, da han havde Laaland og Falster som Pantelehn fra 1330 (Hvitfeld I. S. 452-53, Pontoppidan II. S. 137-38) tilstæder Geistligheden i Laaland lige Jurisdiction over deres Tienere og over dem der boe paa deres Jorder, hvilket stadfæstedes af Hertug Christopher Valdemarsen 1360 (Hvitfeld I. S. 520).

der af de paafölgende Ord at kunne sluttes, at Adelen da endnu ikke var i Besiddelse af saadan Herlighed *). Dog maa rimeligviis under denne Konges Regiering eller senest under Valdemar Atterdag Adelens Birker være opkomne. At i det mindste den omtalte Birkeret for Landet maa være bleven compileret förend Kong Christopher af Baierns Tid kan med Vished sluttes deraf, at man da ikke vilde have lagt Erik Glippings, men sidstmeldte Konges almindelige Stadsret til Grund ved saadan Compilation. Imidlertid nævnes först disse Birker i Kong Christian den 1ste Privilegier for Jylland af 1466 **), men af saadan Taushed bör ei sluttes til Birkefrihedens Ikketilværelse, da alt hvad der angaaer saadanne særdeles Retter ikke pleier at omtales i Landslovene***). Naar der tales om Birkefriheden i specielle Breve, saa skeer det ikke for at begrunde

*) Den forhen citerede Haandfæstning siger (Ancher II. p. 551-552). "Item omnes milites et armigeri de propria sua familia emendam trium marcharum vel novem secundum consvetudinem cujuslibet terræ (af enhver Provinds) in *qvocunque placito seculari* convincantur libere percipiant. "(Jvfr. Rothe Nordens Statsforf. II. S. 217). Stedet er dog ikke afgiörende. Det svækkes ved det efterfölgende ib. p. 554. "Item privilegia clericorum, *militum, armigerorum*, monasteriorum, civitatum, villarum forensium (Kiöbstæder) et *eorum* statuta, qvæ *burck* (s. *byærck*) dicuntur et aliorum qvorumqve gratis - - renoventur."

**) Dansk Mag. I. S. 318-320. Item om Birk, "ther far huro so skelligen met oc so rethferddige, som han vil antsware for Gud og vor Nade, oc ware bekent for oss."

***) Det er af denne Taushed at Hr. Dr. G. L. Baden især argumenterer mod Birketingenes Ælde i sine hist. Afh. II. S. 143 ff.

den, (hvilket viser at den ansaaes for lovlig erhvervet), men for at fastsætte visse Grændser for Distriktet paa det at ingen Udvidelse til Fornærmelse for anden Jurisdiction maatte finde Sted. Dette er t. Ex. Tilfældet med Kong Hans's, saavelsom seenere Kongers Breve angaaende Mariager Klosters Frihed. (Danske Mag. VI. S. 118 jvfr. S. 286). Birker paa de kongelige Domainer have fra gammel Tid af været til, men disse organiseredes ikke paa Grund af Kongelig Magt, men fordi Kongen der her som Jorddrot oppebar alle Böderne, ansaaes berettiget hertil. Men er denne Synsmaade den rigtige, saa tiene disse kongelige Birker til at gotgiöre de adelige Birkers temmelig tidlige Opkomst *).

Naar Kong Hans maatte love (1483) de frafaldne Svenske "at hver god Mand, aandelig og verdslig, skulde være Konge over sin egen Landboe" **), saa maatte han saa meget vissere tilstaae den danske Adel og Geistlighed samme Frihed som han ved sin Regjerings Tiltrædelse havde maattet underskrive en haard Haandfæstning, hvis byrdefulde Vilkaar man allene synes

*) Til disse kongelige Birker sigter uden Tvivl den 7de Art. i Kong Frederik 1stes Propositioner paa Herredagene 1523, naar der forlanges at der skal forfattes klare Registere over Lenn, Berck, Fogettji o. s. v. (jvfr. Nye Dansk Mag. 5 B. 1 H. S. 10.) Naar der i Knytl. Saga ved at fortælle Kong Svend Esthritsens Endeligt i Nærheden af Urne Hovedting nævnes "Konge Birk"; saa kan det ikke forstaaes om Birketing, men om en Kongen særlig tilhörende adskilt Eiendom i Ordets ældste Betydning. (Jvfr. Suhm IV. S. 460).

**) Jvfr. Hvitfeld II. S. 974.

at have glemt derover at hans Sön maatte udstæde en endnu haardere *).

At Adelen erholdt 40 Marks Böder og Hals og Haand under Kong Frederik den 1ste og Christian den 3die, gav vel Anledning til fleere Birkers Opkomst, men at datere dem först fra denne Tid er aabenbar urigtigt.

At giöre dem saa nye at de först skulde være opkomne i Kong Christian den 4des Mindreaarighed, og at forudsæfte at Concipisten af Fortalen til Kong Christian den 4des Birkeret endog skulde have dristet sig til at foregive at den var ældgammel, og skulde have fört saavel Folket, som en saa oplyst og sit Lands Indretninger paa det nöieste kiendende Konge bag Lyset, er en Hypothes, som allene kan forklares af Had til Aristokratiets Foster, Birkeretten, men ikke synes at fortiene alvorlig Giendrivelse **). Allerede Kong Frederik den 1stes Brev af 30te Martii 1568, der paalægger Birkeskriverne ligesaavel som Herredsskriverne at indföre strax paa Tinget i Tingbogen Tingsvidner og andet der forhandles paa Tinget, tiener til at giendrive dette, thi at det skulde blot forstaaes om de kongelige, ikke om de adelige Birker, som Nogle have villet, giver dette Brev ikke mindste Anledning til at antage.

---

*) See min Afh. om Kong Hans i det Skandin. Selsk. Skrifter. 18de Bind S. 306-323.

**) Derimod er og kan det ikke være min Hensigt at forsvare de Data der anföres i denne Fortale til Beviis for Birkerettens Ælde; dog skulde jeg formene at Ukyndighed i Lovhistorien, og urigtige Angivelser i Haandskrifter af vore ældere Love, men ikke mala fides har fiembragt alt dette.

At Kong Christian den 4de udgav en egen Birkeret Aar 1621, havde ingenlunde til Hensigt formelig at stadfæste en Rettighed for adelige Godseiere til ved egne Domstole (Birketing) og ved af dem selv forordnede Dommere og Skrivere at paakiende deres Bönders Sager, thi af denne Lovs förste Artikel sees, at Regieringen ingenlunde betragtede dette som Usurpation, men forudsatte tvertimod at de, der udövede saadan Frihed havde deels fra umindelig Tid været i Besiddelse deraf, deels havt den i Fölge de forrige Kongers særdeles Benaadning*), men denne Lov udkom, fordi man antog at den ældere Birkeret (som uden Tvivl bör forstaaes om Kong Erik Glippings) stod i Strid med den seenere Lovgivning, men især for at hæmme de Misbrug der havde ind-

*) Det er synderligt, at de der have skrevet over Birkerettighedens Opkomst, have allene lagt Mærke til det sidste Alternativ i den citerede 1ste Artikel, særdeles Bevilling, og ikke til det förste, umindelig Besiddelse eller, hvilket er det samme, fra Arilds Tid. Thi det hedder i Artikelen: "Saa befindes derimod Birke-Rettigheden paa Landet som en særdeles oc höy Frihed *enten* fordum oc af Arrildt til Birk indsporet oc hæffdit, *eller* oc aff forige Högloffliige Kongers synderlig Leen, Gaffve oc Benaading, *nogle* Danmarckis Rigis Undersaatter, Biskoper, Prælater, Herrer oc gode Mænd arffveligen at haffue fuld (fulgt) oc tilhört, oc endnu at fölge oc tilhöre." Denne Misforstaaelse kan allene forklares deraf, at de ikke have agtet paa at Besiddelse fra Arilds Tid (præscriptio immemorialis), altid er bleven anseet hos os for lovlig Adkomst, hvorfor den i Love og Haandfæstninger jevnlig paaberaabes som lovlig Adkomst for een eller anden Stands eller enkelte Borgeres Rettigheder.

sneget sig ved Rettens Pleie *) ved disse særskilte Domstole saaledes som Birkerettens Fortale nærmere tilkiendegiver. Af sidstnævnte Aarsag er det og Processen den især er beskiæftiget med. Ingen adelig Godseier berettigedes til at oprette Birk af nyt ved denne Lov, men blot de som havde formeldte beviislige Adkomst til samme, kunde fremdeles udöve den, men under Landsdommernes strenge Control **). Da Regieringen i denne Lov bestemt erklærer saadan Birkefrihed for en særdeles Herlighed, og da dermed forbandtes Ret til at oppebære Böder der ellers tilfaldt Kronen, hvorimod andre Jorddrotter maatte nöies med $\frac{1}{3}$ Deel, og da den jevnlig havde erfaret denne Herligheds Misbrug, saa kunde den ikke være tilböielig til at give den större Udstrækning end den da havde.

Denne Birkeret indskrænkede sig ikke til Landet, men skulde og gielde i Kiöbstæderne, hvorfor det hedder i denne Lov: "Kiöbsted og Birk have eens Ret, Rettighed og Frihed

*) Især naar Udenbirksmand sagsögtes formedelst Jurisdictionens Prorogation i Tilfælde af rede og klare Gieldssager eller fordi en Forbrydelse var af denne begaaet inden Birkets Grændser o. s. v.

**) Landsdommeren bemyndiges ved Birkeretten ikke blot til at dömme Birkefogden til Kost og Tæring, Erstatning, Böder men og til Embedsforbrydelse (Art. 5). I de Sager, hvor efter den Tids Processform Ridemænd vare et Slags Overdommere, kunde disse ogsaa taxere dem for deres mislige Forhold (Art. 6). Birkeskriveren sattes under lige Control. Kong Christian den 4des store Recess af 1643, indeholder jevnlig lige Bestemmelser om Birkefogderne og Birkeskriverne som om Herredsfogder og Herredsskrivere (See Bog 2 Cap. 6 Art. 2. 5. 7. 14. 15. 18. 19. og samme Bogs Cap. 15. A. 7. 11.)

og meddeeles Ret begge Steder (til) enhver som haver den at fordre efter Birkeretten saavidt den sig strækker" (Art. 2) ligesom og Kiöbstæd-Birkerne forbindes til at dömme efter denne nye Birkeret i de Sager der omhandles, men ellers efter de almeene Love og Forordninger. Hvad Stadsretten angaaer, fastsættes særskilt, at de Bestemmelser som den indeholder om Kiöbsted Handlinger fremdeles skulle forblive i Kraft, og de Tvistigheder derom maatte opstaae, afgiöres efter samme (s. Art.) Efter de Bestemmelser denne Artikel indeholder, sammenholdte med Birkerettens Fortale, skulde man troe, at Landbirkeretten nu var aldeles bleven afskaffet, men sees der hen til at denne indeholdt adskillige gavnlige Bud, hvorom intet meldes i denne nye (og ikke fornyede) Birkeret, saa giver dette grundet Anledning til Tvivl, hvilken bestyrkes derved, at vi have nye Udskrifter saavel af den Landbirkeret der tillægges Kong Erik Glipping som af den Skaanske, hvilke neppe vilde være blevne forfattede, dersom de ingen Gyldighed meere havde; hvortil kommer, at man veed at Stadsretternes Bestemmelser vedbleve at anvendes udenfor de i Kong Christian den 4des Birkeret omtalte Sager, i Særdeleshed de kriminelle Bud, som endog tildeels ere gaaet over i Kong Christian den femtes Lov, hvoraf man torde slutte, at muligt det samme havde fundet Sted ved Landets Birker *).

*) Derimod kunde ikke altid ligefrem anvendes det Recesserne og Forordningerne foreskrev, enten paa de Adelige, eller engang paa disses Tienere og underhavende Bönder, hvorfor naar Lovgiveren önskede sin Lov udstrakt til disse, henvendte han sig stundom bönlig til de Adelige (see t. Ex. Kong Christian den 4des store Reces 2 B. 14 Cap.)

Af ovenstaaende Fremstillelse skiönnes, at den fordum i Danmark herskende Autonomie viser sig ligesaa meget ved Land-Birkerne som i Kiöbstæderne. Her have dannet sig tildeels nye Jurisdictioner af sig selv, Love ere blevne vedtagne andensteds fra, og uden Regjeringens Mellemkomst, og ere blevne forandrede, og have faaet Tillæg hvilke Birkeherrens og de under hans Birk sorterendes deels udtrykkelige deels stiltiende Samtykke gav Lovskraft for alle de Vedkommende. Man kunde troe at Birkeretten maatte oprindeligviis betragtes som en Udvidelse af den gamle Landets Ypperste tilkommende Gaardsret over deres Tienere *). Denne Maade at betragte Birkeretten paa, har med Hensyn til de Provindser, hvor Vornedrettigheden efterhaanden indförtes, meget for sig, fordi Jorddrotten kunde ansee sig beföiet til at udöve samme Jurisdiction over sine Vornede som over sine personlige Tienere. Men foruden at der i Distriktet boede frie Mænd ved Siden af de Vornede, saa kan denne Retsgrund ikke anföres med Hensyn til Jylland, Fyen eller til Skaane og underliggende Öer, hvor Vornedpligten aldrig fik Indgang, og hvor ikke desto mindre private Birk ligesaavel fandtes som i Sielland, Laaland, Falster og Möen. Ei heller findes noget Spoer til at den særegne Lov, som kaldtes Gaardsretten, er nogensinde bleven brugt ved Birketingene, hvilket dog maatte være skeet, dersom Birke-Jurisdictionen derfra havde havt sit Udspring. Der bliver

*) Jeg selv har tilforn hældet til denne Mening, hvilket jeg og har yttret i min Recens. over Dr. Badens historiske Afh. i Litteratur-Tidenden for 1823 S. 698 og i min Danmarks Statsret I. S. 85.

derfor intet andet tilbage, end at begrunde den paa et stiltiende Samtykke fra Distriktets Beboeres Side, hvilket de gav saa meget villigere, som det af de foranförte Grunde (jvfr. S. 226), syntes at stemme med deres egen Interesse.

Regieringen tog længe ingen videre Deel deri, end at den frasagde sig sin Andeel i Böderne, stundom vel og gav særdeles Bevilling til et saadant nyt Tingsteds Organisation. Ikkun store Godseiere sögte heri at efterligne de mægtige katholske Prælater; de andre skyede de Omkostninger saadanne Birker medförte, og nöiedes med den sikkre Fordeel deres Anpart i Sagefaldet forskaffede dem *). Det var först Kong Christian den Fierde, der sörgede for ved en Lovgivning ovenfra at sætte visse Grændser for denne Birkefrihed, og saavidt mueligt at hæmme dens Misbrug **). Tilforn havde Regieringen ladet alt dette jevne sig selv.

---

*) Ostersen siger i sit Glossarium under Ordet: "Birketing" at Antallet skal være henved 50, men at deres Tal ikke kan bestemt opgives saaledes som Herredstingenes; "thi Birkerne, deres Ret og Frihed kan forandres, endogsaa formedelst Misbrug ganske forbrydes eller ödelægges." Herved maa erindres at Skaane, Halland og Bleking da hörte til Danmark, og at de kongelige Birker udgiorde en betydelig Deel af dem.

**) Ikke desto mindre er denne Kongens Hensigt bleven miskiendt, og hans Birkeret anfört som afgiörende Beviis for hans Yndest for Adelvælde. Enhver, der med Eftertanke læser den, og er i Stand til at sætte sig tilbage i hiin Periode, vil overbevises om Ugrunden af dette Foregivende.

E. Om de danske Söeretters autonomiske Beskaffenhed.

Med Kiöbstædretterne staae Söeretterne i nöie Forbindelse. Adskillige af vore Kiöbstædlove indeholde enkelte Bestemmelser Söehandelen vedkommende. Dette gielder i Særdeleshed om den ældste af dem alle, den Slesvigske, der endnu tildeels gielder, og hvoraf visse Bestemmelser endog synes middelbart optagne i Kong Christian den 5tes Söeret *). Den Flensborgske Stads-

*) Man see §. 53-62 i den gamle latinske Stadsret hos Ancher i Acc. jur. mun. ved 2den D. af hans Lovhist. i 4to S. 13 og 14. Man see og §. 71 og 72 ibid. p. 15. Til disse Artikler svarer næsten fuldkommen den saakaldte nye slesv. Stadsret der er aftrykt i Corpus statutorum Slesvicensium 2ter Band Schlesw. 1795 paa Plattydsk, og med en nye höitydsk Oversættelse ved Siden Cap. 68. Cap. 75. S. 29-32 og Cap. 82. S. 34. De lærde Udgivere synes ikke at have kiendt Kofod Anchers Udgave af den ældste Slesv. Stadsret, skiönt man vel seer, at de have kiendt til den i samme Deel af Lovhistorien trykte Comm. Pauli Cypræi in jus Slesv. recentius. De have derfor heller ikke sammenlignet denne plattydske Oversættelse, hvilken de mueligt have anseet for Original, alle sine aabenbare Feil uagtet, med den latinske rette Original-Text, men allene med den Flensborgske, Apenradiske og Ekernfördiske Stadsret. Havde de brugt den latinske Text, saa vilde de paa fleere Steder have undgaaet betydelige Feil i deres höitydske Oversættelse. Saaledes oversættes i Cap. 83 "Gudman" ved "Gütermann" (S. 34) som ingen ret Meening giver da Ordet staaer efter "Ritter" og "Bannerherr"; men det svarer til det danske "God Mand" som i Middelalderens Sprog brugtes for at betegne en Adelsmand (hvorfor og Capitlet inscriberes: "von Edelen lüden, dede wonen in der Stadt"); den latinske Text hæver al Tvivl, thi den har i §. 63 (hos Ancher l. c. p.

ret og Skraaen for Aabenraae have næsten ordlydende indfört hvad hiin havde fastsat, den Haderslevske har ligeledes opta-

14) "Qvicunque sive miles (i. e. nobilis) fuerit sive baro et infra menia civitatis habitare voluerit &c." Denne Anmærkning gielder og om Cap. 85 (der ikke findes i den gl. Stadsret) hvor "Welck Ridder ifte Gudman de eyneme Borger schuldich is" oversættes ved: "Wenn ein Ritter oder Gütermann" o. s. v. isteden for "Wenn ein Ritter oder Edelmann." I Cap. 82 S. 34 forekommer "Krochwath;" dette forklare Udgiverne saaledes: "ist vermuthlich ein District in der Schley, welcher vormals ein besonderes Gehæge ausgemacht hat." Ingenlunde! thi det betegner et Slags Fiskeredskab, et Vod, hvorved der var fæstet Kroge. Den latinske Text har beholdt Ordet, men leder dog til at vise, at det er et Fiskeredskab og intet Distrikt hvorom der tales, thi der hedder det §. 71 "non presumant piscari cum crokwoth ante pentecosten" (ligesom det endnu forbydes at bruge Pulsvaader i Liimfiorden uden til bestemt Tid om Sommeren 5-10-46). "Hyalmerwol" i samme Cap. er baade paa Plattydsk og Höitydsk sammesteds urigtig oversat ved "Roder," "Ruder", men rigtigt i den latinske Oversættelse, hvor og det gamle danske Ord haves, ved "clavus gubernaculi" d. e. Styrrorets Stang o. s. v.

Iblandt de Bestemmelser i den gamle Slesvigske Stadsret der vedkomme Söeretten er een af de mærkeligste den i §. 60 (Ancher l. c. p. 13) "Qvicunque furtum in navi fecerit in insulam inhabitatam ponatur cum cibariis trium dierum cum ferro qvoqve igneo et cauterio ɔ: tunder et ældjarn," hvortil svarer det 74 Cap. i den nye Recension af denne Stadsret (corp. Stat. Slesv. p. 31). Jeg veed ikke at denne Straf nogensteds forekommer förend i denne Lov. I den Visbyeske Söeret Art. 62 berettiges Skipperen til at sætte Baadsmanden, der beviislig har begaaet en Misgierning paa Söen ud paa det Land han först kommer til (uden nærmere Bestemmelse hvorle-

get meget heraf *). I de andre danske Stadsretter findes der lidet eller intet Söeretten vedkommende. I den gamle Roes-

des det skal være beskaffent. I Kong Frederik den 2dens Söeret. Art. 6. 28 og 32. fastsættes det samme, men denne Ret udstrækkes til flere Tilfælde. Det er nærmest fra denne Lov, at Bestemmelserne i Kong Christian den 5tes Lovböger 4-1-9, 15 ere tagne men med den Indskrænkning at Skipperen herom först bör raadföre sig med de bedste Skibsfolk og sætte ham i Land, hvor christne Folk boe, hvilken Ret först nyelig höilig er indskrænket ved Plac. af 11 Mart. 1818, dog gielder den endnu i Slesvig, hvor Chr. den 5tes Söeret er indfört, men i Staden Husum efter den Visbyeske Söeret. Jeg troer paa Grund af foranförte at kunne ansee den Slesvigske Stadsret for den ældste Kilde. I den lybske, hamborgske, bremiske Söeret har jeg ikke fundet nogen saadan Bestemmelse, men först i den saakaldte gamle hanseatiske Ret, hvilken vedtoges paa en almeen Hansedag 1591, thi der fastsættes i den 30te Art., at naar een eller flere vise sig modvillig mod Skipperen eller utroe og dette godtgiöres med tvende Skibsfolks Vidnesbyrd, kan han sætte en saadan ved beleilig Tid i Land, dog paa et Sted hvor Folk boe, hvilket stemmer temmelig overeens med Christian den 5tes Lov.

*) Den *Flensborgske* Stadsret, stadfæstet af Hertug Valdemar 1284, indeholder i Cap. 84-93 de samme Bestemmelser som den Slesvigske (see Corp. stat. Slesv. p. 208 - 210, hvor de findes baade paa gammel dansk og i en höitydsk nye Oversættelse). Ligeledes *Aabenraaes* Stadsret, stadfæstet af samme Hertug i samme Aar, i Art. 85-95 (ibid. S. 393-396 baade i den latinske Original og paa Plattydsk.) Herfra maa dog undtages de Artikler der handle om Told. Udgiverne synes at have anseet den plattydske Text for Originalen, uagtet en lös Sammenligning med den latinske Text maatte have overbeviist dem om det Modsatte. Hvorlidet den plattydske Oversætter har forstaaet det

kildske fra 1268 (i dansk Magazin V. S. 333-342) tales der blot om Skibsfolk med Hensyn til deres Handel i Byen og deres Forpligtelse til at svare Afgifter lige med andre Borgere. I den ældste Kiöbenhavnske Stadsret for 1254 meldes intet herom, og i den seenere fra 1294 heller intet, der kunde henföres til denne Ma-

---

da brugelige Latin kan iblandt andet skiönnes af Art. 96 (ib. p. 396) hvor "peregrinus qvi in civitate *firmavit leges*, si est paratus ad velificandum tunc seqvente die *solvat leges*, etsi fuerit festiva, si vero fuerit dies dominica aut solennis tunc seqventi die *solvat leges*" thi denne Art. oversættes saaledes: "Welcker Gast hier in der Stadt socht jenig Recht tho doende, is he rede tho segelnde, so mag he des andern Dages, wol dat idt hellig is, geven syn Recht &c." som ingen Mening giver. Det er bekiendt nok at "firmare leges" i Middelalderens Latin betyder "at fæste Lov" d. e. forpligte sig til at aflægge Renselses Eed for Klagerens Sigtelse tilligemed sine Medeedsmænd (compurgatores s. consacramentales) og "solvere leges" betyder at aflægge den fæstede Eed. Udgiverne, der heller ikke synes ret at have forstaaet disse Talemaader, beraabe sig til Forsvar for den plattydske Text, deels paa den Flensborgske Kiöbstædret Art. 94 deels paa de andre Udgaver af den Apenradiske hos Westphal. Det er sandt at i den plattydske Oversættelse af den Flensb. Stadsret er begaaet en lignende Feil, men derimod læses rigtigt i den gamle danske: Hvilk Gæst thær fæster logh for sig hær i By, ær han sighælboon (?) tha ma han annæn Dagh i Stæth, tho thet tha ær hælict, then Logh giuæ" o. s. v. (Corp. Stat. p. 213). Det andet Argument beviser allene, at den förste uvidende Oversætters Feil har forplantet sig fra den eene til den anden Udskrift. At Oversætteren af den Apenradiske Stadsret imidlertid har havt en Ahnelse om at "solvere leges" gik ud paa Eeds Aflæggelse sees af Slutningen af den citerede Artikel, hvor samme Talemaade oversættes ved: "so geve he sien Recht edder *Eyd*" (S. 397)

terie undtagen een Artikel om Vrag (Scr. rer. Dan. VII. p. 97), der fastsætter i Overeensstemmelse med gammel Sædvane (secundum consvetudinem hactenus approbatam) at det Skib der findes uden Styrmand ved Aaen *Aworde* (ved nuværende Flaskekroe) eller i Byens Omegn lige til Amager og Saltholm, ei skal ansees for Vrag, men bringes til Fogden imod billig Betaling og denne være pligtig at giengive det Eieren naar han melder sig, hvilket stemmer med vore ældste Stadsretters Grundsætning, der betrygger Borgerne mod den strenge Vragrets Anvendelse ved nærmeste Flod eller Fiord (cfr. jus Slesv. antiqv. §. 55).

Ligesaa lidet findes der noget om Söeretten enten i den Helsingborgske Stadsret eller i Ribes gamle, stadfæstet af Kong Erik Glipping, eller i denne Konges almindelige Stadsret.

Hvad de förstmeldte Kiöbstædretter angaaer, nemlig den Slesvigske og de som nedstamme fra denne, da er det klart, at ligesom Kiöbstædlovene, saaledes som tilforn er bleven viist ere oprindeligviis blevne forfattede ved Borgernes frie Overeenskomst, saa gielder dette og navnlig om den Deel deraf som angaaer Söeretten.

I vore almindelige Lovböger omtales blot de Materier af Söeretten, der have Hensyn til Kongens fordum meget vigtige Regal, Vragretten, hvorunder paa den Tid ogsaa Ret til de store Söefisk indbefattedes. Da den Jydske Lov ogsaa omhandler Skibsleding, saa findes der i denne Anledning i 3die Bogs Cap. 1–20 indförte adskillige mærkelige Bestemmelser, der höre som heele denne Lovbog til den skrevne Ret. Det fortiener især at bemærkes, at i Fölge 3die Bogs 12 Cap. skulde Skibsnæv-

ninger afgiöre Tvistigheder imellem Styresmand og Udgierdesmænd, hvoraf skiönnes, at det da allerede agtedes fornödent, at Söekyndige formerede en egen Ret, naar Sagen paa nogen Maade angik Skibsfarten.

Den saakaldte "Fitsret" i Skaane, der findes aftrykt bag ved Skaanske Lov og rigtigst tillægges Kong Valdemar den Anden, vedkommer os ikke, da den allene er et Slags Politieret for Skanöers og Falsterboes Fiskerleier. Det samme gielder om de yngere, der skyldes Dronning Margrethe og hendes adopterede Sön Kong Erik af Pommern, hvilken Kong Hans forbedrede, og Kong Christian den 3die udgav 1547 under Titel af "Modtbogen, som lessis paa Fiskeleie i Skaane" *).

Det skulde være besynderligt, dersom Danmark, hvis Indbyggere til alle Tider have været bekiendte som gode Söefolk og som selv i den Tid Hanseestæderne sögte at tilvende sig Handelen i vore Farvande, dog vedblev at tage Deel deri, skulde have kunnet undvære en egen Söeret. Man finder vel, at ved betydelige Söe-Expeditioner visse Artikler vedtoges af de deri Deeltagende for at vedligeholde den fornödne Orden, saasom i det Kaper-Selskab, der oprettedes under Vethemanns Anförsel i Roeskilde i Kong Svend Grathes Tid**), men disse, der desuden ikkun havde en temporair Gyldighed, indeholde ingen Bestemmelser der egentlig vedkomme Söeretten. Saadan

*) Dronning Margrethes og Erik af Pommerns findes bag ved den Skaanske Lov, Hadorphs Udg.; men Kong Christian den 3dies Modtbog i Krags Annaler dansk Overs.

**) Jvfr. Kofod Anchers saml. Skr. I. S. 68 og II. S. 240. 241 min Anm.

Mangel paa en egen Söeret forekommer saa meget mindre troelig, siden Norge dog havde sin egen under Navn af Farmanna-Lagh af Kong Magnus Lagabæter, hvoraf Paus har meddeelt en dansk Oversættelse i sin Samling af de gamle Norske Love, som Tillæg til Bergens Stadsret af 1274, hvormed den der er givet Staden Trondhiem af samme Konge er eenslydende (Paus II. S. 117), og som udmærker sig ved adskillige gode Forskrifter.

Dersom en saadan Söeret har været til, saa kan det antages for afgiort, at den er bleven forfattet i Fölge de Handlendes og Söefarendes frie Overeenskomst. Skipperne og de Söehandlende have upaatvivlelig fra gammel Tid dannet, ligesom de der hörte til andre borgerlige Næringsveie, et eget Gilde eller Laug, hvis Patron var den hellige Nicolaus og da har formodentlig dette Gildes Skraa indeholdt adskillige Bestemmelser Söeretten vedkommende, efter en almindelig Form, men som ved Anvendelsen paa ethvert Sted har modtaget særdeles Modificationer med Hensyn til de forskiellige Localiteter. Det er imidlertid sandsynligt, at den Visbyeske Söeret har som en maaskee fuldstændigere fortrængt hiin ældere, saa at denne derover ganske er bleven glemt og nu intet andet end en rimelig Formodning om dens forrige Tilværelse er tilbage.

Den *Visbyeske Söeret* eller *Gullandske Waterrecht* er den eene af de tre i Middelalderen saa berömte Söelove, som i en Række af Sekler bestemte Normerne for heele Europas Söehandel. Heftigt har man stridt om hvilken af dem, enten Consolato del mare eller les Jugemens d'Oleron eller den fornævnte

Visbyeske Söeret var den ældste, men en upartisk Undersögelse vil erkiende, at den Visbyeske er den yngste og Consolato del mare den ældste. Dersom den Angivelse er rigtig, at den Visbyeske Söeret allerede 1231 var bleven meddeelt Staden Riga af Biskop Nikolaus fra Magdeborg Aar 1231, saa vilde det medföre at man i det mindste maatte antage, at denne Söeret var fra det 12te Aarhundrede, da der udkrævedes et vist Tidsrum inden hvilket den kunde vinde saadan Celeberitet, at en fremmed Stad ansaae det for en Gunstbeviisning at erholde Ret til at afbenytte den. Uagtet baade Arndt (i Liefländische Chronik Halle 1747 II. S. 33) *Gadebusch* (i Lievländische Jahrbücher 1ster Th. Riga 1780 S. 217) og *Suhm* (Danm. Hist. IX. p. 612) ligefrem antage det, saa synes de dog ikke at have noget Dokument at paaberaabe sig herfor, undtagen et fra fornævnte Biskop af 1231, hvorved han tillægger Rigas Borgere en tredie Deel af Osilien, Curland, Semgalien med visse Undtagelser for bestandigt, men hvori der ikke tales et Ord om Visbye Söeret (s. dette Brev i Nettelbladts rerum Curlandicarum fasciculus. Rostockii 1729. 4. p. 146-148. og i Jo. Dan. Grupen Origines Livoniæ sacræ et civilis. Frf. et Lipsiæ 1740 fol. p. 269. 270). Jeg formoder derfor at dette er en Feiltagelse, og at det er den Visbyeske Stadsret her er Spörgsmaal om, hvilken fleere Lærde have forvirret med Söeretten, uagtet de ere væsentlig forskiellige *). Det som bestyrker mig heri, er

*) Arndt har og nogen Formodning herom, som erfares af Anm. S. 33, men Gadebusch udtrykker sig ganske bestemt: "Sonst hat Nikolaus in diesem Jahre der Stadt Riga das Visbysche Seerecht verliehen," og Suhm siger IX. S. 612. "Ved et andet Diplom fastsatte

at man veed, at Riga havde den Visbyeske eller gothlandske Stadsret (jvfr. Kelchens Liefländische Geschichte S. 52 og Schildeners Guta-Lagh Griepswald 1818. 4. Einl. S. 43) og at et Brev fra 9 Oct. 1305 viser, at Erkebisp Frederik stadfæstede Byens Ret til at bruge bemeldte Stadsret (Grupen II. S. 75) hvilket Brev findes aftrykt hos Gadebusch l. c. S. 364.

Uagtet den Visbyeske Söeret er den yngste, saa har dens Autoritet dog været ligesaa udstrakt i det nordlige Europa som Consolato's del mare i det sydlige *). Dertil bidrog at den ligesaavel som de tvende andre fornævnte Söelove blev til ved de Söehandlendes egen frie Overeenskomst, og ikke er given oven-

---

Bispen at Riga skulde bruge Wisby Söeret o. s. v." Jeg maa imidlertid bemærke at den Wisbyeske Stadsret, hvilken Hadorph har ladet trykke paa Plattydsk og Svensk som Anhang til sin Udgave af Gothlandz Lagen. Stockholm 1687 fol. indeholder en Afdeling (den 3die af 3die Bog) "Om Skipzrätt, der i 20 Cap. S. 62-71 handler om fleere Materier der höre til Söeretten, saasom om Skibsfragt, om Biergelön, der ere meget mærkelige, men som dog ere ganske forskiellige fra dem den egentlige Visbyeske Söeret indeholder.

*) Nogle berömte Lærde og iblandt dem Hugo Grotius have endog villet tillægge den et universalt Herredömme (i florum sparsio ad jus Iustinianeum); og den Svenske Kong Carl XI. siger i sin Fortale hvorved den Svenske Söeret stadfæstes "at de Söelove der vare affattede i Staden Visbye paa Öen Gothland (Gulland) ei allene holdtes for de ældste, om hvilke man veed noget i disse Egne, men stod og i saadan Anseelse, at de vare antagne næsten af alle Handel og Skibsfart drivende Lande som *en almeen Lov*."

fra*), endskiöndt Vedkommende i den senere Tid mueligt have fundet sig foranledigede til at lade den stadfæste af forskiellige Fyrster

*) Herom ere ikke alle Lærde eenige; thi fordi der i Consolato del mare findes indfört en Forordning af Kong Jacob den 1ste i Arragonien fra 1270, har man villet tillægge ham det hele. Men da denne (see Cap. 42) adskilles nöie fra det övrige, som er væsentlig forskielligt i Form og Tone, saa skiönnes endog heraf at det ikke kan have samme Oprindelse. Det 44de Cap. som inscriberes med de Ord: "her tage de gode Söelove deres Begyndelse", som oprindeligviis har været det förste, lyder saaledes: "Disse ere de gode Love og Sædvaner, der höre til Söevæsenet, og som ere meddeelte vore Forfædre af viise Folk, der ere reiste igiennem Verden. De ere forfattede efter Böger der give Kundskab om gode Sædvaner m. m." Det 143 Cap. siger udtrykkelig at det er forfattet af gode Mænd. Denne Lov der oprindeligviis er skreven i det catalanske Sprog udkom förste Gang s. l. et a. men förend 1404, atter 1494, siden 1502 *) og oftere; desuagtet antog Mange at denne Söeret var forfattet i Italien, og at det Italienske derfor var Grundsproget. Den Italienske Oversættelse som Casaregis besörgede 1637 (hvoraf en nye Udgave udkom 1788) efter Grundtexten og ledsagede med Anmærkninger, og end meere den som Abraham Westerween, en berömt Advokat i Amsterdam foranstaltede, 1704 efter Casaregis, tilligemed en hollandsk Oversættelse bleve tilforn helst brugte, hvorfor og Engelbrecht i sit corpus j. naut. har lagt disse til Grund ved sin höitydske Oversættelse (ibid. S. 188-367); men nu foretrækkes den Udgave som Antonio de *Capmany* har besörget af den originale Text Madrid 1791 under Titel *Codigo de las Costumbres maritimas de Barcelona* hasta

*) Udgaven af 1502 har *Engelbrecht* i sin Indledning til corpus juris nautici Lübek 1790 4. S. X. og fleere anseet for den ældste.

for at forvisse sig om at der ikke skulde skee Indgreb i deres Handelsfriheder *). I den gamle danske Oversættelse af 1545

aqui vulgarmente llamado *Libro del consulado,* endskiöndt den lærde Udgiver har ikke lagt editio pinceps men den officielle af 1502 til Grund. Udgaven er ledsaget med en nöiagtig nye spansk Oversættelse og med et Appendix af flere Söelove.

At les jugemens ou Rooles d'Oleron er tildeels grundet paa Domme i Söesager, afsagte ved det paa Öen Oleron i Nærheden af Rochelle under Dronning Eleonore oprettede Tribunal viser allerede Benævnelsen. At imidlertid adskilligt i samme er indfört umiddelbar efter de Söefarendes Vedtægter, synes Indholden at godtgiöre. Uagtet hverken Dronning Eleonore som regierende Hertuginde i Guienne og tilliggende Lande *) eller hendes Gemahl den Engelske Kong Henric II. efter Indholden og den i Texten herskende Tone at dömme, har havt mindste Deel i denne Söeret, skiöndt den vel tildeels kan være bleven samlet i deres Regieringstid, saa have franske Skribentere ikke desto mindre tillagt deres Landsmandinde Dronning Eleonore den og engelske derimod Kong Edward 1ste eller Kong Henric II. og hans Sön Kong Richard Lövehierte samme. Endnu er den Udgave som Cleirac har besörget i hans Us et Constumes de la Mer à Bordeaux 1661. 4. baade den ældste og beste. Men man tör vente ved den lærde Prof. Pardessus i Paris en nye Udg. saavel af denne som af Consolato del mare efter gode Haandskrifter i sin anmeldte store Samling af Söelove, der vil blive den correcteste vi endnu have.

*) Dog maa man ikke med denne Stadfæstelse forvirre de Privilegier der ere udstædte af Keiser Lothar, Hertug Henrik Löve og fleere, der allene love den Visbyeske Handel deres Beskiermelse, men som ikke

*) En nye Forf. Dr. Elard Meier i sin Diss. inaug. de hist. legum maritimarum mediiævi Gött. 1824. 4to. tillægger hende denne endnu (p. 48).

hedder det derfor: "Herefter fölger den höyeste oc elste waterret, som den menige kiöbmand oc skipper haffuer ordinereth oc giort vdi Vesby paa Gudland, at huer som bruger oc bierger sig til söes skal vide at rette sig effter." Dette bestyrkes og derved, at denne heele Söeret har den Form, at den fremsætter jevnlig mödende Tilfælde i en naturlig upyntet Form og derpaa fastsætter hvad der skal gielde for Ret; heele Tonen viser at den umueligt saaledes kan være udgaaet fra en Lovgivers Haand. Den har derfor det tilfælles med de fornævnte Söeretter, at det var en levende fölt Trang, der oprindeligviis fremkaldte enhver Bestemmelse; intet fastsattes ligesom paa Pröve, hvorfor ei heller lettelig Forandring eller Ophævelse af det som engang var vedtaget fandt Sted. Derimod forögedes den fra Tid til Tid i Anledning af nye opkomne Retforhold, hvorfor og denne Visbyeske Söeret med al sin Korthed er Aarhundredes Værk.

Da Handelen fra det gamle Vineta drog hen til det nye anlagte Visbye, og denne Bye formedelst de fremmede Colonisters Nedsættelse og Stedets fortrinlige Beliggenhed midt i Östersöen i en stor Hast blev overmaade blomstrende, saa torde tidlig visse Vedtægter Handelen vedkommende af Nödvendigheden her være opkomne eller have forplantet sig derhen

---

desto mindre flere Skribentere have anseet som ligesaa mange Beviser for den Visbyeske Söerets Ælde. Den Svenske Kong Magnus Smeks Stadfæstelse (som omtales i Leibnitzes Scr. rer. Brunsvicens. T. III. p. 750) synes blot at angaae Visbyes Stadsret, hvilket og Hr. Dr. Meier i den ovenanförte Dissertation p. 58 antager.

fra Vinneta eller Jomsborg, men jeg tör dog ikke derfor antage at de saa tidligt ere blevne nedskrevne. Imidlertid feiler man dog neppe ved at antage, at i Midten af det 13de Aarhundrede den förste Nedskrivelse af de ældste Artikler i denne Söeret har fundet Sted. Vi have den ikke meere i sin förste oprindelige Form, og rimeligviis har den lige til Begyndelsen af det 15de Aarhundrede, da Visbyes Handel, efterat Kong Erik af Pommern der fæstede sit Sæde og Vitalianerne udövede Söeröverier, meget aftog, efterhaanden faaet adskillige Tillæg.

Efter *Adrian Verwers* Paastand *), hvilken *Engelbrecht* og fleere have bifaldet, har den Visbyeske Söeret ikkun bestaaet af tolv Artikler i Förstningen. Han beraaber sig paa et Haandskrift som dog efter hans eget Opgivende, ikke skal være ældere end fra det fiortende Aarhundrede hvori allene disse og ingen andre Artikler findes. De fölgende Artikler, fra den 13de indtil den 36te skulle efter A. Verwers Meening være tagne af en i Staden Damme i Flandern gieldende Söeret (Vonnissen van Damme d. e. Domme afsagte i Staden Damme), og de efterfölgende lige til den 70de Art. laante af en gammel Amsterdamsk Söeret, (Oude Costuimen van der See), men de tvende sidste Artikler tilföiede af en Ukyndig, hvilke Verwer ikke desto mindre erkiender for gamle.

I Forbigaaende maa jeg bemærke, at A. Verwers Angivelse af Capitlerne passer sig til Udgaverne af den Hollandske

*) See Nederlands Zeerechten verklaerd met Anteekeninger door Adrian Verwer, Kopman tot Amsterdam. 4. Udkom först i Amsterdam 1711 senere 1716 og 1730.

Oversættelse, som er giort efter de Udgaver af den Plattydske Text, som udkom i Lybek, men ikke til Original-Udgaven (editio princeps) der udkom i Kiöbenhavn 1505, om hvilken han forudsætter at den stemmer med de seenere, thi i denne har den Visbyeske Söeret ikke 72 men ikkun 66 Artikler *). De 12 förste

*) Da det er bekiendt at Original-Udgaven af 1505 allerede nogle Aar efterat den var udkommen blev til en Sieldenhed og der nu i Danmark ikkun gives, saavidt man veed, tvende Exemplarer af denne Udgave, som begge nu tilhöre det store Kongel. Bibliothek, og neppe noget Exemplar existerer uden for Danmark, saa er det meget at undskylde at Adrian Verwer ikke har havt nogen Kundskab til denne Udgave, og derfor har feilet i sin Forudsætning. Men forunderligt er det derimod, at efterat den ved Justitsraad (siden Geheimeraad) Luxdorphs Omsorg var bleven nöie kopieret efter det den Gang ham (nu Kongen) tilhörende Exemplar og indfört allerede Aar 1751 i det gamle danske Magazins 5te Bind 56 Hefte S. 225-249 og ledsaget med nogle faae Anmærkninger især angaaende Sproget, dette endda ignoreres i Udlandet og navnlig i Tydskland, og denne Udgave stedse omtales der som en aldeles tabt Skat. Hverken har den lærde Henr. Brokes kiendt den (s. hans selectæ Obss. forenses cum appendice trium juris Lubecensis codicum et antiqvi juris Wisbycensis. Lubecæ 1765 Fol), eller Engelbrecht (jvfr. hans corpus juris nautici Lubeck 1790. 4. S. 77 Anm. a) eller v. Kamptz der i övrigt fortiener en höi Plads iblandt de tydske Litteratorer for sin udmærkede Nöiagtighed (s. hans neue Litteratur des Völkerrechts Berlin 1817. 8. S. 174, hvor den Visbyeske Söerets Litteratur meddeles) eller den nyeste Forfatter af en Historie af Middelalderens berömte Söelove, Dr. Elardus Meyer. Den sidstnævnte angiver ligefrem at den Kiöbenhavnske editio princeps er tabt, men söger at godtgiöre at den ligesom de almindelige Udga-

Artikler i den Hollandske Oversættelse og i de currente Udgaver svare til de 14 förste Artikler i den gamle Kiöbenhavnske.

ver maa have bestaaet af 72 Artikler. Han beraaber sig ved denne Beviisförelse paa Hadorph, der i Fortalen til sin Svenske Oversættelse af den Visbyeske Söeret (Stockholm 1689 Fol.) melder at han har havt den Kiöbenhavnske for Öie, men ved at efterlæse Fortalen erfares, at han vel i Förstningen har havt den Hensigt at fölge denne ældste Udgave, men at han havde opgivet dette sit Forsæt, da han ved Sammenligning med den Hollandske af 1646 havde seet at hiin afveeg fra samme saavelsom fra Joh. Marquards Oversættelse paa Höitydsk i dennes Værk de jure mercatorum et commerciorum, hvilken Afvigelse han uden Betænkning erklærer for en Urigtighed i den Kiöbenhavnske Udgave, og derfor i sin Oversættelse fulgt fornævnte hollandske Udgave og Marquard; dog har han i Anm. S. 15-20 bemærket hvorvidt den Kiöbenhavnske Udgave afviger i Indholden fra de andre, men da han ikke tillige har anmærket at den og har en anden Capitel-Inddeeling undtagen ved Art. 7 og 8 (p. 16), saa kan dette ved en lös Giennemlæsning have misledt Hr. Dr. Meyer *). At Ingen af disse Forfattere har kiendt den gamle danske Oversættelse fra 1545 endog blot af Navn eller til dens Eftertryk i Nye dansk Magazin, kunde og vække Forundring. Ved denne Leilighed maa jeg bemærke at derimod v. Kamptz angiver l. c. S. 174, at den Kiöbenhavnske Udgave af 1505 var oplagt paa nye i Kiöbenhavn, ligesom han og S. 175 taler om Agricolas Svenske Oversættelse af denne Söeret som om den var udkommen i Stockholm 1549, da den dog ikkun existerer i Haandskrift og som saadant afbenyttedes af Hadorph ved hans Oversættelse,

*) See: de historia legum maritimarum medii ævi celeberrimarum Diss. inaug. qvam scripsit *Elardus Meyer* Gottingæ 1824. 4. §. 30 p. 59.

Denne Forskiel kommer deraf at tvende Artikler som findes i den Kiöbenhavnske, nemlig Art. 7 og Art. 11 savnes i den Hollandske Oversættelse. Begge disse Artikler handler om Godses Udkastning i Havsnöd, og navnlig om det udkastede og det beholdne Godses Vurdering *). Endvidere svare Art. 13 til 36 til Art. 15 til 39 i den Kiöbenhavnske. Artiklerne 37 til 70 i den Hollandske stemme med Hoved-Udgavens Art. 40 til 64, fordi disse Artikler ere i sidstmeldte Udgave tildeels meget större end i hiin. Endelig svare de currente Udgavers og Oversættelsernes Art. 71 og 72 til den ældste Udgaves Art. 65 og 66. Imidlertid bestaaer Forskiellen ikke blot i Inddeelingen, men og i Indholden; thi foruden den formeldte ere der fleere mær-

---

som han selv vedgaaer i Fortalen. Iblandt Udgaverne paa Hollandsk savnes hos v. Kamptz en af 1588 trykt i Amsterdam hos Cornelis Claeszoon i 8vo der haves paa Universitets Bibliotheket, og som torde være meget sielden. Den er og mærkelig derved, at enhver Artikel i Söeretten inscriberes ved Belieuinghe til Ex. die VII. Belieuinghe. Ei heller anföres A. Verwers Udgave, uagtet den tre Gange er optrykt i hans Nederlants Seerechten under Titel: Die gemeene Costumen van der See meest doorgaents genoemdt Wisbuische See-Rechten. Af denne Söerets Oversættelse paa Höitydsk anföres blot Engelbrechts, men ikke Marquards meget ældre i hans Værk de jure mercatorum 1662. fol.

*) Begge disse vigtige Artikler savnes i den gamle danske Oversættelse af 1545, hvilket er et afgiörende Beviis for at den ikke er forfattet efter editio princeps af 1505, men efter en Lybsk Udgave af denne Lov, formodentlig fordi da allerede hiin Udgave var meget vanskelig at overkomme.

kelige Afvigelser i Bestemmelserne, og snart er noget tilföiet, snart udeladt.

Denne A. Verwers Paastand fortiener en saa meget omhyggeligere Prövelse, som den ei allene er bleven bifaldet af Engelbrecht*) og fleere Lærde i Udlandet, men ogsaa af Udgiveren af den gamle danske Oversættelse af Söeretten i dansk Magazin**).

Det er vel mueligt at Art. 13 til 36 og fölgende i de currente Udgaver og Oversættelser og Art. 15 til 39 i den gamle Kiöbenhavnske ikke ere saa gamle som de foregaaende; thi denne Söerets Artikler ere blevne fra Tid til Tid forögede, naar Söevæsenets Trang krævede saadant Tillæg. Deres Overeensstemmelse med den Oleronske Söeret er i Öine faldende, hvorfor *Cleirac* i sit berömte Værk har paastaaet at disse Artikler saavelsom de fölgende vare laante af samme***); hvorimod de der ere ivrige

*) See Engelbrechts Einleitung til hans corpus juris nautici S. XII.

**) See nye dansk Magazin 1 B. 9 H. S. 257. 258. Beklageligt er det at den Historie af den Visbyeske Söeret, hvilken lovedes i det gamle danske Magazin V. S. 226 aldrig er udkommen, især dersom en Mand som Luxdorph eller J. Langebek havde udarbeidet den.

***) Us et coustumes de la mer á Bourdeaux 1661 (ed. revue par l'Auteur) hvor i den franske Oversættelse af den Visbyeske Söeret anmærkes ligefra den 12te Art. p. 168 (kvilken A. Verwer dog anseer for ægte Visbyesk) paavises enhver dertil nogenledes corresponderende Art. i Iugemens d'Oleron, hvorfra den skal være laant, ligesom han og i Noterne til jugemens d'Oleron udförlig söger at dokumentere dette. Dog bör det ikke forstaaes om nogen bogstavelig Udskrivning.

for den Visbyeske Sörets Alders Ære, omvendt foregive at den Oleronske Söeret har taget dem af den Visbyeske*). Jeg har allerede tilforn yttret at jeg anseer den Visbyeske Söeret for yngere end den Oleronske, hvilket baade ved historiske Data og Lovens indvortes Kiendemærker kan godtgiöres, og jeg maa derfor ansee Cleiracs Paastand for bedst grundet, endskiöndt ikke alle de Argumenter han bruger, udholde Pröven.

A. Verwer har den Hoved-Grund for at vindicere Byen Damme denne Ære, at han har funden et Haandskrift, som han kalder gammelt, men som dog efter det jeg nærmere skal vise ikke kan tillægges nogen synderlig Alder, i hvilket de nævnte Artikler inscriberes med de Ord: "Dit syn die Vonnissen (Domme) van den Waterregte ten Damme in Vlaendern." Ved nöiere Undersögelse finder man, at disse Artikler, der tillægges Staden Damme, nöie svare til den Vestcappelske Söeret og under dette Navn længe have været bekiendte. Derfor foregiver ogsaa Verwer at Byen Vestcappel i Seeland havde optaget den fra Staden Damme, og at den derefter havde forplantet sig til andre Nordhollandske Stæder**). Men af en saadan Inscription kan intet

*) Henr. Kuricke jus maritimum Hans. i Heineccii script. de jur nautico Halæ 1740. saa og Lange i hans introductio in notitiam legum nauticarum Lubecæ 1713 ed. 2da 1728. 4. c. V. p. 38. Langebeck i Anm. til das hamb. Schiff- u. Seerecht Hamb. 1727 (og oftere). Jvfr. Dr. Meyers Diss. p. 57. 58. hvor disse Steder ere citerede.

**) See hans Fortale S. VIII. og i selve Texten S. 5. Anm. Om Vestkappeln tilstaaer Verwer at den först har begyndt at bruge denne Söeret henved Aaret 1500.

sluttes med Sikkerhed, thi naar en Bye havde optaget en fremmed Söeret, saa kaldte den ofte Söerretten efter sig selv. Saaledes kaldte jo Vestcappeln den Söeret, den efter hans Formening har faaet fra Staden Damme, ikke den Dammeske, men den Vestcappelske. Formeldte Inscription betyder efter min Formening ikke andet end: de Artikler, som der i Staden Damme i Söesager dömmes efter; thi Damme var ingen Söestad, men drev sin Handel ved Hielp af Söehavnen *ter Sluys*; hvorfor heller ikke Damme noget Sted nævnes i de omspurgte Artikler, men derimod *Sluys*, men i Damme fandtes uden Tvivl et Tribunal, der dömte i deslige Sager. Læser man dernæst disse Artikler med Opmærksomhed, saa vil det skiönnes, at de umueligt kunne have den Oprindelse A. Verwer tilskriver dem; thi om Sluys tales der heelt igiennem som om et fremmed Sted. Strax den 13de Art. lyder saaledes hos selve Verwer og i andre hollandske Udgaver: "dat Schip seilt vandaer, ende is bevragtet te seilen in *vreemde Landen*, ende komet ter Sluise, te Bordeeus (Bourdeaux), te Rochelle, te Lissebon of anders waer: die Schipper en mag dat Schip niet verkoopen: hy en hebbe oirlof vanden genen dien dat Schip toekomet o. s. v." Det er aabenbart at det antages i denne Artikel at Rhederne af Skibet ikke boe i Staden Damme, og at Skibet blot hændelsesviis paa sin Reise kommer til Sluys, men denne Forudsætning vilde være aldeles upassende, dersom disse Artikler virkelig vare forfattede i Byen Damme, thi da vilde naar Sluys skulde omtales, det hede: i vor Havn Sluys. I den Visbyeske Söeret nævnes derfor ikke Visbye paa et eeneste Sted i selve Artiklerne. Ei heller nævnes Oleron nogensteds i den Oleronske Söeret. Men

i disse Artikler nævnes ter Sluys idelig og stedse som en fremmed og Concipienterne af Artiklerne aldeles uvedkommende Bye. Naar det hedder i den 23de Art. (den 25de i den Kiöbenhavnke): "Et Skib er til *Sluiss eller andensteds* for at lade Viin." ("Een schip dat is ter Sluise oft anderowaer em weyn te laden" hos A. Verwer) saa taler dette bestemt imod A. Verwers Foregivende, thi efterat Staden Damme var bleven i Aar 1331 (jvfr. Verwers Fortale S. IV) et stort Oplagssted for fransk Viin, som dog gierne hentedes i Rochelle, saa kunde der ikkun tales om denne Viinhandel i disse Artikler, forudsat at de vare oprindelig Dammeske, forsaavidt Damme lod dem hente fra Rochelle eller Bourdeaux, eller forsaavidt de udskibedes fra Sluys som Dammes Havn for at bringes til et fremmed Sted til Salg; men i sidste Tilfælde, som aabenbar er det der i denne Artikel haves for Öie, hvad betyder da Tillægget: "eller andensteds"? Men saa upassende som det under denne Forudsætning vilde være, saa passende er det derimod naar det er Visbyeske Kiöbmænd der fastsætte: hvad enten vi lade Viin lade i Sluys som det nærmeste Sted for os eller vi vilde hente det umiddelbar fra Frankrig o. s. v. Hertil kommer, at hverken Damme eller Sluys have drevet en aktiv Söehandel, og allermindst en Fragthandel, men en passiv og ikke desto mindre tales der heelt igiennem om aktiv og Fragthandel. Fortolkningen af den 25de Art. (27de i den Kiöbenhavnske) vil falde en Forsvarer af A. Verwers Mening ligesaa vanskelig som den bliver simpel og naturlig for den der antager den modsatte. Endvidere taler Sproget imod A. Verwers Paastand, thi der forekomme Udtryk, som ikke ere enten Hol-

landske eller Flamske, men röbe en Nordisk Oprindelse. Hertil regner jeg iblandt andet "lædsage" saasom i den 36 Art. (38): "Een Knape is lædsage van eenen Scheepe," hvilket Ords Forklaring derfor sætter A. Verwer i synlig Forlegenhed og dog mislykkes ham (l. c. p. 22 not.), hvorimod det ikke er andet end det danske "Ledsager" saaledes som det og gives i den gamle danske Oversættelse (nyt dansk Mag. I. S. 275) *).

Den Indvending at i al Fald disse Artikler ikke kunne være en flamsk Original, men skyldtes de franske jugemens d'Oleron, gaaer A. Verwer rask i Möde ved at paastaae at disse franske Vedtægter havde öst af denne flamske Kilde. Men de historiske Data, han selv har samlet, om Staden Dammes og ter Sluises Opkomst fælde ham. Thi selv har han anmærket at Damme (som jeg nys bemærkede) först blev Oplagssted for fransk Viinhandel i Aaret 1331, men da vare allerede disse Artikler for længe siden til, thi man veed at en Gienpart af disse jugemens d'Oleron blev forfattet til Brug for Staden Rouen allerede 1266, hvoraf flyder at de Oleronske Vedtægter maa i det mindste være nogle Aar ældere. Et andet Datum herfor kan

*) Foruden at "age" vel er et frisisk Ord men ikke forekommer i den Betydning som her, saa foregiver han at "læd" paa frisisk er "Loots," men om dette end var rigtigt saa burde Ordet snarere udledes af det Flamske end Frisiske, saasnart Söeloven var forfattet i en flamsk Bye. Det samme Ord "Lædsage" forekommer og to Gange i den 61 Art. i ed. princeps som hos Verwer i den dertil svarende Artikel 60 er bleven til Lootsman; i den gl. danske Oversættelse læses: "Ledsager." Det torde og paa en Tid Lodsvæsenet endnu ikke var almindelig indfört snarere være "en bekiendt Mand."

hentes fra den 25de Art. i jugemens d'Oleron, thi da her tales i de haardeste Udtryk imod de Misbrug der herskede paa den Tid i hine franske Egne ved at udplyndre de Skibbrudne, hvilket herefter forbydes og staaer, som det synes, i nöie Forbindelse med en Forordning af Kong Henrik den 3die af England fra 1228 der navnlig skulde gielde i Poitou, Öen Oleron og Gascogne (sive in costera maris Anglici, sive in costera Pictaviæ sive in costera insulæ *Oleronis*, sive in costera Vasconiæ) *), saa er man nok beföiet til at ansætte Affattelsen af coustumes d'Oleron eller under Forudsætning af en successiv Affattelse af denne Deel deraf ved Aaret 1226 eller kort derefter.

Men uagtet det maa tilstaaes, at Staden Damme ikke kan have givet Oleron sin Söeret, men vel kan have faaet den herfra, saa var det dog mueligt at Kiöbmændene og de Söefarende i Visbye kunde endda have faaet denne Oleronske Söeret igiennem den Flamske Bye Damme. Det er og denne Forklaringsmaade saavel Engelbrecht**), som Udgiveren af den gamle

*) Denne Forordning findes aftrykt i Cleiracs Commentair til de Oleronske Vedtægter s. Us et Coustumes de la mer p. 97-98. Der nævnes og i Slutningen af Forordningen adskillige franske Herrer som Vidner. Engelbrecht har ligeledes meddeelt den l. c. S. 67. K. Henric IIdens Forordn. fra 1174 (Rymeri foedd. I. p. 12) om samme Gienstand synes allene at have angaaet Engeland.

**) Engelbrecht forfalder i en besynderlig Modsigelse med sig selv, thi efterat have bifaldet A. Verwers Meening (Einl. S. XII.) kommer han til at tale om den *Vestcappelske* Söeret og om den siger han efterat have bemærket Overeensstemmelsen af denne med Art. 13-37 i den Visbyeske Söeret, at den ikke kan ansees for en særskilt Söeret, men blot for en frie Oversættelse af den Visbyeske. (ib. S. XIV.) Men den ~~tcappeAselske og Dameskem~~ Vestcappelske og Damske Söeret er jo eet.

danske Oversættelse i dansk Magazin og nyelig Hr. Dr. E. Meyer have anbefalet. Den er aabenbar blot udtænkt for om mueligt herved at redde A. Verwers Hypothes. Var det en afgiort Sag at Hanseater og Nordboer der drev Handelen fra Visbye aldrig vare komne videre end til den Flamske og Hollandske Kyst, saa var der rimelig Grund til at bifalde den, men dette er saa langt fra, at vi tvertimod bestemt vide at de seglede igiennem Canalen og langs den franske og spanske Kyst til Italien, for at hente saavel det sydlige Europas som de Orientalske Varer der kom over Constantinopel eller Alexandrian derhen og bringe disse derfra til Norden, hvorimod de afsatte Nordens Varer i hine Egne. Hvad skulde da vel bevæge dem til at hente den Oleronske Söeret fra Staden Damme, naar de kunde hente den umiddelbar fra Frankrig eller i al Fald fra England *). Hertil kommer at den Oleronske Söeret er bleven bearbeidet efter Hanseaternes og Östfarernes Tarv saaledes som den haves i den Visbyeske Söeret, men ikke efter Flamingernes, saaledes som der vilde være skeet hvis disse först havde adopteret den og derefter overleveret den til de Staden Visbye sögende Söefarende, som jeg troer fuldelig at have godtgiort i det foregaaende. Den Meening lod sig derfor bedre forsvare at Staden Damme har faaet den Oleronske Söelov fra den gamle blomstrende Stad Visbye end den modsatte **).

*) Jvfr. min Juridiske Encyclopædie S. 478 Anm.

**) Engelbrecht har for ikke at giöre denne Deel af den Visbyeske Söeret altfor ung beraabt sig paa, at Staden Damme allerede var opbygt ved Aaret 1170 eller 1180. Denne Efterretning, som han

Hvad den *sidste* Afdeeling i den Visbyeske Söeret angaaer, som efter A. Verwers Paastand skal være laant af den Nordhollandske eller rettere Amsterdamske Söelov, da er det sandt at der i selve den Visbyeske Söeret tilkiendegives at det er et seenere Tillæg, men det er saa langt fra at her yttres, at det skulde være laant fra fremmed Ret, at der tvertimod siges at det er bleven til ved Kiöbmændenes og Skibsfolkenes frie Overeenskomst (see Art. 40 i den gamle Kiöbenhavnske Udgave og Art. 37 i de currente Udgaver). Den Hollandske Oversættelse siger det samme. Ikkun A. Verwer har fundet for godt at tilföie "tot Amsterdam" som om Foreningen var sluttet der, beraabende sig paa, for at forsvare denne Frihed, at han havde fundet det saaledes i et Haandskrift og yttrende, at dette Tillæg var med Flid bleven udeladt i den Kiöbenhavnske Udgave. Men han er ærlig nok selv at tilföie, at han har fundet et andet Haandskrift tilhörende Byen Enkhuisen, hvori paa Ti-

---

har tagen af A. Verwer, kan være rigtig. Men derved er intet vundet. Thi den Gang og længe efter drev Staden ikkun Landhandel. Den begyndte först at drive tillige Söehandel da den fik Havnen Sluys, men om denne siger Verwer sammesteds at den nævnes förste Gang i Aaret 1296; denne Havn blev endda stærkest besögt i Midten af 15de Aarhundrede, thi i Aaret 1468 bemærker samme Forf. at man saae her henved 150 Skibe paa eengang. (s. hans Fort. i Udg. af 1730 p. 4). Naar man nu hertil lægger det jeg alt har erindret, at der i den Visbyeske Söeret ikke tales om Staden Damme men om Sluys saa og det om dens sildige Deeltagelse i den franske Viinhandel ovenfor anmærkede, saa seer man let hvor ugrundet Engelbrechts Meening er.

telen stod "tot Enkhuisen" og ikke Amsterdam, saa og at der i de Artikler i Söeretten hvor Amsterdam nævnes, var sat Enkhuisen isteden, hvorved det heele Argument bortfalder; thi deraf er det klart at vedkommende Afskriver har sat paa Titelen Stedets Navn, ingenlunde med Hensyn til hvor denne Söelov var forfattet, men hvor den er antagen eller indfört. Saa klar som denne Slutning end er, saa slutter dog A. Verwer fuld af patriotisk Fordom intet andet heraf, end at disse Artikler maa have været den gieldende Söeret i heele Hollands Nord-Qvarteer, mueligt ogsaa i Friesland *).

---

*) Denne Fordoms Aand er saa i Öine faldende for enhver Læser af Verwers Dedication til Borgemesterne i Amsterdam, hans Fortale og heele Skrift, hvor han overalt yttrer sin Harme over at den oprindelig flamske (som han jevnlig kalder Sydhollandske) og Nordhollandske Ret er forglemt, at det er ubegribeligt at det ikke har frapperet Hr. Dr. *E. Meyer*, som og de Grundes Svaghed, hvorpaa heele Beviiset for hans Paastand er stöttet, men denne siger tvertimod at Verwer var nödt (coactus) til at antage at den störste Deel af den saakaldte Visbyeske Söeret var deels flamsk, og deels hollandsk Diss. cit. p. 17). Sidstnævnte Forfatter taler og om *fleere* Haandskrifter (l. c. p. 681) Verwer skulde have paaberaabt sig som Hiemmel for at disse Artikler vare forfattede i Amsterdam, men han selv taler kun om eet, hvilket han characteriserer ved det gamle (oude) (p. 5. l. c.) Men naar man lægger Mærke til at der i dette Haandskrift tales i Art. 20, der svarer til den 66 Art. i den Visbyeske (A. Verwers Udgave S. 34) om Marsdiep, hvilket först ved Aaret 1400 dannede sig ved Vandets Giennembrud, som han selv melder i Fortalen S. IX., saa skiönnes at dette foregivne gamle Haandskrift ikke kan være ældre end fra 15de Aarhundrede, hvorfor enten A. Verwer ikke har forstaaet sig paa at vurdere et Haandskrifts

Seer man dernæst paa Indholden, saa er det saa langt fra, at den skulde bestyrke Verwers Paastand, at den tvertimod afgiver afgiörende Beviser for det Modsatte. Ja! dersom at det var nok for at afgiöre disse Artiklers Hollandske Herkomst, at her forekommer Navnene Amsterdam, Vlie, Marsdiep, saa vilde Sagen let blive afgiort til Fordeel for A. Verwers Paastand. Men Enhver indseer, at fremmede Stæders eller Farvandes Benævnelse i en Söeret ved een eller anden Leilighed ikke kan være et Beviis for at den ogsaa er forfattet i det Land som saaledes forekommer, og at tvertimod alt maae beroe paa i hvilken Forbindelse de nævnes. Nu sees ved at læse Artiklerne at Holland og Amsterdam især i alle disse Artiklers Dispositioner spiller en passiv Rolle; ikke et eeneste Sted vækker Formodning om at et eller andet af de Skibe der hörte hiemme, eller at nogen Handels-Expedition derfra var udgaaet, hvilket dog nödvendigviis maatte finde Sted, dersom Verwers Foregivende om disse Artiklers Hollandske Oprindelse var grundet. Den med Hensyn til den anden Afdeling giorte Bemærkning at Ordet "andensteds" tilföies Staden Damme, viser at Byens Navn staaer her blot exempelviis, og ikke af Nödvendighed, det gielder og med Hensyn til den nu omhandlede tredie Afdeling, hvor saavel i den 39te som i den 40de, 48de 49 Art. og 50 Art. det heder: "et Skib seiler (eller farer) fra Amsterdam eller andensteds" *), som jo ikke kunde være pas-

---

Ælde, eller med Hensyn til sit Omdömme ikke været saa ærlig som det er en Skribents Pligt.

*) Herved maa bemærkes, at i den 42de Art. i den Kiöbenhavnske Udgave, der svarer til den 39 i de currente, læses: "van Amsterdam

sende, dersom denne Söeret var forfattet i Amsterdam. Den 51 Art. forudsætter at Skibet seiler omkring Skagen for at söge Norge. Det er aabenbart at denne Vei ikke passer sig for et Skib der gaaer fra Amsterdam eller andet Hollandsk Skib til Norge, men derimod for den Vei som Skibe gaaende fra Visbye maa tage. Den 53de Art. giendriver denne Forudsætning fuldkommen; thi her antages, at et Skib der har ladet i Skaane, seiler ad Flandern som til sit Marked, men af Nödssag maa söge Amsterdam, hvilken Nöd Skipperne ere pligtige at besværge.

Ei heller kan der angives nogen fornuftig Grund, hvorfor Amsterdammerne eller Nordhollænderne skulde forfatte en Söeret, der indeholdt ingen Bestemmelser om den Handel der da virkelig förtes, nemlig med Engelland og Frankrig, men derimod lutter Bestemmelser angaaende en Handel med Östersöen, hvilken den Gang da denne Söeret samledes, förtes paa en aldeles passiv Maade fra Hollændernes Side; (thi det er bekiendt af Historien, at det var först under Kong Christian den Anden at Hollænderne begunstigede af denne Konge begyndte at tage virksom Deel i den Östersöiske Handel, men den Visbyeske Söeret var allerede trykt under hans Faders Regiering. A. Verwer, der uden Tvivl hemmelig har fölt alt dette, har været klog nok til ikke at beröre denne Streng. Derimod har Dr. E. Meyer nyelig villet paatage sig at forklare dette derved, at

---

efte van der Vere (en Havn paa Öen Walchern), efte van andere Steden", og i den 49de Art. i den Kiöbenhavnske, der svarer til den 48de i de andre, nævnes ikke Amsterdam, men der læses isteden derfor "fraa Danske" (d. e. fra Dantzig).

disse Fremmede naar de kom til Amsterdam, og Tvistigheder opstod imellem dem selv eller med Indbyggerne, der da kunde haves en billig Lov som Domstolene kunde fölge*). Men foruden at det er uden Exempel, at nogen Regiering skulde tænke paa at lade affatte en heel Lovgivning, der blot skulde gielde for Fremmede, uden engang hertil af disse at være opfordret, saa vilde et saadant Foretagende være end synderligere, naar Landet selv trængte til en saadan Lov, og der ikke blev sörget for at afhielpe denne Mangel. Ei heller giver Lovens Indhold i mindste Maade saadant tilkiende, thi den taler blot om de Forhold, i hvilke Rederne, Kiöbmændene, Skipperne og Skibsfolkene maatte komme til hinanden, men fastsætter derimod intet angaaende de Tvistigheder, der maatte opkomme imellem fornævnte og Borgerne i Amsterdam eller Indbyggerne i Nordholland, ei heller indeholder den noget angaaende Processens Form i saadant Tilfælde, hvilket dog snarest burde have været Gienstand for saadan Lovgivnings Forskrifter, dersom det af Hr. Dr. Meyer opgivne, skulde virkelig have været Lovgivningens Formaal, thi Stridigheder imellem dem selv have fremmede Söefarende endnu langt mindre i Middelalderen end nu underkastet frivillig det Lands Domstoles Afgiörelse, som de for Handelens Skyld besögte.

Der er altsaa ingen skiellig Grund til at ansee den Angivelse, som den Visbyeske Söeret selv indeholder, nemlig at Kiöbmændene og Skibsfolkene havde forfattet den i den samme Stad, fra hvilken denne Söeret bærer sit Navn, nemlig i Visbye, skulde være falsk eller forfalsket. Dette bestyrkes og derved at Visbye var længe de Östersöiske Söefarendes almindelige

*) See E. Meyers Diss. cit. især p. 65 og 66. cfr. p. 74 og 71.

Samlingssted, hvor alle Foreninger der vedkom fælles Vel, bleve sluttede. Dette viser et Dokument udstædt i Visbye 1287 paa Johannis Baptistæ Dag, hvilket Suhm har ladet trykke efter Originalen der giemmes i Arkivet i Riga (Danm. Hist. XI. S. 867-869), og som indeholder flere humane Bestemmelser angaaende skibbrudent Gods, hvorom alle disse forskiellige Byers og Steders Kiöbmænd vare blevne eenige*), saa og om den Procesmaade, der skulde iagttages, naar der i nogen af disse Byer eller Steder fandtes saadant Gods og især naar Byen selv endog skulde have tilladt at der dreves nogen Slags Handel hermed og den Straf herfor skulde paalægges.

Det skulde og være uforklarligt hvorledes at Hollænderne skulde ikke have kiendt sig ved deres egen Ret, men have desuagtet anseet saavel den anden som denne tredie og sidste Deel som reen Visbyesk og optaget den som fremmed, ikke som indenlandsk. Herom haves endog en egen Erklæring af den Hollandske Overret fra den 12te Januar 1570, hvori de sige at man i Söesager deels rettede sig efter Söe-Ordinantserne af Keiser Carl V. og Kong Philip, deels efter den Visbyeske Söeret, som var i Brug i Holland (ende eensdeels na den Waterregte van *Wisbui*, in gewoonte ende observantie wesende)**). Dette har

*) Notum sit igitur presentibus et futuris, qvod ex unanimi consensu et voluntate omnium mercatorum diversarum civitatum et locorum terram *Gotland* freqventantium qvedam *arbitrationes* facte sunt in hunc modum (l. c. p. 867).

**) A. Verwers Fortale S. XIII hvor Verwer laster meget denne Overret for saadan Tilstaaelse.

ikke kunnet undgaae Verwers Opmærksomhed, men han vil forklare det af den Kiöbenhavnske Bogtrykkers (v. Ghemens) Forseelse, som skulde have forplantet sig til de andre Udgaver, hvilke han urettelig anseer blot for Eftertryk af hiin, men Enhver indseer at den Hollandske Oversætter jo snart maatte blive opmærksom paa en saadan i Öine faldende Feil, og skulde han endog have overseet dette, saa kunde det ikke, som meldt, blive ubemærket af de Hollandske Kiöbmænd og Söefarende og især af Domstolene.

Da imidlertid det ikke bör nægtes at der har existeret saadanne særskilte Haandskrifter, saavel under Titel af "van Dammeske eller Sydhollandske," som under Navn af "Amsterdamske eller Nordhollandske Vonnissen eller Coustumen," saa kunde man spörge, hvad der maatte have givet Anledning til saadanne Udskrifter af en enkelt Deel af den Visbyeske Söeret? Svaret er efter mine Tanker ikke vanskeligt. Det maatte nemlig interessere Staden Damme, at have en Udskrift af de Söe-Vedtægter, som Östfarerne rettede sig efter, saasnart disse begyndte at drive en stærk Handel paa deres Havn og som just nærmest vare affattede med Hensyn til denne Handelsvei. Lige Motiv havde Kiöbmændene i Amsterdam og andre Nordhollandske Stæder til at forskaffe sig i en senere Tidsperiode en Udskrift af den tredie og sidste Deel af den Visbyeske Söeret, der vedkom dem især.

Men de Nederlandske Kiöbmænd og Söefarende synes meget vel at have vidst Beskeed om Maaden, paa hvilken de vare komne i Besiddelse af disse Stykker af Söeretten, indtil omsider A. Verwer af misforstaaet Patriotisme faldt paa at vindicere dem Autorsret til samme. Men denne Vindication, hvor

smigrende den end maatte være for Nederlændernes Forfængelighed, har dog ikke vundet nogen Indgang i Holland, hvorfor endog een for sin Correction berömt, ikke længe derefter udkommen Udgave af den Hollandske Oversættelse af den omtalte Söeret, (nemlig Amsterdam 1740 by Cornelis van de Stolk 4to) förer Titel af "dat hoogste ende oudtste Gotlandtsche Waterrecht, dat de ghemeene Kooplieden ende Schippers geordineret ende gemaeckt hebben tot Wisbuy" o. s. v. uden i mindste Maade at agte paa A. Verwers Hypothes eller den af ham angivne herpaa grundede Inddeeling af denne Söeret. Det er derfor sært, at da man i A. Verwers eget Födeland saavelsom i Frankrig og Engelland har anseet denne Paastand som en af Patriotisme vildledt Phantasies Foster, nogle tydske Forfattere have optaget den med Bifald og sögt at give den et Skin af Rimelighed.

Imidlertid erkiendtes af A. Verwer de tolv förste Artikler for at være ægte ældgamle Visbyeske, og formeente han endog, at de vare ældere end de dertil svarende i det Barcelloniske Söeconsulat, og at disse derfor efter hans Forklaring maatte være laante af hine *), men selv denne Ære have nogle nye

*) A. Verwer i Nederlands Zeerechten p. 42-45 antager dette især paa Grund af at en Svensk Reisende havde ladet ham see et Haandskrift paa Svensk med Paategning: descripsi Romæ Ao Dni 1522 frater P. M. som förte Titel: hæc sunt veteres leges nauticæ Gothlandiæ inventæ Romæ Ao 1522, thi i dette svarede en stor Deel af Artiklerne efter Verwers Sammenligning til det ægte Söeconsulat, hvilket han söger at bestyrke ved at meddele Overskrifterne af Capitlerne paa Svensk, som de fandtes i formeldte Haand-

tydske Forfattere, men især den titnævnte E. Meyer sögt at beröve samme, og derimod erklæret den for en Udskrift af den Lybske Ret, saa at efter denne Anskuelse den berömte Visbyeske Söeret ikke skulde være andet end en Compilation af tre forskiellige fremmede Söeretter, hvorfor Dr. Meyer og deeler den i tre Hoveddeele af hvilke den förste kaldes den *Lybske* (pars Lubecensis), den anden den *Dammeske* (pars Dammensis) og den tredie den *Amsterdamske* (pars Amstelodamensis *).

De Grunde, med hvilke E. Meyer söger at understötte den förste Deel af den Visbyeske Söerets Lybske Oprindelse

---

skrift og sætte de dertil svarende i Söeconsulatet ved Siden (S. 46-53). Rimeligviis er den rette Sammenhæng denne, at en Svensk der har fundet et Haandskrift af Söeconsulatet har beskiæftiget sig med at oversætte dette i sit Modersmaal og at en Svensk Monk der fandt Oversættelsen i Rom i Aaret 1522 har taget en Udskrift deraf, og af eget Hoved sat den Titel derpaa: veteres leges nauticæ Gothlandiæ, da han maaskee ikke havde hört til nogen anden Söeret end den Gothlandske; men paa en af en uvidende Svensk Monk forfattet Titel at bygge en heel nye Hypothes, der strider imod alle de Data, vi ellers have, lader sig ikke giöre. E. Meyer giör dette endnu vidunderligere ved at sige at Haandskriftet var in lingua "Suevica" d. e. paa Svabisk, men af flere Steder i hans Diss. seer man, at han ved Suevi d. e. Schwaber forstaaer Sueci, Svenske. (Diss. cit. p. 29 not. 35).

*) De historia legum maritimarum medii ævi celeberrimarum Gottingæ 1824. p. 60. 61. Dette udförer han herpaa nöiere ved enhver af de tre Afdeelinger.

synes ikke betydelige. I den ældste Lybske Ret findes lidet eller intet Söeretten vedkommende. I nyere Codices findes meere og i de nyeste meest, men det er just i de nyeste at der efter Hr. Dr. Meiers egen Tilstaaelse, findes saadan Overeensstemmelse *), hvilket vel taler imod, men ikke for at den Lybske Ret skulde være Kilden. Han beraaber sig dernæst paa, at der i Artiklerne nævnes: "Heringvig," og "Travemynde," og "Traven" (Art. 6. 8). Men imod dette Argument gielder den samme Indvending, som jeg för har fremfört imod A. Verwer. Det hedder nemlig i den 6te Art.: "Naar en Skipper ligger rede at seile paa Heringvigen eller ved Travemynde," ikke fra Heringvig o. s. v. som det vilde hede, dersom det var oprindelig en lybsk Ret; dernæst læses desforuden i den gamle danske Oversættelse: "eller andensteds," hvoraf vilde flyde at de förstnævnte Steder blot exempelviis anföres. Den ottende Artikel taler om Skibsfart i Traven ved Hielp af en den rette Eier fratagen Pram i Almindelighed, men da dette Ran kunde begaaes ligesaavel af en Fremmed som af en lybsk Skipper, kan det ikke anföres hverken for den eene eller anden Paastand. Dr. Meyer urgerer dernæst paa, at Dispositionerne ere affattede i en Tone, hvilken ikke vilde passe sig for Fremmede, men allene for den lybske Övrighed til deres Undergivne. Men dette Argument, der synes meest betydeligt, taber sin Kraft, naar erindres, at de i Visbye forenede Deputerede udövede en uindskrænket Myndighed i

*) Jvfr. Sammenstillelsen af den Lybske Ret efter de af Henr. Brokes i Appendix til hans selectæ Obss. forenses bekiendtgiorte tre Codd. med den Visbyeske Söeret i ovenfor citerede Diss. p. 62.

Handels Anliggender over alle de Stæder og Lande som de mödte for, og iblandt disse var Lybek den fornemste. Det forhen (S. 265) af mig anförte Dokument fra 1287 beviser dette, thi der fastsættes endog Straf for enhver til Foreningen hörende Bye, der handlede mod Vedtægten, men for Byen Reval i Særdeleshed, dersom den ikke inden en vis bestemt Tid underkastede sig det de övrige vare blevne eenige om *).

Maaden, paa hvilken disse formentlig lybske Artikler efter Dr. Meier skulde være tilföiede den Visbyeske Söeret, giör denne heele Hypothes end urimeligere. Han antager nemlig at en lybsk Skriver i Visbye (thi, siger han, alle Skrivere ved Corporationen maatte nödvendigviis være Lybske Borgere, hvorfor intet andet Beviis fremföres (p. 73), end at dette var Tilfældet i Novogrod)

*) Item qvecunque civitas presumtiose prohibitiones seu *arbitria* prelibata non servaverit, illa de consortio seu consodalitate mercatorum in omnibus locis et viis penitus ejicietur, nisi ita evenerit, qvod injustitiam mercatoribus factam reformaverit, et suos cives suspectos ad restituenda bona empta seu vendita suo vero possessori compellat, salva niholominus emenda superius expressa (sc. XX. marcarum) qva mercatores carere nolunt, qvando talis civitas resipiscens cum omni jure premissa compleverit, per hoc potest gratiam mercatorum et libertatem adipisci. Qvia vero *civitas Revaliensis* suprascriptis omnibus se renuens conformari, videtur qvod ipsam se traxerit in causam memoratam, tamen cives Revalienses usque ad instans festum beati Johannis Baptiste habebunt inducias, ut premissa omnia tanto propensius studeant adinplere, sed si medio tempore non satisfecerint, - - - extunc a consortio mercatorum erunt omnino segregati. (See Dokumentet hos Suhm XI. S. 868).

og at denne havde af Forkierlighed for sin Födebye sat disse Artikler foran Visbyes Söeret, og ligeledes endt den med et Par Artikler, tagne af samme; thi ogsaa den 71 og 72de Artikel ere efter hans Paastand laante af samme Kilde. Enhver skiönner at saadant Bedragerie var uudförligt, thi Kiöbmændene og de Söefarende maatte dog kiende saa meget til den Ret, de handlede og dömte efter, at de snart maatte blive denne fremmede Tilsætning vaer, og forebygge at Feilen ikke forplantedes videre, hvorimod den findes i alle Haandskrifter, selv de ældste og i alle trykte Udgaver.

Det er saa langt fra at Lybekkerne have tilegnet sig nogen Deel af den Visbyeske Söeret, at saavel Borgerne i Almindelighed som deres störste Retslærere eenstemmig have erkiendt, at den Visbyeske Söeret er Kilden til de Bestemmelser, den lybske Ret indeholder i Söesager. Tvende af Lybeks lærdeste Syndici, Henr. Brokes *) og Dreyer have bevidnet dette. Den Sidstnævnte har först ved Trykken bekiendtgiort Lybeks ældste Söeret, hvilken var aldeles forglemt, og længe ikke meere brugt. Den er fra 1290, men har ikkun faae Bestemmelser der ligne den Visbyeske Söeret **). Dernæst er det et afgiörende Beviis for det modsatte, at den ældste Codex af den lybske Ret (som

*) Henr. Brokes selectæ Obss. forenses. Lubecæ et Altonavii 1765. fol. præf. p. 3. "Priori Codici (Lubecensi) insertum legitur jus Wisbycense -- fons omnis juris nautici, præcipue juris navalis Hanseatici ac speciatim juris Lubecensis nautici."

**) Jvfr. Deyer de inhumano jure naufragii p. 315-324 og derfra indfört i Engelbrechts corpus juris nautici S. 98-102.

Syndicus Brokes har ladet trykke) har kun et Par Artikler Söeretten vedkommende, men derimod tilföies denne som Appendix en Söeret under Navn af den Visbyeske; thi den begynder med Ordene: "Hier begynnet dat Water- efte Seerecht unde is dat oldeste unde hogeste Recht van Wysbuw" og til Slutning af denne Söeret meldes: Hyr endiget sick dat water efte Zeerecht dat de gemeene koopman unde schippers geordineret unde gemaket hebben to Wysbuy dar sick alle manne hyr na richten mach." De omspurgte tolv Artikler ere de förste i denne Söeret *). Naar derimod i de tvende yngere af Brokes ligeledes bekiendtgiorde Codices, men især i den yngste af dem fleere Artikler findes, der svare til Artikler i den Visbyeske Söeret, og derimod denne Söeret er udeladt, saa er dette et nyt Beviis for at de der have redigeret disse Codices, have ved at indföre bemelde Artikler sögt at give samme den fornödne Fuldstændighed i Söesager, og derved giöre den særskildte Brug af den Visbyeske Söeret overflödig, hvilket dog er mislykkedes dem, thi efterat den engang var trykt i Kiöbenhavn, have fleere i Lybek foranstaltede Aftryk godtgiort, at man fremdeles vilde bruge den som Visbyesk i sin oprindelige Form.

Hvad de tvende sidste Artikler angaaer, Art. 71 og 72, da findes de ikke hverken i den Kiöbenhavnske Udgave, og rimeligviis heller ikke i den ældste Lybske. Vist er det at de ikke forekomme i den Brokes har besörget efter en lybsk gammel Haandskrift, og ligesaa lidet i de tvende gode Haandskrifter jeg har havt Leilighed at eftersee her i Kiöben-

*) Brokes l. c. Appendix p. 24 og p. 40.

havn *), hviket synes at vise at det er et Tillæg fra nyere Tider, men som i alle currente Udgaver og Oversættelser er ikke desto mindre bleven optaget.

Af den heele forestaaende Udvikling haaber jeg at det er bleven klart, at saavel den förste som sidste Deel af den Visbyeske Söeret maa ansees for Original, og at ikkun ved den mellemste, den Oleronske er bleven afbenyttet, dog paa en frie

*) Begge disse Haandskrifter nævnes i Forbigaaende i Hr. Prof. Kolderup Rosenvinges Forerindring til sin Udgave af Kong Eriks Siell. Lov S. 44 No. 3 og S. 47 No. 10, fordi enhver af dem findes bag ved en Udskrift af bemeldte Siellandske Retsbog. No. 3123 i 4to for det meeste skrevet paa Pergament, er efter de gamle Zirater og Bogstavernes Characteer at dömme fra 14de Aarhundrede, og nævner ikke desto mindre Vliet og Marsdyp, hvorved A. Verwers Beretning om dens Formation först ved Aar 1400 bliver tvivlsom. Den har 66 Artikler, men som blot angives ved store malede Initialer. Den sidste Art. indeholder en Bestemmelse om naar en Styrmand eller Ledsager (Lots) forhyrer sig til tvende Skippere m. m. Inscriptionen er blot: "Waterrecht." Det andet Haandskrift, nemlig No. 28 iblandt de Arne-Magnæiske i 4to, foræret af Erkebisp Birger til Lunds Stift 1515, er meget yngere, men anbefaler sig ved sine gode Læsemaader. Den har den mærkelige Inscription: "dat rechte waterrecht," hvilke Ord gientages med röde Bogstaver ved de fleste Artiklers Begyndelse. Den ender med samme Art. som den fornævnte, men er inddeelt alene ved Bogstavsmærke og paa foranförte Maade i 52 Artikler. I begge disse Haandskrifter begynder den formeentlig Amsterdamske Ordonnance med Art. 26, hvilket tilkiendegives ved samme Ord som i de sædvanlige Udgaver.

Maade og med de fornödne Transpositioner *). Det Heele torde være bleven fuldfört mod Slutningen af det femtende Aarhundrede om ikke för, paa de tvende sidste Artikler nær, der savnes saavel i de ældere Haandskrifter som i den Kiöbenhavnske Udgave, og i alle dem der ere trykte efter gamle Haandskrifter; disse maa formodentlig först være tilföiede i Begyndelsen af det sextende Aarhundrede, og forfattede ved særdeles Anledning, men hvoraf ikkun den 71de Art. indeholder tildeels en nye Bestemmelse, hvorimod den 72de er en blot Indskierpelse af det den 1ste Artikel allerede havde fastsat.

Uagtet de Hanseatiske Söefarende fornemmelig have havt Deel i den Visbyeske Söerets Affattelse, saa er det dog troeligt at de Nordiske Söefarende, og iblandt disse især de Danske ligeledes have taget virksom Deel deri; thi Handelsforbindelsen med Danmark fremmedes ved den politiske Forening. Det er bekiendt af Historien at Kong Valdemar Atterdag bemægtigede sig Öen Gothland eller som den pleier at kaldes af os Danske Gulland i Aaret 1361 efter nogle Trefninger med Indbyggerne og herpaa indtog Staden Visbye med Storm, hvorfra han bort-

*) Vel har Cleirac antaget at og den sidste Deel af den Visbyeske Söeret er tagen af den Oleronske, men der findes imellem disse tvende Söeretter i denne Deel ikkun en saadan almindelig Lighed, som er en Fölge af at lige Fornödenheder have fremkaldt lignende Forskrifter, men ingen i de blot vilkaarlige Bestemmelser, hvorfor der ingen tilstrækkelig Grund er her at afvige fra det som den Visbyeske Söeret selv ved denne Afdeelings Begyndelse saa udtrykkelig tilkiendegiver.

förte de forefundne mange Skibe, Varer og Kostbarheder, og at dette rige Bytte, som især var Hansestædernes Eiendom, foranledigede en farlig Krig med disse Stæder, og de med dem forbundne fremmede Fyrster. Imidlertid sögte Kong Valdemar at godtgiöre Visbyerne hiint Tab ved ei allene i samme Aar 1361 at stadfæste de Privilegier de för havde, men og ved at tilstaae dem samme Frihed i Danmark og Slesvig som andre hans Undersaattere *). Fra denne Tid var der stedse en levende Handelsforbindelse imellem disse Lande, hvilken den Visbyeske Söeret selv bærer Vidne om **), som tiltog under Dronning Margrethes Tid, efterat hun havde indlöst dette til de tydske Ordensriddere pantsatte Land, og end meeré efterat Kong Erik af Pommern, der havde taget sin Tilflugt derhen da han forlod Riget, afstod det til Kong Christian den förste, hvorpaa det forblev under dansk Herredömme, indtil det ved Freden til Bromsebroe 1645 blev afstaaet til Sverrig. Det er i dette Tidsrum at Visbyes Söeret er bleven redigeret, om ikke heelt, saa dog for en Deel, og at den er bleven indfört i Danmark lige-

*) Jvfr. A. Hvitfelds Krönike I. S. 524. 525. og Suhms Danmarks Hist. XIII. S. 443 - 447.

**) I den 5te Art. nævnes "Skaane" som Ladnings og Lossested, ligeledes i den 53 Art. Skagen nævnes i den 51 Art., og Kiöbenhavn (Kopmanhavn) i den 27 Art. i den Kiöbenhavnske Udgave, der svarer til den 25de i de almindelige; samme Bye nævnes og i H. Brokes Udgave Art 23, men i de almindelige og i den danske Oversættelse læses og Bardeus og te Sluys. Dette tiener til at oplyse hvor forsigtig man bör være ved at argumentere fra Steders Navne i denne Söeret; da man jevnlig har transponeret dem med Hensyn til det Land eller Bye som Afskriften eller Aftrykket nærmest var bestemt for.

som i andre Lande ved Östersöen, ved de Handlendes og Söefarendes frivillige Optagelse, hvorimod den danske ældre Söeret blev aflagt. Det var en naturlig Fölge heraf, at den Kiöbenhavnske Bogtrykker Gotfried v. Ghemen lod den Visbyeske Söeret trykke förend den tryktes paa noget andet Sted i Europa, i samme Aar 1505, i hvilket den Skaanske og Siellandske Lov var udgaaet fra hans Officin. Afsætningen var formedelst denne Söerets almindelige Brug saa stor, at den inden kort Tid ei allene blev udsolgt, men at Exemplarerne endog forsvandt. Det Aftryk der besörgedes i Lybek 1532 havde lige Skiebne. Trangen til en dansk Oversættelse af denne Söeret blev fölelig for de danske Söefarende. Den udkom 1545, men Oversættelsen forfattedes ikke efter den Kiöbenhavnske Udgave; men formodentlig efter den Lybske, hvad enten det nu er skeet, fordi hin da ikke meere kunde overkommes, eller fordi man ved at fölge den sidste, i hvilken fandtes fleere Artikler end i den förste, vilde give den en större Fuldstændighed *). Ogsaa denne er bleven en ligesaa stor Sieldenhed, som den ældste Udgave i Grundsproget. Ligesom det Kongelige danske Selskab havde giort sig fortient ved at lade indföre den Kiöbenhavnske Udgaves Text i sine ældere Samlinger (1750) og ledsage den med nogle Sprogbemærkninger, saa var det ingen ringere Fortieneste af Selskabet at lade denne gamle danske Oversættelse indföre i sine nye Samlinger (1 B. 9 H. S. 259-285) med en kort Indledning og nogle oplysende Anmærkninger, der især

*) Imidlertid afviger den i fleere Henseender fra de almindelige Udgaver. Den har ikkun 65 Artikler der svare nogenledes til den af Brokes besörgede Udgave, men denne tæller ikkun 63 Art.

oplyse Afvigelserne fra Udgaverne af den plattydske Text og den Hollandske Oversættelse *).

Hvad enten man seer paa Maaden paa hvilken denne Söeret er bleven til eller dens Optagelse i de danske Stater, saa er den aldeles autonomisk.

Til Slutningen af denne Undersögelse, som jeg har maattet giöre udförligere end dens Forhold til det egentlige Æmne syntes at tilstæde, dersom jeg skulde kunne overtyde forud Indtagne om Ugrunden af de forskiellige opstillede Hypotheser om den Visbyeske Söerets Oprindelse og Sammensætning, maa jeg endnu bemærke at de Svenskes Paastand at denne Söeret hörte dem til og denne Nations Lærdes Klager over at den gamle Gothiske Grundtext var gaaet tabt ere aldeles ubeföiede. De som efter min Formeening ere nærmest til at reclamere denne Söelov ere de saakaldte tydske Kiöbmænd i Visbye, der fra gammel Tid udgiorde en Corporation, der havde heele Stadens vidtstrakte Handel i deres Hænder og Repræsentanterne af den heele tydske Hanse som sammesteds jevnlig forsamledes som Hovedoplagsstedet for deres hele östersöiske Handel. Dersom disse Vedtægter först bleve samlede i Löbet af det fiortende Aarhundrede er derfor det Plattydske Sprog vist nok Grundsproget, men skulde et andet Sprog være bleven afbenyttet saa har det ingenlunde været det Svio-Gothiske eller Almuens Sprog paa denne Öe, men det latinske.

*) Man trænger höilig til en kritisk Udgave af denne Söeret, hvorved editio princeps, den ældste lybske, den Londonske, H. Brokes's Udgaver, og de bedste Haandskrifter burde jevnföres med hinanden og med de bedste Udgaver af den hollandske Oversættelse, samt med den gamle danske m. m.

I hiin ældste Tidsperiode var Forbindelsen med Sverrig meget lös og Gothland udgiorde en Republik, der blot til Erkiendelse af den Svenske Krones Höihed svarede en ringe Tribut. Den Svenske Skibsfarts og Handels Passivitet under denne heele Periode var saa stor at der ikke synes at have været synderlig Handelsforbindelse imellem dem, hvorfor end ikke een eeneste Svensk Havn eller Provinds nævnes i heele Visbyes Söeret. Men i en seenere Periode, nemlig siden Valdemar Atterdags og hans store Datters Tid stod Gothland paa korte Intervaller nær uafbrudt under dansk Herredömme, Öen bestyredes af danske Lehnsmænd og den danske Regiering tog sig alvorlig af Lovgivningen, som de Svenske ikke havde bekymret sig om, hvorfor det hedder i den Visbyeske Stadsrets Stadfæstelse af Kong Hans, at Indbyggerne ikke havde havt nogen "beskreven Ret" förend nu (Gutha-Lagh S. 93); fleere forskiellige Lovbud hvilke den lærde Schildener har giort sig meget fortient ved at udgive, vidne saavel ved Sprog, som er det danske, som ved Indhold (thi meget af den danske Rets Grundsætninger spores i samme), ligeledes om denne den danske Regierings Omsorg (ib. S. 93-105). Ligesom Fuldförelsen af den Gullandske Söeret er efter alle indvortes Data at slutte först kommen i Stand under den danske Regiering, saa giör det Ovenanförte det sandsynligt at det og er efter den danske Regierings Opfordring den formelige Redaction har fundet Sted. Endelig er det afgiort at denne Söeret er först bleven trykt i Kiöbenhavn og længe förend dens Trykning var indfört i Danmark, hvorimod de Svenske have været ligegyldige mod denne Söeret indtil de ved den Bromsebroeske Fred bleve Eiere af Öen, men da begyndte de paa eengang at ville giöre den til en gammel Svensk Lov.

Upartiske Svenske ville imidlertid tilstaae, at naar hiin Söeret ikke paa Grund af sin oprindelige Affattelse og Sproget skal ansees som Hanseatisk, saa bör den i Fölge det Foranförte betragtes som dansk, men ikke som Svensk Lov; undtagen forsaavidt *Gulland* nu staaer under Svensk Herredömme.

Holberg tillægger Kong *Hans* en Söeret, som skulde være given Aar 1508 paa Grund af at en saadan fandtes i Resens Bibliothek, men da dette Bibliothek er brændt saa er det ikke mueligt med Bestemthed at afgiöre om herfor kunde anföres andet end en Afskrivers Tykke, og af hvilken Beskaffenhed denne Lov i al Fald har været. Da imidlertid baade A. Hvitfeld og Svaning (den saakaldte Rosæfontanus) saavelsom Pontanus tie herom i Kong Hanses Historie, saa er det ikke troeligt at det har været en formelig Lovgivning. Hertil kommer, at der da ikke föltes Trang til en saadan i Landet, fordi den Visbyeske Söeret da var i almindelig Brug. Ei heller seer man, at den paaberaabes i den Söeret hvilken Kong Frederik den Anden publicerede, hvorimod den Visbyeske ved samme blev lagt til Grund. Jeg formoder at den Söeret som Holberg har tillagt Kong Hans er den samme som Andre have tilskrevet Kong Christian den 3die, og da have vi den endnu i Behold, thi den findes trykt i den 2den Deel af den ved Sandvig besörgede danske Oversættelse af Krags Annaler (S. 433-455) efter en Copiebog som sal. Biskop Hersleb da eiede, men uagtet paa Titelen endog Aarstallet 1560 angives, saa tvivle dog Udgiverne med Föie om at den er fra denne Konge. Hverken i Indgang eller Ende nævnes Kongen saaledes som ellers i alle de Love vi skylde Kong Christian den 3die. Men end meere

skiönnes det af Indholdet, hvorefter Skibsfolkene skulle sværge ved Helgene (Art. 10). Efter Sandvigs Paastand er denne Söeret ganske forskiellig fra den Visbyeske (s. Anm. til S. 433). Jeg har ved at sammenligne denne Söeret med den Oleronske overbeviist mig om at de 31 förste Artikler ere en frie Oversættelse af sidstnævntes 22 förste Artikler hvori Oversætteren ofte har udeladt de fremmede Steders Navne, hvilke Artikler ogsaa findes i den Visbyeske Söeret, men dernæst svarer den ganske til den Visbyeske fra Art. 34 og til Slutningen, med Undtagelse af nogle faae Art. saasom Art. 75 og 78 hvoraf Ugrunden af formeldte Paastand skiönnes. Jeg skulde derfor antage, at denne Söeret ikke er andet end et privat Arbeide, forfattet förend Kirkereformationen, men som aldrig har faaet Lovskraft.

Kong Frederik den Anden har derimod virkelig givet Landet en egen Söeret 1561, der ofte er bleven trykt, i Anledning af de mange Klagemaal over Mangel paa Disciplin iblant Söefolkene og over Ukyndighed hos Styrmændene. Men den er ingenlunde eensidig bleven affattet af Kongen og Rigsraadet, men som der udtrykkelig meldes i Indledningen tillige efter meenige danske og norske Söestæders Fuldmægtiges Raad, og med disses Samtykke, hvorved den blev een af de meest udmærkede Söelove af denne Tidsalder, og som saadan næsten ordlydende indfört i Kong Christian den 5tes danske og norske Lovs fierde Bog. Det var en naturlig Fölge af den Visbyeske Söerets indvortes Værd, og af dens almeene Brug i Danmark, og af den Agtelse man stedse har viist hos os for den bestaaende Ret, at den fortrinlig blev afbenyttet ved Redactionen af Kong Frede-

rik den Andens Söeret, og nyde vi saaledes middelbart endnu godt af det vore gamle Forfædre for mange Aarhundrede siden i Fölge lang Erfaring havde vedtaget. Denne Kong Frederik den 2dens Söeret blev paa samme Tid indfört i Slesvig og Holsteen som i Danmark, men i en plattydsk Oversættelse *), undtagen i Husum, hvor den Visbyeske Söeret har beholdt sin Gyldighed. Efterat man paa bemeldte Sted medens det endnu var en Flække havde vedtaget dens Brug, blev det, i Anledning af at den erholdt 1382 af Hertug Adolf Stadsrettighed, formelig tilladt fremdeles at beholde denne Söeret, hvilken endnu stedse bruges sammesteds, uagtet de andre Slesvigske Kiöbstæder have ombyttet Kong Frederik den Andens Söeret med Kong Christian den femtes **).

*) Den findes aftrykt paa Plattydsk i Westphal Monumenta inedita rerum Cimbr. T. IV. p. 1831. og derfra i Engelbrechts corpus juris nautici S. 175-187. Synderligt er det at den samme Engelbrecht, der meddeler i sit Værk denne plattydske Oversættelse, af hvis Intimation (S. 175) han kunde have seet at denne Söeret gialdt i Danmark og Norge, ligesaavel som i Fyrstendommene, udtrykker sig i Indledningen S. 17 til fornævnte Værk saaledes: "In Dännemark soll schon 1561 ein Seerecht existirt haben, und in der Folge der Zeit sollen mehrere Verordnungen in Seesachen publicirt seyn, wie *Lange* berichtet (introd. in notitiam legum naut. Lub. 1724. p. 80), ich kann aber eben so wenig wie er davon etwas gewisses sagen."

**) I corpus statutorum Slesvicensium 2ter Band er den Visbyeske Söeret derfor aftrykt paa Plattydsk, tilligemed Hert. Adolfs Forordning, hvorved han tilstæder dens fremdeles Brug, efter en Gienpart der findes i Byens Arkiv. S. 675-700 med Udgivernes Anmærkninger.

Endog i fremmede Stater, hvor man mindre omhyggelig end i Danmark har holdt ved de gamle Fædrene Retsnormer, har man dog fundet det betænkeligt at giöre væsentlige Forandringer i de ældere Söe- og Handelslove undtagen forsaavidt Handelens forandrede Gang eller nye Opfindelser til Handelens Fremme tilraadte saadant, hvorved, da de tre fornævnte berömte Söelove, Söeconsulatet, den Oleronske og Visbyeske Söeret meget ligne hinanden og disse endnu stedse udgiöre Basis for den Europæiske Söeret, en for Söehandelens og Skibsfartens Interesse meget fordeelagtig Overeensstemmelse i Europas ellers saa forskiellige Lovgivning er bleven bevirket.

F. Om de danske Gildeskraaer som Gildernes autonomiske Produkt og deres udbredte Indflydelse paa alle Retsforhold.

En anden med Kiöbstædretterne nær beslægtet Retsgreen ere *Gildeskraaerne;* thi uagtet Gilder vel ogsaa stiftedes i Landsbyer t. Ex. i Siöborg, Sönderherred i Laaland og fleere Steder *), og nogle af disse endog have vundet Celebritet, saa var

*) Langebek opregner i Scr. rer. Dan. IV. p. 333 Sct. Peders Gilde i Giöstorp, i Brandelöffwä, og i Skwderlöse, af hellig Anders i Ladebye, og Vor Frues "Höring" (skal vist være "Hvirwing" *) i Gwnderslöfwe allerede under Kong Valdemar Seier (Jvfr. Suhms Danm. Hist. IX. S. 727).

*) Hvirving betegner oprindeligviis en Kreds, men brugtes derfor og for at betegne Gilder, især af det ringere Slags. Hwirfing er efter Ihre I. 945. circulus og at dricka "hwirfing" in circulum potare; Stamordet er "hwerfwa" in gyrum agere.

det dog især i Kiöbstæderne de havde deres Hovedsæde, endskiöndt saaledes at Landboerne ingenlunde vare udelukkede fra Deeltagelse i disse Kiöbstædgilder *).

Gilderne, som opstige til den heroiske Tidsalder, og som ved Christendommens Indförelse i Norden allene, fik en forandret Form, og tildeels en religiös Bestemmelse, have havt en langt væsentligere Indflydelse, ei allene paa Nordboernes private Samliv, men og paa deres offentlige Forhold, end man forestiller sig. Deres store Indflydelse paa heele Retspleien er især umiskiendelig, saa at man ikke er i Stand til at skildre Middelalderens Retsforhold i vort Norden, uden stadigt Hensyn til Gilderne. Det er derfor i mine Tanker en Hovedmangel i Kofod Anchers Lovhistorie, at han har overseet den store Forbindelse imellem Gildeskraaerne og de övrige Retsnormer, men betragtet hine som et isoleret Faktum, han derfor har forklaret i en særskilt Afhandling.

Gilderne vare tidlig i den Grad yndede, at ethvert talrigt Samfund, som skulde have den fornödne Fasthed, erholdt en Gildes Form, hvorfor endog en saa mægtig Konge som Knud den store ikke vidste noget bedre Middel til at opreise den forfaldne Dis-

*) Dog maatte en saadan Landmand ordentligviis have en Borgen iblant samme Gildebrödre. See Kong Eriks Gildes Skraa Art. 30. "Si qvis vero rurensis convivio Sancti Erici se associaverit, acquirat unum de civibus scilicet de ejusdem convivio fratribus, qvi de omnibus causis in presenti sacca scriptis omnibus congildis pro ipso respondeat aut secundum presens scriptum satisfaciat." Kofod Anchers saml. Skr. III. S. 244.

ciplin hos sit Tinglith end ved at danne det til et Gilde, og at lade den Lov, som disse Gildebrödre underkastede sig, erholde Formen af en Gildeskraae, saaledes som jeg ovenfor har bemærket. Da denne Lov indförtes i de fornemme Geistliges og Verdsliges Gaarde erholdt den en stor Virkekreds, og man kan derfor ikke undre sig over, at man i de mange private Gilder, der fra Tid til anden oprettedes i alle danske Provindser brugte Vitherlagsretten som et Mönster, hvorefter Gildets Vedtægter tildeels formedes, hvilket en Sammenligning imellem de gamle Gildekraaer og hiin Lov beviser *).

Hovedöiemedet ved disse private Gilders Oprettelse var at forskaffe sig giensidig större Sikkerhed for Overlast og Forurettelser paa en Tid disse vare meget giængse, og Regieringen manglede den fornödne Kraft at afværge dem, ved det enhver Gildesbroder paa det strengeste forpligtedes at forsvare den anden, naar Nogen overfaldt ham, og til at hevne hans Död, naar Drab skulde have fundet Sted. Det förste private danske Gilde, om hvilken Historien giver bestemt Efterretning, er det Slesvigske. Det var allerede saa anseeligt under Kong Niels, i det mindste ved dets Talrighed, thi de fleeste Medlemmer skal have været Garvere og Skomagere, at Hertug Knud Lavard selv overtog Gildets Styrelse som Hovedmand. Da den Lov at

*) Man see især Art. 1. 2. og 5. i Kong Knuds Gildeskraa i Kofod Anchers saml. Shr. III. S. 219. 220 og Kong Eriks Gildeskraa Art. 5. sammesteds S. 235. og sammenligne disse Artikler med Svend Aagesens leges castrenses cap. 14. Suhm er af samme Meening (Danmarks Hist. V. S. 80).

et Drab, begaaet paa een af Brödrene af en Ugildesmand burde hevnes med Döden, iagttoges her i sin fulde Strenghed, saa var dette Aarsag til Kong Nielses Död, fordi Gildebrödrene ansaae ham for Medskyldig i det Mord hans Sön Magnus havde förövet paa deres Hertug og Gildes Hovedmand *). Lignende Bestemmelse har upaatvivlelig efter Fortidens Tænkemaade fundet Sted i de ældere Gilder. I den senere Tid modtog denne Vedtægt imidlertid den Indskrænkning, at saadan Hevn da först burde udöves, naar Manddraberen nægtede at svare de Böder der skulde udredes til den Dræbtes Arvinger, og til Gildet for Drabet til dets Udsoning, ei heller kunde stille Sikkerhed for samme. Derimod maatte Gildet af alle Kræfter stræbe at unddrage en Broder, der havde gjort sig skyldig i Drab, for den Hevn han fra den Dræbtes Slægt var udsat for, lette ham Flugten

*) I det af Arnæ Magnæi först udgivne Chronicon Danorum heder det ad annum 1130 p. 19 og i Scr. rer. Dan. II. p. 611. 612. hvor denne latinske Krönike er indfört: "Nicolaus Rex cum venisset prope Hethæby Anno 1130, dissvaserunt ei comites et pueri (Pager) ne introiret illuc, dicebant enim, qvod burgenses districtissimam legem teneant in convivio suo qvod appellatur Hezlagh, nec sinunt inultum esse, qvicunque alicui convivarum illorum damnum sive mortem intulerit, et Dux Kanutus dum adviverit, *Senior* erat convivii illius et *Defensor*. Sprevit hujus modi admonitionem Rex et dixit: numqvid timendum est nobis a pelliparis et sutoribus istis? mox itaque cum villam esset ingressus clauserunt portas civitatis et repente campana convivii clarius insonuit. Concurrentes autem burgenses rapuerunt Regem et cum omnibus qvi eum defendere nitebantur morti tradiderunt. Sic vindicatus est sangvis justus de manibus impiorum."

og sammenskyde de Böder han maatte udrede for at tilkiöbe sig sin Fred.

Et saa fast Baand knyttede Gildebrödrene til hinanden, at det ikke var noget Medlem tilladt at klage over nogen civil Fornærmelse, ja! ikke engang over nogen Forbrydelse som et andet Medlem af Gildet havde forövet imod ham for de sædvanlige Domstole, med mindre han vilde som "Niding" udstödes af Samfundet, men han var pligtig til at underkaste Sagens Paakiendelse de Dommere Gildet valgte, saafremt intet Forlig kunde tilveiebringes *). Af denne Aarsag indeholdt enhver Gildeskraae tillige en Criminalret, som fastsatte Æresstraffe og Pengeböder, men Böderne tilfaldt ikke blot den Forurettede, men ogsaa heele Gildet og dets Oldermand. Udstödelse af Samfundet rammede den der ikke godvillig efterkom den af Gilderetten afsagte Dom, men med denne Udstödelse var den skrækkelige Straf forbunden at Enhver derefter skyede al Samqvem med ham. Endog Udengildesmænd sögte man paa en vis Maade at tvinge til at henvende sig med deres Klage over en Gildesbroder til det Gilde hvortil denne hörte, og först da at tye til Domstolene, naar Gildet nægtede at skaffe dem Ret. Blev et Gil-

*) See Kong Knuds Gildeskraa Art. 6. hos Kofod Ancher i samlede Skr. III. S. 221. jvfr. Art. 14 og 15 S. 224 og Kong Eriks Gildeskraa Art. 6 og 9. sammesteds S. 236. 237. I Art. 9 læses: "si gilda convivam suum ad regem vel episcopum ad synodum aut ad placitum sine licencia senioris et gildarum consensu citaverit, et ei dampnum rerum suarum indicaverit vel fecerit, satisfaciet ei III. marcas et confratribus III. marcas" cfr. Art. 21. ibid. p. 241.

des Medlem sagsögt af en Udengildesmand, saa torde ingen Gildesbroder vidne imod ham, men alle Gildesbrödre vare derimod forpligtede til at bistaae den Sagsögte, naar han trængte til Medeedsmænd for at frie sig for Sagsögerens Sigtelse. De Gildebrödre, som udvalgtes hertil af Oldermanden eller som Lodden faldt paa naar Lodkastning herom fandt Sted, maatte uden Indsigelse möde ved denne Leilighed *). Den der udeblev og derved forvoldte, at hans sagsögte Gildebroder blev lovfældt han var pligtig at erstatte Sagvolderen al Skade og maatte desuden böde tre Mark til denne og ligesaa meget til Gildet og Oldermanden (s. den Odenseiske Kong Knuds Gildeskraa Art. 12 Flensb. Art. 11-13. Malmöeske Art. 37. 39: Kofod Anchers saml. Skr. III. S. 185 Anm.). Heraf skiönnes at den Paastand er vildfarende, at det var en let Sag for den Sagsögte at forskaffe sig Medeedsmænd, der kunde staae i Lov med ham **). Havde dette været Tilfældet da skulde ikke Gildelovene have giort det til en saa streng Forpligtelse for Brödrene at bistaae hin-

*) Art. 12 i Kong Knuds Gildes Skraa (Ancher s. Skr. III. S. 222). "Om gildbroder scal giuæ lou. tha sculæ loder castes. och paa hvem loden faller. the sculæ mannæligh stande med hanom. Æn hosom ikke kommer met hanom af the som loden fullæ paa. och lader sin broder tabe heder eller pennugæ. och vorder ther foræ felt met to gildbrödres Vitnæ. han scal bötæ III march veth hanom. och al scaden. gildbrödre eet halft pund hunugh. och alderman een half march." Jvfr. den latinske Text hos Lagerbrinck i Monum. Scanensia Art. 19 p. 147.

**) See Kolderup Rosenvinges Diss. de juramento partium sec. leges antiqvas og denne Afhs. danske Overs. i Örsteds Jurid. Ark. 14de Bind S. 60-65.

anden paa denne Maade *). Men denne Forpligtelse lettedes derved at Lovene tillagte den Eed der aflagtes af dem der hörte til de store eller kongelige Gilder særdeles Kraft, og stundom nöiedes med et langt mindre Antal af Medsværgende, naar de toges af et saadant Gilde end der ellers udkrævedes.

Endog den Jydske Lov, den eeneste gamle skrevne Landslov vi have, tillægger den Eed, der aflægges af det höieste Gilde fortrinligt Værd. Dens 2den Bogs 114 Cap. fastsætter at naar Eieren miströster den, til hvilken han har givet sit Gods i Forvaring og som foregiver at det er brændt tilligemed hans eget, at "hvis den Sagsögte er Kiöbstædmand da være han ved Nævn af hans höieste Gilde" (höghæstæ lagh **).

---

*) Gildebrödrene paalaae en lige Forpligtelse til at forsvare de til Gildet hörende Söstre. See Flensb. Stadsret Art. 78 i Corpus stat. Slesv. II. p. 206 og Aabenraas Stadsret Art. 79 ib. p. 390.

**) Saaledes bör Ordene oversættes og ikke som Kofod Ancher synes at troe (jvfr. hans Udg. af Jydske Lov S. 189 Anm.) "Lov af det höieste Tal," hvilket strider saavel mod Ordene som imod Jydske Lovs Aand, i Fölge hvilken ikke Medeedsmændenes Tal steg efter Forbrydelsens Storhed saaledes som efter den Skaanske og Siellandske Lov, men dens yderste Grændse var tolv Mænd. Ei heller var der nogen rimelig Grund for at paalægge Kiöbstædborgerne at frie sig for Klagen med et större Antal Medeedsmænd end Andre. Ligeledes er den Forskiel Kofod Ancher vil giöre imellem "höieste Gilde" og "höghæstæ lagh" med Hensyn til den Flensborgske Stadsret, (hvor denne sidste Talemaade forekommer i Art. 99. 119. 121, egentlig "sin höghæst lagh") i mine Tanker ugrundet. (see Anchers Afh. om Gilder §. 31 i saml. Skr. III. S. 187 i Anm.)

Den gamle Slesvigske Stadsret, der er, som tilforn er bleven viist i nærværende Afhandling (S. 181–185), ældere end den Jydske Lov, fastsætter (§. 3 i det Ebeltoftske Haandskrift i Kofod Anchers L. Hist. II. Add. S. 2) at den der anklages for at have tilföiet en Anden Saar skal frie sig med Eed af höieste Gilde (qvi si negaverit summo convivio se purgabit) og den 4de Art. bestemmer, at en Qvinde der sögtes for Hoer af sin Mand skal frie sig selv tolvte ved Eed af Medlemmer af en anseet Gilde (majoris convivii duodecimo juramento convivarum debet purgari). Endelig byder den 27de §. at naar der opkommer Strid imellem Borger og Bonde, skal de rense sig med tolv Mænds Eed, men dersom det er en Sag der angaaer eens Mandhelge ("manhælegt") d. e. Fred *), skal Borgeren, dersom han hörer til et Gilde, frie sig med sine Gildebrödres Eed (civis frater conjuratus purgabit se de convivio conjuratorum), hvorimod Bonden skal frie sig med sine Slægtningers Eed.

I den nugieldende Slesvigske Stadsret findes en egen Artikel, der angaaer Sct. Knuds Gilde, nemlig den 104 "Oft eyneme Sanct Knuts Gildebroder wart Wald to gelecht, is the Wald nicht openbare, se entschuldige sich mit synen Gildebrö-

*) I den Udgave af den plattydske Oversættelse af den Slesvigske Stadsret som findes i Corpus statutorum Slesvicensium er dette den 35te Artikel, men her læses: "Is dat de Sake is manlick" som i den höitydske Oversættelse ved Siden gives: "Ist es das die Sache mannlich ist," hvilket Udgiverne bestræbe sig forgieves at forklare. Havde de efterseet den af Kofod Ancher udgivne latinske Text vilde Forklaringen være falden dem let.

deren" *), hvilken Artikel har giort den Slesvigske Stadsrets Alder mistænkt hos Nogle **), men uagtet denne Indvending ikke er af Betydenhed, da der allerede synes at have været et Sct. Knuds Gilde i Kong Nielses Tid i Slesvig, saa sees dog af Sammenligningen med det Ebeltoftske Haandskrift, hvor denne Artikel ikke findes, at den er et seenere Tillæg.

I den Flensborgske Stadsret findes lignende Forskrifter som i dens Kilde, den Slesvigske, med Hensyn til Gilderne (Art. 69. 116. 119. 121. 127 i Corpus statutorum Slesv. p. 203. 205. 206. 219. 221). Ligeledes i Stadsretten for Aabenraae. (Art. 74. 79. 116. 118. ib. S. 387. 390. 403. 404).

Den Haderslevske Stadsret tillægger i Art. 21 den Sagsögte Ret til at værge sig for Saar med fem tiltagne Mænd "af det höyeste Lagh han y er;" (ib. S. 459) hvilket betyder uden Tvivl at dersom den Sagsögte hörer til fleere Laug eller Gilder, skal han tiltage dem, der höre til det fornemste af disse Laug.

Den gamle Roeskildske Stadsret giör helt igiennem en væsentlig Forskiel imellem dem, der hörte til et Gilde og Andre, og det i den Grad, at de förste ikkun behövede at forskaffe sig $\frac{1}{3}$ Deel af sine Gildebrödre til Medeedsmænd imod det Antal denne Lov forpligter dem til at tilveiebringe som ikke hörte til noget Gilde. Saaledes skulde naar en fremmed dræbtes af en Roeskilds Borger, og denne ikke var svoren Gildebroder, han værge sig med ni Gange tolv Hænder eller 108

*) I den latinske Text hos Cypræus lyder denne Art. saaledes: Si qvis ex Divi Canuti fratria de vi conveniatur, eaque non sit manifesta, is suis se fratribus defendito (Ancher i Lovhist. 2den Deel acc. jurium munic. p. 177).

**) cfr. Westphalen præf. ad Monum. Cimbr. III. p. 5.

Medeedsmænd, men var han svoren Gildebroder behövede han ikkun at forskaffe sig 3 Gange 12 eller 36 Medeedsmænd. Sigtedes han for at have dræbt sin Medborger, maatte han i förste Tilfælde værge sig med tre Gange tolv Medeedsmænd, men i sidste alene med tolv (Art. 3. 4. 5. og 6. i dansk Magaz. V. S. 334). Den samme Forskiel iagttages i denne Kiöbstædret med Hensyn til Herværk og andre Forbrydelser (see Art. 10. 11).

Den Holbekske gamle Stadsret fölger samme Grundsætning, thi i Art. 2. 6. 9 erklæres tolv svorne Gildebrödres Eed for lige med tre tolv Mænds Eed (Nye dansk Mag. I. S. 88).

Den samme Regel opstilles i den af Kong Valdemar Atterdag Byen Stubbekiöbing 1354 givne Stadsret; thi der sættes Eed aflagt af 3 Tylter af St. Knuds Gilde i Lighed med 9 andre Tylter naar en Fremmed dræber een af Byens Borgere (Suhm XIII. S. 825).

Denne Regel vedblev at gielde saalænge som Gilderne selv stod ved Magt, og Medeedsmænd brugtes som Beviismiddel. I Sct. Knuds Gildeskraae for Lund efter den forbedrede Form den erholdt Aar 1582, da den blev stadfæstet af Kong Frederik den Anden (hvilken Lagerbring först har ladet trykke i sine Monumenta Scanensia) opstilles ligefrem som Regel i den 17de Artikel l. c. p. 180 og 181) at dersom der skal gives Lov for en Sag som en Gildesbroder anlægger mod den anden for Retten (hvilket Skraaen ellers nödig tilstæder), da skulle Gildesbrödrene gaae i Lov med den Sigtede, og "hver af dem da gielde og gaae som tre Mend gilde og gefue och dermed skall hans Medbroder, som hannem sigtede lade sig nöie." Men da han efter Landsloven dog ikke var forpligtet hertil, saa tilföies at dersom Sagsögeren paastod det fulde lovbestemte Antal af

Medeedsmænd, saa skulde vel det hele Antal stilles og da uden Forskiel om Medeedsmændene hörte til Gildet eller ikke, men da blev og Sagsögeren for denne sin Paastand udstödt af Gildet uden at kunne paa nye optages deri, fordi han havde foragtet sine Gildebrödre og deres Gildeskraae, og havde brudt den Eed, han ved sin Indtrædelse i Gildet havde aflagt.

Stundom fastsattes endog at et fornemt Gildes Medlems Eed skulde agtes lige med sex Andres Eed. Kong Valdemar Atterdags Privileg af 1364 og Kong Eriks af Pommern fra 1414 for Malmöe fastsætter, at sex af det derværende Sct. Knuds Gilde skulde gielde ligesaa meget som tre Tylters Eed *).

Det var et hermed stemmende Princip at i de Retssager der forhandledes ved Gildet et mindre Antal Gildebrödre krævedes som Medeedsmænd end Landsloven fordrede. Da dette allerede var vedtaget i Kong Knuds Vitherlagsret, saa skiönnes og heraf Slægtskabet imellem Gildeskraaerne og hiin Lov. Ei heller antages i deslige Sager andre Vidner end dem der vare Gildets Medlemmer. Iövrigt blev Beviis med tvende lovfaste Vid-

*) I det förste Privileg heder det i §. 19: Item qvod qvicunqve accusatus fuerit pro aliqva causa (qvæ vulgariter Wentzelsag dicitur), ita qvod se purgabit tribus trivialiter tunc sex viri de convivio St. Canuti satisfaciant pro eisdem. Dette Sted læses noget anderledes i Rosenvinges Saml. S. 76.

I det sidste Privileg læses: "Worder noghen kerdh for saadan Sag at han skal werrgæ met tre Tylther Eed, da maa sex af St. Knuds Gildes Brödræ göræ fulth for de tre Tölter." Dette sidste findes og saaledes i Privilegia data Civitatibus Scaniæ auctore Erico Pomerano, Helsingborg Slot 1415; i Anchers Lovhist. II. Acc. jur. p. 251.

ner anseet efter Gildeskraaerne som usvækkeligt tvertimod Landsloven, ligesom Sagsögerens blotte Sigtelse ingen Retsvirkning havde.

Efter den foranförte flensborgske Stadsret synes det ikke at have været nogen Byemand tilladt ved visse Forbrydelser at forskaffe sig andre Medeedsmænd end Gildebrödre, hvoraf fulgte at den der ikke hörte til noget Gilde blev Lovlös.

I vigtige Sager, hvor en Gildesbroder sögtes for Kongen eller Biskoppen, var det endog Pligt for alle Brödre at fölge ham derhen, uden Tvivl for ved et saadant talrigt og anseeligt Fölge at imponere og forskaffe den Anklagedes Sag et forönsket Udfald *). Naar det i Særdeleshed var en Drabssag og han endnu ikke var bleven forligt med den Dræbtes Arvinger, maatte i det mindste tolv hertil valgte fuldbevæbnede Gildesbrödre stedse være omkring ham, og ledsage ham til og fra Retten til hans Sikkerhed **).

Gildernes Anseelse medförte, at Oldermændene for de store Gilder havde Sæde i den Byes Magistrat hvor disse Gilder vare oprettede, og havde en afgiörende Indflydelse paa Magistratens Medlemmers Ind- og Afsættelse ***). En anden mær-

*) Kong Eriks Gildeskraae fra 1266 Art. 33 (Kofod Ancher saml. Skr. III. S. 245) og Kong Knud den Helliges Malmöeske Gildeskraa (Monum. Scan. p. 156).

**) Kong Eriks Gildeskraa Art. 38 (l. c. S. 246).

***) Den Flensborgske Stadsret af 1284 siger udtrykkelig: "Olderman af Knudz Gilde met frammærst Rathmenz Radh, scal Rathmen itakæ oc afsættæ, sum them thyk for almeeng Goghæn, oc engi annæn Man.' (Corp. Stat. II. p. 223).

I Aabenraaes Stadsret heder det i Art. 127: Præsides de convivio S. Canuti cum consilio seniorum Senatorum et nulli alii

kelig Forbindelse imellem de store Gilder og Magistraten, skiönnes deraf, at Raadstueskriveren og Gildeskriveren efter fleere Gilders Statuter skulde være een Person *).

Det var imidlertid ikke alle Gilder, men allene de store, hvilke i Loven kaldtes "magnum convivium, summum convivium, höghæstæ Gildæ ællær Lag," der tilkom saadanne betydelige Forretter. De mindre, hvortil især hörte saadanne som Haandværksfolk oprettede imellem sig **), deeltog ikke deri. Man kan dog ikke ansee de store Gilder for eensbetydende med dem Kofod Ancher kalder "kongelige Gilder", hvorved han forstaaer saadanne, som havde Kong Knud den Hellige eller Hertug Knud eller Kong Erik Plovpenning til deres Patron (thi den sidstnævnte agtedes ogsaa for Hellig, endskiöndt han ikke af Paven var bleven kanoniseret, eller engang, som det synes, erklæret for beatus); thi man veed at Christi Legems Gilde i Sönderherred i Laaland, hvoraf man har en Skraa fra 1388, Sct. Bentes (Scti Benedicti) Gilde paa fleere Steder, Sct. Anna Lagh i Svendborg, af hvis Skraa Kofod Ancher har meddeelt Fragmenter, den hellige Trefoldigheds Gilde i Flensborg, o. fl. vare meget anseete Gilder, saa at man er beföiet at henföre til de store Gilder alle dem,

---

debent abrogare Senatores qvi illis utiles videntur esse rei publicæ (ib. p. 409).

*) Kong Knuds Gildeskraa Art. 43 i Kofod Anchers saml. Skr. III. S. 232.

**) Haandværksfolk have heele Middelalderen igiennem og lige til vore Dage i deres Laug stedse bevaret den gamle Gildesform, og have derved seet sig i Stand til at trodse alle de Indskrænkninger man har villet paalægge dem.

som ved deres Alder, Medlemmernes borgerlige Anseelse eller Gildens Formue vare udmærkede. Dog bör det tilstaaes, at Sct. Knuds Gilder i Almindelighed nöd en fortrinlig Anseelse, hvorfor de endog udtrykkelig nævnes i Siellandske, Skaanske og Sönderjydske Kiöbstædlove, hvortil Aarsagen uden Tvivl var at Kong Knud den Hellige var Danmarks Riges, ligesom Hertug Knud Siellands, Skytshelgen.

Denne Gildernes Anseelse og borgerlige Indflydelse voxte derved, at alle de som havde een fælleds Patron og fælleds Love stode i nöie Forbindelse sammen og holdt især deres Forstandere og Deputerede aarlige Sammenkomster naar de vare i een Provinds. Gilder der havde faaet deres Organisation af et agtet Gilde paa et andet Sted vedblev fremdeles at vise særdeles Agtelse mod samme som Filial-Loger til Moderlogen. Saaledes veed man at Skanöer var lige til Slutningen af det fiortende Aarhundrede Hovedgildet for alle de Skaanske Sct. Knuds Gilder. Det synes og at Appell fra de underordnede Gilder til Overgildet har fundet Sted.

Af det Forestaaende skiönnes hvor vigtige til at bestemme de borgerlige Retsforhold Gilde-Vedtægterne have været, hvortil kom disse danske Gilders store Mængde, der torde have overgaaet de andre Nordiske Landes, naar betænkes at Flensborg allene havde tolv, Ribe ikke færre, og at der neppe gaves nogen nok saa ringe Kiöbstæd, hvor der ikke vare fleere Gilder. Disse Gilde-Vedtægter foresloges i Förstningen af Gildets Oldermand og Stoelbrödrene (tvende Forstandere der vare Oldermanden tilforordnede) men bleve derefter formelig sanctionerede af

alle Gildebrödrene *). Men ligesom i Staten Forfatningen fra Demokratie gik over til Aristokratie, saa erholdt og Gilderne en noget aristokratisk Organisation, hvorefter Lovene alleene forfattedes af Oldermanden og Forstanderne, mueligt i Forening med de fornemste Repræsentantere af heele Gildet **). Dog

*) Indledningen til den Odenseiske Skraa for Sct. Knuds Gilde viser dette: "Wy Gildbrödræ innæn sanctæ knuds gildæ - - - göræ thet allæ men viderlect neruærende och kommende met thennæ neruærende skrift;" og mod Slutningen: "Thættæ æræ the low och statuta som forsynligæ mæn och beskedeligæ voræ forfædræ hawæ optaget och stadæligæ skulæ holdes" (Kofod Ancher s. Skr. III. S. 218 og 219).

**) Kong Eriks Gildeskraa hos Kofod Ancher Art. 41. hanc qvoque tradicionem et legem fecerunt Seniores convivii (s. Skr. III. S. 247) jvfr. den af Lagerbrink udgivne Malmöeske Skraa Art. 41 Monum. Scan. p. 158.

I samme Kong Eriks Gildeskraa hedder det: Ipsa statuta fuerunt inuenta et compilata in skanor ab XVIII senioribus qvi dicuntur aldermæn, de convivio beati Erici. Jeg skulde troe i Fölge denne Bestemmelse, at denne Gildeskraa er affattet efter Overeenskomst af alle deputerede Oldermænd fra de forskiellige Gilder som havde Kong Erik til deres Patron med Oldermanden for Hovedgildet i Skanöer (Kofod Anchers s. Skr. III. S. 247). Den Forklaring Kofod Ancher giver herover (s. Skr. l. c. 166) nemlig at Skraaen skulde være forfattet af 18 af de ældste og bedste Gildebrödre, altsaa ikke af Oldermænd, synes mig at stride for meget med Ordene for at jeg kan antage den.

Ei heller kan jeg troe at den Gildeskraa som Ancher har ladet trykke (s. Skr. III. S. 234-247), er en Original fra samme Aar som den blev vedtagen, nemlig 1266, uagtet Kofod Ancher erklærer den herfor (l. c. S. 164), men vel en officiel seenere forfattet Gienpart,

vedblev Broderskabet endda at være erkiendt i andre Henseender, hvorfor Fornærmelser mod Gildebroderen straffedes eens og Forpligtelsen til Bistand var den samme uden Hensyn til Stand eller Værdighed. Tidlig bleve disse Vedtægter nedskrevne og före derfor Navn af *Skraa*, en Benævnelse som endnu har vedligeholdt sig hos Haandværkslaugene for at betegne deres nedskrevne Vedtægter *). Ethvert optaget Medlem maatte ved Indtrædelsen besværge disse Loves Overholdelse ved at holde paa et Voxlys**), et Symbol, hvis Betydning ikke er opklaret, ligesom der af fleere Data skiönnes at visse Mysterier i hine Gilder have fundet Sted. Det er med Hensyn hertil at Gildebrödrene i deres Skraaer saavelsom i Kiöbstædlovene kaldes "sorne Brödre" eller "fratres conjurati" ***).

Disse Gilder medförte unægtelig meget Godt, hvortil ei alleene maa regnes det allerede bemærkede at de skaffede Forsvar i Trængsels Tid, men og Hielp for den fattige Gildebroder, Understöttelse for Enker og faderlöse Börn, at de virkede til Culturs og Humanitets Fremme, og især derved at et almin-

---

thi dette er klart deels af Udtrykket: "fuerunt inventa" isteden for "sunt", deels af de tvende sidste Tillægs-Artikler (43 og 44) hvilke vist nok ere blevne tilföiede nogen Tid efter. At Kong Eriks Gilder ere ældere end de skrevne Vedtægter kan sluttes af Art. 41.

*) Jvfr. Kong Eriks Gildeskraa Art. 44 "presens skra."

**) "Omnes qvi intrant gildam jurent super candelam prout lex dictaverit qvod omnes justiciam et legem observare et tenere voluerint, &c."

***) Sornæ broder s. Kong Knuds Gildeskraa Art. 34. 37. 38. frater conjuratus s. Kong Eriks Gildeskraa Art. 39. 40. o. fl. St.

deligt Broderbaand omslyngede alle Gildets Medlemmer og herved udjevnede de Misforhold som Middelalderens ellers saa trykkende Aristokratie havde fremkaldt. Men paa den anden Side kan det ikke nægtes, at disse saa fast knyttede Foreninger jevnlig fremkaldte Trods mod Övrigheden og ofte giorde Rets Nydelse umuelig for Udengildsmanden, naar denne var bleven forurettet af een til et betydeligt Gilde hörende Medbroder, hvortil kom at disse Gilder udartede til Drikkelaug og födte adskillige Uordener af sig, hvor meget end Gildeskraaerne ivre herimod og ved adskillige særdeles Bestemmelser sögte at sætte Grændser herfor. Hiine Fordeele have bevæget fleere Nordiske Konger til selv at oprette Gilder og til at tage dem under deres særdeles Beskyttelse. Om Kong Oluf Kyrre i Norge fortæller Snorro at han stiftede Sct. Olavs Gilder og bygte store Steenhuse i Kiöbstæderne for dem. Han skal og selv have givet Love for disse saakaldte Gildestuer, og opfordret Rigets Bisper og andre Geistlige til at möde der, for at dæmpe opkomne Trætter. Vor danske Kong Erik Eiegod har uden Tvivl af lignende Aarsager fremmet Gilders Oprettelse i Danmark, thi han skal i Aaret 1100 i Anledning af Kong Knud den Helliges Canonisation have opmuntret til Gilders Anlæg og tillagt dem store Friheder, og truet dem, som ikke godvillig underkastede sig Gildelovene, med verdslige Straffe.

Men da hine Gildernes skadelige Fölger i Tidens Længde meere og meere tog Overhaand, saa har og Regieringens Yndest mod Gilderne omsider tabt sig. Imidlertid giorde Gildernes store Magt, som var en Fölge af deres Antal og indvortes Sammenhæng at Regieringen ikke paa eengang torde ophæve dem, men al-

leene sætte visse Grændser for samme. Det förste Forbud af dette Slags jeg har fundet, er det der indeholdes i Biskop Johan Krags Kiöbenhavnske Stadsret fra 1294, hvis 4de Art. byder at for at forebygge al Anledning til Ondt, skulde der ikke herefter holdes noget Gilde eller "Hvirwingh"*) i Kiöbenhavn offentlig eller hemmelig, eller nogen anden Forening til at eludere hiint Forbud undtagen saadanne Gilder, som Biskoppen maatte stifte med sit Capitels Minde. Den som handlede herimod skulde böde 40 Mark, Halvparten til Biskoppen, og Halvparten til Kiöbenhavns Borgerskab (communitati villæ Hafnensis), men var Overtræderen uformuende, skulde han udvises for bestandigt af Byen, og den der husede en saadan böde tre Mark. (Scr. rer. Dan. VII. p. 86. 87). Det synes at politiske Grunde fornemmelig have bestemt Biskoppen til at forbyde dem, thi ellers yndede Geistlighed i Almindelighed saadanne Gilder, fordi disse stiftede nye Altere, lod læse mange Sielemesser for afdöde Gildebrödre m. m. ligesom de og havde deres særskilte Gilder (saakaldte Kalander**). Kong Valdemar Atterdag er uden Tvivl den förste danske Konge der i enkelte Kiöbstæders Privilegier, saasom i det til Aalborg af 1342 og det til Lund af 1360 forböd at nye Gilder maatte beskikkes uden Raadets Vidende og Villie***). Dernæst indeholder Dronning Margrethes saakaldte Privilegier for de danske Kiöbstæder Art. 8. et almindeligt Forbud imod nye Gilders Opret-

*) See om dette Ord S. 282.

**) Erkebisp Jacob Erlandsen yndede dem dog heller ikke og opfordrede Kong Christopher den 1ste allerede 1257 til at afskaffe dem (Scr. rer. Dan. V. p. 594).

***) K. Anchers Lovhistorie i saml. Skr. II. S. 605. jvfr. G. L. Badens Udkast til en Historie af Danmarks og Norges Næringsveie. Kbhvn. 1806 S. 93.

telse uden Fogdens, Borgemesteres og Raads Villie under Straf af tre Mark til Kongen og tre Mark til Staden. Imidlertid viste Dronningen sig ved andre Leiligheder gunstig mod Gilderne og begavede disse. Kong Christopher af Bayerns almindelige Stadsret fastsætter i Cap. 24: "Og om Gilder fandtes som noget Partie havde optaget eller vilde optage, unyttige og Byen til Skade, da skulde Kongens Foged, Borgemester og Raad have Magt at forbyde og aflægge samme uden Modsigelse." (Paus III. S. 245). Det samme Forbud findes og i Odense Stadsret af 1443 (Ancher III. S. 205). Reformationens Indförelse gav Anledning til Indskrænkning i Gilderne, ligesom de endda bestaaende alle fra den Tid maatte undergaae en væsentlig Forandring. Ei allene aflagtes de katholske Skikke ved disse Gilder, men de mistede og deres kriminelle Jurisdiction. De verdslige Gilder, som aftog i Interesse ved Borgersamfundets större Fasthed, forsvandt efterhaanden, uden at der vides at noget formeligt Forbud er udstædt imod dem; ikkun nogle af de anseeligste i Skaane (saasom i Malmöe, Lund og Ysted) have endda vedligeholdt sig, endskiönt de nu snart ligne vore Klubber; paa lige Maade have Bönderne paa Bornholm beholdt denne Form ved deres Glædes Sammenkomster ved Sct. Hans Dag. Det Kiöbenhavnske gamle store Gilde er bleven til et privilegeret Skydeselskab. De geistlige Gilder eller Kalander have længere vedligeholdt sig, uagtet alt Luther ivrede imod dem; de bleve först formelig afskaffede af Kong Christian den 4de d. 1ste May 1618, hvilket Forbud er derpaa skierpet i hans store Reces af 1643 B. 1. Cap. 1. Art. 29. som Kong Christian den 5tes Lov har gientaget (2-18-12). Men af hine Gilder er der endda bleven visse Spoer tilbage i Almuens Begreber, saasom at man ikke bör drikke af et Kruus med nogen Vanæret, og i alle

Maader skye dennes Samqvem, naar man ikke selv vil vorde Ærelös, hvilken Forestilling og Christian den femtes Lov har sanctioneret, hvorved den borgerlige Æresstraf har faaet særdeles Virksomhed, saa og den at man ikke bör vidne sin Staldbroder imod i nogen Retssag, der ofte lægger store Hindringer i Veien for Sandheds Opdagelse, endelig og at man ikke bör opbyde en Vare for sin Medbroder, naar denne staaer i Handel derom *).

G. Om Gaardsretternes autonomiske Oprindelse.

Gaardsretterne have en vis Lighed i deres Form med Gildeskraaerne, hvorfor jeg finder det meest passende at tale om dem og deres autonomiske Beskaffenhed paa dette Sted.

Der er allerede forhen viist, at uagtet Kong Knud den Stores Vitherlagsret nærmest var alene bestemt for Kongens Thinglith, saa blev den dog snart indfört ogsaa paa Bispernes og Rigets fornemste Mænds Gaarde som Rettesnoer for den dem omgivende Livvagt, og at dette ved den af Kong Knud den Siette foranstaltede nye Promulgation af formeldte Lov formelig blev sanctioneret **). Herved blev denne Vitherlagsret til en almindelig Gaardsret for heele Riget, og har som saadan længe beholdt sin Gyldighed. Ligesom Vitherlagsretten erklærede Kon-

*) Jvfr. Kong Knuds Gildeskraae Art. 39. de supplantacione qvæ dicitur forköp. "Hosem gör sin gildbroder forköp paa köp eller sal." o. s. v.

**) Vitherlagsrettens 1ste Artikel: "At Konung oc andra *hithworthe men* ther hirdh skulde hawa skulde wara sine men holla oc blithe oc rætta thöm rettelike male therre o. s. v."

gen for Hovedet af en frie med hans Hirdmænd dannet Association saaledes betragtedes ogsaa hine Landets Store i Fölge samme Lov som Formænd for de dem undergivne Hofmænd og Krigere. Der fandt vel en streng Disciplin Sted, fordi det ellers havde været umueligt at vedligeholde Fred og Orden iblant saa mange selvraadige unge Mænd, men Forbindelsen beholdt dog saa meget meere en frie Forenings Characteer, som Loven udtrykkelig hiemlede enhver Hirdmand sidste Juledag i ethvert Aar at opsige sin Tieneste. Det kunde foranledige at den Eene forlokkede en duelig Hirdmand fra den Anden. Men herfor satte Jydske Lov nogen Grændse ved den Bestemmelse i 3die Bogs 8de Cap. "Kunung ma sik men takæ yuær alt sint riki e i hwilic skipen ther han wil oc hærtugh i sit hærthugdom. oc andræ kunungs börn ælder frændær æthæ græuær takæ æi men uten theræ eghen ræt oc theræ len. biskop scal oc æi men takæ uten theræ biscopsdom." Ridderskabets Uddannelse efter Tydsk Mönster medförte at ogsaa Personer af höi Byrd gik i Tieneste hos Landets Mægtige, især naar disse havde vundet Agtelse for Krigerdaad, for at igiennemgaae de forskiellige Gradationer af Knappe (puer), Væbner (armiger) indtil de omsider erholdt Ridderslaget, og derefter selv dannede sig som Hovedmand et lignende Fölgeskab. Det maatte tilsidst erkiendes at Vitherlagsretten ikke indeholdt tilstrækkelige Retsnormer for de meget forandrede og sammensatte Forhold der nu opstod. Der dannede sig derfor formedelst en almindelig fölt Trang efterhaanden en Samling af Vedtægter, der leilighedsviis nedskreves *)

*) Denne Maade paa hvilken denne Gaardsret er bleven til, bestyrkes derved, at Haandskrifterne afvige saa meget fra hinanden i större eller mindre Udförlighed.

og först efter Aarhundredes Forlöb erholdt kongelig Sanction, ved hvilken Leilighed da og nogle nye Tillæg have fundet Sted. Dette synes at være den egentlige Sammenhæng med den rimeligviis Aar 1503 *) af Kong Erik af Pommern formelig sanctionerede Gaardsret **). Kofod Ancher har godtgiort saavidt som denne mörke Sag kan oplyses, at det ikke er en svensk Lov, hvilket især den lærde *Hadorph* paastod, som Kong Erik tillagde Lovskraft i Danmark, men at det er en oprindelig dansk Vedtægtssamling, hvilken denne Konge sanctionerede, og ligele-

*) Foruden at dette Aarstal angives i et forhen Grev Thott men nu Kongen tilhörende Haandskrift samt i et i Arkivet i Stockholm (Kofod Anchers saml. Skr. II. 573) findes det og i et forhen Justitsraad Uldahl tilhörende, men som nu er kommen til det Kgl. Bibliothek, i Fölge den Oplysning, der meddeles i Tillæggene til Hr. Prof. Kolderup Rosenvinges Samling af Gaardsretter og Kiöbstædlove (S. 662), som i disse Dage dette trykkes er udkommen. Imidlertid er det dog synderligt, at iblant den store Mængde Haandskrifter, der haves af denne Gaardsret, og som alle synes yngere end benævnte Tidspunkt, da endnu saa faae ikkun ere opdagede, der angive noget vist Aarstal.

**) Man kan tydelig skiönne af Gaardsretten selv, hvorvidt den er blot en forhen reciperet Vedtægtsamling, og hvorvidt Kong Erik af Pommern har selv som Lovgiver Deel deri, thi efterat der i de femten förste Artikler er talt om Kongen i tredie Person, og i en vis historisk Stil, tales derimod i den 16de Art. om Kongen i förste Person, og en Lovgivers formelige Tone antages, (som Kofod Ancher allerede har bemærket i saml. Skr. II. S. 576). Det fortiener at releveres, at Kofod Ancher der ellers er saa tilböielig til at giöre alt til en Lov, emaneret paa formelig Maade fra en Lovgivers Haand, her selv erkiender det Modsatte.

des indförte i Sverrig og Norge for at hans Hofmænd ikke naar han reiste fra det eene Rige til det andet skulde dömmes efter forskiellige Love *). I Fölge Indgangen til denne Lov skulde den ei allene gielde paa de kongelige Borge saavel paa Landet som i Kiöbstæderne,

*) Det bör imidlertid tilstaaes at ikke alle Kofod Anchers Argumenter ere lige vægtige, som jeg og allerede har erindret i mine Anm. til hans Afh. om de gamle danske Gaardsretter, hvortil kommer at nogle Udtryk i denne Lov i det mindste i de fleeste Exemplarer ere Svenske saasom "Malsæghænde" i Art. 16 "Ingæsin" i samme Art. "Aakall" i Art. 12; ei heller forekommer neppe ellers i nogen dansk Lov den Talemaade: "myn herre Konning" (Art. 10. 14. o. fl.) eller "myn herritz Umbotsman, myn herres Giald, myn herres hofsynnæ" (Art. 17) saaledes at det brugtes absolute om Kongen.

Hr. Prof. Kolderup Rosenvinge har i Indl. til sin nye Saml. af Gaardsretter S. 15. 16. antaget en tredie Meening, nemlig at denne Gaardsrets Kilde skulde for en Deel være en Gaardsret af den norske Kong Hagen Hagensen, der findes aftrykt i Pauses Saml. af gamle norske Love II. S. 221 fordi denne var kommen i Brug i Danmark under Dronning Margrethe i Anledning af begge Rigers Forening. Men herved opstaaer den Synderlighed at de Danske skulde have optaget en Gaardsret som ikke længere brugtes i Norge, efterat Kong Magnus Lagabæter havde promulgeret sin Norske Hirdskraa og at de Norske ei skulde siden have vedkiendt sig denne Lov, men optaget denne af Kong Erik af Pommern sanctionerede Lov som dansk. Da Kong Hagen ikke her som i Frosthetingsloven kalder sig Hagens Sön, og denne Lov ikke i sin Form ligner fornævnte Lovgivning skulde jeg heller troe, at det er en dansk (eller svensk) Gaardsret som under den yngere Kong Hagen, der havde ægtet Margrethe, var bleven indfört i Norge med Kongens Villie.

men der tillagtes og Rigets Raad, baade de geistlige og verdslige samt Kongens Hövidsmænd Ret til at lade dömme derefter paa deres Gaarde og Fæster. Men da Adelen havde allerede længe i Forveien forskaffet sig Ret til at lade deres Borge befæste, og havde udövet i lang Tid Jurisdiction over deres Tienere i Overeenstemmelse med den længe forhen vedtagne Gaardsret, saa have de ikke desto mindre anseet sig beföiede til at bruge den, lade deres Tienere dömme derefter endog paa Livet, hvilket efter nogle Haandskrifters Vidnesbyrd seenere og synes at være bleven dem tilstaaet *).

Formeldte Gaardsret vedblev at være gieldende indtil Kong Frederik den Anden udgav i Aaret 1562 en nye Gaardsret, hvilken dog i det Væsentlige stemmer med den Kong Erik af Pommern sanctionerede. Ved denne sidste Gaardsret erholdt Adelen udtrykkelig Ret til at bruge den paa deres Gaarde og

*) See nogle af de Haandskrifters Slutnings Ord der anföres i Hr. Prof. Kolderup Rosenvinges Saml. af Gaardsretter S. 35 i Noten. Der tilföies endog i et Haandskrift at denne Gaardsret skal gielde "en Miil ther omkring" (nemlig om vedkommende Gaard). Dersom denne Læsemaade var rigtig, vilde det være et Datum for at paastaae at Birkerettigheden var i sin förste Udspring en Udvidelse af Gaardsretten.

Kong Erik af Pommerns Gaardsret findes trykt bag ved den Ribeske Udg. af Jydske Lov (1504) og i Ghemens Udg. (1508) paa begge Steder under Navn af "Haandfæstning" hvorved man den Gang betegnede fleere Love; men bag ved den Siell. L. i Ghemens Udg. (1508) under Navn af "Gorsræth." Den er nu udgiven af Prof. Kolderup Rosenvinge med Varianter l. c. S. 23-37.

til i forekommende Tilfælde at nedsætte en egen dömmende Ret paa deres Borge af 12, 8 eller 6 Mænd under Marskalkens eller Fogdens Forsæde, hvilken Ret de forbleve i Besiddelse af indtil Souverainitetens Indförelse *).

Af foregaaende Fremstillelse vil skiönnes, at Gaardsretten bör efter sin förste Oprindelse og Reception henföres til jus non scriptum.

H. Vedtægter af alle Slags.

Da endog Jydske Lov, der (som ovenfor er bleven bemærket jvfr. S. 161) indskrænker betydeligt nye Rets-Sædvaners og Vedtægters Indförelse, hvilket Forbud de andre Provinciallove ikke indeholde eller kunne indeholde, fordi de vare blotte Retsböger, saa forböd hin Lovbog dem dog ingenlunde, naar Sædvanerne ikke vare stridende mod de skrevne Lovbud, hvorfor denne Retskilde vedblev at være frugtbar i den hele Periode der hengik fra Jydske Lovs til Christian den 5tes Lovbogs Publication, det er i et Tidslöb af henved halv femte Aar-

*) Greverne have allene i Fölge deres Privil. 25 May 1671 §. 22 en vis Gaardsret, men denne Ret blev betydelig indskrænket ved Rescr. 5 May 1696, thi nu bestaaer den alleene deri, at Retten holdes af den ordinaire Birkedommer paa selve Gaarden ved deres Tienestefolks mindre Forbrydelser, og dömmes den Tiltalte ikke længere efter den gamle Gaardsret, men efter Landets almindelige Love, thi Gaardsretten har undergaaet samme Skiebne som de övrige ældere Love, (med Undtagelse af Politielovgivningen) nemlig at samme ved Kong Christian den femtes Lovbogs Publication er bleven ophævet.

hundrede og det ikke blot i Sielland og Skaane samt underliggende Lande, men og i Jylland og Fyen. Man har endog fleere Data for at selv i de sidstnævnte Provindser, Retssædvanerne ikke indskrænkede sig til den ved Loven anviiste Virkekreds, men og dristigt jevnlig tilsidesatte det den skrevne Lov havde paabudet, hvad enten nu hint Forbud forklaredes som et Indgreb i Nordboernes autonomiske Frihed, der ikke burde paaagtes, eller man bortforklarede Lovens Ord ved at foregive, at det den nye Retssædvane indförte tvertimod de ældere Lovbud var Landets d. e. Folkets nuværende paa en stiltiende Maade erklærede Villie, hvilken Kongen paa lige Maade ratihaberede, hvorfor Jydske Lovs Fordringer da burde ansees opfyldte.

Jeg har allerede udförlig viist dette ved at igiennemgaae de forskiellige Arter af de danske Retsnormer og derunder udviklet hvorledes midt i den lovgivende Magts Indgriben i samme, denne de Danskes Autonomie stedse viiste sig virksom og frembragte fleere særegne Bestemmelser ved Siden af hine. Men hertil kommer endnu, at saavel Stænder som autoriserede Corporationer og Stiftelser samt frivillig oprettede Associationer indförte en Mængde nye Retsnormer, der vel nærmest vedkom dem, der havde indgaaet saadan Foreningslov og deres Efterkommere, men dog tillige havde en vis Retsvirkning med Hensyn til Andre. En mærkelig Classe af deslige Foreninger ere de som bleve indgangne af Landets höiere Geistlighed, af Domkapitler, Herreklostere, og som ikke blot vedkom geistlige Sager og blot geistlige Forhold, thi disse forbigaaer jeg her, men og havde Hensyn til deres verdslige Interesse. Det

var en Forening af saadan Slags, Domkapitlet i Lund indgik 1519 efter den Lundske Erkebisp Byrges Död 1519 om herefter ikke at vælge Andre end Adelige, men som dog den Gang ikke havde nogen Fremgang, fordi den myndige Kong Christian den Anden erklærede samme for retsstridig. Ikke desto mindre glemtes ikke denne Tanke, thi i Mellemriget efter Kong Frederik den förstes Död vedtog ikke blot et Stifts, men heele Danmarks Prælater at herefter skulde de höiere geistlige Embeder og Værdigheder være Adelen eene forbeholdne, hvilket dog formedelst den ikke længe derefter indförte Kirkereformation ikke kom til Udförelse. Hvad de verdslige Sammenkomster angik, som holdtes for at fatte Beslutninger om det som vedrörte deres borgerlige Stilling og Interesse, da autoriseredes disse stundom formelig af Kongerne, men fandt og jevnlig Sted uden saadan Tilladelse. Saaledes bevilgede Kong Hans Skaanes Kiöbstæder at holde fælles Möder i Lund paa Sct. Peders og Povels Dage, for at raadslaae om deres Anliggender (Hvitfeld S. 1041). Lignende Tilladelser emanerede fra Tid til anden fra de ældere Konger til de danske Kiöbstæder, og Historien lærer at disse lige til Souverainiteten jevnlig have udövet denne Rettighed, og benyttet sig deraf for at sætte visse Grændser for de Indskrænkninger i deres Næringsveie, Landets Mægtige vilde paalægge dem, og til at frembære i Forening kraftige Forestillinger til Thronen angaaende formeentlige Forurettelser. Men Landets Borgere agtedes berettigede til paa egen Haand og uden Regieringens særskildte Tilladelse at forene sig om hvad der kunde ansees tienligt til at fremme deres egen Fordeel, og til at indskierpe deslige Vedtægter ved passende conventionelle

Straffe, hvilke Foreninger agtedes forbindende endog for bestandigt, uden at sanctioneres af Regieringen. Et höist mærkeligt Exempel herpaa afgive de saakaldte "Laalands Vilkaar" *), hvilke Biskop Henneke i Odensee (en Uhlfeld) oprettede paa Landstinget i Forening med Prioren af Helsted Kloster og med Adelen i Laaland.

Disse Vedtægter sigtede til at tillægge de ergangne Domme i Gields Sager större exsekutiv Kraft, men fornemmelig til at forebygge Misbrug af Jagten og til at regulere adskilligt Landbruget og Bönderne vedkommende, tildeels paa en for disse trykkende Maade **). Uagtet heri fastsættes tildeels haarde Straffe for de heri indförte Buds Overtrædelser, saa er dog Regieringens Stadfæstelse herpaa hverken forlangt eller paafulgt. Ikke desto mindre har man tillagt disse Vilkaar fuld forbindende Kraft i Laaland, ja de synes endog at have faaet efterhaanden Indgang i det övrige Danmark. De have uden Tvivl fremkaldt den Bestemmelse, der findes i Kong Christan den 3dies Coldinghusiske Reces Art. 59, hvilken er siden bleven optagen i Kong Christan den femtes Lovs 3-13-18. Den samme Biskop Henneke der synes at have havt den fornemste Deel i hine Vil-

*) "Vilkaar" i denne Bemærkelse svarer til det tydske "Willkühr" og betegner leges pactitiæ. Ostersen forklarer derfor ogsaa i sit Glossarium "Vilkaar" ved "Vedtægt," men herved forstaaer han ikke Sædvane i Ordets meest indskrænkede Betydning eller censidige Handlinger, der ved oftere Gientagelse efter en vis Norm omsider erholde forbindende Kraft, men Forening, i hvilken Betydning Ordet og tages i Christian den femtes Lov 3 B. 13 Cap. 31 og 32 Art.

**) I Hvitfelds Krönikes förste Deel S. 839. 840. ere disse Vilkaar indrykkede in extenso.

kaars Affattelse, skal og efter A. Hvitfelds Bispe-Krönike have foranstaltet at Adelen i Laaland, hvor han for det meste opholdt sig, aarlig skulde samles for venskabelig at bilægge deres Tvistigheder m. m. *).

I. Anseete Lovkyndiges Meeningers Indflydelse paa Retsnormerne.

I den heele Tidsperiode siden Valdemar den 2dens Lovgivning og indtil Souverainitetens Indförelse, samt den nye Lovbogs Publication, har man tillagt Retslærernes Meeninger særdeles Vægt. Man har vel ikke her i Norden dreven Forgudelsen af agtede Lovkyndige saa vidt som i Italien, hvor den Omstændighed at de gierne vare Universitets Lærere, og kunde faae deres Meeninger forplantede ved et stort Antal Disciple, hvilke derefter som Embedsmænd vidste at forskaffe disse Indgang ved Domstolene, virkede saa meget, hvorimod de som forskaffede sig et Navn som Lovkyndige her i Landet vare Mænd, som ved deres Raadförsel paa Tingstederne ved vanskelige Retstilfældes Afgiörelse, eller som Landsdommere ved deres Styrelse af Retten, og virksomme Deeltagelse i de Betænkninger deræskedes, og Domme derafsagdes, havde ved udbredt Kundskab om hvad der i lignende Tilfælde forhen var bleven iagttaget, ved deres Klygt i at udfinde Retsnormer for nye Tilfælde, vel og ved passende Formularer for særegne Sögsmaal forskaffet sig et Navn, og naar de skriftlig opsatte noget angaaende den borgerlige Ret, saa var det hvad enten det

*) See Bispe-Kröniken ibid. S. 42.

kaldtes Rettelser, eller Forklaringer (correctiones, expositiones) eller Artikler eller Glosser, ikke ordentligviis af den Beskaffenhed, at det röbede fortrinlig videnskabelig Dannelse, eller Selvgrandskning, men havde en blot praktisk Tendenz i det det herved fremstiltes i Form af korte Sætninger, visse traditionelle Regler, eller mærkelige Retsdomme, som de havde optegnet. De saakaldte Artikler eller correctiones legis som ere opbevarede under "lille Thord Degns" Navn og havde vundet fortrinlig Anseelse ere af sidstnævnte Art. De synes oprindeligviis skrevne paa Latin og ere i dette Sprog trykt bag ved de tvende ældste Udgaver af Jydske Lov (1504 og 1508), men seenere oversatte paa dansk og plattydsk og bruges endnu i sidstmeldte Sprog i Slesvig som Hielpemiddel ved Jydske Lovs Forklaring og Anvendelse, da de nærmest vare skrevne med Hensyn til denne Lovbog, endskiöndt de seenere ogsaa synes brugte i Sielland og de danske Provindser, hvor hin Lovbog ikke var indfört. Det er noget omtvistet, hvilket der var denne Lovkyndiges egentlige Navn, hvad enten han var Verdslig eller Geistlig, eller hvilket Embede han beklædte, til hvilken Tid han levede og om disse Artikler ere blevne formelig sanctionerede af Kong Valdemar Atterdag eller ikke. Jeg har paa et andet Sted viist *) at Mandens Familienavn ikke kan have været "Litle," som Kofod Ancher og fleere efter ham have antaget, fordi "parvus" altid naar der tales om ham staaer foran Navnet og ikke bag efter, hvoraf

*) Dansk Litteratur Tidende for 1822 No. 25 S. 390-395. Jvfr. Kofod Anchers saml. Skr. I. S. 687.

maa sluttes at det har været ham tillagt som Ögenavn for at skille ham fra andre Thorder*), men "Degn" som paa Latin efter de Tiders Maade gives ved "Diaconus," og at denne Benævnelse her ikke betegner et geistligt Embede er klart deraf, at han kaldes enten i Almindelighed "Daniæ legifer," stundom og meere bestemt "Jutiæ legifer," thi Landsdommer-Embedet (legifer) betroedes aldrig til en Geistlig. Det er derfor uantageligt at den Thordo parvus ikke parvus Thordo som efter en latinsk Forordning af Kong Erik Menved fra 1304 skulde have udarbeidet et Udkast til en nye omfattende Lov (Kofod Ancher gietter paa den Siellandske) og selv valgt iblandt Medlemmerne af den Lovcommission der skulde revidere denne Lov, som Kolderup Rosenvinge meener **) have været disse Artiklers Forfatter, thi denne var efter Ovenstaaende en Thord med Slægtnavnet Litle ikke Degn, ligesom det og er vist, at Artiklerne ikke paa nogen Maade svare til den i Forordningen givne Beskrivelse af en omfattende Lovgivning der skulde undergaae en omhyggelig Revision. Det forekommer mig sandsynligt, dersom man skal giætte paa en vis Person, at Artiklernes Forfatter er en Thord Degn (Thordo Dyaconus),

*) At der virkelig har levet en anden Thord Degn (Iversen) ved samme Tid, men som var Geistlig, og ikke Landsdommer eller havde noget verdsligt Embede, sees af et Skiöde fra 1365, udstædt paa Kongens Retterting, som opbevares i Geheime-Arkivet og hvorom Kofod Ancher melder i sin Lovhist. II. S. 177 (i saml. Skr. I. S. 700).

**) See hans Indl. til Kong Eriks Siell. Lov S. XV-XVIII og min Recension l. c. S. 390-391.

Eier af Sædegaarden Bierregaard, der levede under Kong Valdemar Atterdag som Auditor placiti generalis, hvorved her rimeligviis forstaaes Landsdommer ikke Landstingshörer, og som roses for sine store Gaver til Klosteret (forhen Nörre- eller Glenstrop seenere Mariager Kloster) hvilket godt bestaaer med den Yndest der i Artiklerne vises mod Geistligheden, uden at han derfor selv var Geistlig. Imod den Paastand, at Kong Valdemar Atterdag skulde have formelig stadfæstet disse Thord Degns Artikler, har Hr. Prof. Falck fremfört betydelige Indvendinger, men da dette saa bestemt siges i fleere Haandskrifter, tör man vel ikke aldeles forkaste det, men denne Stadfæstelse torde maaskee ikke have bestaaet i andet end at disse Artikler kunde paaberaabes i Lov og Ret endog uden for Jylland og Fyen i Retssager *). Thi

*) Denne Gisning stadfæstes ved en Anmærkning i et Haandskrift (No. 12 i Octav af Arn. Magn.) hvor det hedder til Slutningen efter som ægte Absolutist (hvoraf der her i Landet altid har været Nogle, ligesom Ghibellinerne i Italien jvfr. Kong Knud Valdemarsens Forordn. af 1202 i Indledningen) at have talt om Nödvendigheden af den Kongelige Stadfæstelse for at erholde forbindende Kraft (ante confirmationem regis, qvi habet autoritatem constituendi leges, non fuerunt alicujus efficaciæ seu valoris sic qvod aliqvis possit eas allegasse vel allegare et secundum eas judicare): "Et isti articuli sunt confirmati per Regem in litteris Regis depositis inter Instrumenta Domini Episcopi Roschildensis;" (Anchers s. Skr. I. S. 688. 689. i Anm.) thi at denne Stadfæstelse er efter denne Forsikring nedlagt i den Roeskildske Biskops Arkiv synes at vise, at den har nærmest angaaet Sielland. Anmærkningen vilde vinde större Betydenhed dersom den virkelig var fra Biskop Ivars Haand, som Kofod An-

havde det været en paa en foregaaende omhyggelig Revision af disse Artikler grundet Autorisation, saa lod det sig paa ingen Maade forklare, hvorledes at Artiklernes Tal saavel i Haandskrifterne som i de trykte Udgaver deraf i den Grad variere, at der gives dem, som ikkun have 14, andre 28, endnu andre 62, og nogle indtil 92 Artikler, og at enkelte af disse indeholde Bestemmelser, der ikke paa nogen Maade kunne ansees som juridiske, saasom den 59de og 61de, hvoraf den förste handler om Jords Inddeling og Skyldsætning, den anden om fremmede og indenlandske Penges relative Værdie, thi uagtet disse og fleere uden Tvivl ikke ere forfattede af Thord Degn, saa vilde man ikke have tilladt sig at give hans Artikler et saa upassende Tillæg, dersom de havde faaet en formelig Sanction, men med et privat Arbeide troede man at kunne handle egenmæg-

---

cher var tilböielig til at antage. Efter nogle Haandskrifters Inscriptioner, hvormed ogsaa de ældste trykte Udgaver af disse Artikler stemme, skulde man troe, at Kong Valdemar havde stadfæstet Artiklerne efter sine bedste Mænds Raad strax efterat Thord Degn havde affattet dem og det paa en Herredag i Nyeborg; men saadanne Angivelser, der ere skrevne i en meget seenere Tidsperiode og som saa bestemt modsiges af alle indvortes Data, fortiene ingen Tiltroe. Imidlertid tiene de dog til at godtgiöre, at efter Tradition, en vis Stadfæstelse af Kongen, endskiönt uden Tvivl en Tidlang efter deres Affattelse ved særdeles Leilighed vel og blot fra en særdeles Synspunkt har fundet Sted. Samme Tradition synes og at vise at Thord Degn har levet paa samme Tid som Kong Valdemar Atterdag og at deres Meening som sætte ham langt tilbage i Tiden, maa være feiltagende.

tigt. Paa lige Maade forklares hvorfor man har i seenere Afskrifter paa vedkommende Steder uden Betænkning tilföiet Artikler, der skyldes en Biskop Ivar *), eller ere tagne af Biskop Knuds Glosser, eller have andre Forfattere, hvis Navne man nu ikke er i Stand til at opgive **), men som nu alle gaae under Thord Degns Navn.

Biskop Knuds i Viborg (Kobsen af Tilnavn) saakaldte Glosser til Jydske Lov, samledes i Kong Christian den förstes Tid ved Aaret 1467 ***). Han var udrustet med en Deel Kundskaber baade i romersk og kanonisk Ret, som hans Doctorværdighed og bekræfter, hvorfor disse Glosser bære Præg af större Lærdom, og have en meere theoretisk Tendents end de fornævnte Artikler eller andre Skrifter over Danmarks Lovgivning fra denne Tidsalder. Men Biskopens overdrevne Höiagtelse for den Romerske Ret medförte, at han har tillagt den ligefrem forbindende Kraft i alle de Tilfælde hvor den ikke aabenbar streed mod Landets egne Love, hvilke han, efter en i Middelalderen ikke usædvanlig Terminologie, kaldte Municipallove. Den Anseelse disse Glosser vandt, bidrog ikke lidet til at skaffe Romerretten större Indgang i Praxis end tilforn, og til at adskillige Retsnormer, som han havde overfört fra hiin Ret til den

*) See Ancher i saml. Skr. I. S. 718.

**) See sammesteds S. 726. 727. jvfr. S. 715.

***) Den yngste Dom Biskop Knud angiver i sine Glosser med bestemt Datum er en Herredags Dom fra 1466, (jvfr. Anchers s. Skr. I. 386), hvoraf man er beföiet til at slutte, at de ere samlede ved Aaret 1467. Biskopen döde 1477.

danske, bleve til gieldende Ret i Danmark *), og at fleere af Glossatorernes brocardica nu jevnlig paaberaabtes af danske Lovkyndige.

Jeg forbigaaer at tale om de mindre betydelige Skrifter andre Retslærde fra denne Periode have efterladt, da disses Indflydelse er mindre synlig. Derimod bör jeg bemærke, at Geistlige oplærte i Paris, i Bologna og seenere i Cöln, skaffede den Romerske og kanoniske Ret en större Indflydelse derved, at de mödte paa Tingene, og jevnlig ved deres Raad veiledte Tingmændene eller selve Fogden. De af dem som vare forsynede med keiserlig eller pavelig Bevilling til at fungere som Notarier forandrede for en stor Deel vor gamle Formular-Jurisprudents, i det de indförte Romerske Cauteler ved Contracters og andre Dokumenters Affattelse. De havde en endnu större Indflydelse paa Testamenter, eftersom disse vare af fremmed, ikke af Nordisk Herkomst. Herved sattes endog danske Borgere for deres Person i Bevægelse, fordi der efter Romersk Maade krævedes syv Vidner til et saadant Testamente, men fem dersom det allene skulde betragtes som Codicill, og efter fremmed Skik indförtes at visse saakaldte testamentarii skulle i Testamentet indsættes, der svarede til vore nuværende Exsecutores testamenti, for

*) Som Exempel har jeg iblandt andet anfört i mine Anm. til Kofod Anchers saml. Skr. II. S. 384. at Fæstemanden efter Biskop Knuds Glosser ikke torde være sin Fæstemöes Værge, hvilket er gaaet over til Praxis, og derfra kommen ind i Kong Christian den 5tes danske Lov 3-17-11, thi vore ældre Love fastsætte det ikke.

at paasee Testamentets nöiagtige Efterlevelse *). Det de theoretiske og praktiske Skrifter af fremmed Skole virkede efterhaanden paa vor Lovgivning forbigaaer jeg som mit Æmne uvedkommende.

K. Om Domstolenes Betænkninger og Domme som Kilder til den danske uskrevne Ret.

Jeg har allerede i Indledningen til nærværende Afhandling viist, at Domstolene, især de höiere, fra de ældste Tider af, var den Autoritet, som Regjeringen saavelsom Private henvendte sig til for at erfare hvad der var den gieldende Ret, saavel i offentlige som i private Sager, og naar Domstolene selv i denne Henseende vare tvivlraadige, sammenkaldte de Lovforfarne Mænd af de forskiellige Stænder, der afgav et formeligt Tingsvidne om hvad de efter nöie Undersögelse og Forespörgsel eller af egen Erfaring vidste herom. Denne Fremgangsmaade var aldeles nödvendig for at vorde oplyst om hvad der ved Præjudikater og sædvansmæssig Ret var bleven indfört, saa længe ingen ordentlige Tingböger bestandig holdtes, hvori alt hvad der foregik for Retten protokolleredes; men endog efterat saadanne Tingböger kom i Gang, synes hiin ældere Fremgangsmaade som den ved gammel Vedtægt autoriserede, at have fundet Sted. Det maatte tillades mig ved denne Leilighed, atter at paaberaabe mig hiin höist mærkelige Betænkning eller saakaldte Dom, som Siellandsfars Landsting afgav 1428 efter Kong Erik af Pommerns Forlangende, som i egen Person mödte ved

*) Jvfr. min Anmærkning i Kofod Anchers saml. Skr. II. S. 412-414.

Tinget, om Straf for dem, der bleve hiemme naar Fienden anfaldt Landet, Baunerne brændte og Vidiebrand gik, for at forkynde overalt det fiendtlige Overfald, saa og for dem, Banneret betroedes til, men römmede fra samme; hvilken Dom Kong Christian den Anden lod læse paa Landstinget 1517, uden Tvivl i Anledning af den da paatænkte Krig, og er det just af den Vidisse som Landstinget efter Opfordring herom udstædte og som endnu opbevares i Geheime-Arkivet, at vi have faaet Kundskab om samme ved Hielp af det Aftryk vor höitfortiente Langebek har foranstaltet (Dansk Magazin V. S. 319. 320), og derved faaet et Lys tændt om de mærkelige Skikke, der i Krigstilfælde havde vedligeholdt sig i Sielland fra den fiærneste Oldtid, og om de svære Straffe der rammede dem efter samme gamle Vedtægter, der vovede at tilsidesætte deslige Retsnormer, hvorom hverken den gamle eller nye Siellandske Ret, eller nogen seenere os bekiendt Anordning taler, ligesom heller ingen Lov paaberaabes af Landstinget som Hiemmel herfor.

Men denne Dom er ikke mindre lærerig derved, at den giver en fuldstændig Oplysning om den Fremgangsmaade der iagttoges ved saadan Leilighed. Ikke tröstede Landsdommeren (en Riddersmand) sig til paa egen Haand at afgive den æskede Betænkning, ei heller nöiedes han med iflæng at udspörge de Omkringstaaende, tildeels höist anseelige Mænd af geistlig og verdslig Stand, saaledes som ved Retssagers Paakiendelse pleiede at skee, og vel stundom synes at have været iagttaget hvor der tvivledes om der existerede nogen Retsnorm for det forekommende Tilfælde, og hvorledes denne egentlig löd, thi det kunne hænde at disse vare ikke nöie underrettede eller partiske; men

Landsdommeren valgte tvende Riddere og fleere Adelige, hvoraf sex af de Fornemste navngives, dernæst tvende af hver Kiöbstæd, og tvende af ethvert Herred i Sielland, og da först erklære disse i Samling, at de kunde ei rettere finde "efter gamel Sædwanæ oc Reth, som wæreth haffwer tilforn i Landet" og om dette deres Udsagn er det at Landsdommeren tilligemed Biskopen i Roeskilde og 7 Adelsmænd, samt tvende Ringsteds Borgere afgive deres Tingsvidne ved særskilt Brev paa Pergament, som forsynedes med alle disse Mænds hængende Indsegle *).

Naar der var Spörgsmaal om nye Loves Affattelse, saa blev og Landstingenes Betænkning jevnlig indhentet, men denne var da ikke Landsdommerens eensidige Formening, men understöttedes af de da Retten besögendes Stemmer. Udgik aabne Breve fra Kongen med Befaling at de skulde læses ved Landstingene, og disse indeholdt noget som kunde have Udseende af noget Nyt, saa synes de tilstædeværendes saavel Höieres som Laveres udtrykkelige eller stiltiende Billigelse at være bleven forlangt. En Dom afsagt paa Siellandsfars Landsting i Aaret 1468 gotgiör dette, thi i det Dommen tildeels bygges paa et

*) Vidissen som udstædtes efter Kong Christian den 2dens Begiering 1517 indeholder hiint Dokument in extenso og meldes til Slutningen, at det efter Kong Christierns Befaling var bleven læst inden fire Stokke paa Siellandsfar Landsting, hvilket Landsdommeren Niels Henricsön tilligemed fire Adelige (Væbnere) en Borgemester og en Raadmand fra Ringsted, Herredsfogden til Ringsted Herred og Landstingsskriveren, som alle navngives, bevidne.

Brev af Kong Christian den 1ste, som denne Konge havde ved sit personlige Möde her som ved de andre danske Landsting ladet læse, og hvorved det var bleven strengt forbuden, at gribe, voldföre eller kaste Nogen i Fængsel, saa længe han var uforvundet, tilföies udtrykkelig at dette Brev af alle Rigets Indbyggere var vedtaget og samtykt paa Tingene*). Landstinget vedblev at besöges af Höie og Lave indtil Reformationens Indförelse og den dermed forbundne Statsforandring, thi da forbödes det udtrykkeligt de Geistlige at söge Tingstederne, og dette Forbud synes at have havt den Virkning at ogsaa Verdslige ansaae det mindre hæderligt for sig at möde der. I Grevens Feides Tid var det dog endnu ligesom fordum sædvanligt at fornemme Damer besögte Landstingene. Det var dette der gav Anledning til Anna Moenstrups, Holger Rosenkrantzes ~~Datters~~ Enkes, der havde været tre Dronningers Hovmesterinde, skrækkelige Skiebne, da hun i fuld Tillid til den hende givne Leide mödte paa Siellandfars Landsting for at deeltage i de vigtige Sager der da skulde forhandles, fordi hun havde paadraget sig den paa Tinget forsamlede Almues Had, og nær vare tvende adelige Frökener, der ledsagede hende derhen, ligeledes bleven uskyldige Offere for Almuens Raserie. Denne skrækkelige Begivenhed synes at have bidraget til at Tingene ei meere besögtes af Fruentimmer af höi Stand. Men meere end alt dette bidrog til Domstolenes mindre hyppige Besögelse, at Rettens Organisation ved den seenere Lovgivning forandredes, saa at Sandemænd og Oldinger brugtes

*) Denne Dom findes indfört i L. Evensens juridiske Samlinger 1ste Deel 2det Hefte S. 11-14.

sieldnere, Tingmændenes dömmende Myndighed gik over til Underdommerne og de bleve nu ikkun brugte som Meddomsmænd i visse kriminelle Sager, hvor de endda lod sig lede af Fogden, og at Landsdommerne begyndte at handle selvraadig uden Hielp af Bisiddere, og at staae i den Formening at de ikke vilde ved de Tinget besögendes Raad erholde synderlig Veiledning. Landsdommer-Embedet vedblev imidlertid at være saa anseeligt, at adskillige af dem lige til Souverainitetens Indförelse tillige vare Rigsraad.

Rettens Domme i egentlig Forstand i omtvistede Sager vedbleve lige til den under Kong Frederik den 3ie foregaaede store Statsforandring at være en Hoved-Retskilde. De kunne med saa meget större Föie ansees som et Slags autonomiske Folke-Normer, eftersom de, saaledes som nys blev bemærket, ikke afsagdes eensidigen af en af Regieringen beskikket Dommer, men af Mænd der for fleere eller for enkelt Sag valgtes efter visse lovbestemte Regler hertil, og fordi de Tinget besögende af alle Stænder vedbleve lige til det seenere forhen opgivne Tidsrum, at udöve en mærkelig Indflydelse paa vanskelige Sagers Afgiörelse. Det var især Landstingene og i en seenere Periode, efter at det saakaldte Dannehof organiseredes som sidste Instants, dette i end höiere Grad, hvis afsagte Domme tiente til at forklare Lovene, hvor disse ansaaes for tvivlsomme, og til at afgive nye Retsnormer, naar disse behövedes. Thord Degns Artikler indeholde uden Tvivl Resultaterne af fleere saadanne Domme, uagtet de ikke udtrykkelig navngives, og dette har vist nok bidraget til at forskaffe disse den store Indgang i Praxis.

Biskop Knuds Glosser anföre derimod adskillige af dem med deres rette Ord, ja! og med Angivelse af Tiden, paa hvilken saadan Dom blev afsagt. Naar det ere Landstingsdomme han citerer (Nörrejydske, hvilke han bedst maatte kiende som residerende i Viborg og jevnlig deeltagende i disse Forhandlinger), saa er det som en uforkastelig Autoritet han paaberaaber sig dem, men om Kongens og Rigsraadets Domme bruger han de Udtryk*): "Rex et regni consiliarii pro lege decreverunt" (Ancher s. Skr. I. S. 386) saa at han ligesom tillægger dem samme forbindende Kraft som selve Lovene. En Deel andre Domme findes optegnede i gamle Domböger (libri judiciales) som Tiden har levnet os. En saadan er den Roeskildske, der gaaer fra 1291 til 1299 men som ikke er fuldstændig, hvilken Langebek har udgivet (Scr. rer. Dan. VI. p. 255-260) efter et Haandskrift som den lærde Brocmann i Sverrig eiede. Nogle findes og indförte i Bispestolenes og Klosternes Jordeböger (libri redituum), fordi de Geistlige stedse have viist sig omhyggelige i at opbevare saadanne Domme, for at kunne i paakommende Tilfælde legitimere deres Ret til en eller anden Gave naar den af Vedkommende skulde giöres dem stridig; men heraf flyder, at disse Domme sieldent ere af nogen almeen Interesse. Adskillige og det tildeels meget vigtige, har Arild Hvitfeld opbevaret, der som Rigets Canzler baade forstod at

*) De brugte Udtryk ere: "So scriff Landzdomer oc *andre gode men* meth hanum." Undertiden nævner han alle dem som dömte med ham, saasom i en Dom afsagt 1461 (Anchers saml. Skr. I. S. 387).

paaskiönne deres Værd og tillige havde den bedste Adgang formedelst dette sit Embede at forskaffe sig disse. Nogle ere hændelsesviis seenere komne for Lyset, saasom i Thestrups Afh. om Tingene i Evensens juridiske Samlinger, i det danske Magazin, ved Kofod Anchers Omsorg (i Lovhistorien). Men en stor Deel, og det formodentlig meget vigtige, ere utrykte eller ligge end- og skiulte et eller andet Sted, og de vilde naar de ved en kyndig Mands Omsorg bleve samlede, udbrede Lys over adskillige Retsmaterier men i Særdeleshed over den hele ældere Procesform, hvilken Lovene ikke indlade sig paa fuldstændig at forklare, fordi de forudsætte at den er tilstrækkelig bekiendt. Det vilde lede til en ufornöden Vidtlöftighed at anföre mange Beviser paa disse Dommes Vigtighed til at fortolke og supplere Landsloven. Men jeg indskrænker mig her ikkun til, som Exempel herpaa at anföre den vigtige Herredagsdom der blev afsagt i Ribe under Kong Christopher af Bayern 1443, hvorved Landmændene forpligtedes til at svare herefter fuld Tiende af al deres Afgröde til lige Deeling imellem Biskopen, Kirken og Sognepræsten (plebanus) paa Grund af at saadant var paabudet i Guds Lov, det er, Mose Lov, som Bisperne der mödte ved Herredagen udförlig forklarede, hvorimod der hidtil efter gammel Vedtægt ikkun var bleven svaret $\frac{1}{15}$ Deel *), hvilket saaledes fra den Tid af stedse er bleven iagttaget i Danmark, fordi Kong Christian den 3die, der ligeledes ansaae Mose Lov i dette Stykke for en almindelig guddommelig Lov ikke vilde samtykke

*) See Hvitfelds Krönike I. S. 831 hvor denne Dom er indfört paa Latin saa og Pontoppidans Annales eccl. Dan. II. 559. Jvfr. Kofod Anchers saml. Skr. I. S. 817. 818.

i anden Forandring, end den Omstændighederne aftvang ham, nemlig at de Adelige skulde være fritagne for at svare saadan Tiende af deres Hovedgaardstaxter, imod at holde Bönderne til at tiende retfærdigen *). Da Landstings- og Herredagsdomme vare en vigtig Kilde til Retsnormer, er det ikke at undre over at Concipienterne af Kong Christian den femtes Lovbog ved fleere Leiligheder have tyet til denne Kilde. De Domme, som saaledes ere blevne afbenyttede, kunne imidlertid ikkun ved visse Artikler paavises, ved andre maa man nöies med Formodning om en saadan Oprindelse, indtil en eller anden heldig Opdagelse i Arkiverne sætter een i Stand til at dokumentere saadant.

Jeg har saaledes efter Evne tilendebragt den Beviisförelse der paalaae mig, at den störste Deel af vore ældere Retsnormer ere udsprungne af Folkets Autonomie, deels af gamle Sædvaner, Rets-Maximer, afsagte Domme, deels af Vedtægter og Forenings-Love (leges pactitiæ) og at i Særdeleshed vore gamle saakaldte provinciale Lovsamlinger, ere, med Undtagelse af Jydske Lov, ikkun Retsböger, hvori ved privat Flid de forskiellige Provindsers Sædvaner og Vedtægter ere optegnede, blandede med nogle virkelige Lovbud, som nu vanskelig adskilles fra hine, og

*) I Thorninglehn i det Slesvigske svares endnu ikkun $\frac{1}{15}$ Deel istedenfor Tiende, saa at formeldte Dom ikke til disse Egne er bleven udstrakt. I det övrige Slesvig og Holsteen svares ingen Tiende. jvfr. Pontoppidans Ann. III S. 726 og Aagaard om Thorninglehn især S. 120. Paa Bornholm svares ingen Kongetiende og Kirke- og Præstetienden erlægges efter en egen og mildere Maade,

at selv den Jydske Lov, uagtet den unægtelig er en efter höiere Befaling affattet og formeligt promulgeret Lovbog, dog for en stor Deel er bygget paa den Gang gieldende sædvansmæssige Ret, hvilket og bestyrkes ved dens Overeensstemmelse med de andre Provinciallove især den Skaanske, at dernæst de geistlige, forsaavidt de vare danske, vare byggede paa en frie Forening imellem Biskopen og Almuen, at Kiöbstædlovene oprindeligviis bleve til ved Borgernes Overeenskomst uden Regieringens Indblanding, at Söelovene stiftedes paa lige Maade af Kiöbmænd og Söefarende, eller fremmede optoges efter disses frie Beslutning, at Gildelovene, hvis Indflydelse strakte sig næsten over heele Landet, bleve forbindende af lige Aarsag, at Gaardsretterne lige fra den ældste bekiendte iblant dem, Vitherlagsretten, bör ansees som et Slags Gildeskraaer, og just ved denne frie Form stiftede en Afhængighed som Disciplinen krævede uden at krænke Vedkommendes Æresfölelse, endelig at den Forestilling i heele Middelalderen, ja! lige til Souverainitetens Indförelse var herskende her i Landet, at nye Retsnormer kunde danne sig ligesaavel ved Privates saakaldte Vilkaar og Vidiebreve som ved Kongebud.

Det kan ikke nægtes at fra det sextende Aarhundrede, eller Kong Christian den Andens Regieringstid, formelige Love ere blevne hyppigere end fordum, under Navn af Recesser, aabne Breve m. m. men de afvige i Almindelighed til Lykke for Nationen, ikke fra de gamle Retsnormer og Instituter uden hvor en trængende Nödvendighed krævede det, og mange af disse Lovbud ere blot Indskierpelse af det som allerede tilforn var vedtaget. Da ved Siden af disse nye formelige Lovbud, Folket fremdeles beholdt en vis

Virksomhed i at danne sig visse Retsnormer, saa blev den gamle fædrelandske Aand endda herskende i Lovgivningen, thi hvad der optoges af fremmed Ret var forholdsviis lidet, og den levende Fölelse for Lov og Ret styrkedes og næredes, skiöndt i mindre Grad end forhen, ved Folkets vedvarende Indflydelse paa Retsnormens Uddannelse. Efter Souverainitetens Indförelse blev Nödvendigheden af een eneste i heele Riget gieldende almeen Lovbog erkiendt, der allerede længe tilforn havde været oplyste Patrioters Önske, hvorfor Befalingen herom var een af den nye souveraine Konges förste Regierings Handlinger, men da Bygningen efter Kongens Villie skulde saavidt mueligt opföres af de gamle Materialier, saa var Overgangen fra den gamle Retstilstand til den nye ved Kong Christian den femtes Lovs Publication ikke saa voldsom som man i Almindelighed forestiller sig den, og langt mindre betydelig end den som i vore Dage foregik ved den preusiske, eller franske eller andre nye Lovbögers Promulgation, i hvilke man har tilladt sig langt fleere Afvigelser fra det gamle og ved langvarig Brug hævdede, end hos os.

Saaledes har da Nationen den sieldne Lykke, at de gieldende Retsnormer ere i en naturlig Udvikling af sig selv fremkomne formedelst Tingenes Gang og Nationens fremgaaende Cultur, af de ældste autonomiske Retssædvaner og Vedtægter, hvis förste Spire taber sig i Oldtidens uigiennemtrængelige Mörke, hvorved tillige er forebygget at de ikke indeholde et forunderligt Amalgama af fremmed og nationalt, paa hvilket Konsten spilder sin Kraft, naar den stræber at bringe Eenhed og Harmonie tilveie i dette Blandegods, hvorimod de frembære tyde-

lige Mærker af den Nations Individualitet, hvilken den skylder for en stor Deel sin Tilværelse og Uddannelse, ligesom de paa den anden Side have næst Sproget været det kraftigste Middel til at vedligeholde Nationens særegne Characteer reent og uforderet. Den almeene Erkiendelse at vi endnu stedse höste Frugten af Forfædres Viisdom i at regle Samfundets yderst sammensatte Forhold, har bevaret os fra den Syge at revolutionere i Lovgivningen, og derved forstyrre Familiernes Fred, og bevirket at man har indskrænket sig til med vaersom Haand at reformere hvad der skiönnes aabenbart Feiltagende eller stridende mod Almeenvel *).

*) Jeg maa bemærke at jeg i nærværende Afhandling har indskrænket mig til den danske private Ret. Men at den gamle danske Statsret ligeledes for en stor Deel grundede sig paa Sædvaner, forbeholder jeg mig ved anden Leilighed at godtgiöre, dersom dette Forsög ikke mishager.

Tillæg og Rettelser.

Til S. 16. Da i den seenere Tid fleere have anfört, at de Ord Fortalen til Jydske Lov begynder med: "Med Lov skal Land bygges" har været et i heele Norden almindelig vedtaget juridisk Ordsprog, saa maa det tillades mig at bemærke, at jeg uden Tvivl allerförst har giort opmærksom herpaa i en Anmærkning til Kofod Anchers saml. Skr. 1ste Deel S. 319 (der udkom Aar 1807) ved at paaberaabe mig Hagen Hagensens Frostethings Lov 1ste Part cap. 6.; paa det jeg ikke skal ansees for at have tilegnet mig den Ære, der tilkommer Andre. Det her anförte Sted af Nials S. blev allerede meddelt Selskabet i Vinteren 1822 (jvfr. Selskabets Program).

Til S. 90. Det bör bemærkes, at Hr. Prof. Falck selv seenere er frafalden den Meening, at den saakaldte Jydske Lov allerede fra först af var bestemt allene for Jylland, thi i hans Handbuch des Schleswig Holsteinischen Privatrechts 1ster Theil Altona 1825 S. 410, yttrer han sig saaledes: "Erst unter Waldemar dem Zweiten 1240 ward das jütsche Lov auf einem Reichstag in Wordingborg abgefasst, *welches seiner Bestimmung nach ein allgemeines Gesetzbuch für das ganze Reich seyn sollte*, aber nur in denjenigen Provinzen, die noch keine geschriebene Rechte hatten, eine unbedingte und allgemeine Gültigkeit erhielt, in Seeland und Schonen aber bloss zu einem subsidiarischen Gebrauche gelangte." I den til Texten svarende Anmærkning erindrer Forfatteren fölgende: "In der Einleitung S. XV. (nemlig til Hr. Professorens Udgave af den Jydske Lov) ward behauptet, dass das jutsche Lov (wie es erst späterhin ist

genannt worden) nur für Jütland bestimmt gewesen sey. Diess scheint mir jezt unrichtig, 1) weil keine specielle Beziehung auf diese beide Provinzen *) im Gesetze vorkommen 2) weil die eine dieser Provinzen mit der andern in keiner nähern Verbindung stand, als mit den übrigen Theilen des Reichs, und es daher bemerkt seyn müsste, wenn für diese allein eine gemeinsame Gesetzgebung gelten sollte."

Derimod har en anden Forfatter, nemlig Hr. Politie-Secretair Larsen, der allerede tidligere har giort sig fordeelagtig bekiendt ved en Undersögelse om Kong Christian den 2dens geistlige og verdslige Lov, i en Afhandling, hvis förste Deel nylig er udkommen, (da allerede heele min forestaaende Undersögelse næsten var trykt) og som er indrykket i Hr. Etatsraad Örsteds juridiske Tidsskrift 13de Binds 2det Hefte S. 227-272 under Titel: Bidrag til de gamle Danske Provinsial Lovbögers Historie, paa nye sögt at forsvare den ældere giængse Meening om Jydske Lovs indskrænkede Bestemmelse for Jylland og Fyen allene. Der anföres imidlertid, i det mindste i det hidtil trykte, ikke udtrykkelig nogen anden Grund herfor end de Afvigelser som notorisk finde Sted fra det, der var fastsat i de andre saakaldte Provindsiallove. Thi af disse Afvigelser synes han at ville udlede, at denne Jydske Lov ikke var passende for heele Danmark, men blot for de ovennævnte Provindser. Men dette er aabenbar en Feilslutning. Det er bekiendt nok, at Lovgivere have paatvunget Lande Love, som aldeles ikke passede sig for dem.

*) Hvilke han meener ved disse tvende Provindser, enten Nörre- og Sönder-Jylland eller Jylland og Fyen, har Hr. Forfatteren ikke nöiere forklaret paa det anförte Sted.

Endog vore Dage frembyde Exempler herpaa. Saa passende som den Napoleonske Lovgivning kunde være for Frankrig, saa lidet passende var den derimod for andre Lande, hvor ganske forskiellige Institutioner fra Arilds Tid havde været herskende; ikke desto mindre blev den indfört i alle de Lande, til hvilke Napoleons mægtige Indflydelse strakte sig. Hos Kong Valdemar 2den var det imidlertid ikke selvraadig Lune eller Lovgiver Forfængelighed der lod ham önske at faae sin nye Lov indfört i hele Riget. Han kunde fornuftigviis attraae at Kongens Overopsyn over alt Værgemaal formelig erkiendtes, at en bedre Arvelov indförtes, at den lige indtil det Latterlige grændsende Yndest for Fælledskab, der efter Vedtægt herskede i Sielland og Naboeöerne, blev aflagt m. m. Men da han nu erfarede, at Siellands og Skaanes Indbyggere holdt saa fast ved deres gamle Retsnormer, at de end ikke vilde give Slip paa dem, endog hvor Fornuftgrunde syntes at kræve disses Reform, saa maatte han nöies med at tillægge denne sin velgiörende Lovgivning forbindende Kraft i de Provindser, hvor saadan Modstand af fleere Aarsager ikke fandt Sted. Det kan vel og være at Kongen havde fattet Forkierlighed for de i Jylland gieldende Retsnormer, fra den Tid af han som Hertug havde styret en Deel af Landet. Men Hovedgrunden til at i Collisions Tilfælde de ældere Jydske Vedtægter ere blevne foretrukne, var dog nok den, at en Jydsk Biskop, Gunner, var Lovbogens Hovedredacteur. Jeg maae i Forbigaaende bemærke, at han dog ingenlunde var eene Redacteur (hvoraf mueligt Nogen kunde troe sig beföiet til at slutte at den omspurgte Lovbog havde strax fra först af været eene bestemt for Jylland) men Provst Torkel af Peders-

borg *) (i Sielland) har uden Tvivl været Medredacteur foruden fleere Geistlige (jvfr. Kofod Anchers saml. Skr. I. S. 300). Det er uden Tvivl for at giöre denne sin Meening antageligere, at Hr. Larsen stræber at vise, at ved den Jydske Lovs Redaction hverken fremmede civile Love, saasom den Romerske Ret og Sachsenspiegel, eller de andre Provindsers Love ere blevne afbenyttede, men alt derimod hentet fra de gamle Jydske Skraaer og Vedtægter. Men den heele Beviisförelse skiönnes ikke at være heldig. Det er for det förste ikke sandsynligt, at Concipienterne af den Jydske Lov skulde ikke blot have vraget al fremmed Ret, men endog al indenlandsk, undtagen deres egne Jydske Vedtægter, og denne Usandsynlighed tiltager, naar man med Hr. Forfatteren forudsætter, at ei allene den Skaanske, men og begge de Siellandske Lovsamlinger allerede have været til, da den Jydske Lovbog redigeredes. Ubekiendskab med hine Samlinger kan man ikke forudsætte hos en for sin Lovkyndighed efter de Tiders Maalestok saa berömt Mand som Biskop Gunner, ei heller kunde dette bestaae med hans Pligter som Rigens Raad **). Lige-

*) Dette er og et Datum der strider, foruden Krönikernes udtrykkelige Vidnesbyrd, imod at antage Aaret 1241, som det i hvilket Jydske Lov var given, en Mening som ellers Hr. Forf. vel forsvarer, og som jeg nær selv ved Udgivelsen af Kofod Anchers Skrifter havde antaget, thi Torkel nævnes i Haandskrifterne blot som Provst, men han blev allerede 1240 (den 17de October) Biskop i Reval (Hvitfeld I. S. 206). Hertil kommer at Haandskrifterne saa ofte angive et urigtigt Aarstal. Nogle nævne jo 1232; andre endog 1280 (jvfr. Kofod Anchers saml. Skr. I. S. 291-295.)

**) Jvfr. Fr. fra 1228 (Anchers Lov Hist. I. S. 599) hvor Biskop Gunner nævnes som deeltagende.

saa lidet tör man tiltroe denne oplyste Statsmand, hvilken Kong Valdemar saavelsom hans Dronning fremfor andre spurgte til Raads, en saadan Grad af Jydskhed, at han skulde forkaste alt Dansk der ikke tillige var Jydsk. Ei heller vilde Lovbogens Medredacteurer og Revisorer have tilstædt saadant. Hr. Larsen synes at ville gaae denne Indvending i Möde, ved at paaberaabe sig at de Jydske Skraaer og Vedtægter fremböd et fuldstændigt Stof. Men dersom dette havde virkelig været Tilfældet, til hvilken Ende blev da denne Lovbog forfattet? Jeg har selv paa et andet Sted yttret, at adskilligt af det, som man har villet udgive for nye Forskrifter i Jydske Lov, fremkaldte ved Tids Omstændighederne, torde være bygget paa Jydernes særegne gamle Vedtægter, saasom at Medeedsmændenes Tal ikke stiger over tolv (jvfr. min Recens. i dansk Literatur Tidende f. 1822 No. 25. S. 398). Men saavidt har jeg aldrig tordet gaae som nærværende Forf.; thi denne paastaaer, hvis jeg ellers har forstaaet ham ret, at Jydske Lov er intet andet end en vel ordnet Samling af forhen i Jylland og Fyen tilværende Materialier. Paa denne Maade giör Hr. Secretair Larsen sig Sagen let, naar han vil bestride den af mig og derefter ogsaa af de Herrer Professorer Falck og Rosenvinge antagne Meening, at fleere Steder af Jydske Lov synes at være laante af den Skaanske Retsbog; de kunne jo, siger han, ligesaavel være tagne af Jydernes egne Skraaer og Vedtægter. Denne Argumentation forekommer mig ikke bedre end naar de gamle Naturlærere paaberaabte sig qvalitates rerum occultæ for at redde deres Yndlings Theorie. Denne Overeensstemmelse imellem disse Love er stundom endog bogstavelig, saa at man enten maa antage at denne er fremkommen ved et Slags Mirakel, eller og vedgaae, at den

eene Lov har taget disse Steder af den anden eller og at de begge her have udskrevet een og samme tredie Lov. Dette fremlyser t. Ex. strax af den förste Parallele imellem den Jydske og Skaanske Lov, Hr. Larsen har ladet aftrykke (jurid. Tidsskrift l. c. S. 238.)

Jydske Lov I, 34.	Skaanske Lov III, 10.
Æn sæl fathær sint bærn noket i hender, oc far thet ant barn, dör barn oc liuær barnæbarn o. s. v.	Sæl fadær nokæt sinu barne i hænder, oc far thæt barn annæt barn, oc dör sidæn, oc liuær barnæbarn o. s. v.

Det samme gielder om fleere passus i de andre af Hr. Larsen selv anförte Parallelsteder af begge Lovböger, smaae Dialects Forskielligheder fraregnede.

Hr. Larsen insisterer især paa, at et eller andet er udeladt i den Jydske Lov, som findes i den Skaanske, men dette lader sig let forklare af Lovforfatternes Bestræbelse at udtrykke sig saa kort og fyndigt som mueligt; Jydske Lovs store Dybde er jo et gammelt Mundheld; men heraf kunde lettelig flyde en vis Haardhed i Ordföiningen, som Forf. paaanker, hvortil kom at denne var temmelig i de Gamles Smag, især i Lovgivningen. Saaledes kunde Redacteurene af Jydske Lov, efter at have omtalt det Tilfælde, at en Mand föder vilde Dyr op, gierne undlade at tilföie "æller wildæ fughlæ." uagtet dette udtrykkelig nævnes i den Skaanske Lov, fordi det ikke kunde falde vanskeligt at anvende den om vilde Dyr opstilte Regel, naar disse giöre Skade paa det sieldnere Tilfælde, at det er Rovfugle man föder der giöre saadan Skade. Man kunde troe at Exemplerne paa vilde Dyr ere blevne tillagte af Jydske Lovs Redacteurer,

men dette er dog ikke Tilfældet, thi hos Anders Sunesen nævnes udtrykkelig "ursus, lupus et aper" med Paaberaabelse af Kong Valdemar den Andens Forordning om denne Materie. Naar den Jydske Lovs II, 37 fastsætter, i Overeensstemmelse med Skaanske Lovs V, 17, at naar een druknede i een Mands særlige Brönd, saa skulde derfor allene bödes tre Mark, saa kunde den gierne udelade at disse tre Mark skulde tilfalde den Dræbtes Arvinger, thi dette forstod sig af sig selv, saa og naar begge Love stemme overeens i den Grundsætning, at naar det var en almeen Brönd (som tilhörte heele Byen), saa skulde denne Bod bortfalde, saa behövede den Jydske Lov ikke at optage det besynderlige Tillæg Skaanske Lov indeholder, at det samme og skulde finde Sted om een af Böigden skulde allene have gravet den. Naar der derefter tilföies: "Swa ær oc um lærgraf," men derimod udelades det Tillæg i Skaanske Lov: "ællær ræfgrawum," saa anseer Hr. Larsen denne Udeladelse som Beviis for at den Skaanske Lov ikke er bleven afbenyttet, skiöndt Anvendelsen af Lovbudet paa andre lignende konstige Grave maatte falde i Öinene. Af samme Grund kunde godtgiöres, at Anders Sunesens saakaldte Paraphras og den Skaanske Lov slet ikke staae i Forbindelse sammen, thi hos Sunesen lib. V. c. 12 tales blot om det Tilfælde, at Nogen falder i en gravet Brönd, men lige saa lidet om "leergrav," som om "rævegrav." Hos A. Sunesen finder man det heller ikke berört, at een allene skulde have gravet en almene Brönd. Det er synderligt at Forf. i hele denne Undersögelse ikke har taget Hensyn til A. Sunesens Paraphras, da det dog er aldeles afgiort at denne existerede og var tilgiængelig paa den Tid den Jydske Lov redigeredes, hvorimod det allerede forhen var uvist, om den Skaanske Lov da havde

samme Form som nu, men nu ved den nye Undersögelse der er bleven anstilt i min forestaaende Afhandling, er bragt til Vished, om jeg ikke meget feiler, at dette först kan være skeet i Kong Erik Glippings Tid, endskiönt man har havt Hovedgrundlaget længe tilforn. Herved bortfalde da ogsaa de Bemærkninger om Udeladelser af visse nærmere Modificationer som findes i den Skaanske Lov uden at antreffes i den Jydske, uagtet begge Love iövrigt stemme. Den Indvending har meere Vægt at visse heele Materier ere udeladte eller löselig behandlede i den Jydske Lov, som ere omhandlede i den Skaanske, endog saadanne som antreffes hos A. Sunesen. Det er vistnok vanskeligt nu, efter saa mange Seclers Forlöb, for os at angive de Aarsager, der have bevirket saadanne Udeladelser. Stundom kan det have været en Fölge af Skiödeslöshed; ligesom der i Kong Christian den 5tes danske Lov ere udeladte Bestemmelser i de ældere Love, hvilke burde have været optagne, hvorfor disse og tildeels findes i den norske, saa kan noget lignende være hændt i en Tidsalder, i hvilken Lovgivningskonsten var langt mindre uddannet. Men en Hovedaarsag var, at efter de Gamles Synsmaade alt hvad der var notorisk, ikke bebövede at faae Plads i Lovgivningen. Det som Samlerne af en Retsbog havde fundet for godt at nedskrive til sin og Medborgeres nærmere Efterretning, skiönnedes derfor ikke at være Gienstand for en formelig Lovgivning. At Materien om Trælle ikkun i Forbigaaende omhandles i den Jydske Lov, dertil kunde Aarsagen være, at Lovgiveren ikke skulde synes at giöre noget Indgreb i Eiernes Rettigheder. Den Omstændighed, at Hovedredacteuren var en Jyde og at der i Jylland forholdsviis gaves faae Trælle imod i de Danske Lande der havde taget saa virksom Deel i Krigene mod

Venderne, kan vel og have bidraget sit hertil, thi de fleeste Trælle vare krigsfangne Vender og disses Afkom. Om Jagt tales saa lidet i den Skaanske Lov at det uden Skade kunde udelades; det er næsten blot en nærmere Anvendelse af den billige Regel, at den ikke bör skee paa fremmed Grund til Grundeierens Fornærmelse. Selv i den nye Siellandske Lov findes intet herom. De mange Regler om Bod for Saar og Afhug den gl. Siell. Lov indeholder og den Skaanske Orbodemaal opstiller, kunde synes en ved Romersk Jurisprudents dannet Mand som Gunner altfor smaalige.

Naar Hr. Secretair Larsen (l. c. S. 245-247) söger at forklare den verbale Overeensstemmelse der findes imellem den Jydske og Skaanske Lov deraf, at visse gamle fælles Skraaer vare blevne afbenyttede ved den Jydske Lovs Redaction, saa er denne nye Meening nok allene bleven yttret fordi han ikke paa anden Maade vidste at forklare sig de Afvigelser som finde Sted imellem dem begge, men som dog kunne forklares paa en langt naturligere Maade saaledes som jeg her ovenfor har angivet. Fælles formelige skrevne Love vare vistnok meget faae, hvorimod der vel i Danmark have været en Deel fælles Retssædvaner. Derfor taler jus Slesv. antiqv. ikke om nogen almeen dansk Lov, men om "consvetudo regni," hvorved disse betegnes, thi aldrig er Ordet "consvetudo" forekommet mig for at betegne et jus scriptum, undtagen netop i det af Forf. p. 254 Anm. anförte Sted, hvorimod Ordet "lex" snart betegner jus scriptum snart jus non scriptum (cfr. Ducange sub voc. Consvetudo, hvoraf sees at herunder vel kan indbefattes leges pactitiæ, men at det modsættes edictis). Man seer af A. Sunesens Beretning, at de Lovbud han anförer vare givne for Skaane især, og ikke for Riget i Almindelighed. At

antage en almeen Retsbog for heele Riget omtrent som Repgows Sachsenspiegel (dersom dette skulde have været Hr. Forfs. Meening, thi han udtrykker sig noget ubestemt; jvfr. S. 253 og 254 med hinanden) lader sig ikke giöre. Retsforfatningen var fra den fiærneste Tid altfor forskiellig, for at en saadan kunde komme i Stand, hvilket Forf. selv paa andre Steder vedgaaer, endog hvor Differencen er meere tvivlsom. Der maatte da og findes visse bestemte Spor til en saadan Retsbogs Tilværelse, om man endog vilde forudsætte at ikke et eeneste Exemplar deraf var bleven reddet for Undergang, men hverken i de os levnede Diplomer, eller i Annalerne eller i de seenere Love peges der paa en saadan, men tvertimod paa særskilte for hver af Rigets Hovedprovindser (jvfr. Knud den 6tes Forordn. i Monum. Scanensia I. p. 88). Neppe skulde og Anders Sunesen have forsömt at beraabe sig herpaa i sin bekiendte Paraphras. De Siellandske Love vilde da heller ikke være saa meget afvigende fra den Jydske, dersom der var een Grundtypus for dem alle. For at forsvare denne Hypothes, har Hr. Forf. maattet antage den Synderlighed, at Redacteurene af Jydske Lov skulde have rettet sig efter en ældere Lovsamling ubekymrede om den nyere, som i det mindste fandtes i Skaane, og som efter Forfatterens eget Omdömme var bedre saavel med Hensyn til Form som Materie. Hvorledes et saadant Lovarbeide skulde have faaet Kongens og Rigsraadets Bifald synes ubegribeligt, og end meere hvorledes det med alle disse Ufuldkommenheder havde lige til nu beholdt en saadan Celebritet fremfor de andre danske Lovsamlinger. Jeg er iövrigt meget langt fra at finde Tonen meere antik i den Jydske Lov end i den Skaanske.

Allerede de mange gamle Formularer, som i denne ere opbevarede, give den Skaanske et meere antikt Udseende. Dette gielder og om den nye Siell. Lov, uagtet den er nyere end den Jydske, hvortil Aarsagen ligger i at det er en Retsbog, ingen Lovbog.

Til de af mig forhen i Anm. til K. Anchers Lovh. efter fleere Kyndiges Dom anförte afgiörende Grunde, hvilke i forestaaende Afhandling nærmere ere blevne udviklede, har Hr. Forf. ikke hidtil taget Hensyn, hvorfor jeg tör ansee dem for urokkede. Til disse kunde endnu föies, at saa passende som den Jydske Lovs Fortale er, naar denne skulde være en almeen Lovbog, hvorfor den og seenere er bleven sat foran de andre Provinciallove, saa upassende vilde den være dersom hiin Lovbog allene skulde gielde i nogle af Rigets Provindser.

Da Hr. Secretairen ikke vil erkiende, at andre danske Provindsers Lovsamlinger ere blevne afbenyttede, saa slutter han heraf at dette meget meere maa gielde om de fremmede Love, (S. 247) hvorfor han blot refererer sig til hvad der er bleven anfört af Nogle imod den Paastand at den romerske Ret skulde være en Kilde, uden at agte paa de modsatte meget vægtige Grunde *).

Derimod opholder han sig noget ved at afbevise at Sachsenspiegel skulde have været Kilde til Jydske Lov. Det synes

*) Endog Hr. Prof. Falck der tilforn ligefrem nægtede, at den Romerske Ret var en Kilde til den Jydske Lov, har efter nöiere Overveielse i et seenere Skrift meget indskrænket denne sin Paastand (see hans Handbuch der Schlesw. Holst. Privatrechts I. S. 410. 411. "Auf das römische Recht ist *wenig* Rücksicht genommen"). At det var en betydelig Retskilde til denne Lovbog har jeg aldrig paastaaet.

mig klart, at den der vil paastaae at denne Lov var eene bestemt for Jylland og Fyen, endnu mindre er beföiet til at nægte saadan Kildes Brug end den der paastaaer, at den efter sin Bestemmelse skulde gielde i heele Riget. Det var da end meere indlysende, at man burde lempe denne Lov efter Sönderjydernes Tarv, og fölgelig tage Hensyn til at de sachsiske Retsskikke havde fra Holsteen af forplantet sig derhen, hvorpaa jo! den Slesvigske gamle Stadsret afgiver fleere Pröver. Kofod Ancher synes og at have fölt dette, men antog at det var physisk umueligt, fordi Jydske Lov skulde være ligesaa gammel som Sachsenspiegel. Naar derimod Hr. Secretair Larsen erkiender at endog dens tydske Text er affattet 1215-1218, saa synes det inconsequent at ville nægte saadan Muelighed af Afbenyttelse, især naar der agtes paa at det af andre Data er bekiendt at denne Samling med en utroelig Hastighed forplantede sig ei allene over heele Nordtydskland, men endog til Holland og Pohlen, hvorfor de ældste Glosser ere affattede ikke længe efter at denne Samling var bleven redigeret, og allerede i Löbet af samme 13de Aarhundrede, den Omarbeidelse af Sachsenspiegel, der er bekiendt under Navn af Schwabenspiegel har fundet Sted. Man maa erindre at det jo ikke var en Samling af nye Retsnormer, men en skriftlig Optegnelse af dem der alt længe havde været gieldende, hvorfor Holstenerne heller ikke optog den som en fremmed, men som deres egen gamle Ret. Hertil kommer at en latinsk Text har existeret en Tidlang förend den tydske, hvoraf flyder at den Tid i hvilken hiin Vedtægtssamling kunde udbrede sig, maa antages at have varet længere. Vil man end ikke erkiende den Fortale, hvori dette udtrykkelig siges, for

Epko v. Repgows egen, (som jeg alt i min jurid. Encycl. har sagt S. 405) saa bærer den dog saa uforkastelige indvortes Data om at den der har fört Pennen, har kiendt alle Data, Repgows Person og Skrift vedkommende, at man ligefuldt her bör fölge samme, naar man ikke vil giöre sig skyldig i en overdreven Scepticisme. Men Hr. Larsen benægter at der findes Spor til nogen latinsk Grundtext. Det synes at han er ubekiendt med de nye Undersögelser, hvorved det er oplyst at den Bog, som er bekiendt under Titel: "vetus auctor de beneficiis" er v. Repgows latinske Text til hans Lehnsret, hvorved den Meening vinder nye Styrke at Sachsenspiegel virkelig har oprindeligviis været skreven af ham paa Latin. Forf. har ladet sig mislede ved de længe efter den lærde Grupens Död af Spangenberg (1822) udgivne Excerpter af dennes Haandskrift om Sachsenspiegel, thi uagtet disse ere Resultater af en længe fortsat grundig Undersögelse, saa har dog Grupen ikke kunnet tage Hensyn til de Opdagelser og kritiske Forskninger der skyldes nyere Lovlærde. Jeg har i en egen Afhandling, der findes aftrykt i Kofod Anchers Lovhistorie viist, at den Jydske Lov ikke blot har optaget visse Retssætninger af Sachsenspiegel, men endog visse juridiske Konstord, og deriblant Udtrykket "rette Værge" for "födt Værge," (II. S. 195) hvilket derfra igien har forplantet sig til Kong Christian den 5tes Lov. Naar man agter paa, at denne Benævnelse allene forekommer i den Jydske Lov II. 28; men ikke i nogen af vore andre Lovböger, saa troer jeg at Enhver der uden Fordom undersöger denne Sag, vil tilstaae, at det er höist sandsynligt at denne Benævnelse er laant af Sachsenspiegels I. 23, og saaledes forholder det sig i fleere af mig paa et andet Sted (Anchers saml. Skr. S. 194) anförte

Tilfælde. Naar man herimod vilde indvende, at det dog jo var mueligt at deslige Udtryk allerede forekom i en eller anden nu tabt Jydsk Skraa, saa henholder jeg mig til min ovenfor allerede giorte Erindring, at jeg ikke kan for min Deel ansee en saadan Recurs til en qvalitas occulta for et antageligt Argument. Naar Hr. Larsen lægger Vægt paa at Ordet "Gangarv", der synes at svare baade i Ordledning og særegen Bemærkelse til Sachsenspiegels "Ganerven" (Anchers saml. Skr. S. II. S. 159-161) ikke forekommer i Jydske Lov, men derimod i den Skaanske og de Siellandske, saa er Svaret let, thi det kunde ikke forekomme i hiin Lovgivning, fordi den Arveorden, hvorpaa denne Benævnelse egentlig grundede sig, var væsentlig forandret ved denne nye Lovgivning (jvfr. Ancher l. c. S. 376-381). At der i övrigt ogsaa finder en vis Lighed Sted imellem Sachsenspiegel og den Skaanske samt Kong Valdemars Siell. Lov, bör jeg saa meget heller indrömme min lærde Modstander, som den jo allerede i sin Tid har frapperet Hvitfeld. Denne kunde nu vel lade sig forklare med Hensyn til den Skaanske Ret, dersom man med mig antager, at vi ikke længere have den i sin förste oprindelige ufuldkomne Form, men derimod vanskeligere med Hensyn til Kong Valdemars Siell. Lov. Men det bör erindres, at visse Retsbegreber og juridiske Udtryk kunne længe förend Sachsenspiegel nedskreves, have forplantet sig fra hine Egne til Sielland og Skaane, da man veed hvor levende Communicationen var imellem disse Provindser og det nordlige Tydskland.

Sluttelig maa jeg i Anledning af et Slags Opfordring (i hans Afhand. S. 257 Anm.) bemærke, at jeg ikke kan fæste nogen Tillid til A. Hvitfelds Fortælling (I. 206 i Folio Udg.) om at de

gamle Skraaer og Vedtægter skulde være blevne brændte i Wordingborg, da den Jydske Lov blev vedtagen paa Rigsdagen sammesteds. Jeg anseer det for höist rimeligt at Hvitfeld har villet bruge Petri Olai Beretning om de Romerske Loves Opbrændelse ved denne Leilighed (hvilken Skribent han jevnlig fölger) med en vis Critik ved at substituere de gamle (danske) Skraaer og Vedtægter *som vare Loven imod,* isteden for leges imperiales og Vordingborg (eller Stedet hvor Rigsdagen holdtes) for Viborg. (Jvfr. min Afh. S. 97 Anm.) Skulde en Opbrænding have fundet Sted, saa var det rimeligere at den var skeet i Viborg paa Landstinget ved Lovens Promulgation end paa Rigsdagen i Vordingborg hvor den vedtoges, forudsat at det havde været, efter Hr. Secretairens Paastand, en blot provincial Lov. I övrigt maa jeg bemærke at A. Hvitfeld tilkiendegiver, at ikkun de Skraaer og Vedtægtsamlinger der vare *imod Loven* bleve brændte, hvilket strider imod den af Hr. Larsen fremsatte Paastand, at man ligefrem havde fulgt disse gamle Skraaer og Vedtægter; thi vil man lade A. Hvitfelds Fortælling gielde i een Henseende, saa bör den og gielde i den anden, som er ugunstig for hans Hypothes. Efter denne Fortælling vilde det være endnu besynderligere at endog de jydske Skraaer og Vedtægter som burde have været vedligeholdte, alle ere gaaet tabte; thi selv den af Hr. Forf. paaberaabte Forordning af Kong Waldemar den 2den af 1228 angaaende Biskops Nævninger (indfört i Kofod Anchers Lov Hist. I. 598-599) kan ikke ansees for nogen Undtagelse, da den ikke er andet end en af Kongen stadfæstet Forening imellem Biskopen i Fyen og Fyenboerne. Den slesvigske Stadsret hörer som en selvstændig Lovgivning heller ikke under formeldte Categorie.

Til S. 114. Den nys citerede saakaldte Forordning for Fyenboerne er et nyt Beviis for at Retsforholdet imellem Geistlige og Almuen bestemtes jevnlig ved frie Forening.

Til S. 184. Erkebispen af Riga Johannes saa og Biskopen i Oesel og den Tydske Ordens Mester i Liefland tale i et Aar 1277 Staden Lybek meddeelt Handelsfrihedsbrev om "jus illud qvod a mercatoribus in *Godlandia* observatur," hvorefter de "in littore maris et ripis fluminis" opkomne Stridigheder skulle decideres (see Dreier Specimen juris publ. Lubecensis p. 161). Willebrand angiver i sin Hanseatiske Chronik at dette Diplom er fra 1276, men efter Syndicus Dreiers Paastand er dette Aarstal urigtigt, og denne Lærde har ladet det trykke efter en af Albert de Bardewik tagen Gienpart paa Pergament og fleere verificerede Gienparter (Dreier l. c. p. 162). Jvfr. Dreiers Einleitung zur Kenntnifs der Lübeckischen Verordnungen p. 444 Note. Fornævnte Brev er i övrigt et stærkt Beviis for, at der i Löbet af det trettende Aarhundrede har existeret en Visbyesk almindelig bekiendt Söeret, endskiönt derved endnu ikke fuldelig er afgiort, at det er den Söeret vi nu have i Behold.

Til S. 212. "Hvad de tvende sidste Artikler angaaer o. s. v." Da jeg imedens dette blev skrevet, ikke havde de her nævnte Udgaver af den Visbyeske Söeret ved Haanden og stolede for meget paa min Hukommelse, og da jeg ikke nöie nok havde collationeret de tvende her værende Haandskrifter af denne Söeret, der beskrives 153 i Anm. saa er her en betydelig Vildfarelse indlöben, hvilken Læseren bedes at rette saaledes.

"Hvad de tvende sidste Artikler angaaer, nemlig Art. 71 og 72, da findes de begge heelt i den ældste Kiöbenhavnske Udgave (men her ere de Art. 65 og 66). I den gamle danske

Oversættelse findes vel Art. 71 (her 65) men ikke Art. 72. Hos Brokes der har brugt en god temmelig gammel Haandskrift findes de begge, her Art. 62 og 63 (App. p. 40) hvilket vidner om disse Artiklers Alder. I et godt Haandskrift der tilhörer det Arn. Magn. Legat findes Art 71 heelt og Art. 72 tildeels, men ingen Henviisning til en foregaaende Art. hvorimod det som læses i de trykte Udgaver i Söerettens 1ste Art. om naar een forleder anden Mands Lots, eller Styrmand til at tage Tieneste hos sig, har faaet Plads her. Saadan Henviisning forekommer heller ikke i et Haandskrift det store Kongel. Bibliothek tilhörende, skiönt den 1ste og sidste Art. ere eenslydende.

Til S. 213. Anm. Her maa erindres at det Arn. Magn. Haandskrift ikke har de fiorten förste Art. af den Visbyeske Söeret, men dens förste Art. svarer til Art. 15 i de sædvanlige Udgaver og begynder saaledes: "Off men medet eynen man eyn mester van eynen skippe o. s. v." De efterfölgende Artikler fölge i samme Orden som i den gamle Kiöbenhavnske men med mærkelige Varianter. I den Art. der svarer til Art. 27 nævnes ikke Kiöbenhavn men Bordeus (Bourdeaux). I Mscrpt. paa Kongens Bibl. No. 5123 læses og "Bordeus" men ellers stemmer det temmelig nöie med den Kiöbenhavnske ældste Udgave.

Til S. 262. Dette Udtryk "pro lege" synes at have forledt Hr. Secr. Larsen i den tit cit. Afhand. S. 266 i Anm. at ansee det for en Forordning, da det dog er en Herredags Dom der meenes.

Indhold.

Indledning.

S. 1. Nærmest Anledning til nærværende Afhandling. Vedtægter ansees af forud Indtagne som formelige Love, en blot Retsbog som Lovbog. S. 4. Denne falske Synsmaade hersker i Særdeleshed med Hensyn til de gamle danske Retsnormer. Kofod Anchers Meening, Hr. Prof. Falcks herom. S. 6. Öiemedet af denne Afh. fremstilles. S. 7. Nytten af saadan Undersögelse. S. 8-11. Om de autonomiske Retsnormer i den mythiske og heroiske Tidsalder i Danmark. S. 12. Ældste Tid efter Christendommens Indförsel. Efterretninger hos Saxo. S. 14. Adam fra Bremen og andre fremmede Skribenter. Spor til samme hos Normannerne, i de angelsachsiske Love og selv i de nu gieldende Engelske.

S. 15-21. Om de i Form af Tankesprog opbevarede gamle Retsregler. S. 21. Om Domstolenes Indflydelse paa Retsnormers Dannelse og Retsforfatningen ved Præjudikater og ved Betænkninger som disse afgave. S. 23. Om Retsformularerne saavelsom Retssymboler og disses store Betydenhed i Norden. S. 25. Om det digteriske Sprog der hersker i dem. S. 27. Sammenlignes med den ældere romerske Ret.

S. 29. Hvad der udfordredes til Lovkyndighed i hiin Tidsalder og til at skaffe sig Celebritet som Lovkyndig. Landsdommeres, Laugmænds (legiferi) fortrinlige Anseelse.

S. 37. Om Retsnormer dannede ved frie Foreninger, der ansaaes for forbindende ikke blot for de Contraherende.

S. 38. Almindelige Betragtninger over den Tidsperiode da Vedtægterne skriftlig optegnedes og skrevne egentlige Love toge deres Begyndelse.

S. 39. Planen for den fölgende Undersögelse meddeles, i Fölge hvilken de forskiellige Vedtægtssamlinger eller egentlige Love giennemgaaes efter visse Classer eller Hovedarter.

A. *Om Vitherlagsretten og de gamle danske Provinciallove og disses autonomiske Beskaffenhed.* S. 39-102.

S. 39-51. Om *Vitherlagsretten* i Særdeleshed. Den er en Foreningslov, et Slags Gildeskraae. Dette bevises af Ordet "Lagh's" rette

Betydning; af fleere Bestemmelser i denne Lov, af Omgangsmaaden da Kong Knud den store selv overtraadte den, af de Data, hvoraf erfares at der ingen Forandring kunde giöres i Loven uden Vitherlagsmændenes Minde. S. 46. Vitherlagsretten er ikke bleven nedskreven i Kong Knuds Tid. Saxos og Svend Aagesens noget afvigende Efterretninger. Den under Kong Knud den 6te reviderede og autoriserede Lovtext. Seenere Tillæg under Kong Christopher I. og Erik Menved. Dens forbindende Kraft ei blot paa Kongens men og paa de adelige Borge. Kilde til de seenere Gildeskraaer.

S. 52-54. Ikkun den jydske Lov er en egentlig Lovbog, de andre Provinciallove ikkun Retsböger, hvilket derefter specielt udföres.

S. 54-67. Om den *skaanske Lov* rettere *Retsbog*.

Anders Sunesens latinske Skrift er ældere end den skaanske Lovsamling i det danske Sprog der nu haves, skiönt nogle ufuldstændige Optegnelser alt da mueligt have existeret. Anders Sunesen bevidner udtrykkelig paa fleere Steder, at han selv har samlet dem efter Forespörgsel hos Lovforfarne Mænd. Fortrin af den latinske fremfor den danske Text, endskiönt hiin ved dennes Nedskrivning for en stor Deel er bleven fulgt. S. 61. Beviis for at A. Sunesens Skrift er forfattet imellem 1204 og 1216. S. 62. Den danske Text er samlet efterhaanden; dog har en stor Deel af den allerede været til under Kong Valdemar 2. men faaet Tillæg og undergaaet fleere væsentlige Forandringer lige til Kong Erik Glippings eller endog Kong Erik Menveds Tid. Aarsager hvorfor den danske Text er meere bleven brugt end den ældere latinske. Den har aldrig faaet en explicit og formelig Autorisation. Derimod har Kong Valdemar den 2den given Skaaningerne Arvebogen for at rette deres Vedtægter. S. 66. Man faaer ingen fuldstændig Kundskab om Skaaningernes Rets-Vedtægter ved den Skaanske Retsbog.

S. 67-87. Om *begge de Siellandske Love* (egentlig *Retsböger*).

S. 67. Den der tillægges en Kong Valdemar, ansees med Rette for den ældste og den der tillægges en Kong Erik for den yngste. Den af Prof. Kolderup Rosenvinge opstilte modsatte Hypothes giendrives af fleere Grunde. Kong Eriks Siell. Lov er opstaaet efterhaanden ved Tillæg til den ældere Valdemarske og ikke fuldfört förend under Kong Erik Menved, som fleere der indförte nyere Lovbud godtgiöre. S. 69. Kong Erik Glipping har udtrykkelig autoriseret

dens Brug i Laaland og Falster i sin Haandfæstning 1284; den gamle danske Riimkrönike tillægger Kong Erik Menved den. Den ældere Siell. Lov er ikke af Kong Valdemar I. og Kong Valdemar d. 2den har ingen videre Deel deri end at han har autoriseret denne private Vedtægts Samling. S. 70. Nye Argumenter for at Kong Eriks Lov den Gang ikke har existeret. S. 72. At den paa et Sted forekommende Citation af Jydske Lov, dersom den endog er ægte, ikke har Hensyn til den af Kong Valdemar givne Lovbog. S. 74. Indvortes Data der godtgiöre dens höiere Alder. S. 76. Den fortrængtes aldeles af Kong Eriks Lov; ældere Historieskrivere kiendte ikke til den som særskilt Lov, men antog at den indeholdtes i den nyere. S. 77. Prof. Kolderup Rosenvinges Meening at Kong Valdemars Lov havde abrogeret Kong Eriks men siden ikke desto mindre været gieldende ved Siden af hiin, giendrives. S. 79. Efterretning om en Haandskrift af en plattydsk Oversættelse af Kong Eriks Lov og af fleere gamle Lovstykker. Gisning om denne Oversættelses Alder og Bestemmelse. S. 83. Denne Lovs vedvarende Gyldighed til Kong Chr. den 5tes Lov udkom. S. 84. Hvorfor adskillige gamle Vedtægter omtales mod dens Slutning. S. 86. Dens særdeles Interesse formedelst Retssædvanernes troe og naive Skildring. S. 87. Forandringer som Texten og Formen have undergaaet.

S. 87-102. Om den *Jydske Lov.*

S. 87. Den er den eeneste der er en Lovbog i Ordets strenge Betydning. S. 88. Dens oprindelige Bestemmelse at gielde i heele Danmark. S. 90. Dette retfærdiggiöres mod de fremförte Indvendinger. S. 95. Den Reform der skulde bevirkes ved denne Lov var indskrænket; og de gamle Retssædvaner og ældere Lovbud i meget vedligeholdte. S. 98. Den Canoniske, Romerske Ret og Sachsenspiegel have havt en vis Indflydelse paa den. S. 100. Dens Værd. Hensigten var ikke at forfatte en fuldstændig Lovbog. S. 101. Indbyggernes Autonomie indskrænkedes vel ved samme men hævedes ingenlunde. Om denne Lovbog handles meere i Tillægget S. 268-282.

B. *Autonomiens Indflydelse paa den danske Kirkeret.* S. 102-114.

S. 102. De Danske vidste at vedligeholde en vis Grad af Selvstændighed i de Love og Retsnormer der paa andre Steder overlodes til Geistlighedens Afgiörelse. Den gamle Skaanske Kirkeret, der seenere med visse Modificationer optoges i Sielland og i den Siellandske Form

indförtes i det övrige Danmark er et Hovedbeviis herfor. S. 103. Om en ældre skaansk Kirkeret. Den fortrængtes af den nyere der forfattedes som frie Foreening imellem Erkebisp Eskild og Skaaningerne. S. 106-108. Om Absalon og Kong Valdemar have havt nogen Deel deri. S. 109. Om Siellændere have ved denne Kirkerets Antagelse i deres Provinds spilt en activ eller passiv Rolle er uvist; ligesaa om de övrige Danske. S. 110. Om Jernpröven som den Sk. Kirkeret bruger som Beviismiddel og naar den er aflagt i Skaane. S. 112. Jacob Erlandsens Forsög at faae denne Kirkeret forandret, mislykkes formedelst Indbyggernes Modstand, som understöttes af Kongen. Den kaldes ved denne Leilighed udelukkende *Skraa*. Jvfr. Tillægget S. 283.

C. *Om de danske Kiöbstædretters autonomiske Udspring.* S. 114-164.

S. 114. Kiöbstæderne' ældere end der almindelig antages. S. 115. Christendommens Indförelse bidrog til de gamles Opkomst og til nyes Anlæg. S. 115. Begreb om Kiöbstæd forskielligt fra det nuværende. Slesvig er een af de ældste der har faaet ordnet Municipalforfatning. Den gamle Slesv. Stadsret. Svend Grathe har ikke givet den, men forundt Byen fleere Privilegier; men den er forfattet af Magistraten og Borgerne. Aaret den er nedskreven er uvist, men afgiort er det at den er ældere end den Jydske Lov. Dr. Forchhammers og Prof. Poulsens Meeninger herom. Den synes ei paa engang nedskreven. S. 125. Den saakaldte nye Slesv. Stadsret er ikke andet end den gamle med de Modificationer som Tidsomstændighederne efterhaanden have medfört. S. 126. Det Ebeltoftske Haandskrift er det ældste. S. 127. Loven har været oprindeligviis forfattet paa Latin. Fleere danske Ord i samme. S. 128. Den plattydske Oversættelse er fra det 14de Aarhundrede. Denne Stadsret er frivillig optagen i en Deel Slesvigske og Jydske Kiöbstæder.

S. 131. Om de andre danske Kiöbstæder. Forskiel imellem *umiddelbare* og *middelbare*. S. 132. Under Kong Abel erholdt de politisk Betydning. S. 133. Det kan ikke godtgiöres at Nestved allerede skulde have havt Kiöbstædret 1140; men 1274 var denne saa berömt at den meddeeltes Naskov. S. 134. Viborg Kiöbstæds Privil. af Svend Grathe. Den ældste Kiöbenhavns Stadsret 1254, grundet paa Forening imellem Biskop og Borgere. S. 135. En udförligere fra

1294 hvor Biskopen förer Ordet, som længe beholdt sin Kraft. S. 138. Roeskilde Stadsret forfattet af selve Borgerne, og stadfæstet af Kong Erik Glipping 1268. De sidste Artikler ere senere Tillæg. S. 141. Denne Stadsret er bleven brugt i de fleeste Kiöbstæder i Sielland, Laaland og Falster. Om Holbeks egen Stadsret. Lunds gamle Stadsret indfört i de Skaanske Kiöbstæder. Denne Stadsrets Ælde oplyses ved indvortes Criterier. Dette gielder efter nye Opdagelser især om dens 55 förste Artikler. Nævningers Brug længe forbudt i Skaane. De indförtes först under Valdemar Atterdag. Den Lundiske Stadsrets autonomiske Opkomst tilstaaes endog af Kofod Ancher. Dens Indförelse paa andre Steder har været frivillig. Neppe indfört i Sielland. S. 149. Ribes Stadsret er rimeligvis forfattet af Magistrat og Borgerskab men stadfæstet af Kong Erik Glipping. Den har seenere faaet fleere Tillæg ved frie Overeenskomst. S. 156. Samme Konges almindelige Stadsret indförtes ikke ved Tvang, hvilket godtgiöres ved fleere Data. S. 157. Dronning Margarethes Kiöbstæds Privilegier er en almindelig Kiöbstædsret. Vi have dem nu kun i en dansk feilagtig Oversættelse. S. 158. Kong Christopher af Bayerns Kiöbenhavns Stadsret og derpaaa byggede almindelige Stadsret, men som dog ikke blev paatvungen Kiöbstæderne, hvorfor de Skaanske Kiöbstæder beholdt deres egen Ret, Ribe sin særskilte m. m., og Kiöbstædernes Autonomie vedblev endda. S. 160. Kong Hanses alm. Stadsret blev heller ikke paatvungen. Samme Konges Stadsret for Malmöe og for Skagen. S. 161. Kong Christian den 2dens verdslige Lov havde kort Varighed. S. 162. Den almindelige Stadsret man har tillagt Kong Christian den 3die er sandsynligviis et meget ældere Lovudkast. S. 163. Kong Christopher af Bayerns almindelige Stadsret er bleven foretrukken formeldte Love, og har staaet ved Magt indtil Kong Christian den 5tes Lov udkom. En vis Grad af Autonomie vedligeholdt sig i Kiöbstæderne indtil Souverainiteten.

D. *Om Autonomiens Indflydelse paa Landbirkeretterne.* S. 164–176.

S. 164. Anledningen til Landbirkeretterne; de dannede sig efter Kiöbstædbirkernes Mönster uden Regieringens Medvirkning for det Kiöbstæderne underlagte Landdistrict, og for de Egne paa Landet der benaadedes med egen Jurisdiction eller tilegnede sig den (Birkefrihed). S. 166.

Omstændigheder der begunstigede dette. S. 167. Ordet Birks Betydning. Om den Kong Erik Glipping tillagte Birkeret. Den Meening at disse Landbirker vare opkomne i Kong Christian den 4des Mindreaarighed giendrives. S. 172. Hensigten med denne Konges Birkeret. S. 174. Kong Erik Glippings Birkeret vedblev endda. S. 175. Autonomien viiste sig ligesaa ved Landbirkeretten som ved Kiöbstædretten.

E. *Om de danske Söeretters autonomiske Beskaffenhed.* S. 177-222.

S. 177. Bestemmelser i de danske Kiöbstædlove Söeretten vedkommende, især i den Slesvigske Stadsret, hvilke ere optagne i andre. S. 181. I Provinciallovene findes lidet herom. Skibsnævninger efter Jydske Lov. S. 183. De Danske have dog rimeligviis havt en egen Söeret, ligesom Nordmændenes Farmanna-Lag, oprettet ved frie Forening.

S. 183. Om den *Visbyeske* Söeret. S. 184. Dens Alder. Sammenblandes jevnlig med den Visbyeske Stadsret. S. 185. Den blev til ved de Söehandlendes frie Overeenskomst, og har paa lige Maade erholdt fleere Tillæg. S. 189. A. Verwers Paastand at ikkun de tolv förste Art. höre den til, men de övrige ere af flamsk og hollandsk Oprindelse pröves nöie; visse Art. skyldes derimod den Oleronske Söeret. S. 207. Dr. E. Meiers Paastand at de tolv förste Art. ere tagne af den Lybske Söeret giendrives. S. 212. Om de tvende sidste Art. som et seenere, dog gammelt Tillæg. S. 217. Kan ikke ansees for en svensk Söelov, men rettest som Hanseatisk. De Danske have en vis Deel deri, og antaget den hos sig; Gulland stod da under Danmark. Jvfr. Tillæggene S. 283. 284.

S. 219. Den Söeret der tillægges Kong Hans eller Kong Christian den 3die, er af ingen af disse Konger, men et blot Udkast efter den Oleronske og visbyeske Söeret. S. 220. Kong Frederik den 2dens Söeret, som er grundet paa den Visbyeske, er affattet efter Raadförsel med de danske og norske Söestæders Fuldmægtige. S. 221. Indförtes og i Slesvig og Holsteen, men i plattydsk Oversættelse. Den Visbyeske gielder endnu i Husum.

F. *Om de danske Gildeskraaer som Gildernes autonomiske Product og deres udbredte Indflydelse paa alle Retsforhold.* S. 222-241.

S. 222. Gilderne oprettedes især i Kiöbstæderne, men og paa Landet; de have fundet Sted förend Christendommen, men ved dens Indfö-

relse faaet en forandret Form. Alle Slags Samfund gaves saadan Indretning, hvorfor og Kong Knud den store indförte den ved sit Tinglith; men derfor er og Vitherlagsretten bleven anseet som Typus for Gilde-Skraaer. S. 224. De private Gilders Hovedöiemed. Den strenge Pligt at hevne sin Gildebroders Drab indskrænkedes noget i en seenere Tidsperiode. Indbyrdes Forurettelser af Gildebrödre maatte paatales ved de af Gildet valgte Dommere. Udengildesmand opfordredes og til hos disse at söge Ret. Gildet maatte understötte den sagsögte Broder paa alle Maader. Gildeskraaerne indeholdt derfor en egen Criminalret og særskilt Procesorden. S. 228. Jydske Lov saavelsom Stadsretterne begunstigede Gilderne ved at tillægge Gildebrödrenes Eed særdeles Vægt. S. 233. De fornemme Gilders Oldermænd havde Sæde i Byens Magistrat. S. 234. De store Gilders Fortrin fremfor de mindre. Store og kongelige Gilder ere ikke eenstydige Udtryk. Forbindelse imellem de Gilder der havde samme Helgen til Patron, og især imellem Moder- og Filial-Gilderne. Gildeskraaerne forfattedes i Förstningen efter Raadförsel af alle Gildebrödrene, seenere fornemmelig af Oldermændene og visse Deputerede. De nedskreves tidlig, og deres Overholdelse blev besvoren af enhver Gildebroder. Gildernes Fordele og skadelige Fölger; de begunstigedes fordum af Kongerne, stundom og af Geistligheden; indskrænkedes da Misbrugene toge Overhaand; aflagtes först aldeles under K. Christian d. 4de, undtagen paa enkelte Steder. Visse hos Almuen endnu herskende Fordomme forklares af den ældere Gilde Indretning.

G. *Om Gaardsretternes autonomiske Oprindelse.* S. 241 - 246.

S. 241. Vitherlagsretten længe brugt som Gaardsret saavel paa Kongens som de Fornemmes Borge. Men da denne omsider befandtes utilstrækkelig, indförtes efterhaanden Vedtægter som erholdt forbindende Kraft ved Herrens og hans Svendes frie Samtykke. Den erholdt först formelig Sanction under Kong Erik af Pommern, og ved den Leilighed visse Tillæg. S. 243. Synes at være oprindelig dansk og ikke svensk. Visse Tvivlsmaal fremsættes især hentede fra Sproget. S. 244. Anm. Den er heller ikke af norsk Herkomst. S. 245. K. Fred d. 2dens Gaardsret grundet paa den ældere. Adelen erholdt Ret at bruge den, og at nedsætte en egen Ret paa deres Gaarde ved indtreffende Tilfælde.

H. *Vedtægter af alle Slags.* S. 246 - 250.

S. 246. Den Jydske Lov indskrænkede dem vel, men forböd dem ikke, hvorfor denne Retskilde er frugtbar lige til Chr. den 5tes Lov udkom.

Forskiellige Arter af disse. S. 249. De saakaldte Laalands Vilkaar et mærkeligt Exempel herpaa.

I. *Anseete Lovkyndiges Meeningers Indflydelse paa Retsnormerne.* S. 250-257.

S. 250. Maade hvorpaa danske Lovkyndige skaffede sig et Navn. De skreve lidet, og disse Skrifter havde en ganske praktisk Tendents. Lille Thord Degns Artikler de vigtigste. Degn var hans Slægtnavn, og Lille et Ögenavn, hvorfor han ikke kan være den Thord Litle der omtales i Forordn. af 1304. Han var legifer Jutiæ d. e. Landsdommer, og levede rimeligviis under Kong Valdemar Atterdag. Denne Konges Stadfæstelse krævedes maaskee allene i Anledning af at Artiklerne begyndte at bruges uden for Jylland. De have faaet adskillige Tillæg i en senere Periode. S. 255. Biskop Knud Kobsens Glosser til den Jydske Lov have en meere theoretisk Tendents. De ere skrevne henved 1467. Den romerske Rets Indflydelse paa den danske Ret tiltog ved hans og fleere Lovlærdes Anseelse. De Romersk keiserlige Notarier havde alt længe forud indfört en Deel Romersk Terminologie i Aktstykker.

K. *Om Domstolenes Betænkninger og Domme som Kilder til den danske uskrevne Ret.* S. 257-264.

S. 257. Til Domstolene især Landstingene henvendte saavel Regieringen som Private sig for at erfare hvad der var gieldende Ret i offentlige og private Sager, men naar disse selv vare tvivlraadige, indhentedes de Lovforfarnes Meninger af de forskiellige Stænder hvorom et Tingsvidne udstædtes. Oplyses med Exempel fra Kong Erik af Pommerns Tid. Skulde nye Retsnormer affattes, henvendte man sig og til Landsdommerne, ligesom Landstingene vedbleve som Landdage at være Stedet for offentlige Sagers Forhandling. Aarsagerne til at Landstingene fra Midten af 16de Aarhundrede ei meere besögtes af Fornemme og Geistlige. Forandret Retsorganisation. Landsdommer Embedets vedvarende Anseelse indtil Souverainiteten. Domme især Landstings og Herredagsdomme en vigtig Retskilde. Hvorvidt de findes optegnede. Afbenyttede ved Christian den 5tes Lov.

S. 264-267. Hovedresultaterne af den heele forudgaaende Undersögelse fremstilles med almindelige Betragtninger over samme.

Tillæg og Rettelser. S. 268-284.

De angaae især den Jydske Lov, fornemmelig i Anledning af en nyelig udkommen Afhandling S. 268-282, og den Visbyeske Söeret S. 283-284.

Trykfeil og Rettelser.

S. 3 Anm. Lin. 5 jus tacit. læs: jus tacitum
— 10 sidste Lin. i Texten "er ældgammel og ikke heller" gaae ud, hvorimod læses: "ikke daterer sig o. s. v."
— 12 Anm. næstsidste Lin. "til Anchers" l. "med Anchers"
— 14 Anm. ** L. 2 Jvfr. l. jvfr.
— 15 Anm. L. 4 sententicosæ l. sententiosæ
— 26 Anm. "Stiernhoech" l. Stiernhoeck
— 31 sidste L. Gest l. Gestr
— 33 L. 14 bekiendt l. bekiendte
— 37 L. 13 over det l. over den
— 41 Anm. **L. 2 fra neden, som l. om
— 46 L. 9 endog gaaer ud
— 47 * L. 5 den modsatte l. vor
— 51 ** L. 2 i at l. at
— 62 sidste L. "Vet" gaaer ud
— 63 L. 11 verdslige Rets l. verdslige Ret
— 64 L. 2 i det mindste efter l. ikke förend
— 75 L. 16 Valdemar l. Valdemars
— 79 L. 4 ; maa sættes isteden for .
— 80 * L. 2 par l. jar
— 84 L. 3 udgiörende Hoveddeel l. udgiörende en Hoveddeel
— 84 L. 4 af l. fra
— 85 Anm. L. 2 udeglemt l. udeglemte
— 87 L. 14 saa vilkaarlig, at heri, l ligesaa vilkaarlig, hvorfor heri o. s. v.
— 89 Anm. L. 5 hvorimod I. hvorimod det ; "det" i samme Linie gaaer ud
S. 97 * L. 2 Vedtægterne l. Vedtægter
— 103 L. 3 fra neden, hordher l. hardher
— 104 *** L. 1 og Tydske l. og de Tydske
— 119 * L. 5 "Re-" gaaer ud
— 123 L. 12 principi l. principe
— 124 L. 20 Giörsum l. Görsum
— 130 L. 4 egne l. egen
— 131 L. 2 Kong Glipping l. Kong Erik Glipping
— 139 L. 4 fra neden ere l. eller
— 143 * L. 2 eg l. ey
— 147 L. 6 Autonomi l. Autonomie
— 161 L. 3 forbinde l. forbiude
— 162 * sidste L. dette l. denne
— 165 *** Maria l. Mariæ
— 188 sidste L. Nödvendigheden l. Nödvendighed
— 193 *** L. 6 han l. Cleirac
— 197 sidste L. nogle Aar l. næsten et Aarhundrede
— 199 L. 10 Alexandrian l. Alexandrien
— 200 L. 7 at det l. at den
— 209 * sidste L. med l. tilligemed
— 215 L. 10 under Dronning Margrethes Tid l. under Dronning Margrethe
— 215 ** L. 5 "læses og Bardeus" l. "læses Bardeus"
— 224 L. 5 fra neden, om hvilken l. om hvilket
— 225 * L. 1 Arnæ l. Arnas

S. 227 L. 12 39 l. 39 i
— 228 L. 1 lettedes l. lettedes Gildebrödrene.
— 235 L. 7, efter "Siellands" gaaer ud
— 239 L. 14 Geistlighed l. Geistligheden
— 240 L. 19 nu snart l. nu næsten
— 243 * L. 9 da l. dog
— 245 L. 8 lade l. og til at lade
— 251 L. 4 i det det herved l. hvad enten det fremstiltes o. s. v.
— 252 L. 5 "enten" gaaer ud
— 252 L. 13 have l. havde

S. 253 sidste L. "i Retssager" gaaer ud
— 253 * L. 6 for at erholde l. for at Artiklerne skulde kunne erholde
— 256 L. 3 fra neden "og efter" l. "og fordi der efter"
— 256 L. 4 fra neden skulle l. skulde
— 263 L. 4 efter "Tingene" sættes,
— 265 L. 2 paa den Gang l. paa den den Gang gieldende o. s. v.
— 265 L. 6 de geistlige l. de geistlige Love

S. 260 Dattes f. Enkes

Endnu maa her bemærkes, da det ikke er skeet i Tillæggene, at Hr. Prof. K. Rosenvinge i Indl. til sin nye udkomne Samling af danske Gaardsretter og Stadsretter S. 579 er nu selv gaaet over til den af mig allerede i Anm. til K. Anchers Lovhistorie forsvarede Meening, at lagh i Sammensætningen: "Vitherlagsret" betegner "et Samfund."

B.B.